גן נעול

הכרזה על שטחים סגורים בגדה המערבית

מרץ 2015

גן נעול

הכרזה על שטחים סגורים בגדה המערבית

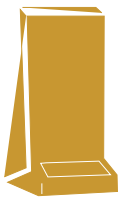

מרץ 2015

"גַּן נָעוּל, אֲחֹתִי כַלָּה; גַּן נָעוּל, מַעְיָן חָתוּם"
(שיר השירים ד, יב)

גן נעול

גן נעול

מרץ 2015

עבודת שטח, מחקר, כתיבה ומיפוי: דרור אטקס
עריכת לשון בעברית: לילך צ׳לנוב
תרגום לערבית: כפאח דגש
תרגום לאנגלית: ג׳סיקה בון
תצלומים: דודי איבן ודרור אטקס

This report has been produced with the financial assistance of Diakonia, the European Union, and the Norwegian Refugee Council. The views expressed herein should not be taken, in any way, to reflect the official opinion of the donors to the project, namely Diakonia, the European Union, and the Norwegian Refugee Council, and the donors are not responsible for any use that may be made of the information it contains

Humanitarian Aid and Civil Protection

׳כרם נבות׳ הוא ארגון ישראלי שהוקם בשנת 2012. הארגון עוסק במעקב ובמחקר באשר למדיניות הקרקעות הישראלית בגדה המערבית. ׳כרם נבות׳ מבקש להודות לצוותי המחקר והשטח של המשרד לתיאום עניינים הומניטריים של האו״ם -OCHA , וכן לארגונים ולאנשים האלה: תעאיוש, שוברים שתיקה, המחלקה המשפטית של שומרי משפט - רבנים למען זכויות האדם, צוות שטח C בארגון בְּמָקוֹם, מחלקת זכויות האדם בשטחים הכבושים של האגודה לזכויות האזרח, ד״ר עמירם אורן, עו״ד פארס כריים, עו״ד סלימן שאהין ואדריכל יאיר שפירא. תודה מיוחדת לעו״ד נטע עמר־שיף מדיאקוניה - המרכז למשפט בין־לאומי הומניטרי ולעו״ד איתי מק על הערותיהם המועילות למסמך זה. קטעי העיתונות המופיעים בדו״ח זה מתפרסמים באדיבות פרויקט העיתונות היהודית ההיסטורית של הספרייה הלאומית ואוניברסיטת תל אביב.
עיצוב: מרואן חמד, אינטרטק, רמאללה
תצלום השער: שטח אימונים ׳הבקעה׳

I REFUSE
DANGER
DANGER
DANGER

תוכן העניינים

עיקרי הדו"ח 8

הקדמה 14

חלק ראשון: המסגרת הנושאית והמתודולוגית של הדו"ח 21

חלק שני: הפן הצבאי של מנגנון ההשתלטות על אדמות הגדה המערבית 26

חלק שלישי: התפתחות מהלך סגירת השטחים בגדה המערבית 32

חלק רביעי: השטחים הסגורים בגדה המערבית - תמונת מצב עדכנית 57

חלק חמישי: הכרזה על סגירת שטחים - חוליה מרכזית במנגנון ההשתלטות על אדמות הגדה המערבית 66

חלק שישי: השטחים הסגורים והאוכלוסייה הפלסטינית בגדה המערבית 89

טבלת גודל השטחים הסגורים על פי גושי הכפרים 108

DANGER סכנה خطر
שטח אש הכניסה אסורה!
منطقه لطلاق نار
الدخول ممنوع!
FIRING AREA ENTRANCE FORBIDDEN

עיקרי הדו"ח

ב־8 ביולי 1967, פחות מחודש לאחר סיום מלחמת ששת הימים, נחתם צו מספר 34, צו שהכריז על כל הגדה המערבית שטח צבאי סגור. ככל הנראה, מאז חתמו מפקדי צה"ל לדורותיהם על עוד אלפי צווי סגירה לשטחים בגדה המערבית. המספר הכולל של צווים אלו אינו ידוע לנו, וספק אם הוא ידוע למישהו, שכן רובם המכריע של צווים אלו נגע לשטחים מצומצמים למדי ולפרקי זמן קצרים למדי. ואולם נוסף לצווים זמניים אלו, במהלך קרוב לחמשת העשורים שחלפו מאז כיבוש הגדה המערבית הוציאו המפקדים הצבאיים גם עשרות רבות של צווי סגירה קבועים לשטחים נרחבים של הגדה המערבית למטרות מגוונות. המטרות העיקריות שלשמן הוצאו צווי סגירה הן אלו:

1. סגירת גבולותיה של הגדה המערבית - הגבול עם ירדן ממזרח ואזור לטרון במערב, ומאוחר יותר סגירת 'מרחב התפרי' (כלומר חלק ניכר מהאזור שממערב לגדר ההפרדה).
2. סגירת שטחי אימונים צבאיים.
3. סגירת שטחי שיפוט של ההתנחלויות.
4. סגירת שטחים שהצבא הגדיר שהם נחוצים לצרכים צבאיים שונים.
5. סגירת שטחי ביטחון סביב כמה התנחלויות.

בעקבות זאת, לאחר כמעט חמישים שנות שלטון צבאי בגדה המערבית, יותר ממחצית משטח C, הנתון לשליטה ישראלית ישירה (שהוא 61% מכלל שטח הגדה המערבית), כלומר כשליש משטח הגדה כולה, מוגדרים כיום באופן רשמי 'שטחים צבאיים סגורים'.

צווי הסגירה, 'צווי תפיסה לצורכי ביטחון' ו'צווי איסור בנייה' הם חלק מחטיבת הצווים 'הביטחוניים' שבאמצעותם הצבא מפקיע, או למצער מגביל מאוד, את יכולתם של פלסטינים לנוע בחופשיות ולהשתמש שימוש בטוח בשטחים נרחבים בגדה המערבית. דו"ח זה הוא ניסיון ראשון לתאר היבטים שונים של תופעת סגירתם של שטחים נרחבים בגדה המערבית באופן קבוע ומתמשך. סגירת שטחים היא האמצעי המנהלי שהשפיע יותר מכל אמצעי אחר על הגבלת תנועתם של פלסטינים תושבי האזור ועל יכולתם לעשות שימוש במשאב הקרקע, אף על פי שלהלכה חלק ניכר משטחים סגורים אלו סגורים גם בפני ישראלים.

ההכרזה על סגירת שטחים בגדה המערבית החלה שבועות ספורים לאחר תום המלחמה ביוני 1967. ב־1 באוגוסט 1967 חתם מפקדה הצבאי של הגדה המערבית על צו סגירה לתשעה שטחים לאורך הרצועה שממזרח לגב ההר, מצפון הגדה המערבית ועד לבקעת יריחו, לצורכי אימונים, ובכך הוכרזו בפעם הראשונה מאות אלפי דונמים בתוך הגדה המערבית 'שטחים סגורים'. ברי כי סגירת 'שטחי אימונים' אלו שבועות ספורים לאחר סיום המלחמה לא הייתה יכולה להיות קשורה ישירות לצורכי האימונים המיידיים של צה"ל, שכן באותה עת מערך האימונים הצבאי היה עדיין בתוך תחומי מדינת ישראל. בחודשים אוקטובר ונובמבר 1967 הוצאו צווי סגירה לאזור לטרון שבו היו עד יוני 1967 שלושה כפרים פלסטינים שהוחרבו ואוכלוסייתם גורשה, וכן לאזור רצועת גבולה המזרחי של הגדה המערבית עם ירדן (שטח שנסגר בצו 151). בעקבות סגירת שטחים אלו, כבר בשלהי שנת 1967, הוכללו כ־685 אלף דונם בשטחים הסגורים.

בראשית שנות ה־70 החל גל ההכרזות השני על שטחים סגורים, גל שרובו כלל את סגירת הרצועה המזרחית של הגדה המערבית, מיריחו ועד לגבולה הדרומי של הגדה המערבית. במהלך גל ההכרזות הזה הוכרזו עוד למעלה מ־700 אלף דונם שטחים צבאיים סגורים לצורכי אימונים. ראוי לשים לב לכך שעם סיום גל ההכרזות השני ב־25 בדצמבר 1972 חפפה מפת שטחי האימונים חפיפה כמעט מלאה את מפת 'תוכנית אלון', שעל פיה הייתה ישראל אמורה לשמר את שליטתה הביטחונית על כל השטח שבין גב ההר לגבול נהר הירדן.

למרות טענתה של ישראל ששטחי אימונים אינם כוללים שטחים שהתגוררו בהם תושבים פלסטינים וששההכרזה על שטחים אלו אינה פוגעת במרקם החיים של האוכלוסייה הפלסטינית, תצלומי אוויר היסטוריים מראים כי בשטחים אלו חיו קהילות פלסטיניות שפרנסתן התבססה על רעיית צאן ועל עיבודים חקלאיים. סגירת שטחים אלו פגעה אפוא פגיעה אנושה ביכולתם של בני הקהילות האלה להמשיך ולהתקיים על אדמותיהם.

בד בבד עם סגירת שטחי האימונים במזרח הגדה המערבית הוצאו עוד כמה וכמה צווי סגירה לשטחים שהוגדרו 'שטחי אימונים' והיו צמודים לשטחי אימונים שהוכרזו עוד בשנות ה־50 מצדו הישראלי של הקו הירוק. עד אמצע שנות ה־70 הוכרזו למעלה מ־1.5 מיליון דונם שטחים סגורים.

עיקר התיקונים במפות שטחי האימונים נעשו מספר שנים לאחר חתימת הסכמי אוסלו, בשנים 1993-1995, שבעקבותיהם נערך צה"ל מחדש בשטחי C. מתחילת שנות ה־90 ועד תחילת שנת 2015 (עם ביטולו של שטח אימונים 911 מצפון ליריחו), בוטלה סגירתם של כ־364 אלף דונם. כ־300 אלף דונם מתוך כלל השטחים שסגירתם בוטלה היו כלולים בשטחי אימונים שצומצמו או בוטלו, ואילו שאר השטח שסגירתו בוטלה היה כלול בשטח הסגירה של צו 151 שצומצם בשנת 2002 שעה שהותאם לשטח שגודר בפועל ממזרח לכביש 90. שטחי האימונים בגבולותיהם החדשים, כפי ששורטטו שנים מספר לאחר חתימת הסכמי אוסלו, נושקים לגבולות שטחי הרשות הפלסטינית (שטחי A ו־B). בעקבות זאת, נחסם מרחב הגידול של קהילות פלסטיניות רבות שאדמותיהן נותרו בשטחי C ונכללו בתוך שטחי אימונים סגורים.

ראוי לציין כי למרות צמצומים אלו, גודלו הכולל של השטח הסגור בגדה המערבית גדל גידול ניכר בשנות ה־90 עם ההכרזה על שטחי השיפוט של ההתנחלויות כולן שטח צבאי סגור בפני פלסטינים. מדובר בשטח שגודלו הוא כ־540 אלף דונם, שהם כ־9.7% משטח הגדה המערבית.

גידול ניכר מאוד נוסף בשטחם הכולל של השטחים הסגורים בגדה המערבית נעשה בשנים לאחר פרוץ האינתיפאדה השנייה, כאשר ישראל הכריזה על 'מרחב התפר' ועל 'אזורי ביטחון מיוחדים' (שב"ם) שסביב כמה התנחלויות שטח צבאי סגור. צווי סגירה אלו הגדילו את השטח הסגור בכ־180 אלף דונם נוספים.

עיקר הממצאים:

- קרוב ל־1.765 מיליון דונם, שהם כמעט שליש משטח הגדה המערבית כולה ויותר ממחצית משטח C, מוגדרים היום שטחים צבאיים סגורים למטרות שונות.

<u>שטחים סגורים, על פי מטרת הסגירה</u>

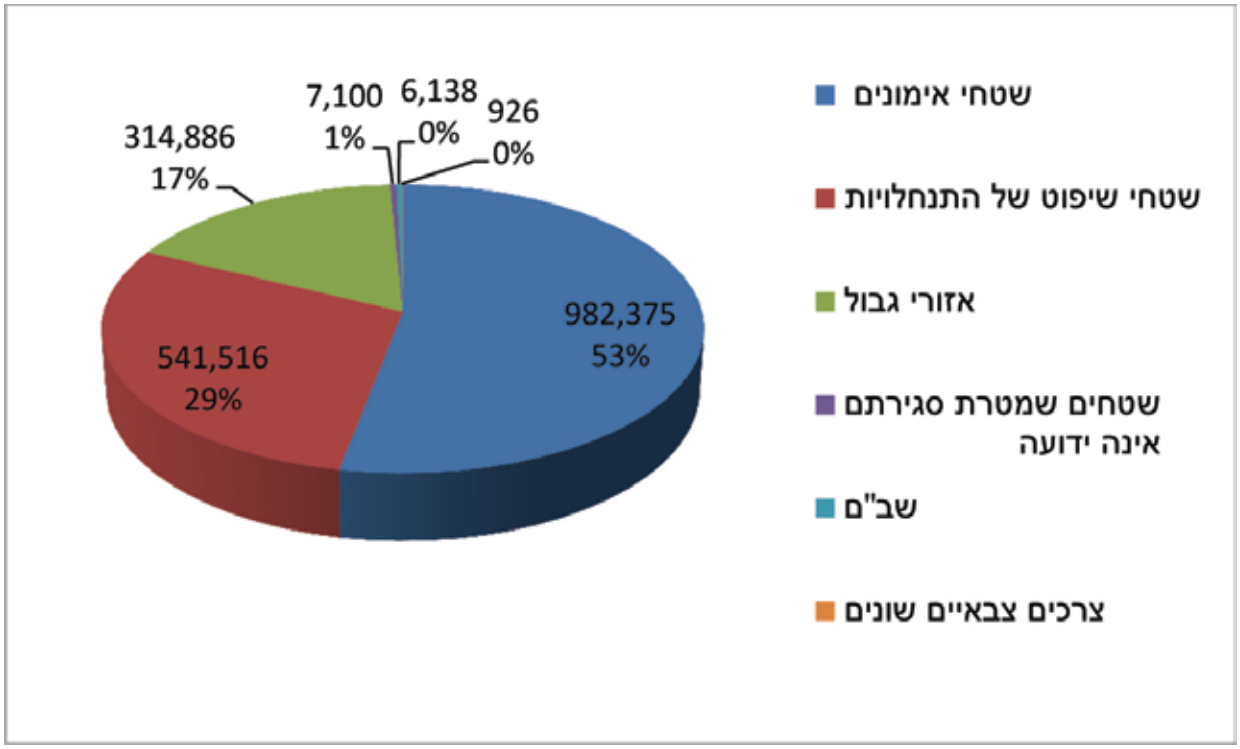

- בכ–78% מכלל השטח שהוכרז שטח סגור לצורכי אימונים הצבא אינו עושה כל שימוש לאימונים, ואילו שאר השטח מחולק חלוקה כמעט שווה בין שטחים שבהם הצבא עושה שימוש תכוף (יותר מאימון אחד ברבעון) לבין שטחים שהצבא עושה בהם שימוש מועט (פחות מאימון אחד ברבעון).

<u>גודל שטחי האימונים הפעילים, על פי תדירות השימוש בהם (בדונמים)</u>

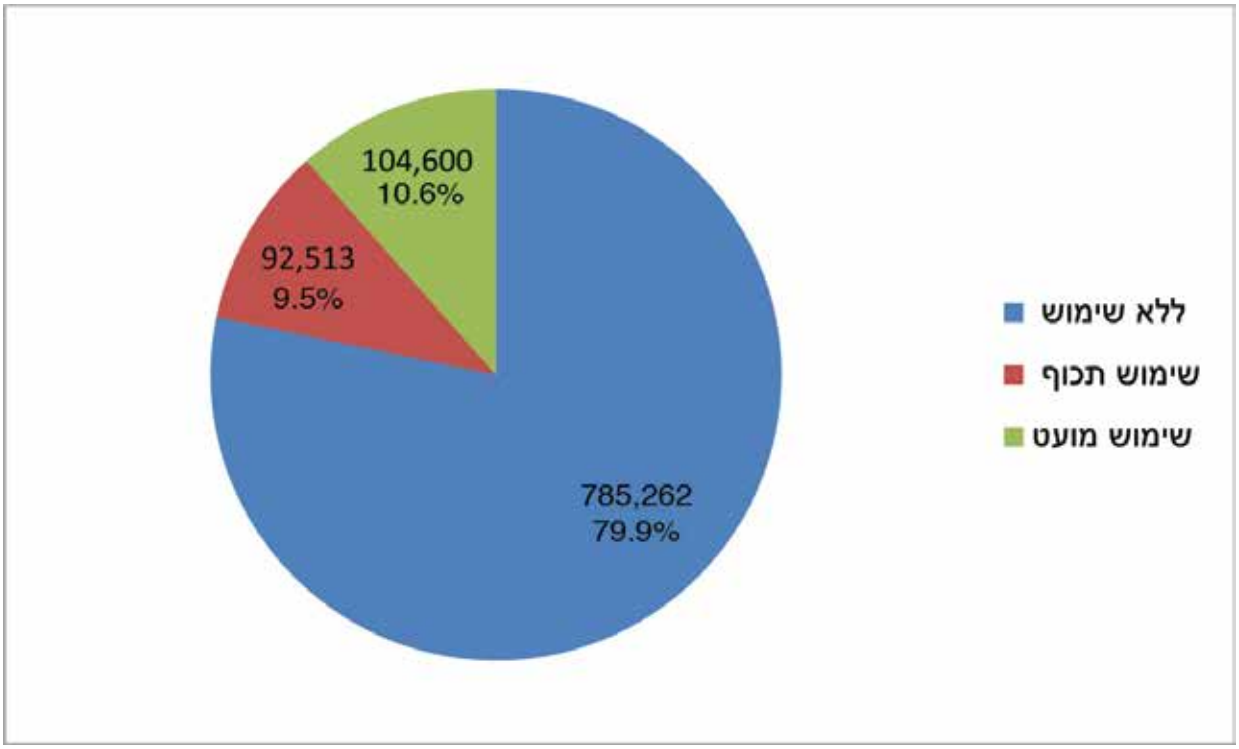

• השוואת מפותיהם של שטחי האימונים ושל שטחי השיפוט של ההתנחלויות מלמדת על המתאם הקרוב בין שני 'סוגי' השטחים האלה, שיחד הם כ–82% מכלל השטח הסגור בגדה המערבית. ברור כי מאחורי מתאם זה עומדת הכוונה לסגור שטחים נרחבים בפני פלסטינים.

• כ–348 אלף דונם מהשטחים שישראל הכריזה שהם 'אדמות מדינה' בגדה המערבית נמצאים בשטחי אימונים. מדובר ב–43.5% מכלל ההכרזות על אדמות מדינה שהכריזה ישראל בכל הגדה. כ–35 אלף דונם של 'אדמות מדינה' מוכרזות בתוך שטחי אימונים מופו על ידי צוות 'קו כחול' של המנהל האזרחי. עובדה זו מלמדת לדעתנו על הכוונה 'להפשיר' חלק מהשטחים האלה להרחבה עתידית של ההתנחלויות.

• אין אכיפה אמיתית על בנייה ישראלית בשטחי אימונים - בעשרה מקומות, התנחלויות ומאחזים, נבנו בתים ומבני ציבור בתוך שטחי אימונים סגורים. אמנם רשויות האכיפה הוציאו צווי הריסה ליותר מ–170 מבנים ישראליים שנבנו בשטחי אימונים (שהם רק חלק מהמבנים שנבנו בשטחים אלו), אולם אף על פי שבנייה ישראלית אזרחית בתוך שטחים אלו אינה חוקית בהגדרה, המדינה נמנעת מפינויים.

• בשני מקרים גרעה המדינה בשנים האחרונות שטחים משטחי אימונים והעבירה אותם להתנחלויות לשם הרחבתן. בהקשר זה ראוי לציין כי בינואר 2015 חתם אלוף פיקוד המרכז על צו שביטל כליל את שטח אימונים 911 מצפון ליריחו, במטרה לאפשר את קידום התוכנית להעביר לשטח זה בכפייה בדווים החיים כיום במרחב שממזרח לירושלים ולרמאללה.

• מתנחלים ישראלים מעבדים היום למעלה מ–14 אלף דונם מתוך השטחים הצבאיים שנסגרו גם לכניסת ישראלים.[1] רוב השטחים החקלאיים האלה (73%) הם שטחים שהועברו למתנחלים על ידי הרשויות באזורי גבול שנסגרו בפועל רק בפני פלסטינים, הן לאורך גבולה המזרחי של הגדה המערבי עם ירדן (אזור 151), הן

[1] מספרים אלו אינם כוללים, כמובן, את השטחים החקלאיים הכלולים בתוך שטחי השיפוט של ההתנחלויות, שטחים שהם סגורים רק לכניסת פלסטינים.

באזור לטרון. בד בבד חקלאים ישראלים משתלטים השתלטות חקלאית לא רשמית על שטחים בתוך שטחי אימונים. מתנחלים ישראלים מעבדים כיום יותר מ־3,000 דונם של שטחים חקלאיים בתוך שטחי אימונים.

<u>התפלגות שטחי חקלאות של מתנחלים בתוך שטחים צבאיים סגורים, על פי מטרת סגירה (בדונמים)</u>

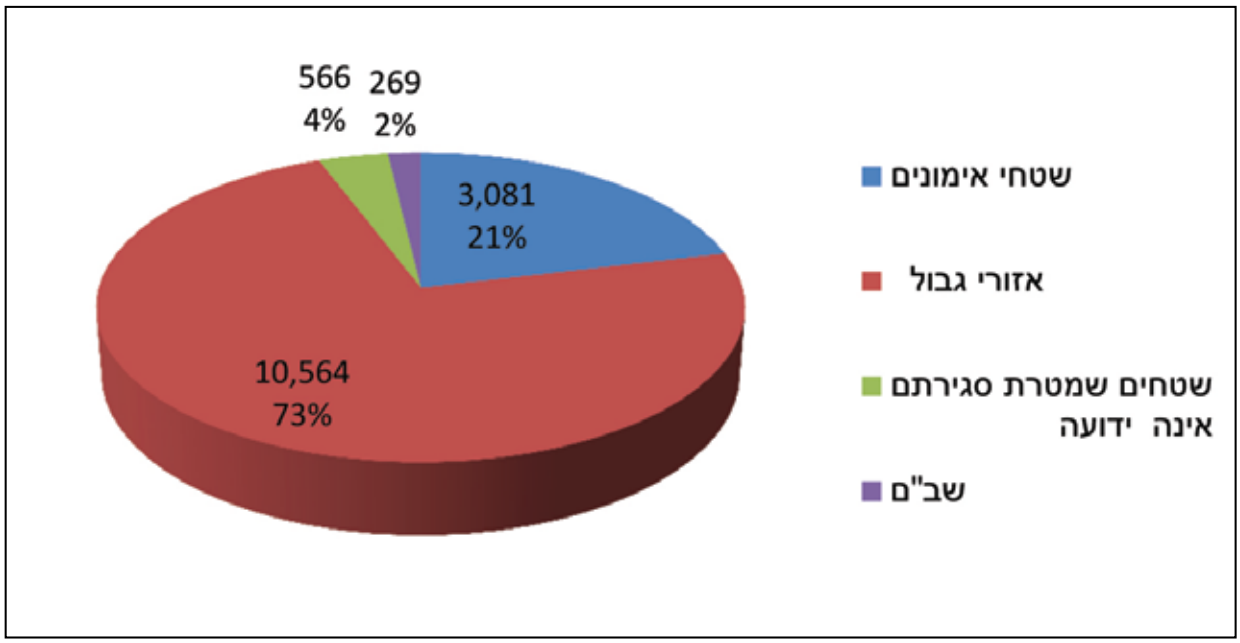

• כ־60% מכלל השטח החקלאי שישראלים מעבדים בשטחים צבאיים סגורים ו־76% מכלל השטח החקלאי שישראלים מעבדים בשטחי אימונים הם שטחים בבעלות פלסטינית פרטית. למרות זאת, לא רק שלא נעשית כל פעילות אכיפה נגד פלישות אלו, אלא שהרשויות הישראליות אף מגבות אותן, תומכות בהן ורואות בהן חלק בלתי נפרד מתוך המערך הכלכלי והמרחבי של מפעל ההתנחלויות.

<u>השתלטויות חקלאיות של מתנחלים בתוך שטחי אימונים, על פי בעלות על הקרקע (בדונמים)</u>

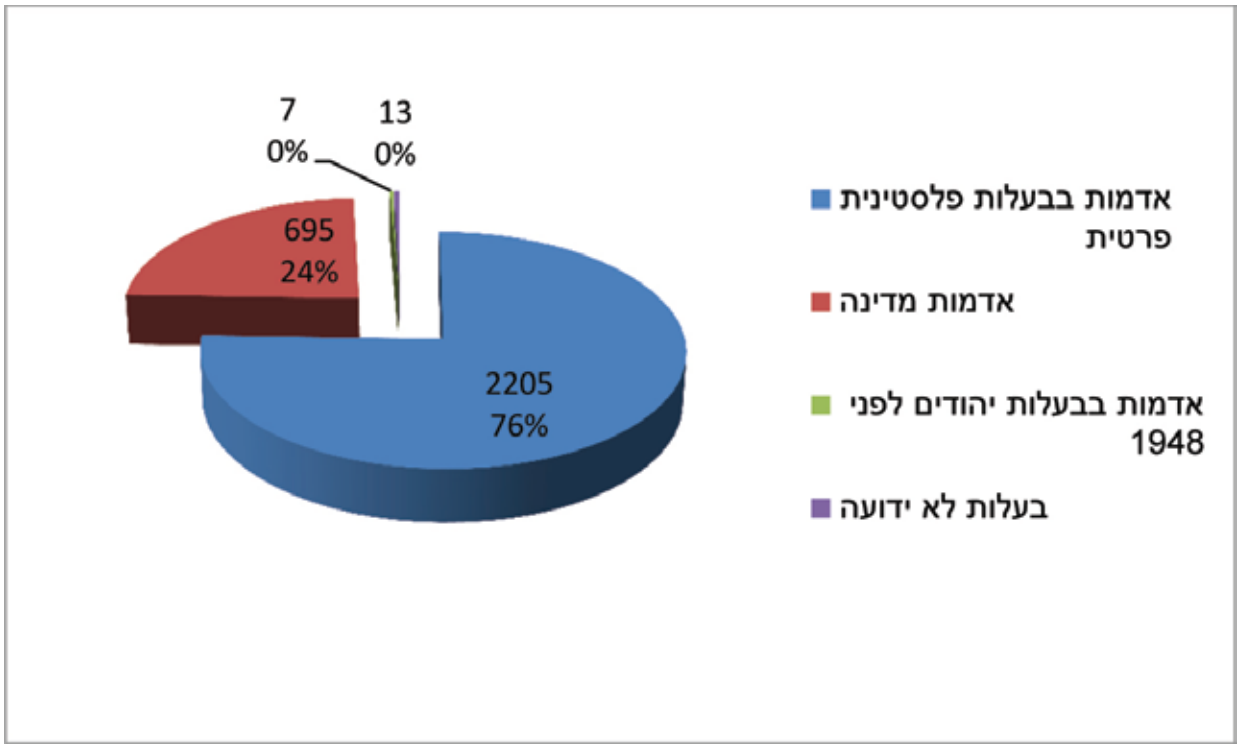

לסיכום, מדינת ישראל עושה שימוש גורף בצווי סגירה בגדה המערבית למטרות מגוונות, ובראשן סגירת שטחים לשם אימונים צבאיים. מחקר זה מגלה כי סגירתם המתמשכת של רובם הגדול של שטחי האימונים בגדה המערבית אינה באה לענות על כל 'צורך צבאי' שכן ב־80% מהשטח לא מתקיימים בפועל כל אימונים צבאיים. גודלם של שטחים אלו, פרישתם, המתאם בינם לבין רכיבים סטטוטוריים נוספים המגבילים את יכולת השימוש של פלסטינים בהם, כגון שטחי השיפוט של ההתנחלויות ושמורות הטבע המוכרזות, והעובדה שהמנהל האזרחי ממשיך במיפוי 'אדמות מדינה' בחלקים ניכרים בתוכם ואינו עושה דבר כדי לפנות פלישות מתנחלים לשטחים אלו (גם אם מדובר בפלישות לשטחים פלסטיניים פרטיים), מובילים למסקנה שסגירתם המתמשכת של שטחים אלו היא נדבך מרכזי במשטר האדמות שמדינת ישראל 'מנהלת' בגדה המערבית. אם כך, נראה שמטרתו העיקרית של משטר זה היא לצמצם צמצום דרסטי את יכולתה של האוכלוסייה הפלסטינית להשתמש במשאב הקרקע ולהעביר כמה שיותר חלקים ממנו לידי מתנחלים ישראלים.

הקדמה

ב־8 ביולי 1967, פחות מחודש לאחר סיום מלחמת ששת הימים, חתם מפקד פיקוד המרכז דאז, האלוף עוזי נרקיס, על צו מס' 34, שבו נכתב: '**שטח הגדה המערבית מוכרז בזאת כשטח צבאי סגור**'.[1] צו זה הוצא כתיקון לשני צווים דומים שהוצאו בשבועות שקדמו לו, והוא תקף גם כיום, 48 שנים לאחר הוצאתו. אולם, למעשה, השימוש בצו הזה נדיר, ונעשה בו שימוש רק על בסיס אינדיבידואלי, במקרים שהרשויות מעוניינות למנוע את כניסתם של אנשים מסוימים לשטחי הגדה המערבית. למרות צו זה, ככל הנראה, במהלך השנים הוציא צה"ל, שהוא הריבון בשטחי הגדה המערבית, אלפי צווי סגירה לשטחים שונים ברחבי הגדה, ואולי אף יותר מכך. רובם המכריע של צווים אלו היו צווים זמניים שתוקפם הוגבל מלכתחילה לזמן נתון, אבל תוקפם של כמה עשרות צווים מהם מעולם לא בוטל, והם הפכו לצווים קבועים, ככל שאפשר לדבר על מציאות 'קבועה' במצב המשפטי של 'תפיסה לוחמתית' (belligerent occupation).[2]

ב־27 באפריל 2014 התקיימה בכנסת ישיבה של ועדת המשנה של ועדת חוץ וביטחון. על סדר יומה של הוועדה עמד נושא אחד בלבד: בנייה בלתי חוקית פלסטינית בשטח C.[3] בישיבה זו נכחו שני חברי כנסת בלבד, שניהם מזוהים עם הימין המתנחלי הקיצוני בתוך מפלגת 'הבית היהודי', ח"כ אורית סטרוק וח"כ מוטי יוגב. יוגב היה גם יו"ר הוועדה. מלבד שני חברי הכנסת, נכחו בישיבה זו עוד כ־30 מוזמנים, כולם אנשי המנהל האזרחי, צה"ל, המשטרה, משרד המשפטים, תושבי ההתנחלויות באזור מעלה אדומים ואנשי ארגון 'רגבים'.

הישיבה ארכה יותר משעתיים ובמהלכה אמר אל"מ עינב שלו, קצין האג"ם של פיקוד מרכז, את הדברים האלה:

אני חושב שאחד ההליכים הטובים שיכולים לחמוק בין האצבעות הם חזרה של שטחי אש למקום שבו הם אמורים להיות והם עדיין לא שם. [זו] אחת הסיבות המרכזיות שאנחנו מורידים כמערכת צבאית הרבה מהאימונים לבקעה. זאת אומרת, כל מי שמסתכל על תרגיל האוגדה האחרון עם מטוסי קרב, מסוקים וטנקים שיורים וכולי, אני מנסה ללכת עשורים אחורה ולא אזכור את זה. אנחנו עכשיו מכניסים תרגיל אוגדה נוסף במרחב הזה... כאשר הגייסות דורכים אנשים זזים הצדה, ואני לא עושה כאן הבחנה בין יהודים לפלסטינים, אלא אני מדבר באופן כללי... אנחנו עושים לא מעט אכיפה במרחב הזה. גם השבוע באחד הלילות אנו הולכים למקום מאוד רגיש ורחב כדי להמשיך לאכוף שם. אני אומר את זה כאן מכיוון שאני חושב שהסיפור של אימונים הוא מרכיב שלא עולה בדיון כאן, אבל יש לו משקל לא מבוטל. במקום, ויש מקומות כאלה, בו רידדנו את כמות האימונים בצורה משמעותית, צמחו שם יבליות. זה דבר שצריך לקחת אותו במשוואה.[4]

דברי הקצין מעידים שצה"ל מודע לחלוטין לקשר שבין שטחי האימונים שלו לפרישה היישובית של האוכלוסייה הפלסטינית בגדה המערבית, כלשונו: 'כאשר הגייסות דורכים אנשים זזים הצדה'. כמו אל"מ שלו, גם אנו סבורים ש'הסיפור של אימונים' הוא מרכיב בעל 'משקל לא מבוטל' בתמונה הכוללת של המטרות והאמצעים שבעזרתם מנהלת מדינת ישראל את משאב הקרקע בגדה המערבית. ואולם, שלא כמוהו, ש'אינו עושה הבחנה בין יהודים לפלסטינים', המציאות מלמדת שהבחנה זו היא מאושיותיה של הפרקטיקה של סגירת שטחים בגדה: ספק אם יש היבט אחד נוסף במשטר הקרקעות שכפתה ישראל על הגדה המערבית מאז שנת 1967 שהשלכותיו מרחיקות לכת כל כך על שגרת חייה של האוכלוסייה הפלסטינית המקומית כמו ההכרזה על שטחים צבאיים סגורים. אמנם סגירתם של שטחי אימונים בגדה המערבית חלה, לכאורה, גם על אזרחים ישראלים, אולם כפי שנראה, האכיפה בהקשר זה והשלכות סגירת השטחים האלה על האוכלוסייה הישראלית שונות בתכלית.

---

[1] צו בדבר 'שטחים סגורים (אזור הגדה המערבית) (מס' 34), תשכ"ז-1967.

[2] המושג 'שטח כבוש' בהקשר זה אינו כולל את שטחי ירושלים המזרחית (כ־70 אלף דונם) שעליהם הוחל החוק הישראלי מיד לאחר תום המלחמה, ביוני 1967. בשטחי ירושלים המזרחית אין 'שטחים שהוכרזו 'סגורים', כמו בשטחים אחרים בשטחי הגדה המערבית.

[3] בהסכמי אוסלו חולקה הגדה המערבית חלוקה אדמיניסטרטיבית לשלושה אזורים: A, B ו־C. אזור C הוא כ־61% משטח הגדה המערבית; מדינת ישראל שולטת באזור C שלטון מלא, הן מבחינה ביטחונית־צבאית הן מבחינה אזרחית. אזור B הוא כ־21% משטחי הגדה; באזור B הרשות הפלסטינית אחראית על סוגיות אזרחיות ולישראל שליטה ביטחונית־צבאית. אזור A הוא כ־18% מהגדה (הערים והעיירות המרכזיות), והסמכויות האזרחית והביטחונית בו הן של הרשות הפלסטינית.

[4] לקריאת פרוטוקול הדיון כולו, ראו: http://www.haaretz.co.il/st/inter/Hheb/images/amira1.pdf

השטחים שהוכרזו שטחים סגורים בגדה המערבית משתרעים על פני קרוב ל־1.765 מיליון דונם, שהם כמעט שליש משטח הגדה המערבית כולה ויותר ממחצית משטח C, שצה"ל מנהל ניהול ישיר מאז הסכם אוסלו.[5] קרוב למיליון דונם מהשטח שהוכרז שטח סגור נסגרו למטרות אימונים או לשם הקמת בסיסים צבאיים. מדובר בשטחים נרחבים שצה"ל טוען שהוא זקוק להם לצרכיו, אף שמדובר בשטחים הנמצאים, כמובן, מחוץ לשטחה הריבוני של מדינת ישראל.

דברים ברוח זו נמסרו, בין היתר, בתגובת המדינה לעתירת 'האגודה לזכויות האזרח' בעניין שטח אימונים 918 בדרום הר חברון, שעלה בשנים האחרונות לכותרות כמה פעמים בשל כוונת צה"ל לגרש את תושבי 12 קהילות הרועים החיות בתחומו:[6]

באופן כללי שטחי האימונים נועדו לבניין הכח הצבאי, קרי - להדרכת הלוחמים ולהכשרתם, לשמירה על הכשירות המבצעית ולבחינת אמצעי הלחימה. לצורך פעולות אלו נחוצים לצה"ל שטחים נרחבים... מטבע הדברים שטח הוא משאב במחסור, וקשה אפוא לאתר שטחים לצורכי אימונים. אף על פי כן, האיומים הביטחוניים במרחב מחייבים שימוש באזורים נרחבים לצורך אימון יחידות הצבא, ובתחומי מדינת ישראל - כדוגמא - שטחי האש משתרעים על כשליש מהשטחים הפתוחים, ומרביתם מצויים בנגב.[7]

כאמור, גם בתחומי מדינת ישראל הוכרזו שטחים נרחבים מאוד שטחי אימונים צבאיים. אולם להבדיל מהמצב המשפטי בתוך ישראל, בשל מעמדה של הגדה המערבית בחוק הבין־לאומי - כלומר היותה שטח כבוש - צה"ל אינו רשאי כלל לסגור בה שטחים ולמנוע כניסת אנשים לאדמותיהם בתחומה כדי לשמר את 'הכשירות המבצעית' של כוחותיו, שכן מטרה זו אינה מטרה לגיטימית בעיני חוק הבין־לאומי. בתגובה לטענה זו חוזרת המדינה וטוענת שמטרה זו היא מטרה לגיטימית, משום שלטענתה אימוני צה"ל בגדה המערבית משמשים גם לפעילותו באזור זה.

עוד נכתב בתשובת המדינה (סעיף 23) ש'צה"ל ככלל נמנע מהכרזה על שטחי אימונים במקומות בהם מצויים תושבים קבועים'. דברים דומים אפשר לקרוא גם באתר הפרקליטות הצבאית:

בטרם ההכרזה על שטח מסוים כשטח אש, נערכה בצה"ל עבודת מטה מקיפה, בה היו שותפים גורמים רבים, שתפקידם היה לוודא, בין היתר, כי השטח המיועד לאימונים ריק מאדם, וכי השימוש בשטח לצרכי אימונים לא יפגע במרקם החיים של תושבים בסביבת השטחים שיסגרו.[8]

סוגיית תושבות הקבע היא סוגיה מכריעה מבחינת המדינה בהקשר זה, שכן הצו הצבאי שבאמצעותו צה"ל מכריז על שטחים 'שטחים סגורים' בגדה המערבית (סעיף 90 בצו בדבר הוראות ביטחון [יהודה והשומרון] [מס' 378] התש"ל-1970), מחריג תושבי קבע שעליהם הוא אינו חל, לכאורה. ולכן אין פלא שהמדינה עושה מאמצים גדולים להוכיח שהאזור שהוכרז שטח אימונים 918, למשל, לא היה מאוכלס בתושבי קבע כאשר הוא הוכרז שטח אימונים, אולם בדיקה השוואתית מקיפה של תצלומי האוויר מהשנים שבהן הוכרזו שטחי האימונים בגדה המערבית מעלה שהמדינה, אם ננקוט בלשון זהירה, לא דייקה באמירה זו.

תצלומי אוויר אלו מוכיחים שבלא מעט מקומות שהוכרזו שטחי אימונים גרו אנשים. יתר על כן, שטחים חקלאיים נרחבים מאוד שבהם הייתה תלויה פרנסת רוב רובה של האוכלוסייה הפלסטינית באותן השנים הוכללו אף הם בתוך שטחי האימונים המוכרזים, ולעתים נותר שטחם הבנוי של הכפרים מחוץ לגבולות השטחים הסגורים. בעקבות זאת, נאסרה הגישה החופשית אל אותם שטחים - אם לא תמיד למעשה, בוודאי להלכה - והכניסה אליהם הוגדרה על ידי הרשויות עברה בת עונשין. אם כן, הטענות ש'צה"ל ככלל נמנע מלהכריז על שטחי אימונים במקומות בהם מצויים תושבי קבע', ושהוא 'מקפיד כי השימוש בשטח לצרכי אימונים לא יפגע במרקם החיים של תושבים בסביבת השטחים שיסגרו', רחוקות עד מאוד מהמציאות כפי

---

[5] חישוב שטחים זה אינו כולל את צווי הסגירה הזמניים שהוצאו לכמה שטחים בגדה המערבית שהמידע שבידינו על אודותם חלקי ביותר. כמו כן, החישוב אינו כולל צווי סגירה שהוצאו בעבר לשטחים הנכללים היום בשטחי הרשות הפלסטינית, וככל הידוע לנו, הם מבוטלים ואינם נאכפים.

[6] על פי הערכות של כמה ארגונים, מדובר בכ־1,300 נפשות המתגוררות ב־12 הכפרים הנמצאים בשטח אימונים זה. ראוי לציין שאין מדובר בחשש בעלמא, שכן בסוף שנת 1999 קיבלו תושבי הכפרים האלה צווי פינוי בשל מגורים בלתי חוקיים בשטח אימונים. בעקבות זאת, גורשו למעלה מ־700 תושבים מהכפרים האלה אגב הריסת בתים ובורות מים והחרמת רכוש. הפינוי נעצר בשנת 2000 בעקבות צו ביניים של בית המשפט העליון שהוצא לבקשת התושבים בשתי עתירות שהגישו, האחת באמצעות 'האגודה לזכויות האזרח' והשנייה באמצעות עו"ד שלמה לקר (עתירות מספר 413/13 ו־1039/13).

[7] תגובת המדינה לעתירת מוחמד מוסא שחאדה אבו עראם ואח' נגד שר הביטחון ואח', בג"ץ 413/13 ובג"ץ 1039/13, מיום 29.7.13, סעיף 102, http://www.acri.org.il/he/wp-content/uploads/2013/07/hit413tguva.pdf.

[8] ראו: http://www.law.idf.il/163-6620-he/Patzar.aspx?SearchText

שהיא מצטיירת ממסקנותיו של מחקר זה. לעניין זה נשוב ונידרש בהרחבה בחלק השישי והאחרון של דו"ח זה. נבקש רק להזכיר שבמקרה אחד לפחות, המדינה אף הודתה במפורש שפלסטינים חיו במקום לפני הכרזתו כשטח אימונים. מדובר בתושבי הכפר אל־עקבה שכפרם הוכלל בתוך שטח אימונים 900 בצפון בקעת הירדן. על פי הודאת המדינה חיו בשטח זה טרם הכללתו בשטח שנסגר בשנת 1979, עם הרחבת שטח האימונים, ארבע משפחות.[9]

כפי שעולה ממחקרנו, השימוש בצווי סגירה אינו נעשה רק לשם הקצאת שטחים לצורכי אימונים צבאיים, אף שזו המטרה העיקרית שלשמה הוכרז רוב השטח הסגור בגדה המערבית.[10]

חשוב להדגיש שהנתונים המספריים המופיעים בדו"ח זה הם הנתונים הרשמיים, ובמקרים רבים אין אפשרות להקיש מהם על המציאות 'בשטח', וזאת משתי סיבות סותרות לכאורה: מחד גיסא, רוב השטחים הסגורים אינם מגודרים, ולכן רמות שונות של גישה לחלקים ניכרים מהם אפשרית בכל זאת. המושג 'שטח סגור' בדו"ח זה הוא אפוא מושג מנהלי־פורמלי, וברוב המקרים הוא אינו מעיד תמיד על סגירתו של השטח בפועל. מאידך גיסא, שטחים נרחבים ברחבי הגדה המערבית אינם כלולים במפות השטחים הסגורים הרשמיות, אולם כניסת פלסטינים אליהם אינה אפשרית או שהיא כרוכה בסיכון משמעותי, ולכן פלסטינים נמנעים מלהיכנס אליהם. דברים אלו רלוונטיים, בין היתר, לשטחים נרחבים מאוד שממערב לגדר ההפרדה ואינם נגישים לפלסטינים אף שהם אינם כלולים בשטח שהוכרז 'מרחב התפר', וכן לשטחים נרחבים שסביב התנחלויות שלא הוגדרו רשמית 'שטח ביטחוני מיוחד' (שב"ם) אבל בפועל פלסטינים אינם יכולים להיכנס אליהם.

מפת אזורי האימונים בתוך מדינת ישראל ובגדה המערבית (מתוך אתר הממ"ג [מערכת מידע גאוגרפית] הלאומי)

בהקשר זה ראוי להעיר עוד שתי הערות טרמינולוגיות:

• במסמך זה נעשה שימוש תדיר בשני מונחים: 'שטחים צבאיים סגורים' ו'שטחי אימונים', המכונים לעתים קרובות גם 'שטחי אש'. ההבחנה בין שני מונחים אלו הכרחית, שכן כל שטחי האימונים המוכרזים הם שטחים צבאיים סגורים בהגדרה, ולעומת זאת, רק קצת יותר ממחצית מהשטחים הסגורים בגדה המערבית נסגרו למטרות אימונים, וכל השאר נסגרו למטרות אחרות.

• לאורך החיבור נעשה שימוש תדיר במונח 'אדמות מדינה'. מדובר הן באדמות שהיו רשומות כאדמות מדינה עוד לפני כיבוש הגדה בידי ישראל בשנת 1967, הן באדמות שהוכרזו אדמות מדינה על ידי ישראל החל משלהי שנות ה־70.

מטרות הדו"ח

מסמך זה מבקש להציג בפעם הראשונה תיאור מקיף של התופעה הנרחבת של סגירת שטחים על ידי צה"ל בגדה המערבית בהקשריה הגאוגרפיים וההיסטוריים, וכן לתאר את תפקידה המרכזי של התופעה הזאת ביצירת המציאות שבה בחלקים ניכרים מאזור C חלות הגבלות פיתוח ותנועה חמורות על האוכלוסייה הפלסטינית.[11]

---

[9] סעיף 16 בתשובת המדינה מ־6 באוגוסט 1999 לעתירתם של צביח ואח' נגד שר הביטחון ואח' 3950/99, שבה התבקש בג"ץ להורות על הפסקת האימונים בשטח הכפר ועל הוצאתו של הכפר משטח האימונים.

[10] באשר למטרות המוצהרות של סגירת שטחים בגדה המערבית ראו להלן עמ' 27.

[11] למעשה, כל עבודות הבנייה והפיתוח בשטחי C מחויבות באישור המנהל האזרחי, למעט השטחים בשטחי C שבהם כבר יש תוכניות בנייה מאושרות לפלסטינים (שהיקפם של שטחים אלו כ־21,200 דונם). לעניין מדיניות התכנון של המנהל האזרחי בשטחי C, ראו בדו"ח של 'במקום': ניר שלו ואלון כהן־ליפשיץ, 'התחום האסור, מדיניות התכנון הישראלית בכפרים הפלסטינים בשטחי C', יוני 2008, http://bimkom.org/wp-content/uploads/the-prohibited-zone-heb-2.pdf

השאלות המרכזיות שמסמך זה דן בהן הן:

1. מתי הוכרזו השטחים השונים שטחים סגורים?
2. מה היקף השטחים שהוכרזו שטחים סגורים לאורך השנים?
3. אילו שינויים חלו במיקומם של השטחים הסגורים ובגודלם, ומה היו הגורמים שעמדו מאחורי השינויים האלה?
4. מהן המטרות המוצהרות שלשמן נסגרו השטחים האלה?
5. האם השימוש שנעשה בפועל בשטחים אלו (אם נעשה בהם שימוש כלשהו) תואם את המטרות המוצהרות של סגירת השטח?
6. האם הפרקטיקה של סגירת שטחים בגדה המערבית משתלבת עם אמצעים נוספים שישראל עושה בהם שימוש כדי לצמצם, או כדי לאסור כליל, כניסת פלסטינים לשטחים שונים בגדה?
7. מהם המניעים המוצהרים והלא מוצהרים העומדים מהאחורי סגירות השטחים האלה?
8. באיזה חלק משטחי האימונים הסגורים בגדה המערבית אכן מתקיימים אימונים?
9. איזה חלק משטחי האימונים עבר בפועל לשליטת מתנחלים?

כאמור, מתוך כל השטחים שצה"ל הכריז עליהם שטח סגור מאז 1967, רוב השטחים נסגרו לצורכי מה שצה"ל מגדיר 'שטחי אימונים'. בשל כך, חלק ניכר מהדיון במסמך זה יתרכז בשטחים אלו, ובמרכזו תעמוד השאלה, שעד כה לא נבדקה בדיקה שיטתית ומקיפה: **איזה חלק מהשטח שסגר צה"ל לצורכי אימונים אכן משמש למעשה למטרה הזאת?** מחקר זה שואף אפוא לשפוך אור על דפוסי השימוש - אם יש כאלה - שצה"ל עושה בשטחים הצבאיים הסגורים בכלל, ובעיקר בשטחים שהוכרזו 'שטחי האימונים' צבאיים.

דיון המבקש לעסוק עיסוק מקיף בסוגיה זו אל לו להתעלם מכמה שאלות נוספות - שאלות הנוגעות לצדדים הפורמליים והמשפטיים של התופעה, להיסטוריה של השימוש בצווי סגירה צבאיים, לפרישתם של השטחים הסגורים, לזיקתם לאמצעים אחרים של שליטה בקרקע שישראל מפעילה ולהשפעתם של השטחים הסגורים על חיי תושבי הגדה המערבית הפלסטינים החיים בתוך השטחים האלה או סמוך להם. לפיכך, גם לשאלות אלו יוקדש כר נרחב בהמשך מסמך זה.

לפני סיום ההקדמה מצאנו לנכון להזכיר כמה היבטים הקשורים לסגירת שטחים בגדה המערבית שמסמך זה **אינו עוסק בהם כלל**, אם משום שהם אינם בתחום התמחותנו, אם בשל פערי מידע שאינם מאפשרים לנו להציג תמונה כללית מהימנה ואם משום שההשלכות ההומניטריות שלהם זניחות, או אף אינן קיימות כלל.

1. דו"ח זה לא ידון בשאלה המשפטית העקרונית בדבר הלגיטימיות של סגירת שטחים בגדה המערבית בכלל, ושל סגירת שטחים למטרות אימונים בפרט, ובהשפעתה של הסגירה על האופן שבו ישראל ממלאת את חובותיה כלפי האוכלוסייה האזרחית הפלסטינית. בעניין זה עסקו ויעסקו חכמי המשפט הבין־לאומי המתמחים בסוגיות משפטיות הנוגעות ליחסים בין 'מעצמה כובשת' לאוכלוסייה אזרחית המתגוררת בשטח כבוש.[12]

2. משנת 1967 חתמו המפקדים הצבאיים של הגדה המערבית על צווי סגירה זמניים וקצרי טווח לשטחים שונים. אף שמספרם המדויק של צווים אלו אינו ידוע, אנו מעריכים שמדובר באלפי צווים. המידע שיש בידינו על צווים אלו הוא חלקי ביותר ואינו מאפשר פרישה של תמונה עובדתית מלאה דיה. לפיכך, לא נעסוק במסמך זה בצווי הסגירה הזמניים.

3. היבט נוסף של התופעה שלא יידון בדו"ח הוא סגירת שטחים בפני אזרחים ישראלים. במהלך השנים, ובעיקר מאז פרוץ האינתיפאדה השנייה בסוף שנת 2000, הוצאו כמה צווי סגירת שטח לישראלים. סגירת השטחים האלה נעשתה בשלושה הקשרים עיקריים:

- ההקשר הראשון הוא שמירה על ביטחונם האישי של אזרחים ישראלים, בעקבות כמה מקרים של תקיפת ישראלים במהלך שנות האינתיפאדה השנייה. באוקטובר 2000 נסגרו בפני ישראלים כל שטחי A בגדה המערבית (18%), ובשנים שלאחר מכן נסגרו בפניהם כמה כפרים באזור B - אזור H1 בחברון וכביש 60 בקטע שבין קלנדיה לכפר ג'בע, אף שהוא כולו בשטח C.[13]

---

[12] לעניין זה ראו את חוות דעת המומחים שכתבו הפרופסורים למשפטים דוד קרצ'מר, אייל בנבנשתי ויובל שני בעניין עתירת תושבי שטח אימונים 918:
http://www.acri.org.il/he/wp-content/uploads/2013/01/hit413expert1.pdf
וכן את חוות דעתו של פרופ' מייקל בותה באותו עניין: http://www.acri.org.il/he/wp-content/uploads/2013/01/hit413expert3.pdf

[13] כמה מצווי הסגירה לישראלים שהוצאו מאז שנת 2000 אפשר לראות באתר הפרקליטות הצבאית: http://www.mag.idf.il/979-he/Patzar.aspx. אכיפתם של צווים אלו היא סלקטיבית ביותר, ובשני מקרים כבישים המובילים להתנחלויות אף עוברים בתוך שטחי A, וצה"ל מאבטח נסיעת מתנחלים בהם. מדובר בקטע של כביש 35 ובכביש המחבר את ההתנחלות נגוהות עם כביש 60.

• ההקשר השני שבו הוצאו צווי סגירת שטחים בפני ישראלים נדיר הרבה יותר וקשור לשמירה על רכוש פלסטיני הנמצא סמוך להתנחלויות שתושביהן ידועים ביחס אלים לבעלי אדמות פלסטינים שסביבן. אין בידינו מידע מלא על צווים אלו (שהוצאו תמיד רק לאחר התערבות משפטית נמרצת של באי כוחם של בעלי אדמות), אם כי ידוע לנו שמדובר בשטחים בבעלות פלסטינית פרטית, וגודלם הכולל אינו גדול מכמה מאות דונם. מדובר אפוא בשטח זעיר ביחס לגודלם הכולל של השטחים הסגורים בפני פלסטינים.[14]

• ההקשר השלישי של סגירת שטחים בפני ישראלים הוא מניעת הפגנות והתכנסויות שהמפקדים הצבאיים בכמה וכמה מקומות וזמנים החליטו שהן בלתי רצויות מבחינתם. יש לציין שהחקיקה צבאית מעניקה לצה"ל סמכויות כמעט בלתי מוגבלות בכל הקשור להכרזה על התאספות של אנשים 'התקהלות בלתי חוקית'.[15]

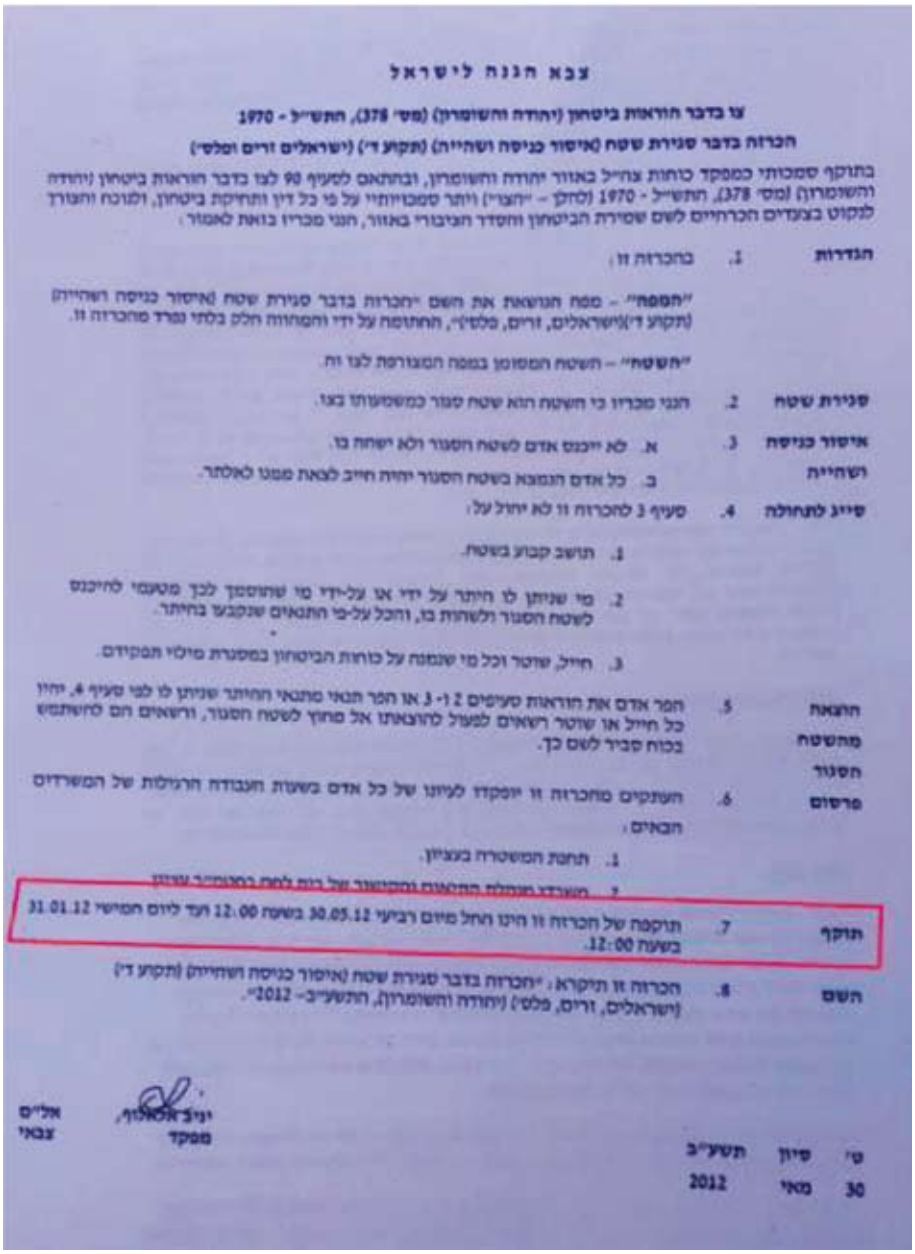

צבא הגנה לישראל

צו בדבר הוראות ביטחון (יהודה והשומרון) (מס' 378), התש"ל - 1970

הכרזה בדבר סגירת שטח (איסור כניסה ושהייה) (תקוע ד') (ישראלים זרים ופלס')

בתוקף סמכותי כמפקד כוחות צה"ל באזור יהודה והשומרון, ובהתאם לסעיף 90 לצו בדבר הוראות ביטחון (יהודה והשומרון) (מס' 378), התש"ל - 1970 (להלן – "הצו") ויתר סמכויותיי על פי כל דין ותחיקת ביטחון, ולצורך למקוט בצמדים הכרחיים לשם שמירת הביטחון וחסדר הציבורי באזור, הנני מכריז בזאת לאמור:

הגדרות 1. בהכרזה זו:

"המפה" – מפה הנושאת את השם "הכרזה בדבר סגירת שטח (איסור כניסה ושהייה) (תקוע ד')(ישראלים, זרים, פלס')", החתומה על ידי והמחווה חלק בלתי נפרד מהכרזה זו.

"השטח" – השטח המסומן במפה המצורפת לצו זה.

סגירת שטח 2. הנני מכריז כי השטח הוא שטח סגור כמשמעותו בצו.

איסור כניסה ושהייה 3. א. לא ייכנס אדם לשטח הסגור ולא ישהה בו.

ב. כל אדם הנמצא בשטח הסגור יהיה חייב לצאת ממנו לאלתר.

סייג לתחולה 4. סעיף 3 להכרזה זו לא יחול על:

1. תושב קבוע בשטח.

2. מי שניתן לו היתר על ידי או על-ידי מי שהוסמך לכך מטעמי לחייבנס לשטח הסגור ולשהות בו, והכל על-פי התנאים שנקבעו בהיתר.

3. חייל, שוטר וכל מי שנמנה על כוחות הביטחון במסגרת מילוי תפקידם.

חובת מהשטח הסגור פרסום 5. הפר אדם את הוראות סעיפים 2 ו- 3 או הפר תנאי מתנאי ההיתר שניתן לו לפי סעיף 4, יהיו כל חייל או שוטר רשאים לפעול להוצאתו אל מחוץ לשטח הסגור, ורשאים הם להשתמש בכוח סביר לשם כך.

6. העתקים מהכרזה זו יופקדו לעיונו של כל אדם בשעות העבודה הרגילות של המשרדים הבאים:

1. תחנת המשטרה בעציון.

2. [illegible]

תוקף 7. תוקפה של הכרזה זו הינו החל מיום רביעי 30.05.12 בשעה 12:00 ועד ליום חמישי 31.01.12 בשעה 12:00.

השם 8. הכרזה זו תיקרא: "הכרזה בדבר סגירת שטח (איסור כניסה ושהייה) (תקוע ד') (ישראלים, זרים, פלס') (יהודה והשומרון), התשע"ב- 2012".

יניב אסולין, אל"מ
מפקד צבאי

ט' סיון תשע"ב
30 מאי 2012

צו סגירה שהוציא המפקד הצבאי של אזור בית לחם כדי למנוע הפגנה של פלסטינים ופעילי שמאל ישראלים סביב ההתנחלות תקוע

[14] אין לבלבל בין צווי סגירת שטח בפני ישראלים לבין צווים 'לשימוש מפריע' שכמה עשרות מהם הוצאו כדי לאפשר פינוי השתלטויות של מתנחלים על קרקעות בבעלות פלסטינית פרטית. לעניין השימוש בצווים לשימוש מפריע יש בידינו תמונה מלאה למדי של פרישתם. ראו: עמירה הס, 'פלישת המתנחלים לעולם חוזרת', הארץ, 25.10.2014, http://www.haaretz.co.il/news/politics/.premium-1.2466811

[15] בעניין זה ראו: http://www.acri.org.il/he/protestright-subject/closed-military-zone

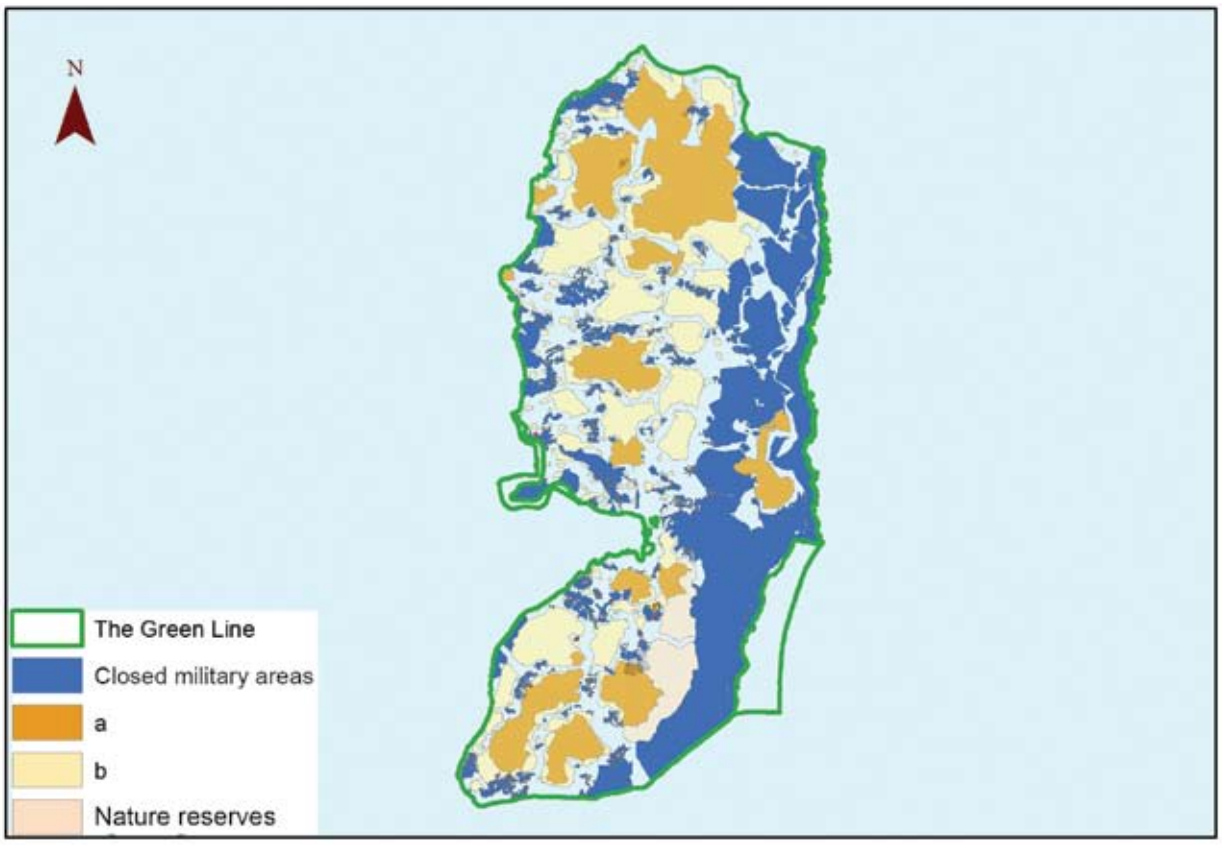

פרישת השטחים הסגורים בגדה המערבית

מבנה הדו"ח

בחלקו הראשון של הדו"ח נסקור את הרקע ההיסטורי של ההכרזה הנרחבת על שטחים סגורים בגדה המערבית, ונתאר את הגורמים העומדים מאחורי הגידול חסר התקדים במספר ההתנחלויות בשנות ה־90 של המאה העשרים ובעשור הראשון של שנות האלפיים ואת התרחבות ההתנחלויות הקיימות. בחלק זה נסביר את המתודולוגיה שבה נעזרנו בכתיבת מחקר זה, וכן את המקורות והנתונים העומדים בבסיסו. בחלק זה נידרש גם למגבלות המתודולוגיות של הסקר ונזכיר כמה נושאים שדו"ח זה אינו נדרש להם, אך רצוי לדעתנו שיעמדו בבסיסם של מחקרי המשך בתחום זה.

בחלקו השני של הדו"ח נרחיב את היריעה באשר לפן הצבאי של ההשתלטות על קרקעות בגדה המערבית. נתאר את האופנים השונים שבהם צה"ל שולל את זכות הקניין של פלסטינים בכל הקשור לאדמותיהם או מגביל אותה. כמו כן, בחלק זה נעסוק בטיפולוגיה של צווי הסגירה (כלומר בחלוקתם לכמה סוגים), ולאחר מכן נבהיר מהו הבסיס החוקי שצה"ל נשען עליו בבואו להכריז על שטחים בגדה המערבית 'שטחים סגורים'.

חלקו השלישי של הדו"ח מוקדש לתיאור כרונולוגי של מהלך סגירת השטחים בגדה המערבית. בחלק זה נתאר את המטרות שלשמן הוכרזו שטחים סגורים בעבר, ואת הגורמים שעיצבו את מפת השטחים הסגורים בעשורים שחלפו מאז כיבוש הגדה המערבית.

בחלקו הרביעי של הדו"ח נסקור את המציאות כיום כפי שהיא עולה מהסקר שערכנו. בפרק זה ירוכזו עיקר הנתונים המספריים באשר לשטחים הסגורים ונדון בו, בין היתר, בשאלה החשובה: איזה חלק מהשטחים שהוכרזו שטחים סגורים כדי לשמש שטחי אימונים של צה"ל, אכן משמש לאימוני הצבא?

החלק החמישי של הדו"ח יתאר את האופן שבו השטחים הסגורים בגדה המערבית משתלבים עם אלמנטים סטטוטוריים אחרים, כגון 'אדמות מדינה', שטחי השיפוט הרשמיים של ההתנחלויות ושמורות הטבע המוכרזות. בפרק זה נסקור את יחסם של המתנחלים לשטחי האימונים, הלכה למעשה, ונראה כיצד הפכו שטחים אלו במקרים רבים ל'רזרבה קרקעית', שהיא חלק מ'בנק הקרקעות' שמדינת ישראל מנהלת בגדה המערבית לטובת מפעל ההתנחלויות.

חלקו השישי והאחרון של הדו"ח יעסוק ביחס שבין השטחים הסגורים לאוכלוסייה הפלסטינית בגדה המערבית. בין היתר, נסקור כמה תופעות, ובהן פינויים כפויים זמניים של תושבים פלסטינים החיים בשטחי אימונים, הוצאות צווי הריסה נגד בנייה פלסטינית בשטחים סגורים, וכן את תהליך הנטשתם של שטחים חקלאיים נרחבים הכלולים בתוך שטחים שהוגדרו שטחים סגורים.

חלק ראשון: המסגרת הנושאית והמתודולוגית של הדו"ח

כ־1.765 מיליון דונם בגדה המערבית מוגדרים היום באופן רשמי וקבוע 'שטחים צבאיים סגורים'. רובם המכריע של שטחים אלו הם בשטחי C. מדובר בשטח שהוא כשליש מכלל שטח הגדה המערבית ולמעלה ממחצית משטח C.[16]

ההכרזה הנרחבת על שטחים סגורים בגדה המערבית קשורה בעבותות למדיניות הישראלית הכוללת של ניהול משאב הקרקע באזור זה. מדיניות זו החלה להתגבש כבר במהלך השבועות הראשונים שלאחר הכיבוש הישראלי ביוני 1967, ועם השנים התפתחה והותאמה לתשתית האזרחית שהחלה להיווצר בגדה המערבית (לצד הנוכחות הצבאית), ונועדה למשוך אזרחים ישראלים להתגורר בהתנחלויות שהלכו ונבנו באותן שנים.

הטענה המרכזית שמסמך זה מבקש לבסס היא שאת התופעה של סגירת השטחים בגדה המערבית, על שלל מטרותיה המוצהרות, יש לנתח בראש ובראשונה **בהקשרים האזרחיים והפוליטיים שלה, ולא רק בהקשריה הצבאיים. במילים אחרות, סגירת השטחים העצומים האלה לא באה לשרת צרכים צבאיים וביטחוניים בלבד, כפי שהיא התיימרה לעשות, אלא את מטרת־העל של מדיניות האדמות הישראלית בגדה המערבית בכללה, שההתנחלויות הן ראש החץ שלה.**

כדי להעמיד את הדיון בהקשר ההיסטורי והתמטי הראוי לו, נתאר בקצרה את התפתחות מפעל ההתנחלויות ואת 'הסימביוזה' שנוצרה כבר בשנים הראשונות בין צה"ל לבין המתנחלים באזור זה. בעשור הראשון שלאחר 1967 (עד עליית הליכוד לשלטון במאי 1977), הוקמו ברחבי הגדה המערבית על ידי ממשלות 'המערך' כ־30 התנחלויות. רוב ההתנחלויות האלה הוקמו בבקעת הירדן ובשיפולים המזרחיים של גב ההר. הבחירה ליישב את האזורים האלה הייתה פועל יוצא של מדיניות ממשלות המערך. מדיניות זו התבססה על 'תוכנית אלון' (ראו מפה בעמ' 34), ועל התפיסה המסורתית שפיתחו הגורמים המיישבים של הציונות במהלך המחצית הראשונה של המאה ה־20, תפיסה שראתה ביישובי הספר אמצעי חשוב לקביעת גבולות היישוב היהודי בארץ ולשמירה על ביטחונו.[17] **ואכן, מפת שטחי האימונים הצבאיים שעוצבה כבר בשנים הראשונות שלאחר 1967, חפפה ברובה המכריע את החזון ההתנחלותי שגובש באותן השנים.**

משלהי שנות ה־60 ובמהלך שנות ה־70 הוקמו ההתנחלויות בעיקר באמצעות הקמת נקודות יישוב שהיו בעלות מהות צבאית ואזרחית בעת ובעונה אחת. לימים אוזרחו נקודות יישוב אלו, והמרכיב האזרחי בהן נעשה דומיננטי יותר, אולם המרכיב הצבאי מעולם לא נעלם לחלוטין, ואף כיום יש נוכחות צבאית קבועה בתוך כל ההתנחלויות הישראליות בגדה המערבית או סמוך להן. שיתוף הפעולה ההדוק בין המערכת הצבאית למערכת האזרחית נחשף שוב לא מזמן, כאשר הורה שר הביטחון משה 'יעלון לצבא לפנות כמה בסיסים שהיו במשך שנים בתוך שלוש התנחלויות (בית אל, קריית ארבע ועלי זהב), ולהעביר את הקרקעות לידי המתנחלים כדי לעבות ההתנחלויות האלה. את העלות הכספית של העברת הבסיסים למקום אחר יספוג צה"ל בתקציבו העצום, ואילו מפלסטינים מצופה 'לספוג' את אובדן האדמות הנוספות שידרשו כדי לבנות עליהן את הבסיסים החדשים.[18]

האתגר העיקרי שאדריכלי מפעל ההתנחלויות התמודדו עמו, החל ביומו הראשון, הוא כיצד לקיים מערכת יעילה של שליטה בקרקע באזור שהאוכלוסייה הפלסטינית בו גדולה הרבה יותר מהאוכלוסייה הישראלית.[19] הרשויות הישראליות התמודדו עם אתגר זה באמצעות פיזורן של ההתנחלויות במרחב הכפרי של הגדה

---

[16] שטח C הוא כ־3.4 מיליון דונם, ועל פי הערכת OCHA חיים בו כ־300 אלף פלסטינים. ראו: http://www.ochaopt.org/documents/ocha_opt_pressrelease_5_march_2014_heb.pdf. וכן עמירה הס, 'דו"ח האו"ם: כ־300 אלף פלסטינים חיים בשטחי סי", הארץ, 5.3.2014, http://www.haaretz.co.il/news/politics/.premium-1.2260824

[17] טיוטת התוכנית נכתבה זמן קצר לאחר מלחמת ששת הימים. 'תוכנית אלון' (על שם יגאל אלון, אחד ממנהיגיה הבולטים של מפלגת העבודה בשנות ה־60 וה־70) שאפה לסיים את הכיבוש הישראלי על חלקים מהגדה המערבית באמצעות וויתור על האזורים המאוכלסים בצפיפות בפלסטינים ולספח לישראל את מרבית בקעת הירדן, את ירושלים המזרחית ואת 'גוש עציון', וכן את חברון וקריית ארבע. שום ממשלה מממשלות ישראל לא אימצה את 'תוכנית אלון' למדיניותה הרשמית, אך התוכנית עמדה בבסיס מדיניות ההתנחלויות של מפלגת העבודה עד 1977.

[18] חיים לוינסון, "יעלון הורה לפנות בסיסי צבא בגדה כדי לאפשר בנייה בהתנחלויות', הארץ, 17.12.2014, http://www.haaretz.co.il/news/politics/.premium-1.2514835

[19] על פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלמ"ס) בישראל, בסוף שנת 2013 חיו בגדה המערבית (בלא ירושלים המזרחית) כ־356 אלף מתנחלים. ראו: http://www.cbs.gov.il/reader/shnaton/templ_shnaton.html?num_tab=st02_13&CYear=2014. על סמך קצב הריבוי הממוצע של אוכלוסיית המתנחלים בעשור האחרון, כ־5% בשנה, סביר להניח שבשלהי שנת 2014 חיו שם כ־372 אלף מתנחלים. במפקד שערכה הלמ"ס של הרשות הפלסטינית בשנת 2007 נאמד מספר התושבים הפלסטינים בגדה המערבית בכ־2.35 מיליון נפש. ראו: http://www.pcbs.gov.ps/Portals/_PCBS/Downloads/book1487.pdf, עמ' 61, טבלה 1. מספר זה כולל גם את האוכלוסייה הפלסטינית המתגוררת בשטחי ירושלים המזרחית, שעמדה באותה עת על כ־260 אלף נפש. ראו: http://www.jiis.org.il/imageBank/File/shnaton_2007_8/shnaton%20C0106.pdf

המערבית, ובו בזמן בעזרת ריכוזן של כמה התנחלויות באזורים מוגדרים של הגדה המערבית שישראל הייתה מעוניינת בהם במיוחד, לשם יצירת 'גושי התנחלויות'. אסטרטגיה תכנונית זו התגבשה בשלהי שנות ה־70 ובראשית שנות ה־80 של מאה העשרים - כלומר בשנותיו הראשונות של שלטון הליכוד, שנים שבהן הוקמו רוב ההתנחלויות - אולם היא המשיכה לעצב את פעילות הרשויות הישראליות בהקשר זה גם בעשורים שלאחר מכן, והיא ממשיכה לעשות זאת עד היום. יש להוסיף ולציין שבעשור הראשון שלאחר 1967, מפעל ההתנחלויות שבא להגשים את רעיון 'ארץ ישראל השלמה' עדיין לא היה חלק מהזרם הפוליטי המרכזי בישראל, אולם החל משנת 1977 קידמו כל ממשלות ישראל את מפעל ההתנחלויות במוצהר ובמלוא המרץ, מתוך מטרה גלויה ומוצהרת לסכל את אפשרות הקמתה של מדינה פלסטינית עצמאית.

כאמור, בעקבות חתימת הסכמי הביניים עם אש"ף (הסכמי אוסלו) והקמת הרשות הפלסטינית במחצית הראשונה של שנות ה־90, חולקו שטחי הגדה המערבית מחדש לשלושה אזורים: A, B ו־C.[20] שטחי A ו־B הם כ־39% משטח הגדה (שטחי A-18%, ושטחי B-21%), והשליטה האזרחית והביטחונית בהם (החלקית בפועל), היא בידי הרשות הפלסטינית. ההתנחלויות הישראליות נמצאות כולן בשטחי C, שהם כ־61% משטח הגדה, והשליטה האזרחית והביטחונית בהם היא של ישראל. חלוקה זו הותירה בידי ישראל את השליטה האזרחית ברוב שטחי הגדה המערבית, והיא הביאה גורמים בישראל שתמכו בקידום מפעל ההתנחלויות לנצל את 'חלון הזדמנויות' שנוצר לאחר הסכם אוסלו כדי לעבות את מפעל ההתנחלויות בכללו עיבוי חסר תקדים.[21]

מקורות המידע ושיטת המחקר

מחקר זה מבוסס על המקורות האלה:

• **מיפוי רשמי של השטחים הסגורים** - שכבות ממ"ג (מערכת מידע גאוגרפית, GIS) רשמיות של המנהל האזרחי שהועברו לרשותנו מהמנהל האזרחי בשנים 2012-2014, ובהן מסומנים השטחים הסגורים בגדה המערבית בהווה ובעבר. מדובר במידע שמסר גוף רשמי של מדינת ישראל, ולכן יש לראות בו מידע רשמי של מדינת ישראל. במהלך המחקר התברר שחלק מהשטחים הסגורים נסגרו בכמה שלבים ועל יסוד יותר מצו אחד.[22] כדי למנוע אי־דיוק בנתונים הכמותיים המתייחסים לגודל השטח הסגור בגדה המערבית, חישבנו את השטחים החופפים כאילו נסגרו פעם אחת בלבד.

• **סיורים בשטח** - בכל השטחים שהוכרזו 'שטחים סגורים', ובעיקר בשטחים שנסגרו למטרות אימונים, נערכו בשנים האחרונות סיורים כדי לברר את המצב על הקרקע ואם נעשה בה שימוש כלשהו, ואם כן, מה מהותו של השימוש. עם זאת, חשוב להדגיש שהממצאים המוצגים בדו"ח זה בכל הקשור לשימוש בשטחי האימונים מבוססים על המציאות המוכרת בשטח מהעשור האחרון ואף מהשנים שקדמו לו.

• **תצלומי אוויר** - בעזרת מאגר תצלומי אוויר שברשותנו, המקיף את רוב השטחים הסגורים משנות ה־60 ועד שנת 2014, איתרנו את דפוסי הפעילות הצבאית והאזרחית בשטחים אלו, אם הייתה כזאת.

• **ראיונות עם תושבים פלסטינים** - סדרה ארוכה של ראיונות עם פלסטינים המתגוררים בתוך שטחים אלו או בקרבתם העניקה לנו מידע על דפוסי השימוש בהם.

• **ראיונות עם חיילים** - סדרה של ראיונות עם חיילים שהשתחררו משירות סדיר בשנים האחרונות סייע לנו לברר מהם אתרי האימונים המרכזיים הפעילים של צה"ל בגדה המערבית.

• **מידע שאסף המשרד לתיאום עניינים הומניטריים של האו"ם** - OCHA, ארגון העוקב אחר ההיבטים ההומניטריים הקשורים לכל האוכלוסייה הפלסטינית בגדה המערבית, ובכלל זה לאוכלוסייה המתגוררת בשטחים הצבאיים הסגורים או סמוך להם.

---

[20] ראו גם הערה 3.

[21] לעניין זה ראו הדו"ח: 'כרם נבות: החקלאות הישראלית בגדה המערבית', אוקטובר 2013, עמ' 22-23, http://rhr.org.il/heb/2014/01/15347/

[22] למשל, שטחים הכלולים גם בשטחי השיפוט של ההתנחלויות וגם במרחב התפר, או שטחים שהוכללו גם בשטחי אימונים וגם בשטחי שיפוט של ההתנחלויות.

מגבלות המידע שברשותנו, פערי מידע ושאלות עתידיות למחקר

מאחר שמסמך זה עוסק בתופעה המקיפה שטחים נרחבים מאוד ונמשכת עשרות שנים, איננו מתיימרים להציג כאן תמונה מדויקת לחלוטין. חלק מהנתונים המספריים המוצגים במסמך זה, ובעיקר הנתונים הקשורים בדפוסי השימוש של צה"ל בשטחי האימונים (ראו להלן, בסוף הפרק הרביעי), הם נתונים כללים, המייצגים מגמות ודפוסי שימוש מתמשכים. ניסינו ככל יכולתנו לדייק בפרטים המופיעים במסמך זה, אך אין לשלול את האפשרות שבמהלך 48 השנים האחרונות נערכה בשטח מסוים פעילות צבאית כלשהי שאיננו מודעים לה.

המידע על גודלם ופרישתם של השטחים הסגורים בגדה המערבית מבוסס, כאמור, על שכבות ממ"ג שהועברו לרשותנו מהמנהל האזרחי בשנים 2012-2014. בקשת מידע לפי חוק חופש המידע שהעברנו בפברואר 2014 למנהל האזרחי, ובה ביקשנו לקבל את כל המפות ואת כל המידע ההיסטורי על השטחים הסגורים והשינויים שחלו בהם, לא נענתה. בעקבות זאת, הוגשה עתירה לבית המשפט המחוזי, ובעקבותיה העביר לנו המנהל האזרחי מפות של 18 שטחי אימונים בלבד.[23] לפיכך, ספק אם יש בידינו היום את כל המידע הגאוגראפי הדרוש כדי לתאר את מהלך ההכרזה על השטחים הסגורים בגדה המערבית לפרטי פרטיו. עם זאת, אנו סבורים שהמידע שבידינו, מאפשר שרטוט בהיר דיו של ההתפתחויות שחלו בעניין זה בעיקר לאחר חתימת הסכם אוסלו ונסיגת ישראל משטחי A ו־B.

הערכת השפעתה הכוללת של מדיניות סגירת השטחים הנרחבת שישראל נוקטת על הקהילות הפלסטיניות, היא סוגיה מורכבת, והיא דורשת מחקר נוסף שיסתמך על מגוון מקורות (ראו בחלק השישי להלן). דו"ח זה הוא דיון ראשוני בלבד בסוגיה מורכבת ורבת פנים זו, ובמהלכו נסתפק בהצעת כמה כיוונים ונושאים הראויים, לדעתנו, למחקר רציני ומעמיק, שאם ייערך, יהיה בבחינת תשורה נאה לעמל והיזע שהושקעו במסמך הזה.

אחת השאלות המעניינות שעלו במהלך המחקר הזה, ולעת עתה ברשותנו מענה חלקי בלבד עליה, היא שאלת הנוכחות היישובית והחקלאית של פלסטינים בשטחים שהוכרזו שטחים סגורים. התמודדות עם שאלה זו במיוחד עשויה להיות בעלת משמעות משפטית כבדת משקל בכל הקשור לחלותם של הצווים על תושבי השטחים הסגורים שהרשויות הישראליות מבקשות להעביר בכפייה ממקומות מגוריהם. אולם התמודדות כזאת דורשת משאבים שאינם עומדים לרשותנו בעת הזאת.

שאלת פרישתה של החקלאות הפלסטינית המסורתית בשטחים האלה עשויה לסייע מאוד להבין טוב יותר מהן ההשלכות הכלכליות וההומניטריות של סגירת השטחים האלה בפני האוכלוסייה הפלסטינית. בהקשר זה חשוב להזכיר שחקלאות היא מקור פרנסה חשוב בעבור האוכלוסייה הפלסטינית בגדה המערבית. ממפקד שערכה ישראל בשנת 1967, זמן קצר לאחר המלחמה, עלה ש34.2% מהגברים הפלסטינים בגדה המערבית וברצועת עזה עסקו בחקלאות.[24] בשנת 2011 דיווחה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלמ"ס) של הרשות הפלסטינית, ש־13.8% בלבד מתושבי הגדה המערבית היו מועסקים בענפי החקלאות.[25] על פי סקר שנערך בשנים 1982-1984, עמד השטח שפלסטינים עיבדו בגדה המערבית על 1.6-1.7 מיליון דונם.[26] על פי הערכת הלמ"ס של הרשות הפלסטינית, בשנת 2010 עובדו בגדה המערבית כ־1.105 מיליון דונם,[27] על ידי כ־90 אלף משקים פלסטיניים.[28] מדובר אפוא בירידה ניכרת מאוד בהיקף השטח שפלסטינים בגדה המערבית בשלושת העשורים האלה, ויהיה מעניין לבדוק אם היא קשורה גם להכרזה על שטחים נרחבים מאוד בגדה המערבית כ'שטחים צבאיים סגורים'.

---

[23] עתירה מנהלית 24523-09-14, דרור אטקס נגד המנהל אזרחי.

[24] ראו: http://www.levyinstitute.org/pubs/1967_census/vol_4_intro_tab_e.pd. בשנים שלאחר 1967 ירד אחוז המועסקים בחקלאות, ובשנת 1984 הוא עמד על 28%. ראו: מירון בנבנשתי, לקסיקון יהודה ושומרון, ירושלים 1987, עמ' 67-69.

[25] הנתונים האלה אינם כוללים את הפלסטינים בגדה המערבית המועסקים בחקלאות בתוך ישראל או בהתנחלויות. 6.8% מהפלסטינים המועסקים בישראל ובהתנחלויות מועסקים בענפי החקלאות למיניהם. ראו:
http://www.pcbs.gov.ps/Portals/_PCBS/Downloads/book1878.pdf, עמ' 86, טבלה 22.

[26] ראו: מירון בנבנשתי, לקסיקון יהודה ושומרון, ירושלים 1987, עמ' 67-69.

[27] ראו 'מפקד חקלאי 2010: תוצאות', עמ' 71:
http://www.pcbs.gov.ps/Portals/_PCBS/Downloads/book1874.pdf (בערבית ובאנגלית).

[28] שם, עמ' 82.

סכנה
שטח אש הכניסה אסורה!
הכניסה לשטח מחייבת תאום ואישור
מול מרכז התאום של פיקוד מרכז
בטלפונים: 02-5305252 / 02-5305372
24 שעות ביחסה לא כולל שבתות וחגים
خطر منطقه اطلاق نار
الدخول ممنوع
DANGER
Firing Range Entrance Forbidden!
Entry requires prior approval and coordination
with the IDF Central Command Coordination
Center at the following telephone numbers:
02-5305252 / 02-5305372
Center operates 24 hours a day -
Excluding Saturday and holidays

חלק שני: הפן הצבאי של מנגנון ההשתלטות על אדמות הגדה המערבית

כדי לקדם את מהלך ההשתלטות על אדמות הגדה המערבית פעלה מדינת ישראל, והיא עדיין פועלת, בכמה אפיקי פעולה רשמיים. באפיקים אלו אפשר להבחין בשני פנים: פן אזרחי ופן צבאי. כפי שנראה להלן, בחלק גדול מהמקרים פנים אלו שלובים זה בזה, אם כי בדו"ח זה נעסוק רק בפן הצבאי.[29]

בעת ובעונה אחת עם עיצוב מפת ההתנחלות האזרחית בגדה המערבית, עוצבה גם מפת ההשתלטות הצבאית, שפעמים רבות הייתה ונותרה, כאמור, קשורה קשר ישיר לנוכחות האזרחית של מתנחלים ישראלים בגדה המערבית. ההשתלטות הצבאית על אדמות הגדה נעשית גם באמצעות נוכחות קבועה וגם באמצעות 'נוכחות מנהלית' - כלומר, מקומות שצה"ל הכריז עליהם באמצעים שונים שהם שטחים הנדרשים לשימושו, אם כי בפועל הוא אינו נוכח בהם כלל, או אינו נמצא בהם רוב הזמן.

מלבד הכרזה נרחבת על סגירת שטחים ברחבי הגדה, שבה נעסוק במסמך זה בהרחבה, נידרש לשני אמצעים נוספים שצה"ל עושה בהם שימוש תדיר כדי להשתלט על שטחים לחלוטין, או כדי לצמצם את יכולתם של בעלי השטחים להשתמש בהם:

1. צווי תפיסת מקרקעין לצורכי ביטחון

משנת 1967 הוציא צה"ל יותר מ־1,100 צווי תפיסה לצורכי ביטחון, והם חלים על שטח של כ־105 אלף דונם.[30] מדובר בצווים שבאמצעותם נטל צה"ל לידיו חזקה מלאה על שטחים. בניגוד לצווי הסגירה, שאינם חלים על תושבי קבע, השטחים שנתפסו לצורכי ביטחון סגורים לחלוטין לכניסת בעלי הקרקע, אם כי לכאורה הם מוגבלים בזמן.[31]

בעשור הראשון שלאחר כיבוש הגדה המערבית הוקמו רוב ההתנחלויות באמצעות תפיסת קרקעות שנועדו, כביכול, לצרכים צבאיים. כ־40 התנחלויות הוקמו במהלך השנים בדרך זו.[32] החוק הבין־לאומי המתיר תפיסת שטחים לצורכי ביטחון מבוסס על ההנחה שתפיסתם של שטחים אלו היא זמנית בלבד, וכדי לעקוף את בעיית 'הזמניות' של ההתנחלויות האלה, הכריזו הרשויות הישראליות בדיעבד על חלק ניכר מהשטחים שנתפסו 'אדמות מדינה'. שטחים אחרים, שעליהם לא היה אפשר להכריז אדמות מדינה (אם מכיוון שהיה מדובר בקרקעות פרטיות מוסדרות, אם מכיוון שהיה מדובר בקרקעות שאינן מוסדרות אך בלא ספק פלסטינים עיבדו אותן לפני שצה"ל תפס אותן), נותרו עד היום במעמד רשמי של 'תפיסה צבאית', והם חלק משטחי השיפוט הרשמיים של ההתנחלויות.[33]

21 התנחלויות יושבות היום על קרקעות פלסטיניות פרטיות שנתפסו בתפיסה צבאית. כמה מהן כל שטחן הוא שטח שנתפס תפיסה צבאית (כמו בית אל, רימונים וכוכב השחר), וכמה מהן רק חלק משטחיהן הם שטחים שנתפסו תפיסה צבאית, ואילו שטחים אחרים שלהן הוקצו למתנחלים בעזרת אמצעים רשמיים אחרים, כמו הכרזה על קרקע אדמת מדינה (ובהן קריית ארבע, מעון ואלקנה). לאחר פסק הדין בבג"ץ אלון מורה באוקטובר 1979 [34] צמצמה המדינה מאוד את השימוש בצווי תפיסה לשם בניית התנחלויות, אך המשיכה להקים התנחלויות על קרקעות שנתפסו לפני מתן פסק הדין.[35] בעשורים האחרונים צה"ל עושה שימוש בצווי תפיסה לשם בניית מתקנים צבאיים, הצבת גדרות ואמצעי אבטחה סביב ההתנחלויות, לשם בניית גדר ההפרדה ולשם סלילת כבישי 'מרקם החיים' בעקבות בניית הגדר.

---

[29] על הפן האזרחי של שהנישול, ראו דו"ח בצלם: אייל ראובני, 'כל האמצעים כשרים: מדיניות ההתנחלויות בגדה המערבית', יולי 2010, עמ' 17-29, http://www.btselem.org/sites/default/files2/publication/201007_by_hook_and_by_crook_heb.pdf

[30] מספרם המדויק של צווי התפיסה והשטחים שהם חלים עליהם אינו ידוע, מכיוון שמשנת 2012 צה"ל מסרב להעביר מידע מרוכז בעניין זה. לפיכך, המידע המובא כאן אינו כולל את צווי התפיסה שהוצאו או בוטלו משנת 2012 ואילך ואין לנו פרטים מלאים עליהם.

[31] אף שצווי תפיסה אמורים להיות זמניים, כל הצווים שצה"ל הוציא עד לשנת 1989, ובכללם כל הצווים שהוצאו לשם הקמת התנחלויות, הוצאו בלי תאריכי תפוגה. צווים שהוצאו בליווי תאריכי תפוגה אמורים להיות מוארכים אם צה"ל ממשיך לעשות בהם שימוש, אולם במקרים רבים צה"ל לא האריך את הצווים הארכה רשמית. אף שהתפיסה בפועל נמשכה לאחר תאריך התפוגה של הצווים. עובדה זו מצוינת בדו"ח מבקר המדינה 56א, עמ' 210. ראו: http://mevaker.gov.il/serve/showHtml.asp?bookid=433&id=57&frompage=224&contentid=8058&parentcid=8046&bctype=1&startpage=14&direction=1&sw=1600&hw=1130&cn=2.%20%F6%E5%E5%E9%20%FA%F4%E9%F1%E4

[32] הנתונים המופיעים כאן מבוססים על שכבת ממ"ג שהמנהל האזרחי העביר לידינו במאי 2012.

[33] אף על פי שפסיקת בג"ץ אלון מורה (79/390 דויקאת נ' ממשלת ישראל, פ"ד לד[1] 1979) צמצמה את יכולתה של המדינה להמשיך ולהוציא צווי תפיסה צבאיים על קרקעות פרטיות לשם הקמת התנחלויות, למעשה, המשיכה המדינה לעשות כן עד ראשית שנות ה־80. התנחלויות כמו פסגות, מעון, דולב, הר ברכה, כוכב השחר ומעלה לבונה, הוקמו בשנות ה־80 על קרקעות שנתפסו לצרכים צבאיים. כאמור, בקצת למעלה ממחצית מהמקרים התפיסה הוחלפה מאוחר יותר בהכרזה בדיעבד שבה נקבע כי קרקעות אלו הן אדמות מדינה.

[34] ראו הערה 33.

[35] ראו דו"ח בצלם: אייל הראובני, 'כל האמצעים כשרים: מדיניות ההתנחלויות בגדה המערבית', יולי 2010, עמ' 18, http://www.btselem.org/sites/default/files2/publication/201007_by_hook_and_by_crook_heb.pdf

2. צווי איסור בנייה

ב־18 באפריל 1972 חתם המפקד הצבאי של הגדה המערבית על 'צו מס' 465 - צו בדבר איסור בנייה'. אין בידינו מפות של כל צווי איסור הבנייה שהוצאו עד היום, אך ככל הידוע לנו, צווים אלו מתחלקים לארבע קטגוריות עיקריות:

- איסור בנייה באזור נרחב שממזרח ליריחו[36]
- איסור בנייה לאורך כבישים[37]
- איסור בנייה בשטחים שסביב התנחלויות שצה"ל הכריז עליהם 'שטחי ביטחון מיוחדים' (שב"ם)[38]
- שטחים לאורך גדר ההפרדה[39]

מהחומר שברשותנו עולה שעל פי נתונים עדכניים לשנת 2012, הכריז צה"ל על שטחים בהיקף של כ־196 אלף דונם שטחים שכל בנייה בהם אסורה.[40] מספר זה אינו כולל את שטח הצווים האוסרים בנייה לאורך כמה כבישים בגדה המערבית.

הטיפולוגיה של צווי הסגירה

צה"ל חתם על צווי סגירה מתמשכים (להבדיל מצווים זמניים) לאורך כל שנות השליטה הצבאית הישראלית בגדה המערבית. עד היום הוצאו, ככל הנראה, אלפי צווי סגירה, אם כי רובם המוחלט היו צווים זמניים שהוצאו 'אד הוק'. כאמור, המידע שברשותנו בנוגע לצווים הזמניים האלה חלקי ביותר, והוא אינו מאפשר בחינה שיטתית של התופעה. לפיכך, הנתונים המופיעים במסמך זה אינם כוללים את הצווים האלה.

על בסיס בדיקת הצווים הקבועים התקפים כיום, אפשר להצביע על כמה מטרות עיקריות שבעבורן נסגרו השטחים:

- אימונים צבאיים
- סגירת אזור הגבול שבין הגדה המערבית לירדן, וסגירת שטחים לאורך חלקים מגבול הגדה עם ישראל
- שטחי שיפוט של התנחלויות
- שטחי ביטחון סביב התנחלויות
- צרכים צבאיים שונים (שאינם כלולים בקטגוריות שצוינו)

ההיבט המשפטי של צווי הסגירה

סעיף 125 לתקנות שעת חירום, תקנות שתוקנו בשנת 1945 ותקפות עד היום גם בשטח הגדה המערבית וגם בשטחה הריבוני של ישראל, מאפשר לצה"ל לסגור כל שטח לכל אדם ובלא הגבלת זמן:

> **מפקד צבאי רשאי להכריז בצו על שטח או מקום כלשהם, כי הם שטח מסוגר לצרכיהן של התקנות האלה. כל אדם הנכנס לתוך שטח או מקום כלשהם או יוצא מתוכם - במשך תקופה כלשהיא, שבה עומד בתקפו צו כזה ביחס לשטח או למקום ההם - ללא תעודת־היתר בכתב שהוצאה בידי המפקד הצבאי או בשמו - ייאשם בעבירה על התקנות האלה.**[41]

אולם ככלל, בלא קשר למטרתה המוצהרת של ההכרזה על שטח מסוים 'שטח סגור' ולמשך הזמן שהצו חל בו, צה"ל אינו עושה שימוש בסעיף זה של התקנות לשעת חירום כדי לסגור שטחים, אלא בסעיף 90 ל'צו בדבר הוראות ביטחון (יהודה ושומרון) (מספר 378) תש"ל-1970':

---

[36] מדובר בשלושה צווים שהוצאו בשנת 1983 לשטח הנמצא ממזרח ליריחו למטרה שאינה ברורה לנו. צווים אלו כוללים שטח נרחב מאוד. רוב השטח כלול מאז שנת 1993 בשטח A, ונראה כי הצווים אינם תקפים שם. עם זאת, נראה שהצו עדיין תקף לשטחים הכלולים בשטח C.

[37] הכוונה היא לצווים 1/80 ו־1/96. לפי שעה שטחם הכולל של צווים אלו אינו ידוע לנו.

[38] לעניין זה ראו דו"ח בצלם: אופיר פוירשטיין, 'אדמה שדודה: חסימת הגישה של פלסטינים לקרקע סביב התנחלויות', ספטמבר 2008, http://www.btselem.org/hebrew/publications/summaries/200809_access_denied

[39] ראו: עמוס הראל, 'ישראל מונעת בנייה בשטחים בשליטת פלסטינים מנימוקים ביטחוניים', הארץ, 25.2.2013, http://www.haaretz.co.il/news/politics/1.1937128

[40] כ־8,000 דונם מתוכם הם, כאמור, בתוך שטח A, סביב יריחו, וכאמור ככל הנראה אינם בתוקף. גם במקרה זה הנתונים העדכניים ביותר אינם ידועים לנו, שכן משנת 2012 צה"ל מסרב להעביר לנו מידע מרוכז בעניין זה.

[41] ראו: http://he.wikisource.org/wiki/%D7%AA%D7%A7%D7%A0%D7%95%D7%AA_%D7%94%D7%94%D7%92%D7%A0%D7%94_(%D7%A9%D7%A2%D7%AA_%D7%97%D7%99%D7%A8%D7%95%D7%9D)

(א) מפקד צבאי רשאי להכריז על כל שטח או מקום שהם סגורים (להלן בסעיף זה - "שטח סגור").
(ב) נסגר שטח או מקום כאמור בסעיף קטן (א), רשאי מפקד צבאי לקבוע כי תחול עליו אחת מההוראות אלו:
(1) לא ייכנס אדם לשטח הסגור;
(2) לא יצא אדם מהשטח הסגור;
(3) לא ייכנס אדם לשטח הסגור ולא ישהה בו;
(4) לא ייכנס אדם לשטח הסגור ולא יצא ממנו.
(ג) מפקד צבאי רשאי בהיתר אישי או בהיתר כללי לפטור אדם מהוראות ההכרזה בדבר סגירת שטח או מקום כאמור בסעיף זה.
(ד) הפר אדם הוראות הכרזה בדבר סגירת שטח או מקום, לפיה נאסרה הכניסה לשטח סגור או השהייה בו, או תנאי היתר שניתנו על פי סעיף זה, יהיו כל חייל, שוטר או רשות מוסמכת שנתמנתה לכך רשאים להוציאו אל מחוץ לשטח הסגור. סעיף קטן זה לא יחול על תושב קבוע בשטח הסגור.[42]
(ה) הפר אדם הוראות הכרזה בדבר סגירת שטח או מקום, לפיה נאסרה היציאה מהשטח הסגור, או תנאי היתר על פי סעיף זה - יהיו כל חייל או שוטר רשאים לעצרו ולהוליכו לשטח הסגור.
(ו) הפר אדם הוראות הכרזה בדבר סגירת שטח או מקום או תנאי היתר שנתנו על פי סעיף זה, או הפריע אדם לחייל לשוטר או לרשות מוסמכת שנתמנתה לכך למלא תפקידיהם על פי סעיף זה או מכוחו - ייאשם בעבירה על צו זה.[43]

כפי שצוין קודם לכן, במסגרת זו לא נרחיב בדבר ההיבטים המשפטיים הקשורים לסגירת שטחים בגדה המערבית. עם זאת, ראוי לציין כי שאלת 'מגורי הקבע' של פלסטינים בתוך השטחים הסגורים (סעיף 90ד), הפכה עם השנים לסוגיה המשפטית המרכזית שבגינה עותרים תושבים פלסטינים כנגד ניסיונות של הרשויות לגרשם ממקומות מגוריהם. הסיבה לעתירות היא שמדובר בשטחים נרחבים מאוד, המשמשים בעיקר את אוכלוסיית הרועים הכפרית והבדווית בגדה המערבית. עיקר המחלוקת נוגעת לשטחי האימונים המתפרשים על מאות אלפי דונם ממזרח לרצועת גב ההר המרכזית, הנמתחת מיאטה שבדרום הגדה המערבית ועד טובאס שבצפון מזרח הגדה המערבית. ברצועה זו ישנן עשרות 'חִ'רבות' ו'עִזְבּוֹת' (خرب وعزبات), כלומר כפרי בת של הכפרים הגדולים יותר, הממוקמות לרוב באזורים גבוהים יותר לאורך גב ההר. מדובר בכפרי רועים שהתפתחו לאורך דורות באזורי המרעה הטבעיים של הכפרים, ותושביהם נותרו קשורים לכפרי האם - שם חיות לרוב משפחותיהם המורחבות.[44]

מטבע הדברים, הפרשנות שהמדינה מבקשת להעניק למושג העמום 'תושב קבוע', היא פרשנות מצמצמת הכוללת רק את האנשים שחיו בשטח הסגור עצמו ביום ההכרזה ובמשך כל השנה. גישה זו של המדינה נגזרת ממבחני תושבות הקבע הנהוגים בחברה הישראלית ובחברה המערבית בכללה, ומושלכים על אנשים החיים במציאות חיים שונה בתכלית.[45] דברים אלו באים לידי ביטוי מובהק בדיון המשפטי בסוגיית כניסת אזרחים פלסטינים לשטחי אימונים. עצם הקביעה שאנשים אלו הם 'פולשים' (ראו להלן) מבססת את ההנחה שלצה"ל שמורה הזכות לעשות שימוש בשטחי הגדה המערבית המוגדרים שטחים התפוסים 'בתפיסה לוחמתית' כדי לשמור על כשירותם המבצעית של חייליו. הנחה זו באה לידי ביטוי בדברים שנכתבו באתר הפרקליטות הצבאית:

---

[42] בסעיף 125 לתקנות לשעת חירום אין כל זכר לסוגיית מגורי הקבע בשטחים סגורים, ולכן הוא אינו מסייג את סגירתם בפני כל אדם. גם בסעיף 90 של הצו להוראות ביטחון לא היה בהתחלה כל זכר לסוגיה זו. החרגתם של תושבי קבע, המופיעה בסעיף קטן ד', נוספה כתיקון מס' 14 לצו בשנת 1978. החרגתם של תושבי קבע מופיעה גם בסעיף 4ה במסמך שפרסם יועמ"ש איו"ש בשם 'עיקרי דגשים - סגירת שטח': http://www.acri.org.il/he/protestright/24780

[43] ראו: http://www.hamoked.org.il/items/2140.pdf, עמ' 45-46.

[44] ראו: דויד גרוסמן, הכפר הערבי ובנותיו, תהליכים ביישוב הערבי בארץ ישראל בתקופה העות'מאנית, ירושלים תשנ"ד, עמ' 40-52.

[45] לדיון נוסף בעניין זה, ראו: ד"ר עמירם אורן, 'שטחי האש ביהודה והשומרון ותושבות קבע בשטח סגור', 1.11.2006, http://www.amiramoren.com/%d7%a1%d7%a7%d7%99%d7%a8%d7%95%d7%aa

לצורך שמירה על הכשירות המבצעית של הכוחות הפועלים באזור יהודה ושומרון, נדרש צה"ל לקיים אימונים באזור. לשם כך, בשנות ה־70 וה־80 של המאה הקודמת הוכרזו אזורים בלתי־מיושבים באזור כשטח צבאי סגור, על־מנת שישמשו כשטחי אימונים ("שטחי אש")... מאז הוכרזו שטחי האש, ובפרט בעשרים השנים האחרונות, קיימת באזור תופעה של פלישה לשטחי האש ובנייה בלתי חוקית בתחומם. תופעה זו, מעבר למגבלות שהיא מטילה על צה"ל בקיום האימונים באזור ולהיותה מנוגדת לדין, עלולה להעמיד את הפולשים בסכנה, בשל האימונים הצבאיים המתקיימים בשטחי האש. על־מנת להתמודד עם הפלישות, רשויות האכיפה והפיקוח פועלות למסור התראות פינוי, למי שנכנס לשטח אש או שוהה בו ללא היתר. ככלל, ההתראות מקנות לפולשים שהות סבירה להתפנות מהשטח, בטרם יינקטו צעדי אכיפה כנגדם. במקביל, נוקט המינהל האזרחי צעדי אכיפה נגד בנייה בלתי חוקית בשטח האש. על אף האמור, מתוך התחשבות בצרכים של תושבי האזור, המפקד הצבאי מאפשר ככלל, כניסת אזרחים לשטחי האש בסופי שבוע, חגים ומועדים אחרים, בהם לא מתקיימים אימונים וזאת, לשם רעיית צאן, עיבוד חלקות, טיולים וכו'.[46]

לבית המשפט העליון הוגשו עד היום מספר רב של עתירות של פלסטינים נגד דרישת המדינה לגרשם משטחי אימונים, בטענה שיש לראות בהם תושבי קבע בשטחים אלו. פסק הדין האחרון שניתן בעניין זה היה בעתירה של שלושה אחים תושבי שטח אימונים 904 שמוצאם מהכפר עקרבה, ששטח אימונים זה נמצא ברובו הגדול על אדמותיו. שלושת האחים ומשפחותיהם חיו סמוך לח'רבת עין אל־כורזיליה שמדרום לג'פתליכ ולהתנחלות משואה, בפאתיו המזרחיים של שטח האימונים.[47] העותרים טענו כי מאז שנולדו (בשנים 1968-1971) הם חיו באזור רוב חודשי השנה, ובחודשי הקיץ, בשל החום, היו חוזרים להתגורר בכפר האם עקרבה. בפסק הדין (שניתן ב־3 בדצמבר 2013), אישר בג"ץ את פינויים בכפייה של העותרים בטענה שלא הוכח שהם היו תושבי קבע במקום טרם ההכרזה האחרונה של השטח כשטח צבאי סגור. בין היתר קבע בג"ץ שרעיית צאן במקום אינה בגדר 'תושבות קבע' המעניקה חסינות מפני פינוי. פסק דין זה הוא ביטוי מובהק לפרשנות הצרה שרשויות המדינה בגיבוי בג"ץ מעניקות למושג 'תושבות קבע' בהקשר זה. פרשנות זו פוגעת פגיעה אנושה בכלכלתן ובמסורתן של קהילות פלסטיניות רבות המתפרנסות מרעיית צאן זה דורות.[48]

העמדה לדין של פלסטינים בגין כניסה לשטח צבאי סגור

על פי נתונים שנמסרו מדובר צה"ל, החל בשנת 2008 הועמדו לדין יותר מ־7,500 פלסטינים בגין כניסה לשטחים צבאיים סגורים.[49] על פי דובר צה"ל, רוב התיקים האלה נפתחים נגד פלסטינים בגין כניסה לשטח מדינת ישראל, המוגדר אף הוא שטח צבאי סגור לפלסטינים. על פי דובר צה"ל, אין בידי הצבא מספרים באשר לתיקים הנפתחים נגד פלסטינים בגין כניסה לשטחים צבאיים סגורים בתוך תחומי הגדה המערבית בלבד. עם זאת, משיחה עם עו"ד הבקיא בתיקים מעין אלו עולה שהגשת כתב אישום כנגד פלסטינים בגין כניסה לשטחי התנחלויות היא עניין שכיח מאוד.

ההליך המנהלי של הריסת מבנים ב'שטחים סגורים'

על פי החקיקה הצבאית, ההליך המנהלי הנדרש כדי להרוס מבנים בתוך שטחים סגורים יכול להיות שונה לחלוטין מההליך הנדרש במקרה של בנייה ללא רישיון בשאר אזור C, אם כי לא תמיד הרשויות הישראליות עושות בו שימוש. הליך הריסת מבנים הנבנים בלי היתר בשטחים שאינם שטחים סגורים כולל הוצאת צו התרעה על ידי ועדת המשנה לפיקוח, זימון לדיון, אפשרות להגיש בקשה להיתר בנייה, ובמקרה שהבקשה נדחית (כפי שקורה, למעשה, תמיד), עומדת לבעלים האפשרות לערער לוועדת המשנה לתכנון ורישוי. הליך זה אורך זמן רב והשלמתו היא תנאי לביצוע ההריסה. לעומת זאת, בשטחים המוכרזים שטחים סגורים ההליך יכול להיות קצר הרבה יותר. ההכרזה על שטח מסוים 'שטח צבאי סגור' מאפשרת להוציא צו פינוי ממנו (צו שדרישת הפינוי שבו היא לרוב לפינוי בתוך 48-72 שעות, ובמקרים מסוימים אף לפינוי מיידי), שכן מכיוון שהשהייה באזור מסוים אסורה, אסורה ממילא גם הקמת מבנים בו, וההליך המנהלי־תכנוני מתייתר.

---

[46] ראו: http://www.law.idf.il/163-6620-he/Patzar.aspx?SearchText

[47] בג"ץ 613/10, עטיה פהמי בני מניה ואח' נגד מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית ואח'.

[48] למען הגילוי הנאות ראוי לציין שבפסק הדין בעתירה זו התייחסה השופטת נאור, בין היתר, לחוות דעת שכתב מחבר דו"ח זה מטעם העותרים, אך קבעה שהיא אינה רלוונטית לעתירה, שכן לא הוכח שהעותרים התגוררו במקום.

[49] מכתב מדובר צה"ל לעיתונאית 'הארץ' עמירה הס, מ־17 בפברואר 2015.

לסיכום, ההשתלטות הרשמית על אדמות הגדה המערבית נעשית בשני אפיקים: האפיק האזרחי, המתועל לטובת מפעל ההתנחלויות, והאפיק הצבאי, שאף הוא קשור ישירות לאינטרסים של מפעל זה. ההשתלטות הצבאית כוללת תפיסות קרקע לצורכי בטחון, איסורי בנייה בשטחים נרחבים, וכמובן, הכרזה על סגירת שטחים למטרות שונות.

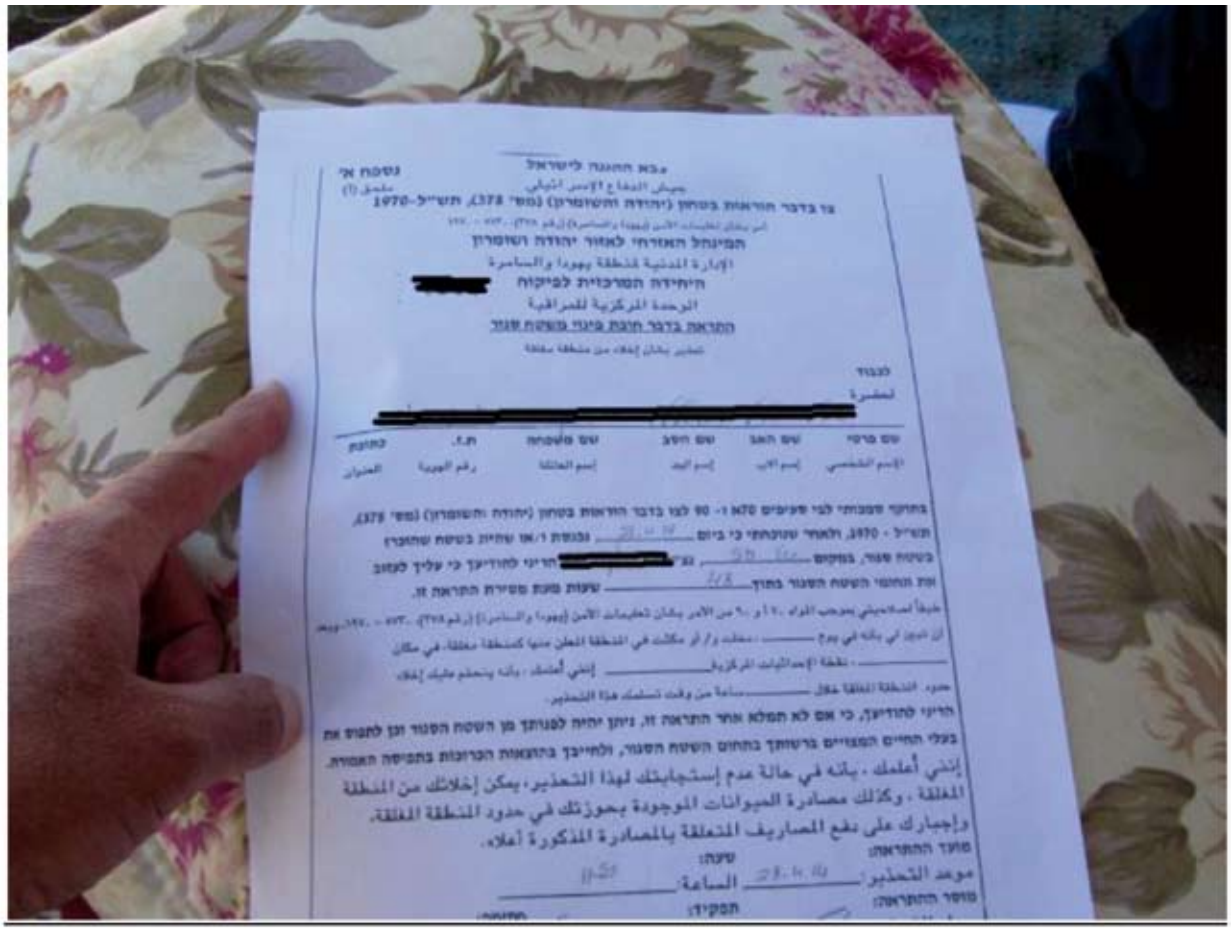

צו פינוי שהוצא לפלסטינים אנשי הג'האלין המתגוררים על גבול
שטח אימונים 912 ('הבקעה') ממזרח למעלה אדומים. הצו דורש מהתושבים להתפנות בתוך 48 שעות

שטחי אימונים ומחנות צבאיים בתוך מדינת ישראל

סעיף 125 לתקנות לשעת חירום, שהוזכר קודם לכן, הוא הבסיס החוקי גם לסגירתם של שטחים בתוך מדינת ישראל. במבט השוואתי אפשר ללמוד שהמציאות בתוך מדינת ישראל אינה שונה במהותה מהמציאות בגדה המערבית, ושבשני האזורים גם יחד צה"ל הוא הגורם הדומיננטי ביותר בכל הקשור להגבלת השימוש האזרחי במשאב הקרקע. כשליש משטחי מדינת ישראל מוכרזים היום שטחי אימונים. מדובר בשטח המשתרע על כ־6.4 מיליון דונם. בדו"ח מבקר המדינה 61א לשנת 2011, שעסק בסוגיית השימוש שצה"ל עושה באדמות המדינה, נכתב:

קרקעות המדינה הן משאב לאומי, החיוני לפיתוחה ולבנייתה, אשר המחסור בו הולך ומחריף. ככל שמתפתחת המדינה וככל שגדלה אוכלוסייתה, גדלים הביקושים לקרקע בכל הארץ, ובייחוד באזורים מרכזיים וצפופי אוכלוסין, לצרכים שונים כגון מסחר, תעשייה ומגורים. בנסיבות אלו מחריף הקונפליקט המובנה בין צורכי המגזר האזרחי ובין הצרכים של צה"ל, המחזיק בכ־39% מכלל קרקעות מדינת ישראל ומטיל מגבלות שימוש על כ־40% נוספים. התשתית החוקית הקיימת מעניקה לצה"ל הקלות משמעותיות, הבאות לידי ביטוי בחוק התכנון והבנייה, בכל הנוגע להקמת מתקנים ביטחוניים ולהטלת מגבלות על שימושים אזרחיים בקרקע; ואף מאפשרת לו לסגור שטחים ולהחזיק בהם, בעיקר לצורכי אימון כוחותיו, בהתאם לתקנות ההגנה לשעת חירום.

על אף החשיבות של אופן ניהול הקרקעות שבידי צה"ל ושל הבקרה על השימוש בהן, עלה בביקורת כי במשך שנים פעילותם של כל הגורמים הנוגעים בדבר - צה"ל, משהב"ט [משרד הביטחון] וממ"י [מנהל מקרקעי ישראל] - בנושאים אלה הייתה לקויה. יתר על כן, בחלק מהמקרים פעילותם של צה"ל, משהב"ט וממ"י הייתה כושלת, לעתים תוך פגיעה מהותית בכללי מינהל תקין. בראייה כוללת נוצר מחדל מתמשך שתוצאותיו העיקריות הן בזבוז של משאבי הקרקע, בזבוז כספי ציבור ופגיעה באינטרס הציבורי.

ממ"י אינו מקיים בקרה נאותה על הקרקעות שהקצה לשימוש צה"ל, ומעהב"ט [מערכת הביטחון] אינה פועלת כיאות לעדכנו לגבי שינויים שנעשו בשטחים אלה. כדי שיהיה אפשר לטפל במצב זה, על הנהלת ממ"י לוודא שמחוזותיו מקיימים פיקוח ובקרה על הקרקעות שבידי צה"ל, ולפעול ללא דיחוי להקמת מסד נתונים ומערכת ממוחשבת לניהול הקרקעות שבידי צה"ל; על מעהב"ט להשלים בהקדם את מיפוי הגבולות של מחנות צה"ל ולפעול ללא דיחוי לעדכון הגבולות מול הוולמ"ב [הוועדה למתקנים ביטחוניים] הנוגעת בדבר ולשינויי הקצאות הקרקע מול ממ"י. כמו כן עליה להעביר לממ"י דיווחים שוטפים לגבי שטחי האש שבידיה, לרבות השינויים שביצעה בהם בהשוואה לשטחים שהוקצו לה. על משהב"ט לקבוע את נוהלי הבקרה והפיקוח שלו על אופן השימוש של צה"ל בקרקעות, ובכלל זה את אופן הדיווח שיקבל מגופי צה"ל הנוגעים בדבר. נוסף על כך, על ממ"י ומשהב"ט לקיים ביניהם הסדר פורמלי בכל הנוגע להקצאות הקרקע לצה"ל.

מחנות צבא נטושים ופרוצים רבים פרוסים בכל רחבי הארץ ויש בהם סכנה בטיחותית ומפגע סביבתי ותברואתי חמור, עקב היעדר טיפול של צה"ל. בלי לגרוע מאחריותו של צה"ל לנושא, על מעהב"ט, ממ"י ומשרד האוצר לפעול בהקדם לגיבוש תוכנית משותפת לטיהורם ולהשבת הקרקע שעליה הוקמו לרשות ממ"י. עם זאת, כל עוד שטחי המחנות לא הועברו מצה"ל לממ"י, מוטלת על צה"ל האחריות להם, ועל כן עליו לנקוט את כל הצעדים כדי להבטיח ששטחים אלה לא ימשיכו להיות בגדר סכנה בטיחותית לציבור. כמו כן, נוכח המספר הגדול של המחנות שננטשו ונזנחו בלא שאג"ת אישר זאת כנדרש, עליו לנקוט צעדים שיבטיחו שהתופעה תמוגר.

צה"ל מחזיק בכ33% משטח המדינה (לא כולל איו"ש) כשטחי אש, ללא בקרה מספקת על יעילות ניצולם. על צה"ל לפעול לחיזוק הבקרה על ניצול שטחי האש, תוך גיבוש מדיניות בכל הנוגע לניהולם, לרבות בנוגע לאישור בקשות של גורמים אזרחיים לשימוש משני בקרקע. כמו כן עליו להנהיג כלים שיבטיחו את ניצולם המיטבי.

את המסמך השלם אפשר לקרוא באתר מבקר המדינה:
http://old.mevaker.gov.il/serve/contentTree.asp?bookid=594&id=2&contentid=&parentcid=undefined&sw=2133&hw=1130

לקריאה נוספת בעניין שטחי האימונים בתוך מדינת ישראל, ראו:

• עמירם אורן, 'המהלכים לקביעת המעמד החוקי של שטחי האימונים בשנות ה־50', צבא ומשפט 19, עמ' 287-312.
http://www.amiramoren.com/wp-content/uploads/2011/06/KviatShtahimImonim.pdf

• אלעד מורצקי, 'המסד החוקי לקביעת שטחי האימונים וזכויות יסוד חוקתיות', תכנון 8, 1 (2011), עמ' 238-258,
http://www.wblaw.co.il/uploads/the%20legal%20status%20of%20determining%20training%20areas%0constitunal%20basic%20rights.pdf

• דפנה ברק־ארז, 'שטחי אש ושטחי אימונים - ההיבט המשפטי', משפט וצבא 11-12 (1991), עמ' 153-172.

• ינאי שלמה, 'מדיניות הקרקע של צה"ל', קרקע 50 (2000), עמ' 32-42.

חלק שלישי: התפתחות מהלך סגירת השטחים בגדה המערבית

בפרק זה נשחזר את המהלך ההיסטורי שהחל עם כיבוש הגדה המערבית, ובמהלכו הוכרזו חלקים ניכרים משטחה שטחים צבאיים סגורים. חשוב להבהיר שהיכולת להציג שחזור היסטורי מדויק של מהלך זה מוגבלת, שכן חלק מהמידע הרלוונטי אינו נמצא בידינו. ובכל זאת, על סמך המידע שבידינו, המבוסס כולו על נתונים שהפיקו צה"ל והמנהל האזרחי, אפשר לשרטט את קווי המתאר הכרונולוגיים של מהלך זה, שכאמור, אין ולא היה משפיע ממנו על עיצוב משטר הקרקעות בגדה המערבית.

במהלך מלחמת ששת הימים כבשה ישראל שטחים נרחבים. שטחים אלו הגדילו את השטח שישראל שלטה בו קודם לכן ביותר מפי שלושה. מדובר, כידוע, בשטחי רמת הגולן, חצי האי סיני, רצועת עזה והגדה המערבית.[50] כניסת צה"ל לגדה המערבית והתבססותו בה נעשתה בשלב ראשון באמצעות תפיסת מרכזי צבא ושלטון ירדניים. רוב המרכזים האלה היו בתוך הערים ולאורך הכבישים הראשיים, ומקצתם היו מפוזרים במרחב הכפרי.[51]

ההכרזה על שטחי האימונים הראשונים

כפי שכבר נאמר בראשית חיבור זה, ב־8 ביולי 1967 חתם אלוף פיקוד המרכז דאז עוזי נרקיס על צו מס' 34, ובכך הכריז, למעשה, על הגדה המערבית כולה שטח צבאי סגור. אולם צו זה מעולם לא מומש כלשונו, והגישה של רוב תושבי ישראל אל רוב שטחי הגדה המערבית מעולם לא הוגבלה.[52] ב־1 באוגוסט 1967 חתם האלוף נרקיס מתוקף היותו המפקד הצבאי של הגדה המערבית, על צו סגירה לתשעה שטחים לאורך הרצועה שממזרח לגב ההר, מצפון הגדה המערבית ועד לבקעת יריחו, לצורכי אימונים, ובכך הוכרזו בפעם הראשונה לאחר המלחמה מאות אלפי דונם בתוך הגדה המערבית 'שטחים סגורים'.[53]

מובן שסגירת 'שטחי אימונים' אלו שבועות ספורים לאחר סיום המלחמה לא הייתה יכולה להיות קשורה ישירות לצורכי האימונים המיידיים של צה"ל, שכן באותה עת היה עדיין כל מערך האימונים הצבאי הישראלי בתוך תחומי מדינת ישראל, ממערב לקו הירוק, ולא ייתכן שצה"ל העתיק את מערך האימונים שלו לשטחים חדשים, שעתידם הצבאי והמדיני היה עדיין לוט בערפל, בתוך שבועות ספורים.[54]

סגירת רצועת הגבול עם ירדן - צו 151

חודשים ספורים אחרי סגירת השטחים הראשונים, ב־1 בנובמבר 1967, נסגרה בצו סגירה 151 רצועה בת כ־237 אלף דונם לאורך גבולה של הגדה המערבית עם הממלכה ההאשמית (ירדן). מדובר בכל השטח שבין נהר הירדן במזרח לכביש הבקעה (כביש 90) במערב. צו זה נועד למנוע מעבר חופשי בין הגדות המערבית והמזרחית של נהר הירדן, שעד יוני 1967 היו שתיהן בשליטה ירדנית. בעקבות סגירתו של אזור זה, גורשו תושביהם של כמה כפרים פלסטינים מבתיהם. בשנים שלאחר החתימה על צו 151 הועברו עשרות אלפי דונם מהשטח הסגור למתנחלי הבקעה, ובהם כל השטחים החקלאיים שמעבדים היום מתנחלים ישראלים ממזרח לכביש כביש הבקעה. מדובר בשטח בן כ־237,200 דונם, כ־70% מהשטח הוכרזו על ידי ישראל אדמות מדינה, או היו אדמות מדינה כבר לפני 1967, ואילו שאר השטח (כ־30%) הוא אדמות פרטיות או אדמות בבעלות הווקף המוסלמי.[55]

---

[50] במלחמה זו נכבשו כ־69 אלף קמ"ר, לעומת כ־21 אלף קמ"ר שהיו בריבונות ישראל קודם לכן.

[51] הכוונה היא בעיקר לבסיסים שהיו סמוך לכפרים סאנור, קבאטיה, דיר אל־שארף, חווארה, ביתין, בית עור, בית סאחור ודאהריה.

[52] בכמה מקרים נעשה שימוש בצווים אלו על בסיס אינדיבידואלי כדי לסגור את השטח בפני פעילי ימין קיצוני. ראו: חיים לוינסון, 'צווים מינהליים חמורים נגד הנכד של כהנא מרחיקים אותו לשנה מהגדה', הארץ, 4.3.2015, http://www.haaretz.co.il/news/politics/1.2580702

[53] מדובר בשטחי האימונים 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906 ו־907. שטח האימונים 904 חולק לשני חלקים. אין ביכולתנו לומר מה היה גודלם של כל שטחי האימונים האלה בסך הכול, שכן המספרים של שטחי אש 905 ו־907 אינם בשימוש כיום, ואיננו יודעים לומר בוודאות מה היה גודלם. כמו כן איננו יודעים היכן היו השטחים האלה, אם כי אפשר להניח שמדובר בשטחים בחלקה המזרחי של הגדה המערבית.

[54] בספרם 'ארץ בחאקי, קרקע וביטחון בישראל', מציינים עמירם אורן ורפי רגב שביוזמת אריאל שרון, שהיה אז ראש מחלקת ההדרכה במטכ"ל, הועברו מיד לאחר המלחמה לגדה המערבית בסיסי האימונים של כמה יחידות והתמקמו בבסיסים של הצבא הירדני. ראו: עמירם אורן ורפי רגב, ארץ בחאקי, קרקע וביטחון בישראל, ירושלים 2008, עמ' 82, הערה 16.

[55] ראו: עקיבא אלדר, 'אלפי דונם של אדמות ווקף בגדה הופקעו מאז 67' להקמת התנחלויות', הארץ, 5.8.2012, http://www.haaretz.co.il/news/politics/1.1793628

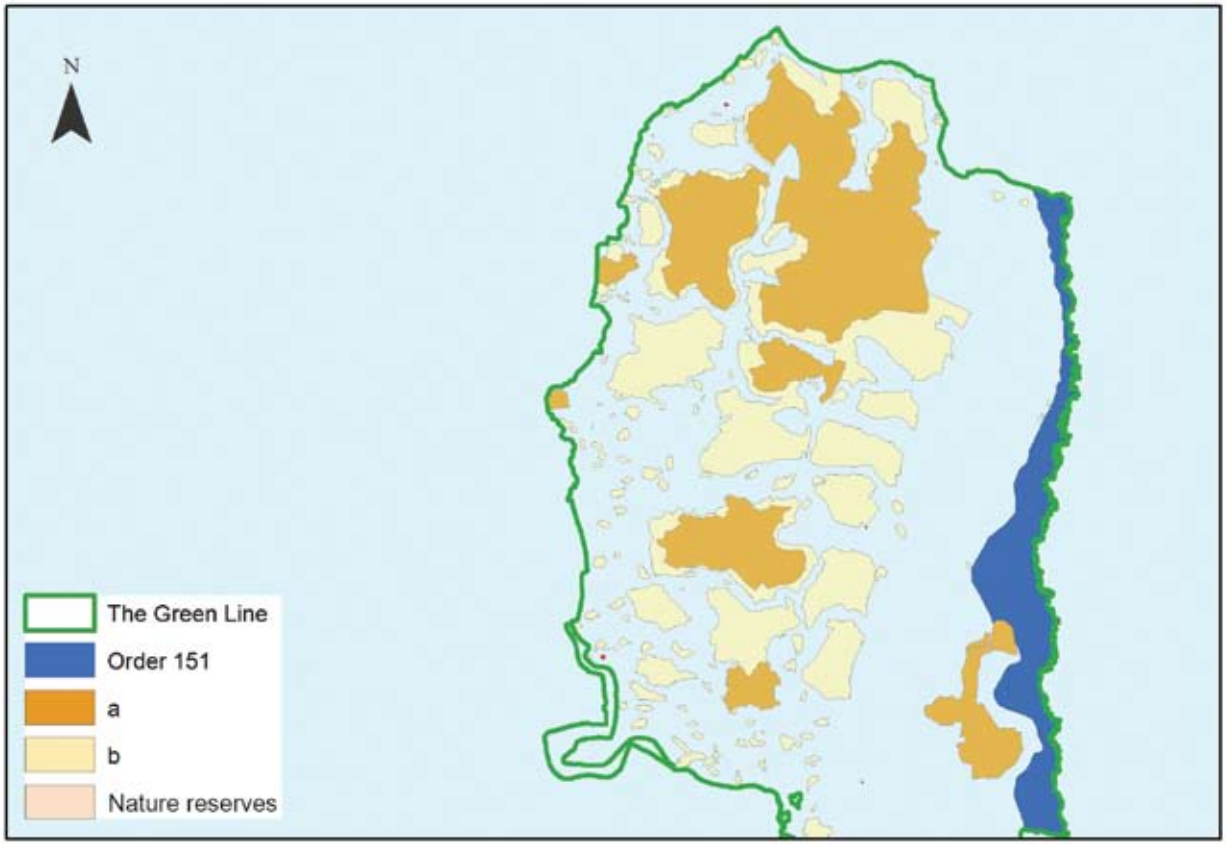

כ־37,200 דונם (הכלולים בשטחים שנסגרו ב־1967 בצו 151, על פי תיחומו המקורי)
מעובדים בידי חקלאים ישראלים ממזרח לכביש 90 ועד נהר הירדן

חקלאות מתנחלים בשטח שנסגר בצו 151

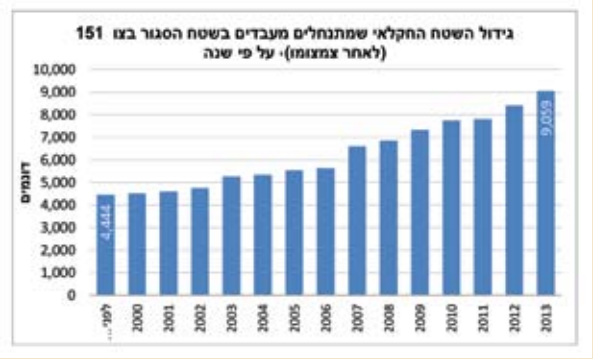

השטח שצו 151 חל עליו צומצם להלכה בשנת 2002 והוצמד לשטח שנסגר למעשה עם בניית גדר המערכת החשמלית לאורך בקעת הירדן. גם אחרי צמצומו אלפי דונמים באזור הזה עדיין מעובדים על ידי מתנחלים. שטחים אלו הועברו לידי מתנחלים ישראלים, ככל הנראה בהדרגה, משנות ה־80 ואילך. במיפוי שערכנו על בסיס תצלומי אוויר עדכניים לשנת 2014, אותרו 9,013 דונם שמעבדים כיום מתנחלים ישראלים, ויותר ממחציתם (4,850 דונם) הם אדמות פלסטיניות פרטיות שלבעליהן אין גישה אליהן משנת 1967. למתנחלים ולעובדיהם השכירים ניתנו היתרים מיוחדים המאפשרים להם כניסה לאזור זה ויציאה ממנו. כמחצית מהשטחים שהמתנחלים מעבדים היום (בעיקר מטעי תמרים) הועברו לידיהם בעשור האחרון. מדובר אפוא במגמה המתרחבת בשנים האחרונות, והיא חלק מהמגמה רחבה יותר של גידול ניכר בענף התמרים בבקעת הירדן ובצפון ים המלח.

ראו:

חיים לוינסון, 'כ־5,000 דונם של אדמות פלסטיניות מעובדות בידי מתנחלים בבקעה', הארץ, 3.1.2013, http://www.haaretz.co.il/news/politics/1.1899508

חיים לוינסון, 'המינהל מאשר: מתנחלים מעבדים אלפי דונם אדמות פלסטיניות פרטיות בבקעה', הארץ, 9.9.2013, http://www.haaretz.co.il/news/politics/.premium-1.2115394

חיים לוינסון, 'עקב הדיווח ב"הארץ": בעלי הקרקע בבקעה עתרו לבג"ץ נגד המתנחלים', הארץ, 1.10.2013, http://www.haaretz.co.il/news/politics/.premium-1.2130427

שמי אבו חאתם אל־ערינאת ואני מוכתר חמולת אל-ערינאת שמונה בין 400-500 איש ומחולקת בין העוגי'ה, פסאיל ופארעה. ישנו עוד חלק גדול יותר של החמולה שמונה כ־4,000-5,000 איש שחי בירדן. אני יליד שנת 1953. נולדתי וגדלתי בכפר פסאיל א־תחתא שהיה בערך קמ' מזרחית ליישוב פסאיל א־פוקה שנקרא כיום פשוט פסאיל. האדמות שלנו הגיעו צפונה עד 'לוואדי אל אחמר' (כ־2.5 קמ' צפונה - ד.א). במקום בו גדלתי היו כ־100 אוהלים ובתי טין קטנים וכל תושבי המקום היו בדווים בני חמולת אל־ערינאת. מזרחית לנו קרוב יותר לנהר (נהר הירדן, ד"א) היו עוד כפרים קטנים שבהם גרו עוד כמה מאות אנשים.

לאחר המלחמה ישראל גדרה רצועה לאורך הנהר, וכל מי שחי בתוך הרצועה הזו קודם נאלץ לעזוב. חלק עברו לירדן וחלק נשארו בגדה המערבית. אנחנו בכל מקרה המשכנו לגור במקום בו גרנו קודם שהיה פחות או יותר קמ' מערבית מהגדר. זאת אומרת שאנחנו גרנו באזור שבין כביש 90 כיום ובין הגדר שנבנתה לאורך הנהר.

אחרי שבנו את הגדר הגיע אלינו הצבא ואמר לנו לעזוב את המקום, אבל אנחנו סירבנו. החלו להציק לנו ולחרוש את האדמות שלנו עם טרקטורים שלהם, אבל אנחנו סירבנו לעזוב את המקום. ראו שזה לא הולך, באו להציעו לנו להחליף את האדמות שלנו באדמות אחרות, אבל גם לזה אנחנו סירבנו.

כל קיץ היינו עוזבים את הבתים שלנו ועולים לאזורים הגבוהים יותר עם כל המשפחה והעדרים שלנו וחיים סמוך לכפרים באזור שכם, כמו ג'אלוד וחווארה בגלל החום הכבד בבקעה. היינו בדרך כלל עוזבים את פסאיל בחודש יוני וחוזרים בספטמבר עם תחילת שנת הלימודים. בשנת 1968 או 1969 עלינו כמו כל שנה לאזור ג'אלוד וכשחזרנו גילינו שהרסו את כל הבתים שלנו ולא השאירו לנו כלום שם. נאלצנו לעזוב את המקום ולעבור לעוג'ה. כאן התחלנו את החיים שלנו שוב מאפס. מאותו יום אסרו עלינו לעבור את קו הכביש מזרחה. האיסור הזה חל עד היום ורק לפועלים הפלסטינים שעובדים אצל המתנחלים מותר להיות באזורים שנמצאים ממזרח לכביש 90. האדמות שלנו שעליהן גידלנו חקלאות בעל עונתית, דברים כמו חיטה, שעורה וירקות, הועברו להתנחלות פצאל וזה המצב עד היום.

השפעתה של סגירת השטחים בבקעת הירדן תוארה במאמר שפרסם כתב העיתון 'מעריב' בגדה המערבית יוסף וקסמן באוגוסט 1969, ובו הוא סיכם את רשמיו בעקבות סיור שערך בצפון מזרח הגדה המערבית. עורכי העיתון העניקו לכתבה את הכותרת 'אתם יושבים פה ולנו לא רע אתכם...' בין השאר, כתב וקסמן כך:

> איכרי טובאס מתלוננים על ששישים אלף דונם משטחיהם נמצאים ב'שטחי אש' (המירכאות במקור, ד"א) האסורים לעיבוד ולגישה. אלה משתרעים בבקעת הירדן, וברי כי רק אם יחדלו החבלנים מנסיונות ההסתננות, והשקט יחזור גם לבקעה, יהיה אפשר לחזור ולעבדם.[56]

האירועים שכתב 'מעריב' רומז להם הם התקפות של קבוצות פלסטינים חמושות שפעלו מירדן בשנים הראשונות לאחר המלחמה (עד ספטמבר 1970), כדי לפגוע בנוכחות הישראלית בגדה המערבית שנכבשה לא מכבר.

סגירת רצועת הגבול המזרחי של הגדה עם ירדן נעשתה, כמובן, גם באמצעות הקמת היאחזויות נח"ל. היאחזויות אלו נבנו בסוף שנות ה־60 ובראשית שנות ה־70 בכמה נקודות לאורך הבקעה ולחופו הצפוני של ים המלח ואוזרחו מאוחר יותר, והן: מחולה, ארגמן, קליה, נירן, גלגל, משואה ומצפה שלם.[57] למהלך זה, שהיה כאמור, דו־ראשי, צבאי ואזרחי, יש להוסיף את סלילתו של 'כביש אלון', כביש שנסלל בראשית שנות ה־70 בהדרגה מכביש ירושלים-יריחו (כביש מספר 1) בדרום ועד מחולה בצפון. כביש זה נועד לאפשר גישה נוחה אל ההתנחלויות שנבנו בשנים אלו ולאחריהן לאורך הקו המבדיל בין השטחים החקלאיים שממזרח לכפרים הפלסטינים שלאורך גב ההר, לבין הרצועה המזרחית והיבשה יותר, שבה אין חקלאות אינטנסיבית. עם סלילתו נעשה כביש זה לציר מרכזי של צה"ל, והוא אפשר גישה לאזורים שבהם התקיימו בעבר ומתקיימים גם כיום אימונים צבאיים.

---

[56] יוסף וקסמן, 'אתם יושבים פה ולנו לא רע אתכם...', מעריב, 11.8.1969. מתוך האתר 'עיתונות יהודית היסטורית', http://www.jpress.org.il

[57] ראו: עמירם אורן ורפי רגב, ארץ בחאקי, קרקע וביטחון בישראל, ירושלים 2008, עמ' 81-82.

National Library of Israel
Maariv - מעריב, 11.08.1969, page 22

„אתם יושבים פה — ולנו לא רע אתכם...“

אומרים רבים מתושבי ג׳נין, שכן ה„יד הישראלית“ מורגשת בשגשוג הכלכלי ובתנופת הפיתוח

— מאת יוסף וקסמן —

„וואלה, מה שנכון נכון, אף פעם לא הייתי מאמין שאתם הישראלים תשבו פאן שנתיים. ואפילו עכשיו איני מאמין. אבל... אתם פה. ולנו אפילו לא רע אתכם. באמת, לא הייתי מאמין שיהודים ככה יתנהגו אלינו ראשפילו יהיה לנו טוב אם תשבו פאן. אבל פכה זה. הצבא מתנהג יפה. התקלאות מתקדמת מאוד, המסחר לא רע, יש בניינים, רכות חדים קולה וכפר חיום גבוהה מזו שהיתה בתקופת הזמין. עבודה יש בלי סוף ואפילו פיתוח יש בעין. רחכם. לא חסר לנו פאן בגדה שום דבר. כולם, כלבר השלום“.

משפט זה ששמעתי מפי נכבד מ־ג׳נין, אפשר לשמוע חיום בחוצות ערי שומרון, ובדאי בכל רחבי הגדה המערבית. פפי רבים. ושמע אותו, בווארייאציה זו או דומה זה, מפי ראשי עיריות כג׳נין וטובאס, שבהן מורגשת „היד הישראלית“ ב־פיתוח; מפי מנהל הסבך בעיבד או בעראבה, שעסקיו משגשגים כפי ש־לא ידע מעולם.

וכל שכן ישבח את המצב העובד המועסק בישראל. שהגיע לרמות־חכ־נסה שעיה לא חלם. ואף המחבר, שכדרך הסתורים בחבל בורג, כתב: „אשר לך ב׳ארבע עיניים“ ש־המציאות אינה רעה כלל וכלל. „בין־נם אז יוועאל“ (עסקים כרגיל), כפי שהתוודה לקני סוחר־נעליים ברחוב הראשי של ג׳נין.

יוצאים מכלל זה, שלא ישמיע אלא דברי ביקורת, הם הלאומיים־מקיצו־נים, שביחות רועכר ברבעי ה־תלמידים, שביחות רועכר ברבעי ה־קסבות ומחנות הפליטים, שפליהם הוא קורא כפעם בפעם בעיתון. כמו־בן, כל אלה ישנם, אך מעבר להם מתנהלים חיי יומיום באותם מקצי־נים ביחתר. הנהגים הם כל אותם רבבות ראשי־האב שמניחים ל„בולי־טיקה“ ומרחיקים עצמם מכל קשר עם אירגונים עיוניים רעם קיצוניים. הסוכלים הם, בדרך המצע, אלה ש־בחרו בדרך החפוכה.

„צדיק וטוב לו — רשע ורע לו“ — בסיפא בוכחו מארגני המרור והחה־נגדות המלימה, הערושים ככל יכול־תם לקלקל את היחסים הטובים בין השלטונות לבין העם, לסכל כל פער־לת פיהות וכניה וקנקנה את העור־דים מצאת לעבוד בישראל (מכאן ה־חבלות בבנייני לשכות העבודה).

בי־ישא — מדים כל היחר, אם כי לא בקולי קולות.

אומר חוסני אל־סוקי, ראש עיריית ג׳נין, בשיחה על כוס קפה: „ה־פעילות של העיריה בכל התחומים מתנהלת כסידרה; הנבייה של ה־מיסים העירוניים הביעה לממדים ש־לא נחינו בעבר; בשנתיים האחרו־נות נסללו כבישים, ביסע גן ציבורי גדול, הושלמה השדרה ברחוב ה־ראשי ואף המזרקה שחוכננה לפני שנים כבר מנעימה את עיני התוש־בים; השוק החדש שבנבה בשנה ה־אחרונה יפתח שעריו בבניין מידות מונף וגדול, שכמותו טרם ראו ב־ג׳נין, ולידו נבנה תוהלך בניין חנו־יות פרטי, שיתפוך את אזור השוק ל־מרכז מסחרי גדול ומשגשג שעליו חול־מים פרנסי העיר זה ככר. ויש עוד ועוד דברים שעשינו, כמו הרחבת מפעל המים, השלמון והחשמל“.

וכל זאת בעזרה המימשל הצבאי.

„קיבלנו מהמרשל 200 אלף לירות הלוואה לשש שנים, בריבית של 6 אחוזים, לביצוע פעולות הפיתוח. יכולנו לקבל גם יותר, המשל הציע לנו לירה תמורת כל לירה שלנו. אבל סבענו הוא שלא להעמיס יתר על המידה על העירייה“.

זהו התירוץ „הרשמי“ לסירוב — הזמני ודאי — לקבל הלוואות נוס־פות לפיתוח. ואין פלא בדבר. ראש העיריה יודע היטב שיש בקרב בני עמו השותמים כל „עיתוף־פעולה“ וכל סוג ישראלי לעבודת פיהות. לפי המסתר, אף קיבל מכתבי אוים בנושא זה. קשה, קשת מאד להוריע בגלוי בעובדה שהשלטון הישראלי לא רק מעודד פיתוח לשובת כלל התוש־בים, אלא אף מוכן לשאת בחלק נכבד מההוצאות הכרוכות בו.

גם לראש עיריית טובאס, אבן עבד, קשה שלא להתוד במה שהכל רואים: מפעל המים, שבהקמתו הש־קיע משלם המים הישראלי רבע מיליון לירות, כדי לחסוך מנשות ה־עיירה לסחוב את פתי המים, ממעיין פרא המרוחק. על הראש או על גבי גידול בממדים עצומים. מספר על פן אחד מנסבדי העיירה יעבד: „פעם, בימי השלטון הירדני, לא הירשו לנו לגבל אלא 2,500 דונם סבק ורישיון נתנו (תמורת בקשיש לא קטן, כפי שהוסבר לי) רק ל־250 מגדלים ב־פני 10,000 דונם וכל הכפר כמעט — יותר מ־700 ראשי משפחות — עוס־קים בענף זה". ברור שלא „שלמרי־נים" דרושים כדי לקבל רשיון. הת־נגדות נאותה מספיקה בהחלט לכך.

לערמת 100 מילם (לירה ישראלית בערך) לק״ב שבין בחקופות שלטון ירדן, עלה המחיר ל־2.80 ליי עתה. „בקרוב, לאחר השבחה הסבק — ב־הדרכה שלנו — יעלה המחיר לשלוש לירות הק״ג", אומרים אנשי משרד החקלאות.

כל זה הביא לישגשוג הכלל וה־פרט כאחד. „פעם", אומר הנכבד מיעבד הלבוש בחליפת „פראנצי־תפורה לפי מידת מבד ישראלי, פפי שהוא מניח עליה בבאוחה — „פעם יצאו מהכפר שלנו לעבוד בארצות ערב האחרות. עכשיו — בגרות לא אמצא פועל לעבודה־".

ואכן, קשה „לוות למצוא בצפון שומרון פועלים. אפילו עלה שכרם בחריבה. גם בחודר האזור, מעדיפים כולם לעבור לתעסוקה בישראל. שפת השכר גבוה פי שניים ומצי לחחות (לבני פרעלים חקלאיים) ואף פי ארבעה ויותר בעיפי הבנין. „אני כבר מתכשה למצוא פועלי ניקיון ל־עיריה", מחלטן ראש עיריית ג׳נין שרגיל היה להעסיק עובדי „דחק" ב־שכר דעום וכאלה כבר אין במצא בכל המזה.

בעלייה ברכת החיים ניתן להיווכח בנקל. בשוק ג׳נין נתרבו דוכני ה־מכירה יעד יותר מכן רבו הקונים, לאו דווקא ישראלים. הללו חזקו זה כבר לבוא לקניות, אפילו שהמחירים זולים מאשר באזלנו.

אחד המסתרים הגדולים, מוכן של

הבנק המרכזי ישראלי בג׳נין: „נזרק כאן ריבון (כיתבי הפגיעות נראים על התריסים) אבל התושבים באים"

שיגים שם עתה, בעיקבות ההדרכה הישראלית, המיכון שהנהגו הזרעים המשובחים שסופקו, והשווקים הגדי־שים שנפתחו — העלו מעלה פעלה את הכנסות הפלחים ומגדלי הירקות. חקלאי צפון השומרון גם למדו מ־מדרכי משרד החקלאות. לעסוק ב־גידולים שבעבר לא הכירום כלל, כ־גן שומשומית וירקות לתעשיה, ועתה „עוברים ניסויים ראשונים בכרמנית בעל.

התקלאות היא הבסיס הכלכלי של כל האזור. הצלחתו פירושה שגשוג כלכלי להמונים, ועל כך גאווה ה־מימשל בנפת ג׳נין, שהשכיל למן ה־ימים הראשונים לשלטונו „עלות על הגל". אולי לא מעט בזכות המושל עצמו, סגן־אלוף רסקי, שכבן ראש־פנה, התקלאות ממש „בדמו", ושפתו הערבית קולחת צחה.

טענות ישנן, אפילו בפי האיכרים. איכרי סובאס מחלונגים על ששישים אלף דונם משוחרחים ומצאים ב־„שטחי־אש" האסורני לעיבוד ולגי־שה. אלה משתרעים בביקעת הירדן, ובדי כי רק אם יחדלו התבלנים מ־נסיונות ההסתננות, והשקט יחזור גם לבקעה, אפשר יהיה להזור ולעבדם.

גם בפי ראש עיריית ג׳נין טענות הקשורות בחקלאות: „הפלחים שלנו ידועים בחריצותם ובעזרת המזדרכים הישראליים עלו היבולים בהרבה. אבל הלה יריחה במסחר. התקלאי בגלל תעריפי התובלה הגבוהים. הר־בלת סחורה במשאיות לרבת־עמון ער־לה כיום 500 לירות, לעומת 10 לירות בעבר. וזה מפני שאין נותנים מספיק רשיונות". הוא מוסיף, כי המושל הבטיח להגדיל את מספר הרשיונות, ואו ירדו המחירים.

הסיבה שבגללה צומצמו הרשיי־נות? נסיונות הברחת נשק וחמור־שת. יחדלו הנסיונות — ייתנתנו יותר רשיונות.

המאושרים ביותר בכל צפון שומ־רון הם מגדלי הטבק, שזכו ל„פרוס־פריטי" והגדלת מיכסות הקרקע ל־כמה חברות ישראליות, מאשר בנלוי את המצב: „המסחר עכשיו פחות טוב מאשר לפני שנה, כאשר היו הישראלים באים לקנות אצלנו, אבל אפילו עתה הוא טוב יותר מאשר ל־פני המלחמה. הסחורה הישראלית מ־עולה, אף כי יקרה יותר, אבל ל־ציבור יש כסף והוא קונה את המוב ביותר".

עד מה נכון הדבר שמעתי גם מ־מגדל טבק בכפר יעבד, ספיפר כי זה לא מכבר היתן את בתו ברבת־עמון אך את כל פלבושיה רכשה בישראל. „זה עלה לי אלפיים לירה, אבל ה־חתן שלה מבטוס ובשהיא הולכת ב־רחוב בעמאן כולם מסתכלים איזה בגדים יפים ויקרים יש לה". אומר הוא בחיוך של שביעות רצון.

„והמצב הוא כזה שיוקר המחייה עלה אמנם, אבל התכנסה והרוויח עלי. זה גם בגלל שעכשיו לא משלמים מס הכנסה כמו קדם, וכך יוצאים כולם נשכרים". מגדיר המוחר את התמונה שחלה תחת השלטון הישראלי.

„רק את שמי אל תכתוב. זה עלול להזיק לי. למה לך זה?". מוסיף הוא בסוים שיחתנו. „מה אתה רוצה ש־אגיד לך? שאני מעדיף את הירד־נים? זה יהיה שקר. כי אף פעם לא אהבנו אותם. שדרוש לנו שקטון עצמי? קשה להאמין שהדבר אפשרי. שאנו רוצים בהמשכת השלטון הישי־ראלי? גם זה לא יהיה בכון (אם כי יש גם כאלה). אבל העיקר, תבינו קודם כל את ם, מה אתם רוצים. או נדע לאן פנינו ואיך להתנהג". כך אמר לי.

אולם תרף אי־הבהירות, היחסים בין המימשל לבין העב והמנהיגות טובים למדי. אומר ראש עיריית ג׳נין: „הגשין שלי עם המימשל ב־מגעים היומיומיים הוא טוב. לא הייתי מאמין, שכאלה הם יהיו. כי מובן, הדבר תלוי במושל ואנו הת־ברכנו בפושל מבין ושוב. אבל בסך הכל, המימשל שלכם הרבה יותר ד־מוקרטי מאשר הירדני, אף כי לי כ־ראש עיר, יש פחות זכויות להתערב במה שעושה המושל הישראלי מש־הייתי יכול לעשות אצל הירדני. עכשיו אין לי כל זכות להתערב, אך יש לי זכות לבקש וזה לרוב מספיק".

החשוב ברחוב יודע כל זאת. הוא רואה ומרגיש את המיתות ואת עליית רמת החיים ואפילו כבר החל מאמין למוד שנאמר על־ידי אנשי הממשל — לדוגיא, לפובן, לאומיים, המוסי־מים להאמין לדברי תחנות השיזור הערביות, למרות שלא פעם הם עצמם עדים למתרחש בפועל. („בענין זה הם קבלו כבראה פרטים לא נכונים ולכן לא דייקו, אבל בכל הדברים האחרים הם אומרים את האמת", שען באוני צעיר שהשתתף באחת מהפגנות התלמידים שבעקבותיה מסר רדיו רבת עמון, כי עשרות התלמידים נעדרו ד־בעקבות „בעוד אשר למעשה לאיש לא אירע דבר).

ליתם האמון תרמו לא מעט הפעוד־לים הכלכליים, שנשקפו ביחם הזעך וכן ישור מגד המעבידים, ממשלתיים כ־ערטים: המדריכים החקלאיים הו־יועצים המסתייים, הנכונים לעזור ב־לא תמורה: „אנשי המימשל ישרי־נגישה („אפילו כשעוצרים אדם, יוד־עים הכל כי לא בלי סיבה בעשה הדבר". אומרים אנשי המימשל); וגם ישראלים כלוגמת ד״ר שמואל ניזן, מנהל המחלקה הכירורגית בביהיח שפולה, שסיפל בכמה מרושבי ג׳נין והאביבה ואף הציל חייהם, והכל ש־לא על „מנת לקבל פרס.

„מה אתה יודע? ד״ר ניזן הוא ואליל של ג׳נין", אומרים אנשי ה־מימשל.

סגירת שטח י - מובלעת לטרון

להכרזה על סגירת רצועת הגבול עם ירדן (צו 151) קדמה ההכרזה על סגירת כ־15.5 אלף דונם באזור לטרון. אזור זה הוכרז שטח סגור ב־13 באוקטובר 1967. סגירת שטח זה נועדה למנוע את חזרתם של תושבי שלושת הכפרים הפלסטיניים עמוואס, בית נובא ויאלו, שנהרסו בידי צה"ל מיד עם תום הקרבות ואוכלוסייתם גורשה מזרחה, אל תוך הגדה המערבית.[58] בעקבות הגירוש, ולמרות צו הסגירה שחל, לכאורה, גם על ישראלים, בשנת 1969 הוקמה על שרידי הכפר בית נובא ההתנחלות מבוא חורון, שבה חיים כיום כ־2,300 איש.[59] כמחצית מהשטח הסגור (כ־7,300 דונם) מיועדים לשמורת טבע. שטחים אלו הועברו עוד בשנות ה־70 לידי הקרן קיימת לישראל, והיא שהקימה במקום, על חלק מהשטח, את 'פארק איילון-קנדה'.[60] בשנים 2003-2004 נותק אזור לטרון משאר הגדה המערבית בשל בניית גדר ההפרדה.

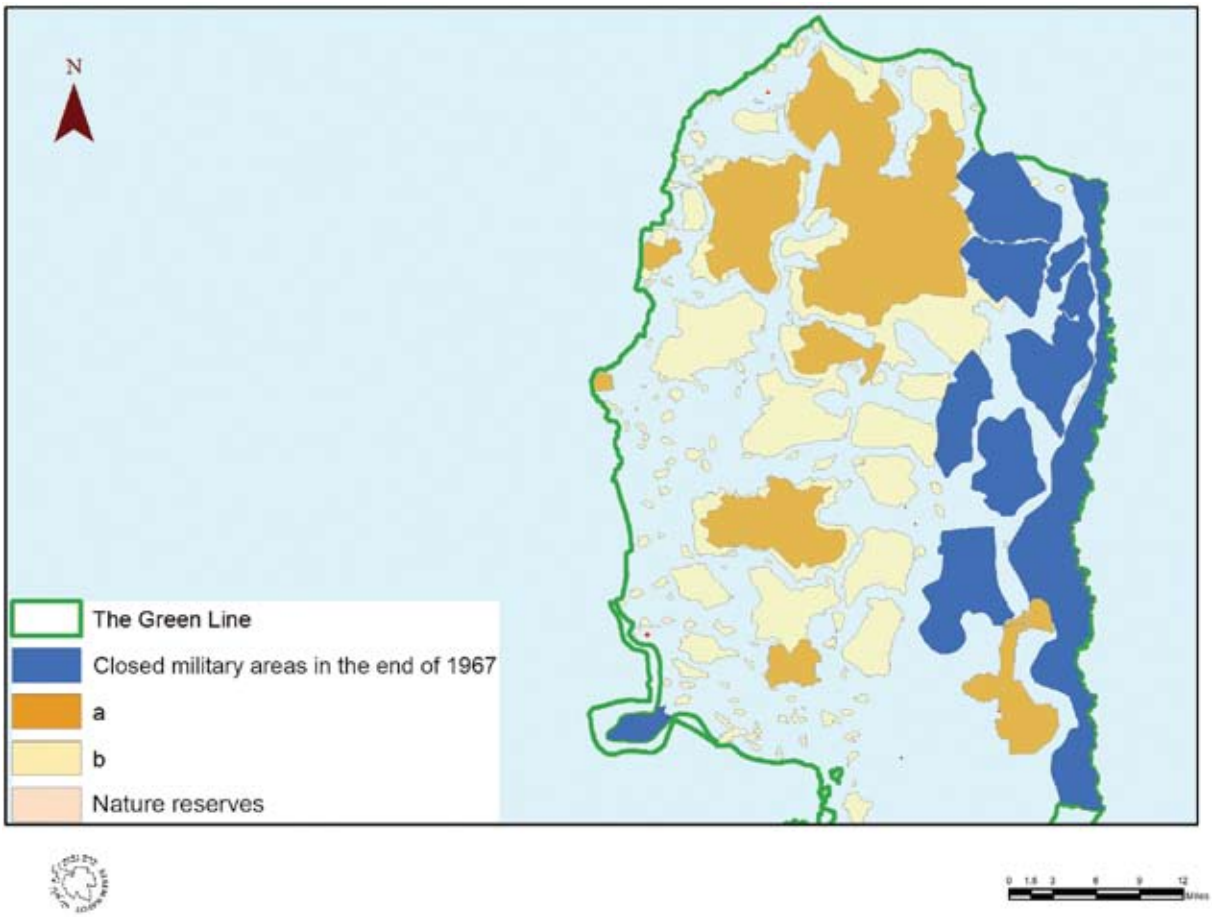

השטחים שהוכרזו 'שטחים סגורים' במהלך החודשים הראשונים שלאחר כיבוש הגדה המערבית ביוני 1967

אין בידינו המפות המקוריות של כל צווי הסגירה שהוצאו בחודשים הראשונים שלאחר המלחמה, אך על פי הערכתנו, שטחים אלו כולם השתרעו על פני כ־685 אלף דונם. ברור אפוא שסגירת שטחים נרחבים אלו, אף שרובם המכריע הוכרזו 'שטחי אימונים', נועדה בראש ובראשונה ליצור חיץ פיזי וגאוגראפי בין אוכלוסיית הגדה המערבית שחיה בעיקר מגב ההר ומערבה משם, לבין האוכלוסייה החיה בגדה המזרחית של הירדן, וכן כדי למנוע את חזרתם של מגורשי כפרי לטרון לכפריהם.

---

[58] ראו בדו"ח של הארגון Al Haq: John Reynolds, Where Villages Stood: Israel's Continuing Violations of International Law in Occupied Latroun, 1967-2007, December 2007, http://www.vho.org/aaargh/fran/livres10/Latrun.pdf

[59] על מבוא חורון נכתבו ב'מסד הנתונים של ברוך שפיגל' הדברים האלה: 'הישוב הוקם ללא החלטת ממשלה על קרקעות שהן בעיקר פרטיות בתוך שטח סגור במובלעת לטרון (שטח י"). לגבי השטח קיימת הקצאה משנת 1995 להסתדרות הציונית שהוצאה תוך חריגה מסמכות ככל הנראה על פי הנחייה מדינית'. ראו: http://www.peacenow.org.il/sites/default/files/Spiegel_Report.pdf

[60] ראו: http://www.kkl.org.il/forestsearch/ayalon_canada_park.aspx

שמי חידר איברהים אבו קטייש. נולדתי ב־21 בספטמבר 1953 בכפר עמוואס, שנמצא כ־20 קילומטרים מערבית לירושלים, באזור לטרון. פקדתי את בית הספר בכפר עד כיתה ז.

ב־1967 (5.6.1967) ישראל כבשה את הגדה המערבית ושטחים נוספים. בעמוואס היינו קרובים לגבול עם ישראל ולכן העברנו את הלילה שבין 5 ביוני ל־6 ביוני 1967 במרתף של שכנינו. מתישהו אחר חצות הורינו באו והעירו אותנו ואמרו שאנחנו עוברים משם בגלל שהיהודים נכנסים לכפר. ברחנו למנזר לטרון, שם הם חשבו יהיה בטוח יותר. בדרך למנזר, התחילה הפגזה ישראלית על הכפר. הצלחנו להיכנס למנזר.

בשעות הבוקר המוקדמות של יום שלישי 6 ביוני, דפק הצבא הישראלי על שער המנזר והורה לכמרים להוציא את כל הכפריים החוצה מהמנזר. קצין ישראלי ציווה עלינו להתחיל ללכת לכיוון רמאללה ואף אחד לא הורשה לחזור לביתו לקחת שום דבר.

הגענו לביתוניה (5 קילומטרים לפני רמאללה), נשארנו שם שישה ימים בבית של קרוב משפחה של סבי. לאחר מכן הצבא הישראלי הכריז באמצעות רמקולים מתוך המכוניות שלהם שעל כל הכפריים מכפרים שונים לחזור לכפרים שלהם.

התחלנו, תושבי עמוואס, יאלו ובית נובה (שלושת הכפרים ההרוסים באזור לטרון) לחזור לכיוון בתינו. לפני שהגענו לבית נובה, החלו החיילים הישראלים לירות מעל ראשינו ולהורות לנו להסתלק משם. העברנו את הלילה בבית ליקייה (כפר שכן), וניסינו ללכת לעמוואס בבוקר שלמחרת. נתקלנו באותו איום מצד החיילים הישראלים שאמרו שזהו שטח צבאי סגור. שלושה ימים אחר כך, ולאחר ניסיונות כושלים לשוב לכפר שלנו, התחלנו בהליכה חדשה וכואבת לרמאללה (30 קילומטרים) היכן שהיינו צריכים להקים חיים חדשים, אם כי אנו שומרים ומחזיקים בדרישה לחזור לעמוואס שלנו.

חקלאות ישראלית במובלעת לטרון

לאחר גירוש תושבי הכפרים במובלעת לטרון הועברו רוב אדמותיהם למושבים שבתחומי המועצה האזורית מטה יהודה: תעוז, מסילת ציון, אבן ספיר, נחם ואשתאול, כולם נמצאים ממערב לקו הירוק ובמרחק רב משטח לטרון. מדובר בשטח של כ־ 1,500 דונם בתוך הגדה המערבית, והוא מעובד היום בעיקר בידי אגודת הפלחה של מטה יהודה. שטחים גדולים יותר שהוקצו ליישובים אלו נמצאים בתוך שטח ההפקר שעליו הוסכם בהסכמי הפרדת הכוחות באפריל 1949 ומעמדו לא הוסדר עד היום, אם כי ישראל מנהלת אותו כאילו מדובר בשטחה הריבוני.

ככל הידוע לנו, מדובר במקרה שני שבו אדמות כפרים בגדה המערבית הועברו באופן בלתי חוקי ליישובים ישראליים בתוך מדינת ישראל באמצעות מנהל מקרקעי ישראל, גוף שאין לו כל סמכות סטטוטורית בגדה המערבית.

ראו: עקיבא אלדר, 'כך הועברו 1,500 דונם מהגדה לקיבוץ בתחום ישראל', הארץ, 18.11.2011, http://www.haaretz.co.il/news/politics/1.1569322

גל ההכרזות השני על שטחי אימונים

בראשית שנות ה־70 החל גל נוסף של הכרזות על שטחים סגורים. ככל הידוע לנו, שטח האימונים הראשון שהוכרז בגל זה היה 'שטח אש 930' שהוכרז ב־2 באוקטובר 1971; שטח בן כ־168 דונם, הנמצאים כקילומטר אחד מזרחית לנקודה שבה הוקמה באותם ימים ההתנחלות קריית ארבע.[61]

עיקר ההכרזות על שטחים סגורים בגל זה היו בחלקה המזרחי של הגדה המערבית, על רצף של שטחים לאורך רצועה הנמתחת מבקעת עוג'ה בצפון הגדה ועד לאדמות יאטה בגבולה הדרומי. מדובר בשטח רחב מאוד שגודלו כ־713 אלף דונם, והוא הוכרז שטח צבאי סגור ב־25 בדצמבר 1972. סגירתם של שטחים אלו, שגבולם המערבי נשק לא פעם ליישובים פלסטיניים, צמצמה מאוד את אפשרותם של יישובים אלו לנצל את אדמותיהם, והותירה חיץ פיזי בינם לבין בקעת יריחו וחופו הצפוני של ים המלח.[62]

[61] קריית ארבע נבנתה על קרקעות שנתפסו לצרכים צבאיים בשנים 1970-1971.

[62] חישוב זה מבוסס רק על שטחי האש שזיהינו בוודאות - שטחים 911-918. באשר לשטחי אש 919-926 שהוכרזו באותו צו, אין לנו מידע על מקום הימצאם מכיוון שמספרים אלו אינם בשימוש היום. על כל פנים, סביר שהיה מדובר בשטחי אימונים קטנים למדי ביחס לשטחים שבחלקה המזרחי של הגדה המערבית.

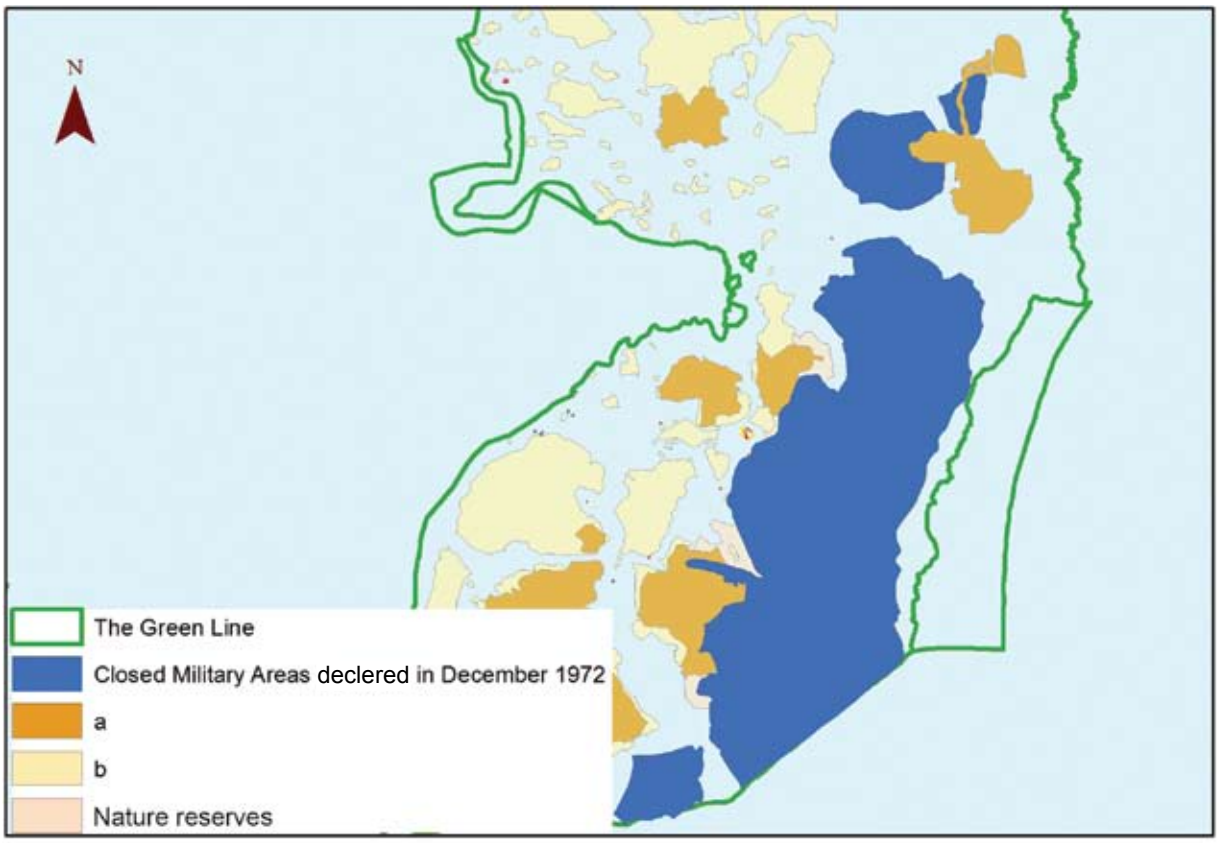

יותר מ־713 אלף דונם הוכללו בשטחי האימונים
שנסגרו למטרות אימונים ב־25 בדצמבר 1972

בסיומו של גל ההכרזות השני תפסו שטחי האימונים המוכרזים את רוב הרצועה המזרחית של הגדה המערבית והשתרעו על פני כ־1,140,000 דונם. קשה שלא להבחין בכך שמפת שטחי האימונים חפפה חפיפה כמעט מלאה את הרצועה המזרחית של הגדה המערבית כפי ששרטט אותה יגאל אלון עוד בשנת 1967 כדי לקדם את התוכנית המדינית שנקראה על שמו. כאמור, אף שמפה רשמית של 'תוכנית אלון' לא התפרסמה מעולם, ושום ממשלה לא אימצה את התוכנית הזאת למדיניותה הרשמית, 'תוכנית אלון' היא התוכנית שהשפיעה יותר מכל תוכנית אחרת על מדיניות ההתנחלויות של ישראל בשנים 1967-1977.

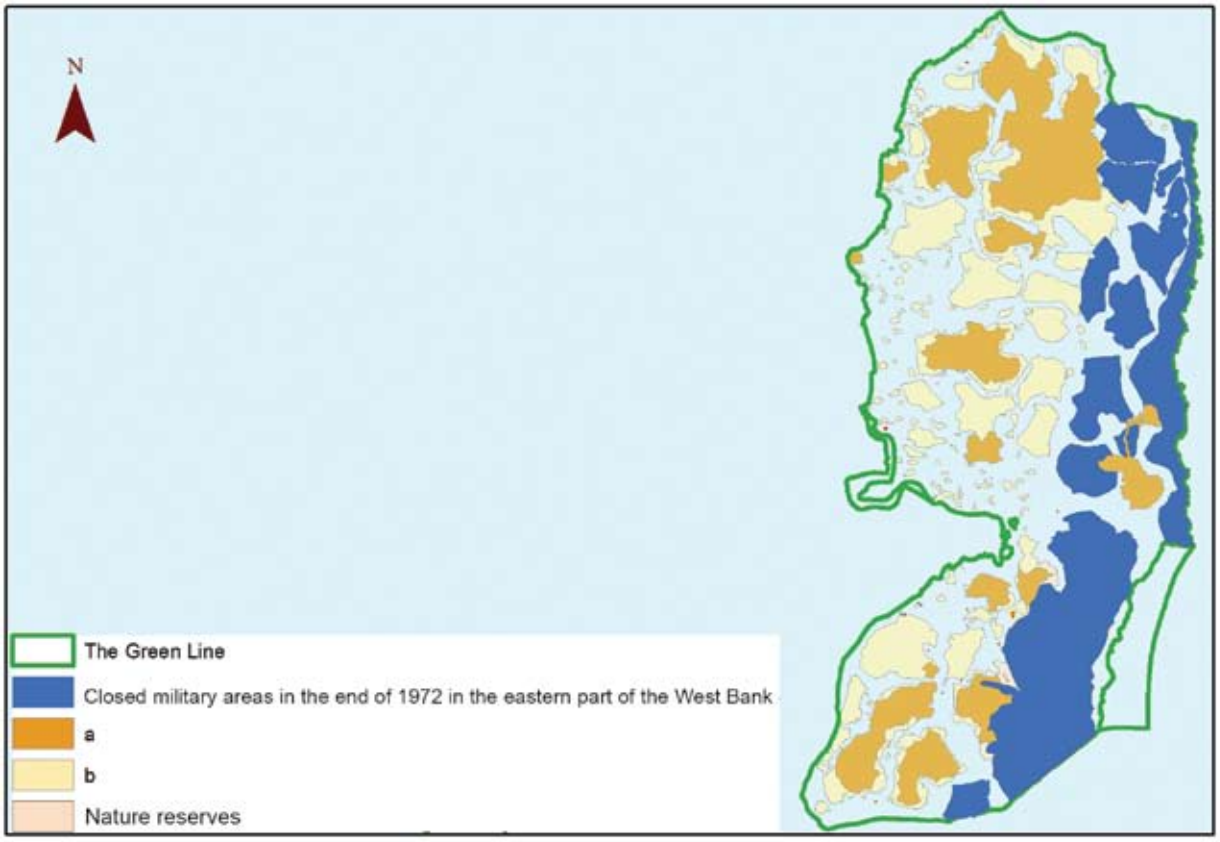

השטחים הסגורים ברצועה המזרחית של הגדה המערבית בשנת 1972. כ־1,140,000 דונם הוכללו בשטחי האימונים באותה עת.

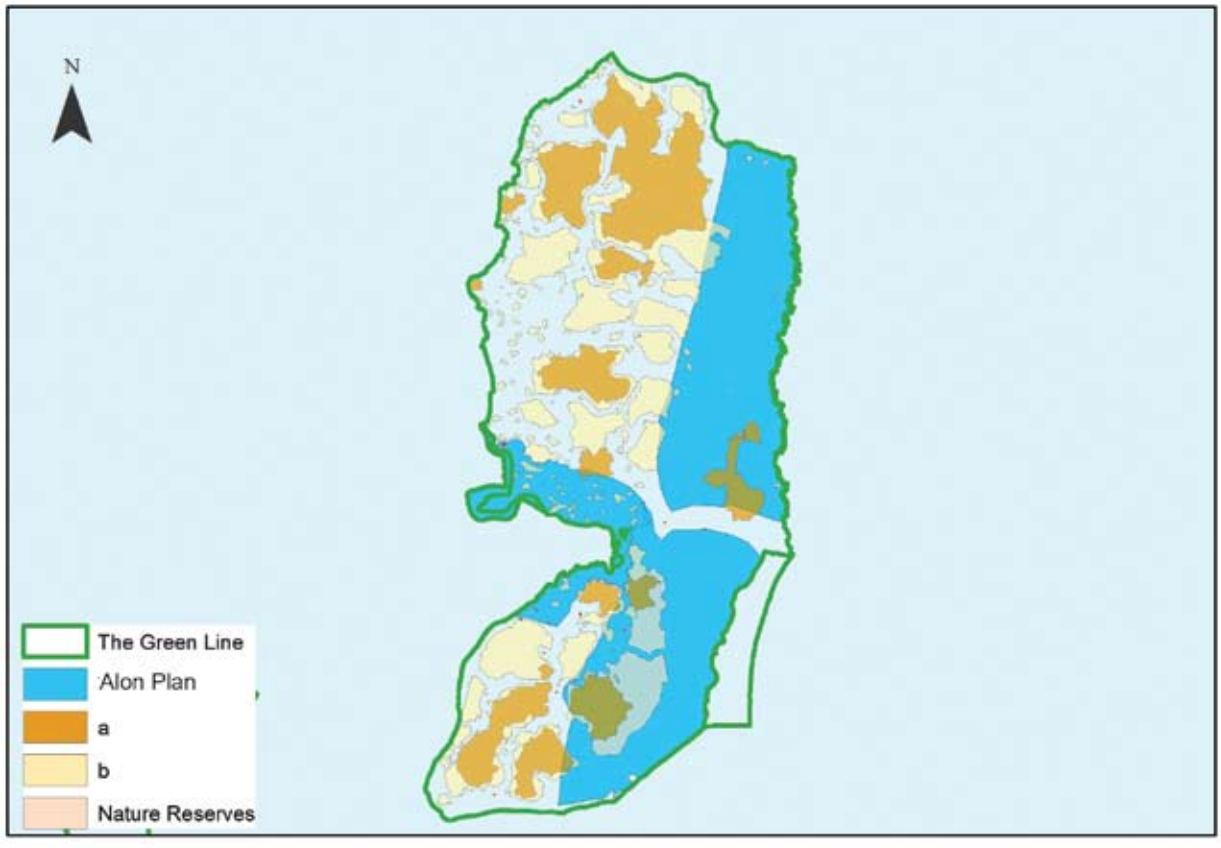

מפת 'תוכנית אלון'. על פי תוכנית זו, כל הרצועה המזרחית של הגדה המערבית, וכן אזור גוש עציון והרצועה שלאורך כביש 433, תוכננו להיוותר בשליטה ישראלית

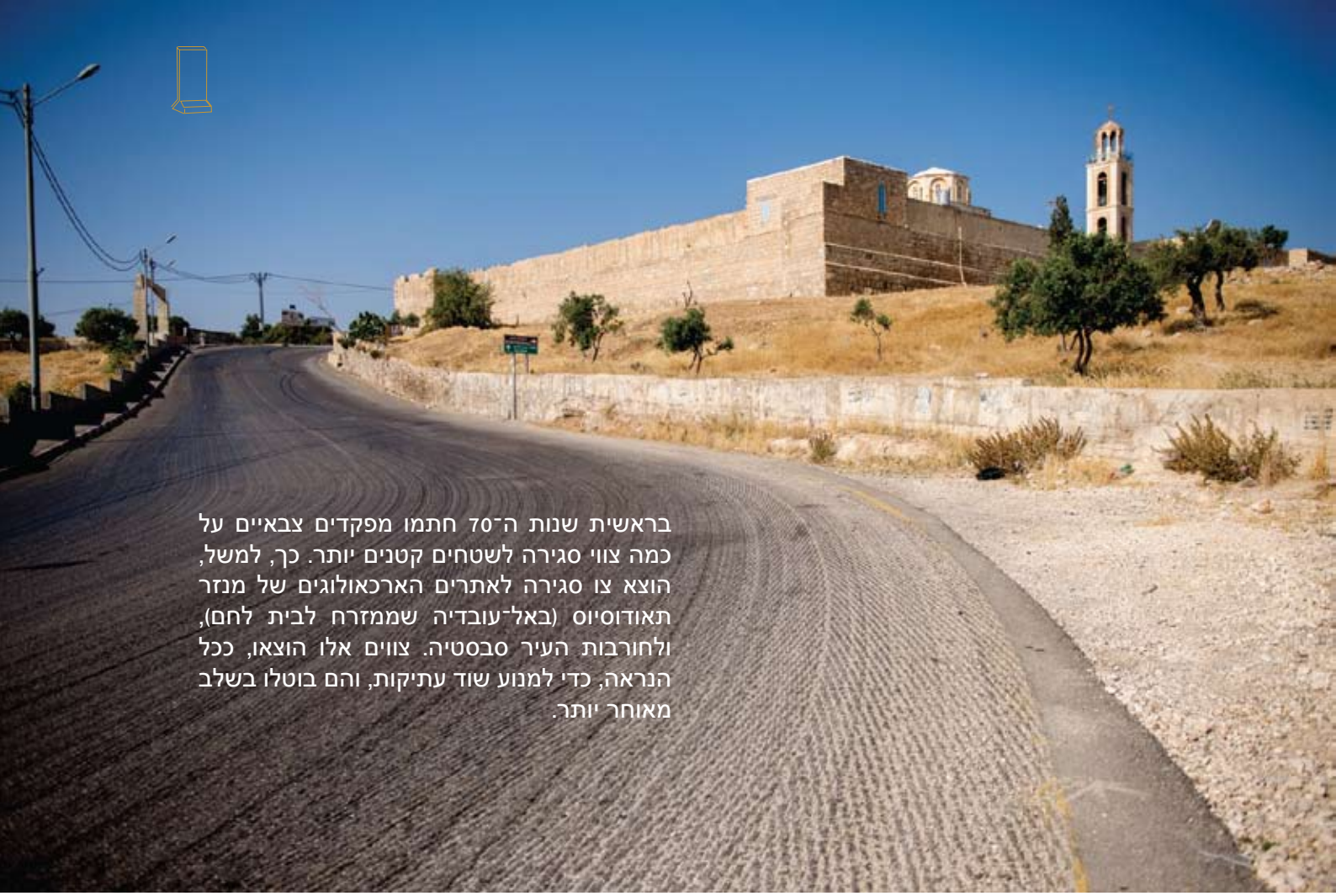

בראשית שנות ה־70 חתמו מפקדים צבאיים על כמה צווי סגירה לשטחים קטנים יותר. כך, למשל, הוצא צו סגירה לאתרים הארכאולוגים של מנזר תאודוסיוס (באל־עובדיה שממזרח לבית לחם), ולחורבות העיר סבסטיה. צווים אלו הוצאו, ככל הנראה, כדי למנוע שוד עתיקות, והם בוטלו בשלב מאוחר יותר.

תמונה של מנזר תאודוסיוס

שטחי האימונים לאורך הקו הירוק

מפת השטחים שהוכרזו שטחי אימונים בתוך הגדה המערבית קשורה, בין היתר, למפת השטחים שנסגרו לצורכי אימונים קודם לכן בתוך מדינת ישראל. כבר בשנת 1955 הוציא הרמטכ"ל דאז רא"ל משה דיין צווי סגירה ל־280 אלף דונם בעשרים מקומות ברחבי הארץ. סגירה זו נעשתה מכוח התקנות לשעת חירום מתקופת המנדט, תקנות שמעולם לא בוטלו, גם בתוך ישראל.[63] כ־170 אלף דונם מהם היו באזורים קרובים למדי למרכז הארץ, לאורך הקו הירוק, בקטע שבין ראש העין לחבל עדולם (היום האזור שמדרום לבית שמש).

ברור שפיזור זה של שטחי האימונים נועד לסגור את גבולה של מדינת ישראל עם הגדה המערבית, גבול שבאותה עת לא היה לו ביטוי של ממש בשטח.[64] בחינה של מפת השטחים הסגורים למטרות אימונים בחלקה המערבי של הגדה, וכן בקצה הדרומי של הגדה (שם נמצא שטח אימונים 918), מראה כי ההכרזה על שטחי אימונים בתוך הגדה נעשתה כדי לאפשר את עיבויים של שטחי האימונים שבתוך ישראל אל תוך שטח הגדה, כלומר, כדי ליצור גוש גדול של שטח אימונים סגור.[65] כאמור, שטח אימונים 918 בדרום הגדה המערבית נסגר בפעם הראשונה כבר ב־25 בדצמבר 1972, לעומת זאת, תאריכי הסגירה של השטחים שבמערב הגדה המערבית אינם ידועים לנו.[66] עם זאת, סביר להניח שסגירת רוב השטחים האלה, אם לא כולם, נעשתה גם כן כבר בראשית שנות ה־70, במהלך הגל השני של ההכרזות.

---

[63] ראו עמ' 27-28 במסמך זה.

[64] ראו: עמירם אורן ורפי רגב, ארץ בחאקי, קרקע וביטחון בישראל, ירושלים 2008, עמ' 46-47.

[65] שטחם הכולל של שטחי האימונים הצמודים לקו הירוק (לרבות שטח 918) היה כ־82 אלף דונם.

[66] בתגובת המדינה לעתירת מוחמד מוסא שחאדה אבו עראם ואח' נגד שר הביטחון ואח', בג"ץ 413/13 ובג"ץ 1039/13, 29.7.2013, בסעיף 4ד נאמר כי השטח הוכרז שטח אימונים בשנת 1980, ואולם בידינו צו צבאי משנת 1972 ובו ההכרזה על שטח אימונים זה ועל שטחים אחרים. http://www.acri.org.il/he/wp-content/uploads/2013/07/hit413tguva.pdf

טבלת שטחי אימונים לאורך הקו הירוק

שטח אימונים בגדה המערבית (ממזרח לקו הירוק)	שטח האימונים הצמוד לו ממערב לקו הירוק
918	522
917 (חלקו הדרומי של שטח אימונים 'הבקעה')[67]	522
309א	אין
309ב	מטווח 81
208א	208
203	203

מפת שטחי האימונים בגדה המערבית הנושקים לשטחי אימונים שממערב לקו הירוק

גל ההכרזות השלישי על שטחי אימונים

בצווים שפורסמו ב־25 במאי 1975 הוכרזו עוד שני שטחי אימונים:

1. שטח אימונים 927 בצפון הגדה המערבית (בין שכם לג'נין), שטח שהתפרש על פני כ־16 אלף דונם והורחב מאוחר יותר פעמיים (לא ידוע לנו מתי), עד שכלל בסופו של דבר כמעט 22,700 דונם.
2. שטח אימונים ליד הבסיס הנטוש 'אדוריים', הנמצא באזור אל־מג'נונה, על אדמות הכפר דורא, מדרום מערב לחברון. שטח זה התפרש בתחילה על פני 76 דונם, ולאחר שהורחב (במועד שאינו ידוע לנו) הגיע שטחו ל־246 דונם.

שטחים אלו נועדו מלכתחילה לשמש יחידות שדה שבסיסי ההכשרה שלהן היו סמוכים למקומות אלו. אולם בשני המקרים פונו הבסיסים בשנות ה־90, אך צווי הסגירה נותרו תקפים.

[67] שטח אימונים זה מחולק לכמה שטחי אימונים שמספריהם הם: 912, 913, 914 , 915, 916, 917.

תיקון גבולות שטחי אימונים

בראשית שנות ה־70 החל צה"ל להוציא 'צווי תיקון' לתיחום שטחי האימונים שהוכרזו מיד עם תום המלחמה, שנים ספורות קודם לכן. בשנת 1970 תוקנו שטחיהם של שטחי אימונים 906 ו־907[68] ב־25 בדצמבר 1972 פורסם צו סגירה שכלל תיקון גבולותיהם של שישה שטחי אימונים בצפון מזרח בקעת הירדן: מדובר בשטחי אימונים 900-903, וכן בשטח 904 ו־904א. אין בידינו מידע באשר לנסיבות שהובילו להחלטה על תיקונים אלו, אך נראה לנו סביר שדובר בצווים שנועדו לצמצם את שטחי האימונים ולא להרחיבם. סברה זו מתבססת, בין היתר, על כתבה שפורסמה כמה חודשים קודם לכן בעיתון 'דבר', וכותרתה הייתה 'יצומצמו שטחי האימונים בגדה'. בכתבה זו נכתב: 'מקורות מוסמכים מסרו, כי השטחים שנסגרו על פי צו המושלים הצבאיים בשטחי יהודה ושומרון מגיע לכדי כ־2.5 מיליון דונם'.[69]

נציין כי אין ברשותנו מפות המאמתות את הנתון המספרי הזה, שלפיו השטחים שנסגרו הם קצת פחות מ־47% משטח הגדה המערבית. אולם על סמך המפות שברשותנו, אפשר לומר שעד אמצע שנות ה־70 הוכרזו למעלה מ־1.5 מיליון דונם שטחים סגורים (בעיקר לשם סגירת גבולות ושטחי אימונים). כמו כן, מהמידע שברשותנו עולה שמפת שטחי האימונים בגדה המערבית כפי שהיא היום, למעט שינויים ספורים שחלו בה, עוצבה ברובה כבר בשנים 1967-1972.

National Library of Israel

Davar - דבר, 06.09.1972, page 4

יצומצמו שטחי האימונים בגדה

מאת דויד מושיוב,
כופר „דבר"

צה"ל ערך לאחרונה בחינה מחודשת של שטחי האימונים המוחזקים על־ידי באיזורי יהודה ושומרון. במסגרת זו ישתחרר צה"ל שטחי אימונים באיזורים שונים ביהודה ושומרון וכן בדרום הר חברון ויאפשר לכפריים לעבד שטחי אדמות נוספים.

מקורות מוסמכים מסרו, כי השטחים שנסגרו לפי צו המושלים הצבאיים בשטחי יהודה ושומרון מגיע לכדי 2.5 מיליון דונם. אין לם רוב שטחי אימונים אלה הם הרריים ומדבריים ואינם מתאימים כלל לעיבוד חקלאי. מתוך השטח המוחזק יש 100.000 דונם שנסגרו ונתפסו לצורך הקמת גדר הבטחון לאורך נהר הירדן. מתוך השטח המיתחזק הנותר, רק 50.000 דונם ראויים לעיבוד ולאחר הבחינה המחודשת יחזור לכפריים רבע משטח זה.

בין ההקלות שכבר נכנסו לתוקפן הוא באיזור כפר מוקייבלה. בעקבות החלטה זו שוחררו והוחזרו לכפריים 4.000 דונם אדמה חקלאית טובה. השטח הנותר בן 1500 דונם שיישאר שטח אימונים סגור יגודר, כדי למנוע חדירת כפריים לתוכו.

הקלה נוספת שנכנסה לתוקפה היא מתן רשות לכפריים באיזור בקעת הירדן להקדים את היצאת עדריהם למרעה משעה 12 בצהריים לשעה 10 בבוקר.

---

[68] גבולות שטח אימונים 906 תוקנו ב־1 באוגוסט 1970, וגבולות שטח אימונים 907 תוקנו ב־19 במרץ 1970.

[69] דוד מושיוב, 'יצומצמו שטחי האימונים בגדה', דבר, 6.9.1972, מתוך האתר 'עיתונות יהודית היסטורית', http://www.jpress.org.il

תאריכי ההכרזה על שטחי האימונים בגדה המערבית ותאריכי תיקון הגבולות שלהם[70]

שטח האימונים	תאריך הוצאת צו הסגירה	תיקון ראשון	תיקון שני	תיקון שלישי	תיקון רביעי
900	1.8.1967	25.12.1972	1979 (תאריך מדויק אינו ידוע)	30.6.1991	1.9.1992
901	1.8.1967	25.12.1972			
902	1.8.1967	25.12.1972			
903	1.8.1967	25.12.1972			
904 צפון	1.8.1967	25.12.1972	9.2.1975		
904 דרום	1.8.1967	25.12.1972			
905	1.8.1967				
906	1.8.1967	1.8.1970			
907 ג	13.6.1968				
907 א-ו	1.8.1967	19.3.1970			
911	25.12.1972				
912	25.12.1972				
913	25.12.1972				
914	25.12.1972				
915	25.12.1972				
916	25.12.1972				
917	25.12.1972				
918 (נקרא גם ישטח אש 4')	25.12.1972	8.6.1980	12.11.1982		
919	25.12.1972				
920	25.12.1972				
921	25.12.1972				
922	25.12.1972				
923	25.12.1972				
924[71]	25.12.1972				
925	25.12.1972				
926	25.12.1972				
927	9.2.1975				
929	27.5.1975				
930	2.10.1971				

[70] ברשימה זו כלולים רק שטחי האימונים שיש ברשותנו מידע על תאריכי הכרזתם ועל תיקוני גבולותיהם. ישנם עוד כמה וכמה שטחי אימונים קטנים יחסית שאין ברשותנו מידע כזה על אודותם. כמו כן, לא מן הנמנע שחלו שינויים נוספים בגבולות השטחים המצוינים כאן, אך אין בידינו מידע על אודותם.

[71] מדובר בחלקו הצפון־מערבי של שטח אימונים 918, שבמקור נקרא שטח 924. זהו השטח שביולי 2012, בעקבות עתירות תושבי שטח זה, הסכימה המדינה לאפשר לתושבים להמשיך להתגורר בו, והתחייבה שיתקיימו בו רק אימונים "יבשים", כלומר אימונים בלי ירי. ראו תגובת המדינה לעתירת מוחמד מוסא שחאדה אבו עראם ואח' נגד שר הביטחון ואח', בג"ץ 413/13 ובג"ץ 1039/13, 29.7.2013, סעיף 24: http://www.acri.org.il/he/wp-content/uploads/2013/07/hit413tguva.pdf

הסכמי השלום עם מצרים ונסיגת ישראל מסיני

בשנת 1978 נחתם הסכם השלום בין ישראל למצרים, ובעקבותיו נסוגה ישראל מחצי האי סיני, שנכבש 11 שנים קודם לכן. עד אפריל 1982 פינתה ישראל מסיני את כל ההתנחלויות ואת כל מתקניה הצבאיים, כמה מהמתקנים הועברו לגדה המערבית. עיקר הנוכחות הצבאית החדשה בגדה התרכזה מטבע הדברים ברצועה המזרחית, המאוכלסת פחות מהאזורים האחרים. בשנים אלו נבנו בסיסי קבע במישור אדומים, בבקעת יריחו, במבואות הגייפתליך ובמבואות המזרחיים של העיירות טאמון וטובאס. בעקבות מהלך זה, החלו בפעם הראשונה להיערך אימונים בקנה מידה רב יותר בחלק מהשטחים שהוכרזו עוד קודם לכן שטחי אימונים.[72] אפשר לומר שהתקופה שמשלהי שנות ה־70 ועד חתימת הסכם אוסלו ב' בשנת 1995 הייתה התקופה שבה התקיימו התמרונים הצבאיים הרבים ביותר בשטחי האימונים בגדה המערבית. הד לכך אפשר למצוא בכתבה שפורסמה בעיתון 'דבר' ב־18 בדצמבר 1979, וכותרתה הייתה: 'צה"ל נגד הקמת ישובים בבקעה'.[73]

National Library of Israel

Davar - דבר, 18.12.1979, page 1

צה"ל נגד הקמת ישובים בבקעה

דורש להזיז ישוב קיים — בגלל שטחי אימונים

מאת טובה צימוקי
כופרת „דבר"

צה"ל מתנגד להקמת שני ישובים בצפון בקעת הירדן בחמש השנים הבאות כפי שתוכנן על ידי ועדת השרים לעניני התיישבות זאת בטענה שהם יוקמו בשטחים המיועדים לאימונים.

כן דורש צה"ל להעביר ישוב בבקעה למקום אחר. בגלל אותה טענה. חטיבת ההתיישבות של ההסתדרות הציונית מתנגדת לדרישות אלה, וטוענת שעל צה"ל למצוא מקומות חילופיים לאימוניו. טענות צה"ל כלולות במכתב ששלח קציר בכיר במטכ"ל למנכ"ל מחלקת ההתיישבות של הסוכנות היהודית שמעון רביד.

מנהל חטיבת ההתיישבות בהסתדרות הציונית מתי דרובלס הכחיש אתמול את הידיעות האלה ב־

(המשך בעמוד 2, טור 1)

[72] ראו: עמירם אורן ורפי רגב, ארץ בחאקי, קרקע וביטחון בישראל, ירושלים 2008, עמ' 108.
[73] טובה צימוקי, 'צה"ל נגד הקמת ישובים בבקעה', דבר, 18.12.1979, מתוך האתר 'עיתונות יהודית היסטורית', http://www.jpress.org.il

שנות ה־90 לאחר הסכמי אוסלו

הסכם אוסלו א׳ בשנת 1993 והסכם אוסלו ב׳ בשנת 1995 (שהוביל לנסיגת צה"ל משטחי A ו־B) שהם כ־39% משטחי הגדה המערבית, הובילו לביטולם הרשמי של חלק משטחי האימונים ולשינוי גבולות שטחם של אחרים. ברוב המקרים צומצמו שטחי האימונים, אם כי במקרים ספורים הם דווקא הורחבו. בשנים אלו עוצבה מפת השטחים הסגורים שהייתה תקפה עד מרץ 1997, ערב ההכרזה על סגירת שטחי השיפוט של ההתנחלויות. ההיגיון שעמד מאחורי מהלך זה ברור והיה קשור ברוב המקרים קשר ישיר למפת שטחי הרשות הפלסטינית שעליה הוסכם עם חתימת הסכם אוסלו ב׳. מהמחצית השנייה של שנות ה־90 ועד ראשית האינתיפאדה השנייה (בספטמבר 2000), בוטלו צווי הסגירה של רוב השטחים הסגורים שנותרו בשטחי A ו־B, וגבולותיהם של שטחי אימונים אחרים שורטטו מחדש, לא פעם כדי שישיקו במדויק לשטחי הרשות הפלסטינית. חישוב המבוסס על מפות השטחים הסגורים שמקורן במנהל האזרחי, מלמד שסגירתם של כ־364 אלף דונם בוטלה מתחילת שנות ה־90 ועד תחילת שנת 2015.[74] כ־244 אלף דונם מהשטחים האלה (כלומר כ־67% מכלל השטח שבוטל) בוטלו בשל חפיפתם לשטחי הרשות הפלסטינית ולשטחים שהוגדרו 'שמורות טבע הסכמיות' בעקבות הסכם וַאי באוקטובר 1998, ואילו שאר השטחים שסגירתם בוטלה הם חלק מאזור C.[75]

מפת השטחים הסגורים שבוטלו על רקע השטחים שנותרו סגורים לאחר תיקונם (באדום - הגבולות הישנים, בכחול - הגבולות החדשים)

[74] ביטולן הרשמי של מפות השטחים הסגורים נעשה שנים לאחר ביטול הסגירה בפועל בשל העברת השטחים לרשות הפלסטינית.

[75] השמורות ההסכמיות מתפרשות על פני כ־166,500 דונם, שהם קצת פחות מ־3% משטח הגדה המערבית כולה. ראו: 'מזכר נהר ואי'' בין ישראל והרשות הפלסטינית (אוקטובר 1998), www.knesset.gov.il/process/docs/wye.htm

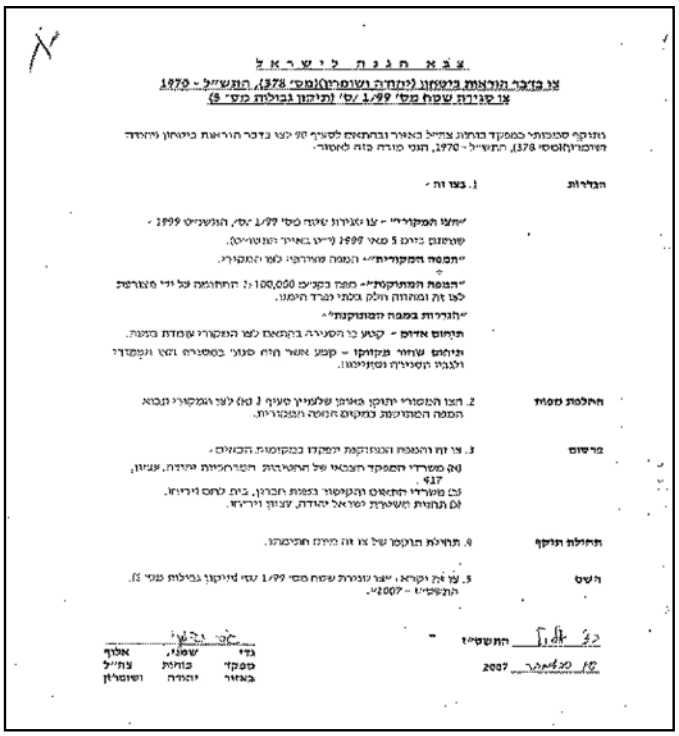

צו סגירה המורה על תיקון גבולותיו של שטח אימונים 'הבקעה', ספטמבר 2007

השטחים הסגורים שבוטלו לאחר הסכמי אוסלו

שם שטח (כפי שהוא מופיע בנתוני המנהל האזרחי)	תאריך הביטול הרשמי	גודל השטח בדונמים
מטווח חיל האוויר במוקיבלה[76]	5.1.2000	1,608
שטח אימונים מסליה (מדרום לג'נין)	28.9.1997	272
איזור מאחז יתמה[77]	5.1.2000	754
סגירת שטח לצורכי ביטחון (באדמות דורא	5.1.2000	1,024
אל קדֵ'ע מצפון לבית אל) משטרת דיר קדיס	5.1.2000	173
מת"ק יוסף (דרומית לטובאס)	5.1.2000	4,888
שטח אימונים 927 (מדרום לג'נין)	5.1.2000	15,976
שטח אימונים משטרת דאהריה	5.1.2000	203
שטח אימונים 932 (מדרום מערב לשכם)	5.1.2000	17,198
שטח אימונים 933 (מחולק לשלושה שטחים נפרדים ממזרח לסלפית)	5.1.2000	9,999
שטח אימונים 911	18.1.2015	11,452

[76] מדובר בשטח הנמצא מדרום למוקיבלה (שבתוך גבולות מדינת ישראל), בתוך הגדה המערבית, על אדמות הכפר בורקין שממזרח לג'נין.

[77] למעשה מדובר בשטח ההתנחלות רחלים, התנחלות שהוקמה כמאחז לא חוקי בשנת 1991 ונמצאת מדרום לשכם, בשטח C. אף שאי אפשר לקשור את ביטול הצו הזה להערכות שלאחר הסכם אוסלו, גם הוא בוטל באותה עת. בראשית 2013 הוכשר המאחז ונהפך להתנחלות רשמית ולחלק מהמועצה האזורית שומרון, ושטח השיפוט של ההתנחלות נהפך שוב ובאופן רשמי לשטח צבאי סגור בפני פלסטינים בלבד. ראו להלן: 'סגירת שטחי השיפוט של ההתנחלויות'.

השטחים הסגורים שגבולותיהם שונו לאחר הסכמי אוסלו

שם שטח (כפי שהוא מופיע ברישומי המנהל האזרחי)	תאריך תיקון גבולות	גודל השטח בדונמים לפני התיקון	גודל השטח בדונמים לאחר התיקון	גודל השטח בדונמים לאחר תיקון שני
שטח אימונים 309א	1.7.1999	8,863	8,263	
שטח אימונים 900	28.12.1997	78,391	73,077	
שטח אימונים 901	28.12.1997	54,153	49,229	
שטח אימונים 902	28.12.1997	12,512	10,654	
שטח אימונים 903	28.12.1997	87,664	80,309	
שטח אימונים 904	28.12.1997	63,215	60,781	
שטח אימונים 904א	28.12.1997	50,003	42,497	
שטח אימונים 906	28.12.1997	85,615	88,256	
שטח אימונים 911 (מחולק לשני חלקים)[78]	28.12.1997	11,732	11,452	
שטח אימונים 918	28.12.1997	36,399	32,713	
שטח אימונים 927	5.1.2000	6,720	2,064	
הרחבה א' (מחולק לשני חלקים) שטח אימונים 929	28.12.1997	62,963	58,711	
שטח אימונים 934	5.5.1999	15,257	14,745	
שטח אימונים 935	21.7.1999	14,447	8,954	
שטח אימונים 'הבקעה'	28.12.1997	605,152	423,972	409,294[79]
אזור 151	20.3.2002	238,353	172,062	
שטח אימונים 203	19.2.2012	32,674	30,567	

[78] שטח אימונים זה בוטל ב־18 בינואר 2015.

[79] הצו תוקן בפעם השנייה ב־10 בספטמבר 2007.

שטח אימונים 934

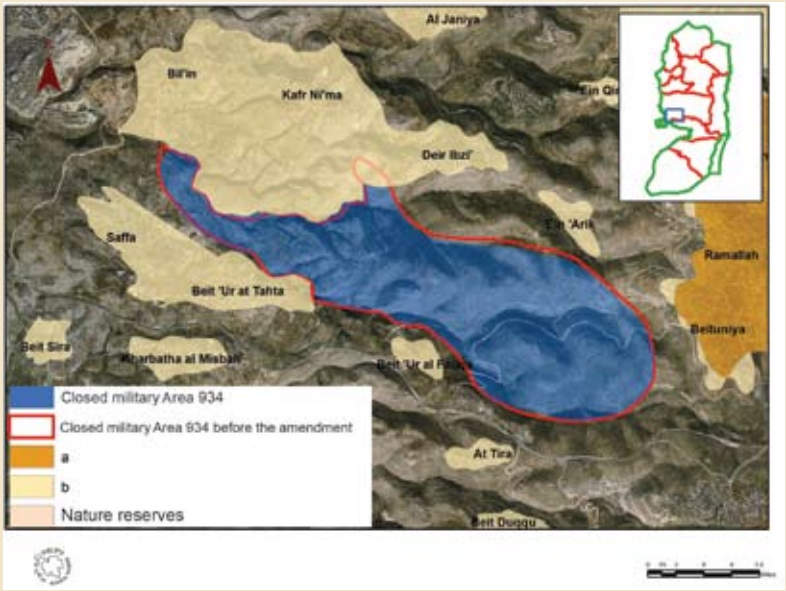

גבולות שטח האימונים 934 ממערב לרמאללה

שטח אימונים 934 מתפרש על אדמות ארבעה כפרים ממערב לרמאללה. איננו יודעים לומר מתי הוצא צו הסגירה של שטח זה (13/99/O) בפעם הראשונה, אבל ידוע שהוא נסגר לכל המאוחר ב־5 במאי 1999, אם כי סביר שעוד קודם לכן. גודלו של השטח שנסגר היה 15,260 דונם, וכ־212 מהם חפפו שטחים באזור B. ב־5 בינואר 2000 תוקן שטח הצו, והשטחים שחפפו את אזור B ושטחים נוספים באזור C הוצאו מהצו. בעקבות תיקון הצו הועמד שטחו על 14,755 דונם. ככל הידוע לנו, מעולם לא נערכו אימונים צבאיים במקום, בפועל אין שום הגבלת כניסה לאזור זה, וחלקו הגדול נטוע באלפי עצי זית. בשנים 2009-2008 נפרץ ונסלל במרכזו של אזור זה כביש 'מרקם חיים', כביש המחבר בין כמה כפרים ממערב לרמאללה שהדרכים המובילות מהם ואליהם נחסמו בעקבות סגירתו של כביש 443 לתנועת פלסטינים בראשית האינתיפאדה השנייה. מבירור שערכנו עם פלסטינים תושבי הכפרים שאדמותיהם נכללות בצו הסגירה, עולה שתושבי אזור אינם מודעים להיותו של המקום שטח אימונים, ושמעולם לא נראתה במקום פעילות אימונים צבאית כלשהי. עוד ראוי לציין ששטח אימונים זה אינו מופיע כלל בשכבת שטחי האימונים בממ"ג הלאומי (http://beta.govmap.gov.il).

סגירת שטחי השיפוט של ההתנחלויות, מרץ 1997

שטחי השיפוט של כל ההתנחלויות הרשמיות בגדה המערבית מוגדרים במפות החתומות בידי המפקד הצבאי של הגדה המערבית.[80] מדובר בשטחים נרחבים מאוד, כ־541,500 דונם, והם כ־9.7% משטח הגדה וקרוב ל־16% משטח C.[81] ב־28 במרץ 1997 חתם המפקד הצבאי של הגדה המערבית על צו המורה על סגירת כל שטחי היישובים הישראליים בגדה המערבית בפני פלסטינים.[82] צו זה כולל את כל שטחיהם הרשמיים של ההתנחלויות, וגם שטחים שאינם נכללים בהן בפועל, וכאמור, הוא חל רק על פלסטינים תושבי הגדה המערבית ואינו חל 'ישראלים', ובכלל זה על כל מי שזכאי להגר לישראל על פי 'חוק השבות' ועל כל מי שמחזיק אשרת כניסה בתוקף לישראל. בשל גודלם של שטחים אלו, ומשום שברוב המקרים שטחי השיפוט הרשמיים של ההתנחלויות אינם חופפים את שטחיהן למעשה, מובן שאין אפשרות לאכוף את צו הסגירה הזה ברוב המקומות.

---

[80] לסקירה מקיפה של נושא תחומי השיפוט של ההתנחלויות, ראו דו"ח מיוחד של צוות מעקב התנחלויות של 'שלום עכשיו': חגית עופרן ודרור אטקס, 'יופרצת'- בנייה ופיתוח של התנחלויות מעבר לתחומי השיפוט הרשמיים, יולי 2007, http://www.peacenow.org.il/sites/default/files/_שיפוט.pdf

[81] גודלם של שטחי השיפוט של ההתנחלויות משתנה מעת לעת על פי תיקונים שנעשים במפות על ידי המפקד הצבאי. נתונים אלו מבוססים על מפות שעודכנו בנובמבר 2014 והועברו מהמנהל האזרחי לארגון 'שומרי משפט' בינואר 2015 על בסיס חוק חופש המידע.

[82] 'הכרזה בדבר סגירת שטח (ישובים ישראלים) (יהודה ושומרון) התשנ"ז-1997'. איננו יודעים מה היה הגורם לחתימת הצו בעיתוי הזה דווקא. ב־6 ביוני 2002 שב אלוף פיקוד מרכז דאז יצחק איתן וחתם על צו לסגירת שטחם של היישובים הישראליים בגדה המערבית ('הכרזה בדבר סגירת שטח [ישובים ישראלים] [יהודה ושומרון] התשס"ב-2002'). מטרת הוצאתו של הצו השני אינה ידועה לנו, שכן לא ידוע שצו הסגירה הראשון משנת 1997 בוטל אי פעם.

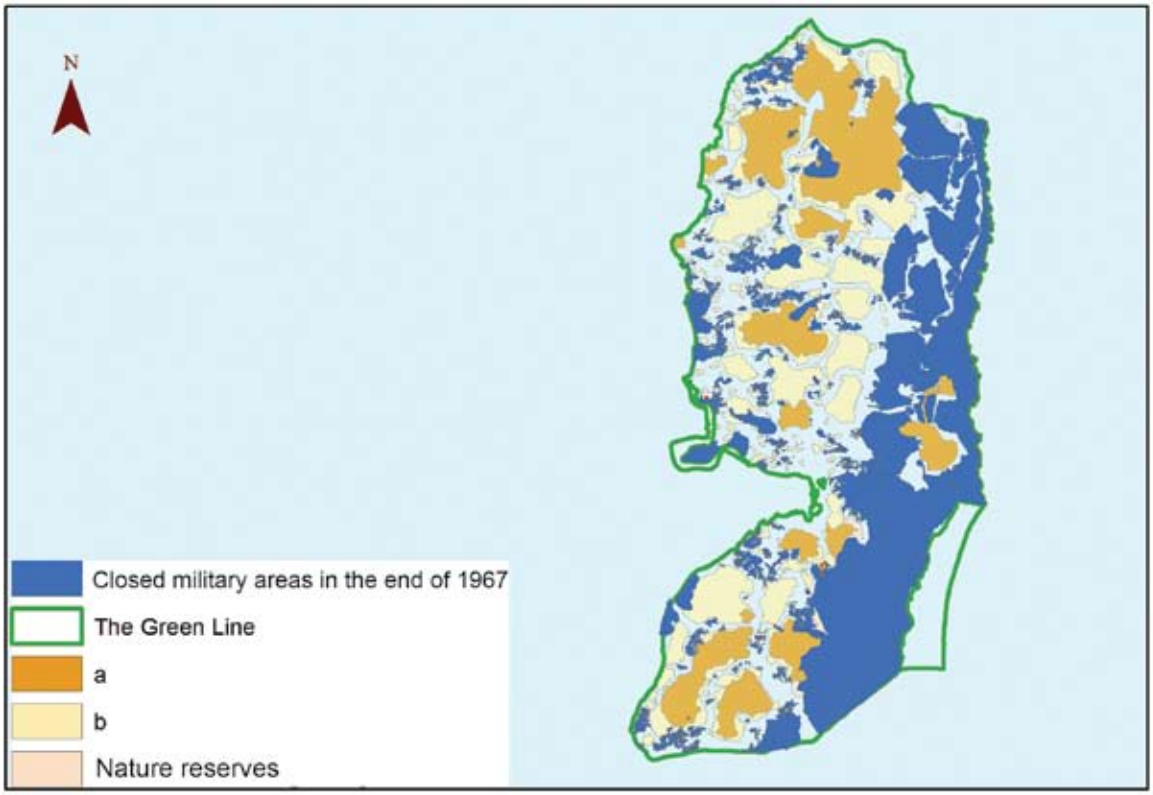

מפת השטחים הסגורים לאחר סגירת שטחי השיפוט של ההתנחלויות בשנת 1997

צבא הגנה לישראל

צו בדבר הוראות ביטחון (יהודה והשומרון) (מס' 378), התש"ל - 1970

הכרזה בדבר סגירת שטח (ישובים ישראלים)

בתוקף סמכותי כמפקד צבאי באזור ועל פי סעיף 90 לצו בדבר הוראות בטחון (יהודה והשומרון) (מס' 378), התש"ל - 1970, ויתר סמכויותי על פי כל דין ותחיקת בטחון, ובהיותי סבור כי הדבר נתון מטעמי בטחון ולנוכח הנסיבות המיוחדות השוררות כיום והצורך בנקיטת צעדי חירום מיוחדים ומידיים, הנני מכריז בזאת לאמור:

הגדרות 1. בהכרזה זו:

"תחום הישובים": תחומי המועצות המקומיות המנויות בתוספת לצו בדבר ניהול מועצות מקומיות (יהודה והשומרון) (מס' 892), התשמ"א - 1981, תחומי הישובים המנויים בתוספת לצו בדבר ניהול מועצות אזוריות (יהודה והשומרון) (מס' 783), התשל"ט - 1979, וכן אזורי התעשיה שבניהול ישראלים.

"ישראלי" - תושב ישראל, מי שמקום מגוריו באזור והוא אזרח ישראלי או שהוא זכאי לעלות לישראל לפי חוק השבות, התש"י - 1950, כפי תוקפו בישראל, וכן מי שאינו תושב האזור, ובידו אשרת כניסה בתוקף לישראל.

סגירת הישובים 2. (א) הנני מכריז בזאת כי תחום הישובים הינו שטח צבאי סגור.

(ב) לא יכנס אדם לשטח הצבאי הסגור ולא ישהה בו אלא בהיתר מאת מפקד צבאי או מי מטעמו ובהתאם לתנאי היתר כאמור.

(ג) מי שנמצא בשטח הצבאי הסגור בלא היתר כדין, חייב לצאת ממנו לאלתר.

היתר כללי 3. הוראות הכרזה זו אינן חלות על ישראלים.

תחילת תוקף 4. (א) תחילת תוקפה של הכרזה זו מיום חתימתה.

(ב) הכרזה זו תעמוד בתוקפה עד למתן הוראה אחרת על ידי.

השם 5. הכרזה זו תיקרא: "הכרזה בדבר סגירת שטח (ישובים ישראליים) (יהודה והשומרון), התשנ"ז - 1997".

יז אדר ב התשנ"ז
28 מרץ 1997

גבי אופיר, אלוף
המפקד הצבאי
לאזור יהודה והשומרון

עם זאת, סגירת שטחי השיפוט של ההתנחלויות משפיעה השפעה מרחיקת לכת על חופש התנועה של פלסטינים שבבעלותם אדמות הכלואות כמובלעות בתוך תחומי ההתנחלויות, או אדמות שהגישה אליהן מחייבת מעבר בדרכים שההתנחלויות השתלטו עליהן. כל כניסה לשטח הסגור ומעבר דרכו מחייבים אישור מיוחד מהמפקד הצבאי ותיאום מראש. בעקבות זאת, ברוב המקרים בעלי השטחים כמעט שאינם יכולים להגיע לשטחיהם, ולעתים הם נחסמים לחלוטין, ובמקרים רבים השתלטויות מתנחלים על שטחים אלו אינן מאחרות לבוא.[83]

האינתיפאדה השנייה

פרוץ האינתיפאדה השנייה בספטמבר 2000 הביא לשינוי קיצוני במציאות הביטחונית שהייתה מוכרת בגדה המערבית בשנות ה־90. האינתיפאדה הפכה את כל החיילים שהתאמנו בגדה המערבית למטרות בעיני חמושים פלסטינים,[84] וככל הנראה, שינוי זה היה גורם מכריע בהחלטת צה"ל להחזיר את רוב מערך ההדרכה של חילות היבשה אל תוך שטחה הריבוני של מדינת ישראל, ממערב לקו הירוק.[85] בעקבות זאת, נעזבו כמה בסיסים צבאיים ברחבי הגדה המערבית, וחלה ירידה של ממש במידת השימוש שעשה צה"ל בשטחי האימונים. מאז לא חזר צה"ל להתאמן אימון סדיר ברוב השטחים האלה, והאימונים בהם מעטים מאוד. תמונה רחבה באשר לאופני השימוש שצה"ל עושה בשטחי האימונים האלה היום נפרוש להלן, בחלק הרביעי.

בסיס צבאי שפורק בשנת 1999 ממזרח לבית לחם

'מחנה גדי', הנטוש בבקעת הירדן (ג'יפתליק). בחלק קטן ממבני המחנה הנטוש פועלת כיום המכינה הקדם־צבאית 'הררי ציון'

[83] מדיניות זו אושרה בבג"ץ. ראו, למשל, פסק דין בעתירות 10462/09 ו־8171/09, מ־20 באוקטובר 2011, http://elyon2.court.gov.il/files/09/620/104/M26/09104620.M26.pdf

[84] למשל, ב־19 במרץ 2002 נהרג קצין ונפצעו שלושה חיילים בחמאם אל־מליח שבצפון בקעת הירדן.

[85] החטיבה היחידה שבסיס האימונים שלה נמצא בתוך הגדה המערבית היא חטיבת 'כפיר', שכל פעילותה מתרכזת בגדה המערבית. בסיס האימונים של החטיבה הזאת נמצא ב'פלס', שבצפון בקעת הירדן, סמוך לשטח אימונים 901.

סגירת מרחב התפר

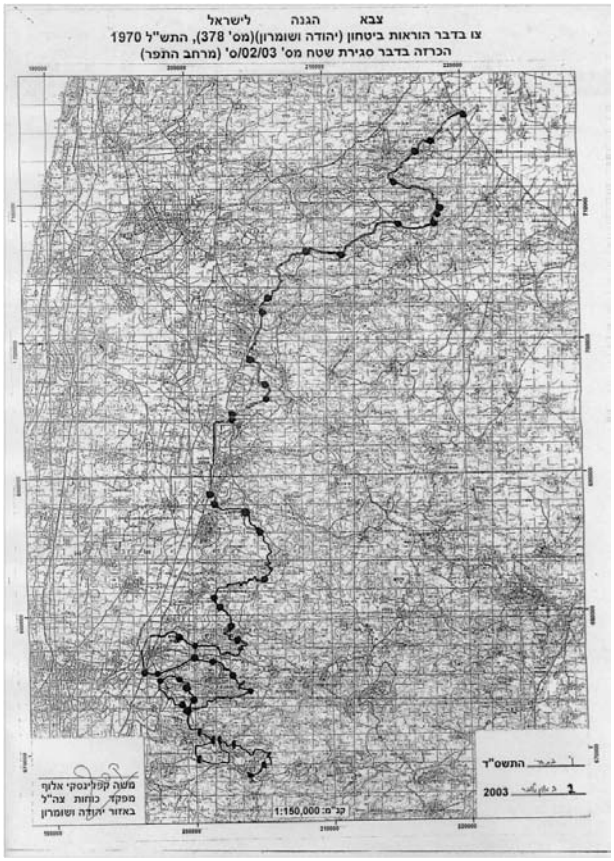

ב־14 באפריל 2002 החליטה ועדת השרים לענייני ביטחון לאומי על אישור תוכנית 'מרחב התפר', ובעקבותיה הוחלט על בניית 'גדר ההפרדה'.[86] התוכנית הוצגה כתוכנית חירום לאומית שנועדה למנוע פיגועים, בעיקר בתוך מדינת ישראל. באתר האינטרנט שהקים משרד הביטחון כדי להסביר את ההחלטה נכתב, בין היתר, כך:

האם הגדר איננה הגדרה של גבול פוליטי? בהחלט לא. התוואי נקבע על סמך שיקולים ביטחוניים אסטרטגיים. בעתיד, לכשיקבעו הסדרי קבע עם הרשות הפלסטינית ייקבע הגבול ואם יהיה צורך ישונה תוואי הגדר. שינויים כאלה התבצעו בעבר במסגרת התנעת הסכם השלום עם ירדן.[87]

ביוני 2002 אושר השלב הראשון של תוואי גדר ההפרדה ובדצמבר 2002 אושר השלב שני, ובכלל זה התוואי שמגבול הגדה המערבית עם עמק בית שאן ועד ההתנחלות אלקנה, ממזרח לראש העין וכפר קאסם, וכן תוואי הגדר שסביב ירושלים. תוואי הגדר המאושר שונה במהלך השנים כמה פעמים, וייתכן מאוד שעוד ישונה כמה שנויים בעתיד, שכן חלקים ניכרים ממנו עדיין אינם בנויים כלל, או שבנייתם החלה אך נעצרה.[88] על פי תוואי הגדר המאושר היום, אמור להיוותר ממערב לו (וממזרח לקו הירוק) שטח בן כ־520 אלף דונם, שהם קצת יותר מ־9.2% משטח הגדה כולו.[89] על 137,219 דונם מהשטח הזה הכריז המפקד הצבאי של הגדה המערבית 'שטח צבאי סגור של מרחב התפר' שהכניסה אליו מתאפשרת רק בהיתר מיוחד.[90] השטחים שהוכללו בהכרזה זו נמצאים באחד משני האזורים האלה:

1. במרחב שנותר ממערב לתוואי הבנוי, הנמתח מצפון לכביש 5 בדרום הגדה המערבית ועד מחסום סאלם שבצפון מערב הגדה.
2. במרחב שסביב השטח שסופח לירושלים לאחר 1967, ובעיקר מצפון מזרח לשטחים שסופחו לירושלים לכיוון כביש 433.

על פי נתוני OCHA, ביולי 2014 חיו בשני השטחים האלה כ־11 אלף פלסטינים, 5,500 מהם תושבי הכפר ברטעה.[91]

חשוב לציין בהקשר זה שהמושג 'מרחב התפר' הוא מושג מטעה, שכן ההכרזה על מרחב התפר לא כללה את כל שטחי הגדה המערבית שממערב לתוואי הגדר הבנוי (או מעברו 'הישראלי'). למעשה, יותר מ־170,100 דונם משטח הגדה המערבית (בלא ירושלים המזרחית) נמצאים ממערב לתוואי הגדר הבנוי. מלבד השטחים האלה, עוד 65,617 דונם, הכלולים בתוך השטח שסופח לירושלים (ירושלים המזרחית), נמצאים אף הם ממערב לגדר.[92] יתר על כן, יש לשים לב שמתוך השטחים שנכללו בהכרזה על מרחב התפר, כ־32,500 דונם (כ־24%) הם שטחי שיפוט של התנחלויות ומוגדרים שטחים סגורים מתוקף הצו לסגירת שטחי היישובים הישראליים משנת 1997 ומשנת 2002.

---

[86] ראו חוות הדעת המייעצת של בית הדין הבין־לאומי בהאג מ־9 ביולי 2004, שבה נקבע שבניית גדר ההפרדה בשטח הגדה המערבית אינה חוקית: http://www.icj-cij.org/docket/index.php?/docket/index.php?pr=71&p1=3&p2=4&ca=&case=131&code=mwp&p3=4

[87] ראו: http://www.securityfence.mod.gov.il/Pages/Heb/shelot.htm

[88] מדובר בחלקים של תוואי הגדר החודרים ביותר אל תוך שטח הגדה המערבית. על פי נתונים שנמסרו לנו מהמשרד לתיאום עניינים הומניטריים של האו"ם (OCHA), ב־24 בנובמבר 2014 הושלמה בנייתם של 448 קמ' מתוואי הגדר והחלו עבודות ב־63 קמ' נוספים, אם כי ברוב המקומות הללו הוקפאו העבודות מכמה סיבות. בסך הכול מדובר בכ־72% מתוואי הגדר המאושר, שהוא כ־713 קמ'.

[89] תחשיב זה כולל גם את החלקים שנותרו ממערב לגדר בירושלים המזרחית וגם את רצועת שטח ההפקר של לטרון, שגודלה 46,336 דונם.

[90] 'הכרזה בדבר סגירת שטח מס' 02/03 (מרחב התפר)'. ראו גם הערה 13. על פי דוברות מתפ"ש (מטה מתאם פעולות הממשלה בשטחים) שטח קו התפר היום הוא כ־127,347 דונם. מקור ההבדל הוא בשינויים שנעשו בתוואי הגדר משנת 2003. הנתונים בדו"ח זה מחושבים על בסיס הנתון הזה.

[91] ראו: http://www.ochaopt.org/documents/ocha_opt_10_years_barrier_report_hebrew.pdf

[92] חישוב זה אינו כולל את שטחי ההפקר באזור לטרון, שגם הם, כמובן, אינם נגישים לפלסטינים. גודל השטחים האלה הוא כ־45 אלף דונם.

סגירת שטחים סביב התנחלויות והכרזה על 'שטחי ביטחון מיוחדים' (שב"ם)

נוסף על סגירת כל שטחי השיפוט של ההתנחלויות בפני פלסטינים, סביב חלק ניכר של ההתנחלויות הישראליות בגדה המערבית משתרעים שטחים נרחבים שהוגדרו 'שטחי ביטחון מיוחדים' (שב"ם), וגישת פלסטינים אליהם מוגבלת או אסורה לחלוטין הלכה למעשה. 'שטחי ביטחון מיוחדים' אלו גדלו מאוד מאז פרוץ האינתיפאדה השנייה, שבמהלכה אירעו כמה מקרים של תקיפות ורצח אזרחים ישראלים בתוך התנחלויות. סגירת שטחים סביב התנחלויות החלה עוד בשלהי שנות ה־70, עם סגירתו של שטח מערבית להתנחלות בית אל, והיא נמשכה, כאמור , בשנים שלאחר פרוץ האינתיפאדה השנייה. בסך הכול נסגרו באופן רשמי עד היום כ־6,140 דונם מסביב ל־18 התנחלויות, אם כי שתיים מההתנחלויות האלה (כדים וחומש) פונו במהלך 'ההתנתקות' באוגוסט 2005.[93] רוב השטחים האלה הם שטחים המקיפים את ההתנחלויות, ובמקרים מסוימים, כמו באלון מורה, הם מתפרשים מגבול ההתנחלות ועד לנקודה הנמצאת יותר מקילומטר ממנו. גישת פלסטינים אל אדמותיהם הכלואות בתוך 'השבמ"ים' האלה אפשרית באישור צה"ל ובתיאום עמו, אך ניסיון השנים האחרונות מלמד שברוב המקרים היא מוגבלת מאוד ולעתים אף חסומה לחלוטין.

ראוי לציין שמלבד השטחים שהוכרזו שב"ם במהלך האינתיפאדה השנייה, בשנים האחרונות נסגרו לכניסת בעליהן הפלסטינים חלקות נוספות סביב כמה התנחלויות 'מטעמים ביטחוניים', אף על פי שהן לא הוכרזו שב"ם והן אינן מגודרות. גודלן הכולל של חלקות אלו הוא כמה מאות דונם וכניסת בעלי הקרקעות אליהן מותנית בתיאום עם צה"ל.

השתלטויות מתנחלים על אדמות בתוך שב"ם

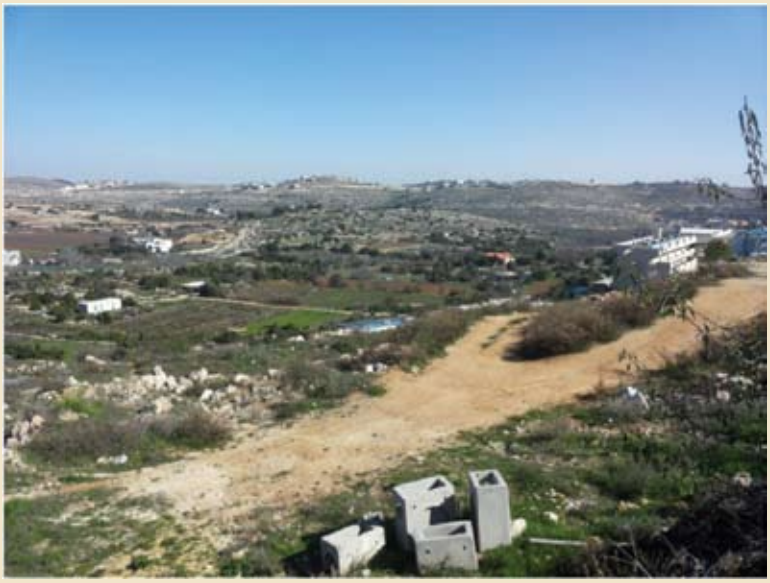

שטחים חקלאיים עליהם השתלטו מתנחלים בשב"ם
הצפוני של קריית ארבע (מצפון ל'גבעת החרסינה')

על פי החוקים והתקנות הצבאיים, המתנחלים הנכנסים לשטחים אלו נדרשים להימנע מכל פגיעה ברכוש הפרטי שנותר בתחום הגדר. למרות זאת, מוכרים כמה מקרים שבהם השתלטו מתנחלים על קרקעות פרטיות בתוך שב"ם, בין היתר, באמצעות הפיכתם לאזורים חקלאיים. מקרים מסוג זה מתועדים סביב ההתנחלויות קריית ארבע, תקוע, פני חבר (מדרום מזרח לחברון), נגוהות (ממערב לחברון), עטרת (ממערב לרמאללה) ואיתמר (ממזרח לשכם). אף על פי שלא מדובר בשטחים גדולים ביחס לכלל השטחים החקלאיים שמתנחלים בגדה המערבית מעבדים, מדובר בתופעה חמורה במיוחד. שכן אלו שטחים שהרשויות היו צריכות להגן עליהם במיוחד בשל מעמדם - היותם אזורים סגורים שהגישה אליהם מתאפשרת רק באישור צה"ל. נוסף על ההשתלטויות החקלאיות האלה, ידוע על השתלטויות נוספות על שטחים שבתוך כמה מ'השב"מים' שהוכרזו סביב ההתנחלויות. השתלטויות אלו נעשו באמצעים אחרים, כגון סלילת דרכים, בניית מבנים ובניית מתקני ספורט. הניסיון מלמד אפוא שגם במקרים שבהם סגירת שטחים נעשתה בתחילה מנימוק ביטחוני, עם הזמן הפכו סגירות אלו לאמצעי להרחבת השטח הנתון בפועל לשימוש מתנחלים.

---

[93] לעניין זה ראו דו"ח בצלם: אופיר פוירשטיין, 'אדמה שדודה: חסימת הגישה של פלסטינים לקרקע סביב התנחלויות', ספטמבר 2008, http://www.btselem.org/hebrew/publications/summaries/200809_access_denied. בדו"ח זה מדובר על 12 התנחלויות בלבד, אולם מספר זה אינו מדויק, שכן הוא אינו מביא בחשבון חלק מצווי הסגירה שהוצאו לשטחים שסביב התנחלויות. בקבוצת צווים זו כלולים גם שני צווי סגירה לשני רחובות סמוכים לה־תנחלות שכונת אברהם אבינו בלב העיר חברון. כמו כן, סביב ההתנחלויות נגוהות ואיתמר נבנו מערכות של גדרות התראה חשמליות, אף שהמקומות הללו לא הוכרזו רשמית שב"ם.

שינוים במפות שטחי האימונים בראשית 2015

ב־18 בינואר 2015 חתם אלוף פיקוד המרכז ניצן אלון על שני צווים שלראשונה לאחר שנים שינו את פרישת שטחי האימונים בגדה המערבית. הצו הראשון ביטל לחלוטין את שטח אימונים 911 מצפון ליריחו. מדובר על שטח של כ־11,500 דונם, שחלק ניכר ממנו חפף את שטח A. ביטול שטח האימונים הוא חלק מהמהלך של ישראל להעביר את הבדווים החיים באזורים בין ירושלים ליריחו לאזור נועימה, מצפון ליריחו (ראו להלן בחלק השישי).[94]

הצו השני נוגע לצמצום שטח אימונים 912 (חלקו הצפוני של שטח אימונים 'הבקעה') באזור שבו הוא נושק להתנחלות מעלה אדומים ממזרח. מדובר על שטח קטן למדי (להערכתנו, לא יותר מ־200 דונם, אם כי גודלו המדוייק אינו ידוע לנו), שנועד לאפשר את הרחבת ההתנחלות מעלה אדומים מזרחה.[95]

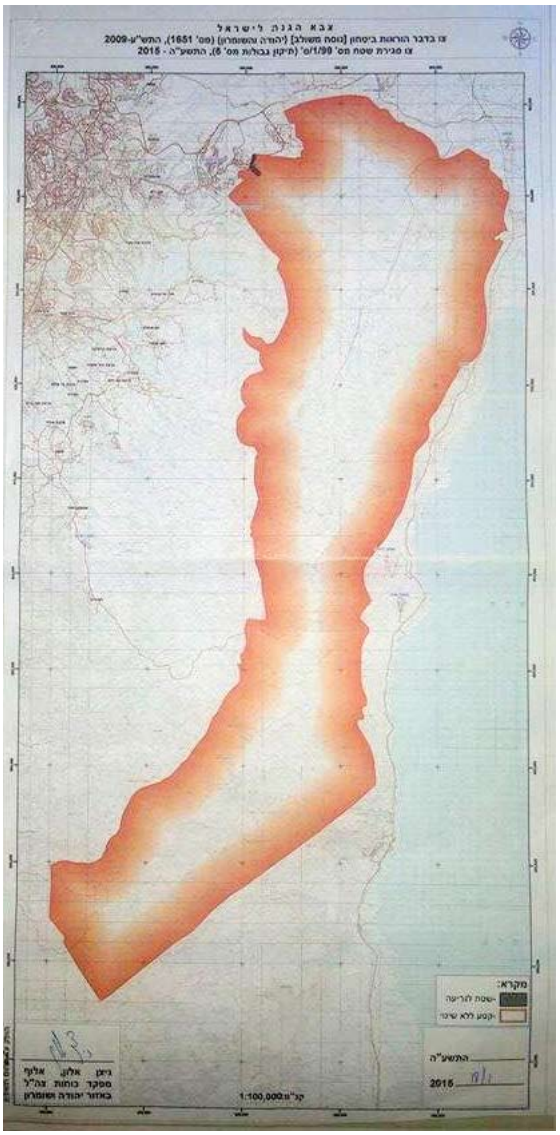

מפה שבה ציון של השטח שנגרע משטח אימונים 912 ב־18 בינואר 2015

לסיכום, סגירתם של שטחים נרחבים בגדה המערבית החלה שבועות ספורים לאחר כיבושה של הגדה המערבית ביוני 1967, עם סגירתם של גבולותיה ממזרח וממערב (באזור לטרון). במהלך השנים הבאות ועד ראשית שנות ה־70 הכריזה ישראל על שטחים גדולים מאוד לאורך הרצועה המזרחית של הגדה המערבית שטחי אימונים, בד בבד עם הקמתה של תשתית ההתנחלויות לאורך בקעת הירדן. ההכרזה על שטחי אימונים המשיכה אל תוך לב הגדה ואל חלקיה המערביים במחצית הראשונה של שנות ה־70, ועד אמצע שנות ה־70 הוכרזו למעלה 1.5 מיליון דונם שטחים סגורים.

משנת 1999 ועד ראשית שנת 2015 שונו מפות שטחי האימונים. רוב השינויים הללו נבעו מהסכמי אוסלו והעברת חלקים מהגדה לידי הרשות הפלסטינית. בעקבות שינויים אלו, קטנו שטחי האימונים בכ־364 אלף דונם, ושטחם הכולל הועמד על קצת פחות ממיליון דונם. בשנת 1997 נסגרו באופן רשמי כל שטחי השיפוט של ההתנחלויות לכניסת פלסטינים, ובכך חל גידול משמעותי מאוד בגודלו הכולל של השטח הסגור בגדה המערבית. גידול משמעותי נוסף חל עם ההכרזה על שטח בן כ־137 אלף דונם ממערב לחלקים מגדר ההפרדה ('מרחב התפר') בשנת 2003, שטח צבאי סגור, עם זאת, גודלו הרשמי של השטח הסגור על פי צו 151 לאורך הגבול עם ירדן קטן שנה קודם לכן בכ־66 אלף דונם. במהלך שנת 2005 הוכרזו עוד אלפי דונם סביב כמה התנחלויות שטחים סגורים במסגרת מה שמכונה על ידי הצבא 'שטחי ביטחון מיוחדים' (שב"ם). הכרזות אלו עם כמה תיקונים נוספים במפות שטחי האימונים שנעשו בעשור האחרון, עיצבו את מפת השטחים הסגורים כפי שהיא היום.

---

[94] ראו: עמירה הס, 'בוטל שטח אש מצפון ליריחו כחלק מההכנות להקמת העיירה הבדואית', הארץ, 23.2.2015, http://www.haaretz.co.il/news/politics/.premium-1.2572242

[95] חיים לוינסון, 'אלוף פיקוד המרכז ביטל שטח אש כדי לאפשר את הרחבת מעלה אדומים', הארץ, 8.3.2015, http://www.haaretz.co.il/news/politics/.premium-1.2583281

חלק רביעי: השטחים הסגורים בגדה המערבית - תמונת מצב עדכנית

כאמור, השטחים הסגורים בגדה המערבית מתפרשים על שטח נרחב ביותר. המטרה הרשמית שלשמה נסגרה כמחצית מהשטח היא אימונים צבאיים, ואילו שתי מטרות נוספות שבגינן נסגרו שטחים נרחבים ביותר הן סגירת תחומי השיפוט של ההתנחלויות וסגירת גבולות הגדה המערבית עם ירדן במזרח וסגירת כמה אזורים שעל גבול הגדה המערבית וישראל במערב. שאר השטחים נסגרו מסיבות מגוונות אחרות, שחלקן לא צוין ולכן אף אינו ידוע לנו.[96]

בעמודים הבאים נתייחס לפרישתם הנוכחית של השטחים הסגורים, המטרות המוצהרות שבגינן אותם שטחים נסגרו, וכן לאופן השימוש בשטחים אלו.

מטרת הסגירה המוצהרת	גודל השטח (בדונמים)	אחוז משטח C	אחוז משטח הגדה המערבית כולה	מספר הצווים
שטחי אימונים	982,375	29	17.5	27
סגירת שטחי שיפוט של התנחלויות	541,516	15.9	9.7	1
סגירת גבולות (אזור 151 לאורך הירדן, מובלעת לטרון ומרחב התפר ממערב לגדר ההפרדה)	[97]314,886	9.26	5.6	3
סיבת הסגירה לא צוינה	7,100	0.227	0.126	5
סגירת שטחים סביב התנחלויות	6,138	0.18	0.109	23
צרכים צבאיים שונים	926	0.024	0.016	1
סה"כ כולל חפיפה בין שטחים	1,852,941			60
סה"כ בניכוי חפיפות	**1,764,782**	**51.9**	**31.5**	

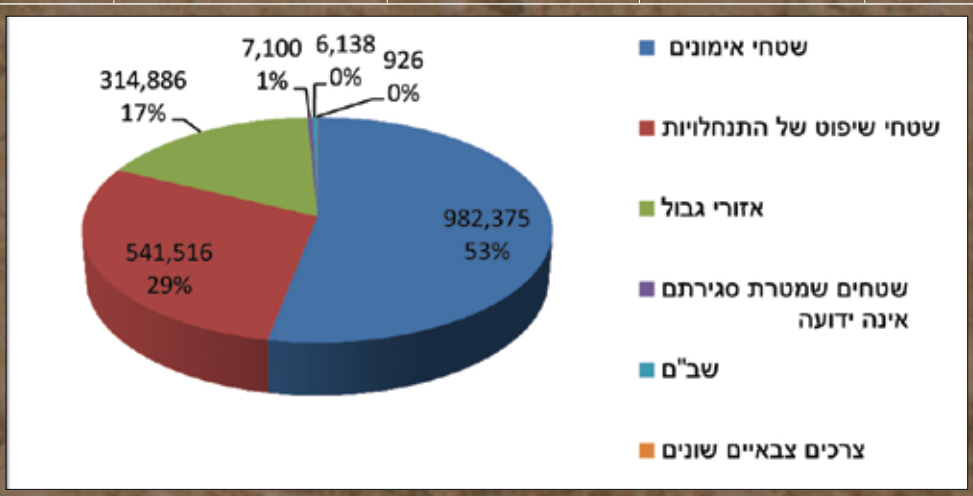

[96] מדובר בעיקר בצווי סגירה ישנים למדי שבנתוני המנהל האזרחי שברשותנו לא צוינה סיבת סגירתם, וגם מיקומם של השטחים אינו מעיד על סיבת הסגירה.

[97] גודל השטח שממערב לגדר ההפרדה גדול הרבה יותר מגודל השטח המצוין בפרסומים הרשמיים של הצבא כ'מרחב התפר'. ראו לעיל, הערה 89.

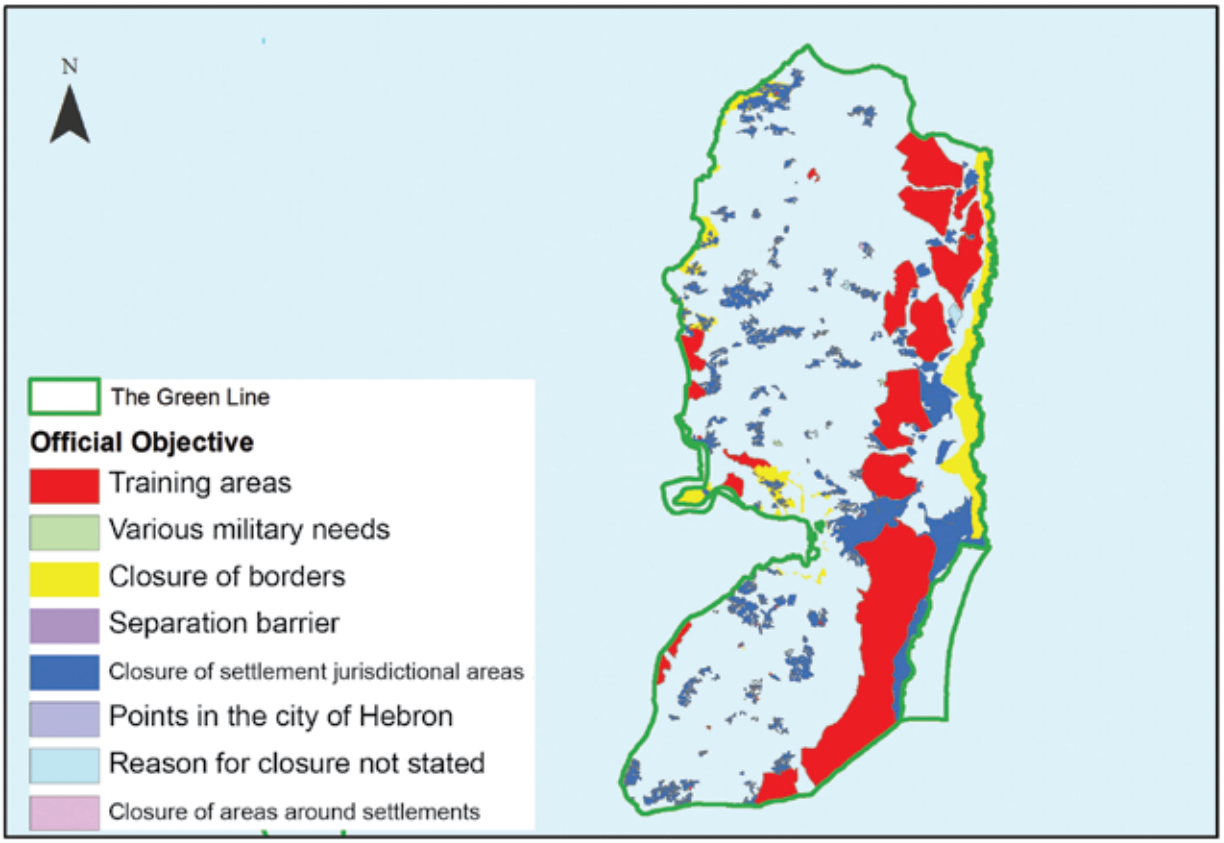

שטחים סגורים בגדה המערבית על פי מטרת הסגירה

חלק רביעי: השטחים הסגורים בגדה המערבית - תמונת מצב עדכנית[98]

בשנים 1994-1993 הוצאו כמה צווי סגירה מטעמים שאינם ברורים, וככל הידוע לנו, שלושה צווים כאלה עדיין תקפים, אם כי הם אינם נאכפים כלל, או שאינם נאכפים במלואם. שניים משלושת השטחים שהצווים האלה חלים עליהם נמצאים סמוך להתנחלויות בית אל ואיתמר, אך לא במרחק המאפשר להגדירם כשב"ם של ההתנחלויות הללו. השוואת הצווים האלה לצווי תפיסה שחלו על שטחים אלו קודם לכן מעלה שהצווים החדשים, 'הבלתי מוסברים', תוכננו כדי שיתאימו במדויק לצווי התפיסה שקדמו להם, כדי ליצור רצף של שטחים שכניסת פלסטינים אליהם אסורה. מטרת הסגירה היא, ככל הנראה, להגביל גישת פלסטינים לשטחים שבין ההתנחלויות האלה לכפרים השכנים להן - הכפר ביתין הסמוך לבית אל, והכפרים עוורתא ורוג'יב הסמוכים לאיתמר. סביר להניח שהסיבה ששני צווים אלו הוצאו במחצית הראשונה של שנת 1994 קשורה להיערכות החדשה של צה"ל בעקבות הסכם אוסלו.

[98] מלבד שלושת הצווים האלה, ידוע על צו נוסף שמטרתו אינה ברורה לנו - באזור ההתנחלות תקוע משנת 1975. שטח שצו זה חל עליו כלול בשטח השיפוט של ההתנחלות תקוע, ולכן הוא סגור ממילא לכניסת פלסטינים. משום כך לא מצאנו לנכון לדון בו כאן.

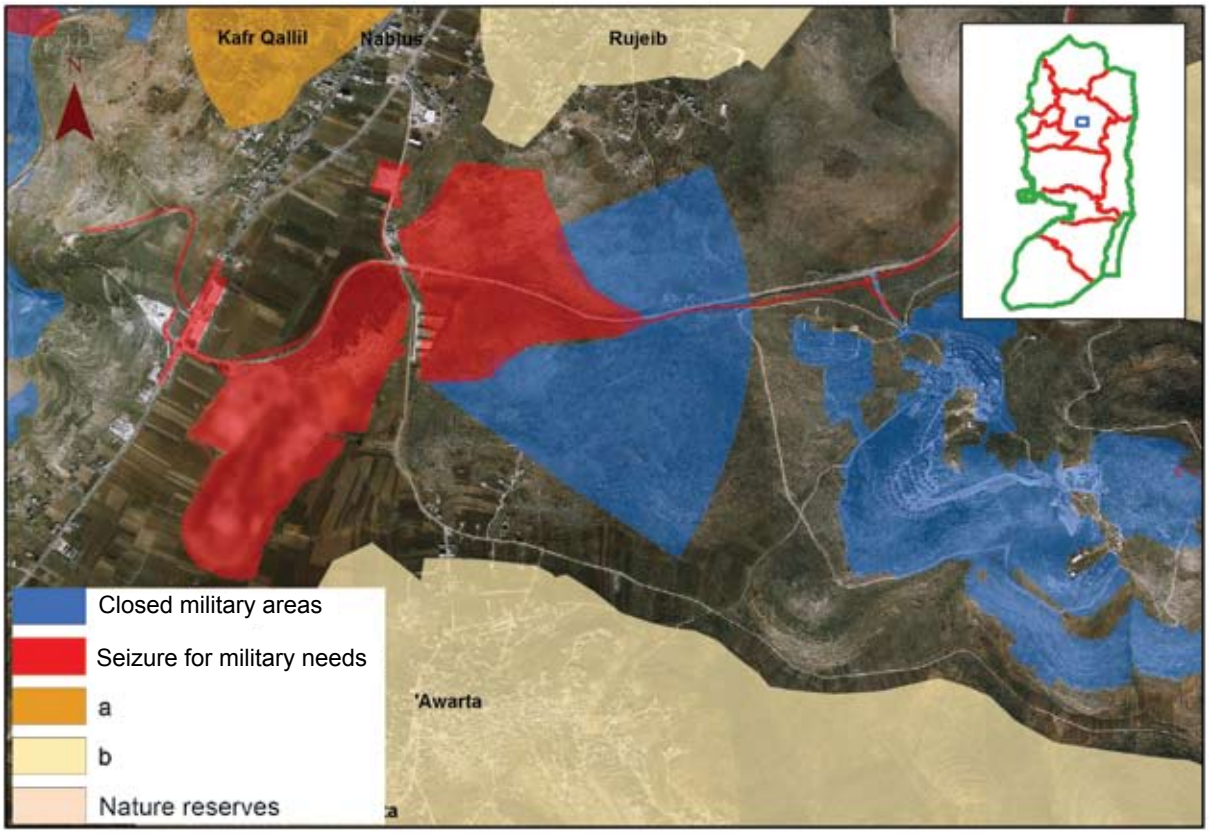

צו לסגירת שטח בן 1,251 דונם ממערב להתנחלות איתמר

סגירת שטחים למטרות לא ידועות

שם הצו	גודל השטח (בדונמים)	מספר הצו	תאריך הצו
שטח סגור הג'יפתליכ	5,072	ס/4/93	29.11.1993
שטח סגור ליד מחנה בית אל	612	ס/3/94	19.5.1994
שטח סגור ליד איתמר	1,251	ס/1/94	4.4.1994

אזור הג'יפתליכ, שהוא האזור המאוכלס ביותר בשטח C, ואוכלוסייתו מונה כ־5,500 נפש, נסגר בשלהי שנת 1993.[99] מדובר בשטח בן יותר מ־5,070 דונם התחום מארבעת צדדיו בארבעה כבישים. כמעט את כל השטח הזה מעבדים פלסטינים עיבוד אינטנסיבי. עם זאת, גם מתנחלי משואה מעבדים במקום כרמי ענבים (במתחם המוכר בשם 'החווה היגוסלבית'). נוסף על כך, שטחים אחרים באזור זה שהוכרזו בעבר 'נכסי נפקדים'[100] והועברו לידי המתנחלים באזור, מוחכרים על ידי המתנחלים לפלסטינים על בסיס עונתי בהסדר המכונה בערבית 'ד'מאן' (ضمان).[101]

[99] ראו גם: דו"ח בְּמקום: ראו גם: דו"ח בְּמקום: התחום האסור, מדיניות התכנון הישראלית בכפרים הפלסטינים בשטח C, יוני 2008, עמ' 122-125, http://bimkom.org/wp-content/uploads/the-prohibited-zone-heb-2.pdf
The Applied Research Institute - Jerusalem, Al Jiflik village profile, 2012, וכן: http://vprofile.arij.org/jericho/pdfs/vprofile/Al%20Jiftlik_en_FINAL.pdf
The Applied Research Institute - Jerusalem, Al Jiflik village profile, 2012, וכן: http://vprofile.arij.org/jericho/pdfs/vprofile/Al%20Jiftlik_en_FINAL.pdf

[100] לפני 1967 מנתה אוכלוסיית אזור הג'יפתליכ כמה עשרות אלפי אנשים, רבים מהם פליטים שהתיישבו באזור זה אחרי 1948. אולם רוב אוכלוסיית האזור ברחה לירדן במהלך כיבוש הגדה המערבית ב־1967, וכאמור, כיום חיים בו כ־5,500 אנשים.

[101] ראו: דרור אטקס, כרם נבות: החקלאות הישראלית בגדה המערבית, 2013, עמ' 56-57.

אין בידינו מידע על סיבת סגירתו של השטח הזה בכלל, ועל סיבת סגירתו בעיתוי המסוים הזה בפרט. עם זאת, אפשר להניח שסגירת השטח קשורה להיותו עשיר במי תהום ובשטחי חקלאות המספקים חלק ניכר מצריכת משקי הבית באזור שכם, וייתכן שסגירת השטח נועדה לאפשר לרשויות למנוע כל בנייה בו. הנחה זו מתחזקת אם בודקים את שיעור מימוש צווי ההריסה שהוצאו למבנים באזור זה - שיעור גבוה מאוד בהשוואה לשיעור המימוש באזורים אחרים בשטח C.[102]

חשוב לציין שצו הסגירה באזור זה אינו נאכף, והאזור כולו פתוח לבאים מבחוץ, אם כי אכן חלות בו הגבלות בנייה ופיתוח חמורות. מבירור שנעשה עם אנשי המועצה המקומית הג׳יפתליכ, עולה שצו הסגירה אינו מוכר לאנשי המועצה וגם לא לתושבים שעמם שוחחנו. לעומת זאת, כל הרצועה הנמתחת ממזרח לג׳יפתליכ ולכביש 90 עד גדר המערכת (רצועה שהייתה בעבר חלק מהשטח שנסגר בצו 151 וגבולותיו צומצמו בשנת 2002), סגורה על פי הוראות הצבא לכניסת פלסטינים מהשעה 18:00 בערב ועד השעה 6:00 בבוקר בכל יום.[103]

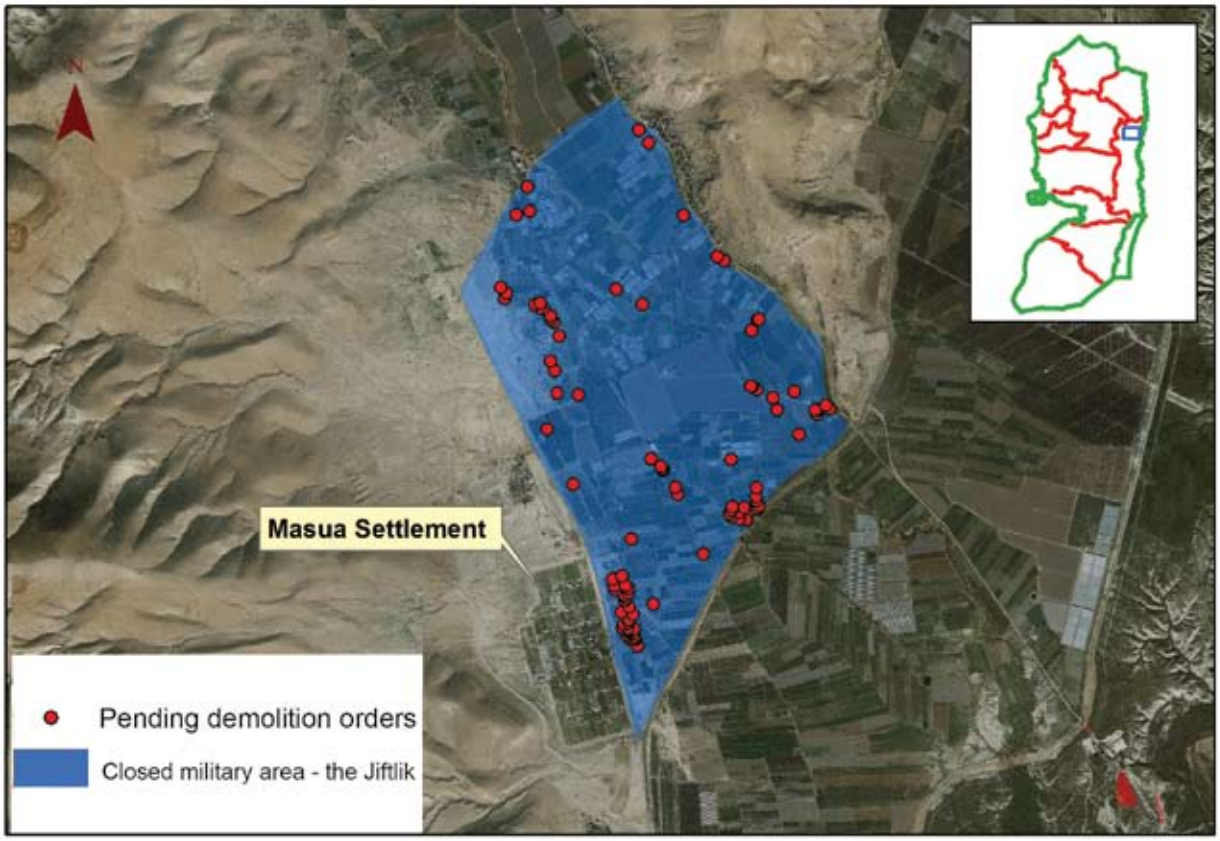

מתוך 94 איתורי בב״ח (בנייה בלתי חוקית) בשטח שהוכרז שטח צבאי סגור בג׳יפתליכ, נהרסו 30 מבנים

סגירת שטחים בשטחי הרשות הפלסטינית

סגירת השטחים הנרחבת בגדה המערבית 'חלחלה' גם לכמה אזורים שבמסגרת הסכמי אוסלו שויכו לרשות הפלסטינית. בסך הכול מדובר בכ־1,730 דונם. כ־560 דונם מהם נמצאים בשטחה של המובלעת הפלסטינית של שטח A סביב יריחו. השטחים הללו הם חלק משטח אימונים 929 (ממערב ליריחו), שמפותיו שורטטו מחדש ונחתמו ב־5 במאי 1999, כלומר כמה וכמה שנים לאחר ששטחים אלו הוגדרו שטחי A. עד היום לא עלה בידנו למצוא הסבר לסגירה הזאת, העומדת בסתירה למהותו של הסכם אוסלו. עם זאת, מבדיקות שנעשו בשטח עולה ששטחים אלו אינם סגורים למעשה לכניסת פלסטינים.[104]

[102] מתוך 94 צווי ההריסה שהוצאו למבנים בלתי חוקיים בשטח הסגור באזור הג׳יפתליכ, מומשו 30 צווים, כלומר כ־33%. לעומת זאת, שיעור המימוש של צווי ההריסה במגזר הפלסטיני בשטח C כולו (למעט ההריסות והפינויים העצמיים של הפלסטינים) הוא 18% בלבד.
[103] על פי דיווחי אנשי הג׳יפתליכ, סגירת השטח הזה בשעות האלה נאכפה בעבר בקפדנות, ואילו בשנים האחרונות הצבא אינו אוכף אותה בקביעות.
[104] ראו הערה מס׳ 94.

בשנת 1991 חתם המפקד הצבאי של הגדה המערבית על צו לסגירת שטח בן 800 דונם (1/910) ממערב לשכונת א־טירה ברמאללה. עם סימון שטחי A ו־B באזור זה בשנת 1995, נכללו 244 דונם מהשטחים הסגורים האלה בשטחי A ו־B, ולמיטב ידיעתנו הצו לסגירתם לא בוטל עד היום.

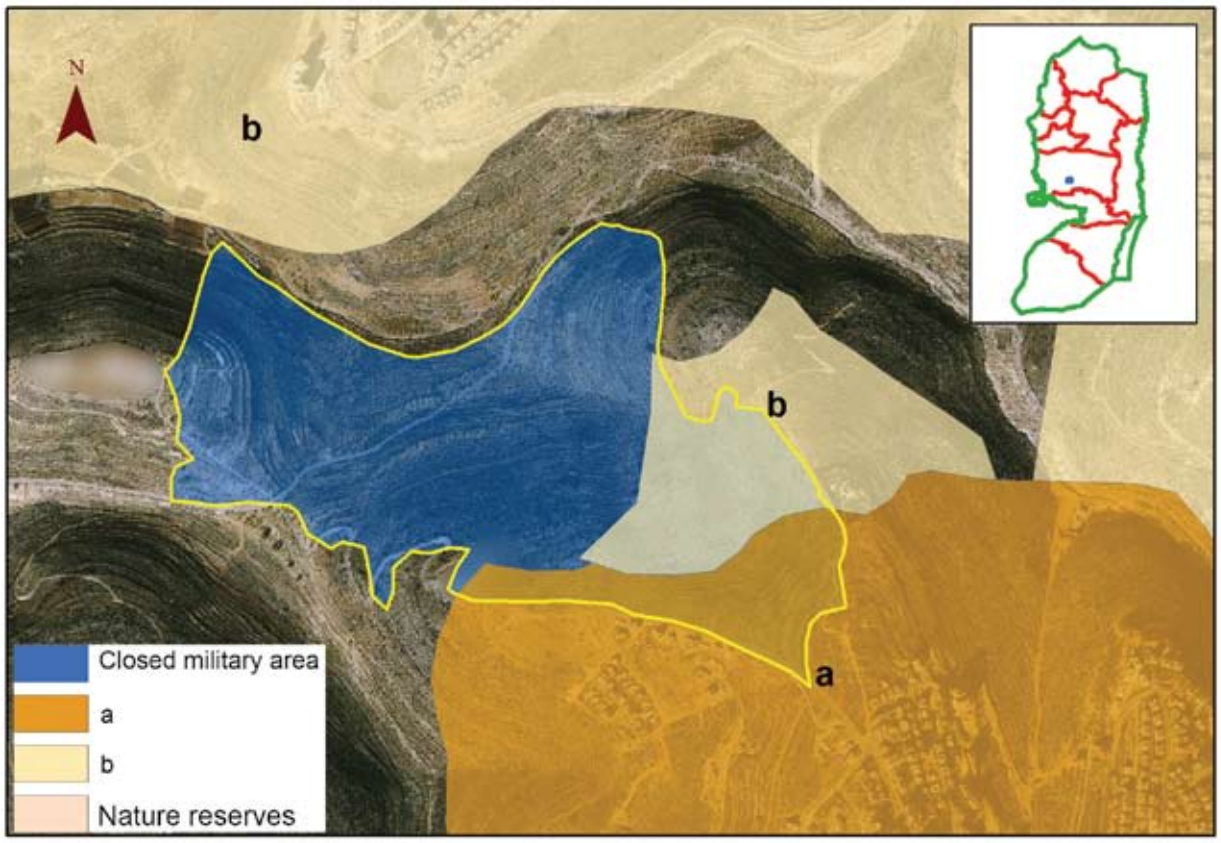

צו לסגירת שטח ממערב לרמאללה (91/1/0). הצו חל על 800 דונם, 244 מהם נמצאים בשטחי A ו־B

טבלת השטחים הסגורים בתוך שטחי A ו־B

סיבת הסגירה	שטח הרשות הפלסטינית	גודל השטח בדונמים
שטח אימונים 929	A	563
צו סגירה לשטח ממערב לרמאללה לצורכי ביטחון שוטף	A ו־B	244 (118 דונם בשטח A ו־126 דונם בשטח B)
מרחב התפר	B	921

השימוש בשטחי האימונים למעשה

כאמור, אחת השאלות המרכזיות שחיבור זה מנסה לענות עליה היא: האם צה"ל משתמש בשטחים שהוכרזו שטחים סגורים, ואם כן, איזה שימוש הוא עושה בהם. הדברים חשובים בעיקר בשטחים שהוכרזו שטחי אימונים, שהם יותר ממחצית מהשטח המוכרז כשטח צבאי סגור בגדה המערבית. פעילות האימונים הצבאית היא בעלת דפוסים ברורים למדי מבחינת מיקומה ותדירותה, ולכן בדרך כלל אפשר לעקוב אחריה. אולם התמודדות עם שאלה זו מחייבת קודם כול הגדרה של מדרג השימוש בשטחים האלה.

לצורכי המחקר הזה הגדרנו שלושה סוגי שטחים:

1. **שטחים שלא נעשה בהם כל שימוש צבאי**
2. **שטחים שנעשה בהם שימוש מועט**, כלומר שטחים שמתקיים בהם פחות מאימון אחד ברבעון.
3. **שטחים שנעשה בהם שימוש תכוף**, כלומר שטחים שמתקיים בהם לפחות אימון אחד ברבעון בממוצע, או יותר מכך.[105]

כפי שנכתב בראשית דו"ח זה, סקר זה נעשה באמצעות עבודת שטח שכללה ביקורים בכל שטחי האימונים בגדה המערבית, ראיונות עם פלסטינים תושבי האזורים האלה, ראיונות עם חיילים שהתאמנו באזורים אלו והשוואת תצלומי אוויר היסטוריים עם תצלומים עדכניים.

לפני שנפנה לתיאור הממצאים המספריים של סקר זה, יש להדגיש שתי נקודות נוספות:

1. הן בשל גודל השטחים והן משום שהפעילות הצבאית אינה מותירה אחריה תמיד עקבות מובהקות, קשה מאוד להציג תמונה מדויקת לחלוטין של אימוני הצבא בשטחים הסגורים, ולכן הנתונים שלהלן מציגים תמונה כוללת בלבד, שאינה מתיימרת להיות מדוייקת לחלוטין.

2. בכל המקומות שבהם זיהינו שנערכים בהם אימונים צבאיים, הערכנו את גודל השטחים הפעילים הערכה נדיבה, כדי שלא לחטוא בהערכת חסר של השטח הפעיל.

להלן המסקנות העולות מסקר זה:

1. כל שטחי האימונים הפעילים של צה"ל נמצאים בחלקה המזרחי של הגדה המערבית.
2. צה"ל אינו עושה כל שימוש בכ–80% משטחי האימונים המוכרזים.
3. צה"ל משתמש שימוש מועט בכ–10.6%משטחי האימונים.
4. צה"ל משתמש שימוש תכוף בכ–9.5% משטחי האימונים.
5. כל שטחי האימונים שלאורך גבולה המערבי של הגדה המערבית אינם פעילים כלל.

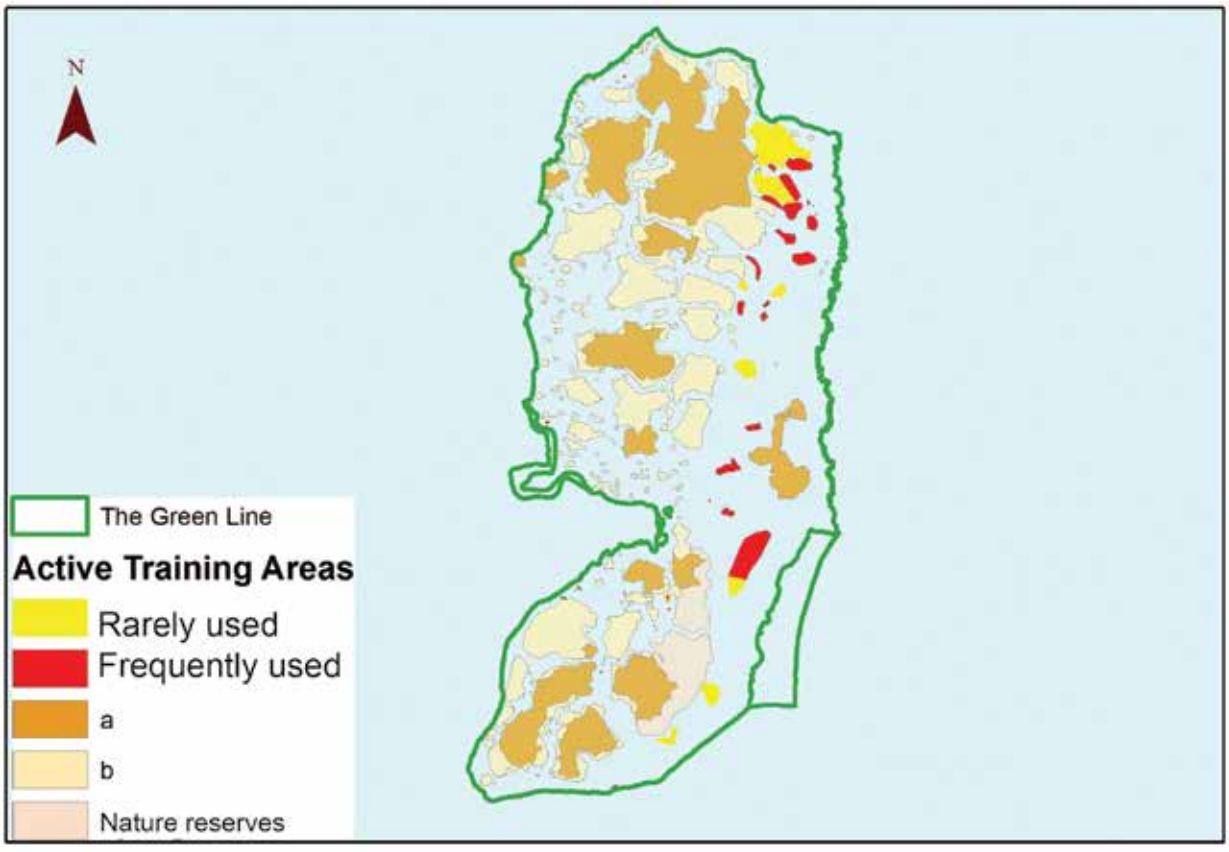

מפת שטחי האימונים הפעילים בגדה המערבית. בכ–80% מהשטח צה"ל אינו עושה כל שימוש

[105] בהקשר זה ראוי לציין שבשל תנאי מזג האוויר באזורי האימונים הפעילים, רוב האימונים הנערכים בהם נערכים בין אוקטובר לאפריל, ולפיכך בדקנו את השימוש הממוצע בהם לאורך כל השנה.

עדות של חיילת שהייתה מתאמת שטחי אימונים בפיקוד המרכז בשנים 2000-2001

כמה חודשים לאחר שהתגייסתי הציבו אותי במרכז תיאום אימונים של פיקוד מרכז. העבודה שלי הייתה לתאם בין היחידות שרצו להתאמן בשטחי האימונים השונים. האזור שעליו הייתי מופקדת היה בין חמאם אלמליח בצפון ושטח 918 בדרום, ונמשך עד הים [התיכון] במערב. לא היה הבדל מבחינת העבודה בין תיאום שטחי אימונים בתוך ישראל או בגדה המערבית. כל יחידה שביקשה להתאמן איפהשהו הייתה מגיעה אליי, ואני הייתי בודקת עם מי הם צריכים לתאם את האימון באותו מקום ובאותו זמן. נתתי להם טופס עליו הם היו צריכים להחתים את היחידה שהייתה אחראית על שטח האימונים הספציפי בו הם ביקשו להתאמן, וגם את היחידות האחרות שביקשו להתאמן באותו שטח בתאריכים סמוכים.

עם ראשית האינתיפאדה השנייה [ספטמבר 2000] אני זוכרת שבמשך חודשים לא עשיתי כלום, כי פשוט לא היו אימונים. אחרי כמה חודשים התחילו בהדרגה היחידות לחזור להתאמן, ועד סוף השירות שלי, באוקטובר 2001, כמות האימונים הייתה כבר כמו לפני האינתיפאדה. רוב התיאומים שעשיתי היו בשטחי האימונים בצפון הבקעה. גם יחידות צבאיות ואזרחים שרצו לטייל בשטחי אימונים בסופי שבוע היו צריכים לתאם אתי.

טבלת שטחי האימונים הפעילים בלבד[106]

שטח האימונים	גודל השטח המוכרז כולו (בדונמים)	גודל השטח שנעשה בו שימוש תכוף (בדונמים) ושיעורו (באחוזים)	גודל השטח שנעשה בו שימוש מועט (בדונמים) ושיעורו (באחוזים)
900	73,068	8,600 (11.8%)	49,100 (67%)
901	49,229	18,050 (20.4%)	19,500 (39.6%)
902	10,654	113 (1.1%)	
903	80,309	15,350 (19.1%)	
904	60,781	2,000 (3.3%)	4,000 (6.6%)
904א	42,497	5,700 (13.4%)	2,100 (4.9%)
906	88,256	2,600 (2.9%)	9,400 (10.6%)
929	58,711	5,700 (9.7%)	
'הבקעה'	409,294	33,400 (8.1%)	20,500 (5%)
918	32,713	1,000 (3%) (ללא שימוש באש חיה[107])	
סה"כ	905,512	92,513 (10.2%)	104,600 (11.5%)

[106] שטחי אימונים שבהם אין אימונים כלל אינם מצוינים בטבלה זו.

[107] בשטח אימונים 918 לא נעשים אימונים באש חיה. אימונים באש חיה באזור זה נעשים רק מדרום לקו הירוק, בשטח אימונים 522 הנמצא כולו בתוך שטח מדינת ישראל.

גודל שטחי האימונים הפעילים על פי תדירות השימוש בהם (בדונמים)

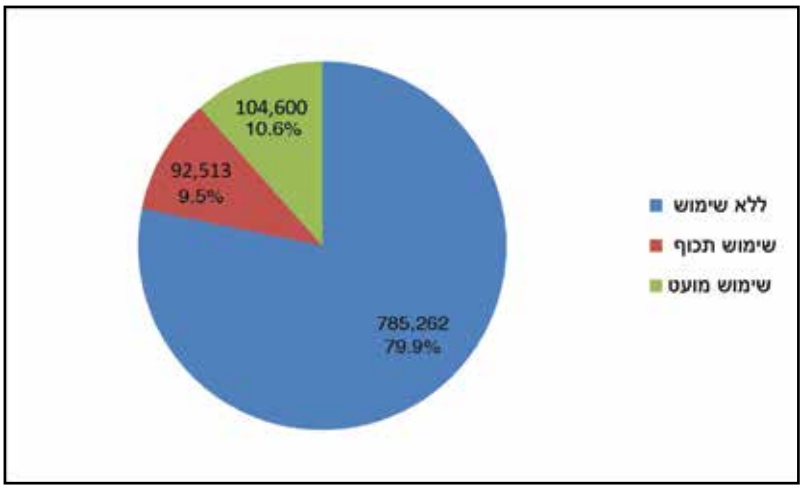

לסיכום, הנתונים הכוללים המתארים את דפוסי השימוש של צה"ל בשטחים הנרחבים שהוכרזו שטחי אימונים מלמדים שברובו המוחלט של השטח הצבא אינו עושה כל שימוש. צה"ל משתמש בכחמישית מהשטח הצבאי הסגור למטרות אימונים, ובמחצית מהשטח הזה מדובר בשימוש מועט למדי (פחות מאימון אחד ברבעון). רק בכעשירית מהשטח הצבא עושה שימוש תכוף, כלומר נערך בו לפחות אימון אחד ברבעון. כאמור, כל שטחי האימונים הפעילים נמצאים בחלקה המזרחי של הגדה המערבית, ונראה שאחת הסיבות לכך היא שגישת הצבא לשטחי האימונים שבחלקה המערבי של הגדה המערבית (שמלכתחילה היו קטנים הרבה יותר, אף על פי שהם הוצמדו ברובם לשטחי אימונים ממערב לקו הירוק), נקטעה עם בניית גדר ההפרדה.

לנוכח ממצאים אלו ברור שבשום פנים ואופן אי אפשר להגדיר את סגירתם המתמשכת של כל שטחי האימונים בגדה המערבית 'צורך צבאי'. גודלם של שטחים אלו, פרישתם, המתאם בינם לבין אלמנטים סטטוטוריים נוספים, המגבילים, ואף שוללים לחלוטין, את יכולת השימוש של פלסטינים בהם, כגון שטחי השיפוט של ההתנחלויות ושמורות הטבע המוכרזות, והעובדה שהמנהל האזרחי ממשיך במיפוי 'אדמות מדינה' בחלקים ניכרים בתוכם ואינו עושה דבר כדי לפנות פלישות מתנחלים לשטחים אלו (גם אם מדובר בפלישות לשטחים פלסטיניים פרטיים) מובילים למסקנה שסגירתם המתמשכת של שטחים אלו היא נדבך מרכזי במשטר האדמות שהשיתה מדינת ישראל על הגדה המערבית. מטרתו העיקרית של משטר זה היא לצמצם צמצום דרסטי את יכולתה של האוכלוסייה הפלסטינית להשתמש במשאב הקרקע ולהעביר כמה שיותר חלקים ממנו לידי מתנחלים ישראלים.

מבנים המשמשים לאימוני לוחמה בשטח בנוי, מדרום לכפר אל-עקבה (ברקע), בצפון הגדה המערבית

אימונים בשטחים שאינם מוכרזים שטחי אימונים

מעבר לשטחים הנרחבים שהוכרזו שטחי אימונים בגדה המערבית, יש מקומות אחרים שבהם נערכים אימונים בירי או תמרונים צבאיים בלא ירי, שאינם מוכרזים שטחי אימונים. מדובר בשטחים קטנים למדי ומוגדרים המשמשים מטווחים, שבהם הצבא, ולעתים קרובות גם מתנחלים, משתמשים בהם שימוש תכוף. רוב האתרים האלה נמצאים סמוך לבסיסים צבאיים, וכמה מהם כלולים בתוך אזורים שנתפסו לצרכים צבאיים בעבר. שטח נרחב למדי שצה"ל משתמש בו לעתים רחוקות (ולמיטב ידיעתנו אין בו ירי באש חיה), נמצא לאורך כביש ירושלים-יריחו (מצפון למוזאון השומרוני הטוב ולקהילה הבדווית היושבת באל־חתרורה). מדובר במתחם פתוח ששטחו כ־850 דונם, ובשנת 2005 נעשו בו עבודות עפר.

מטווח בבסיס הנטוש אדוריים באזור אל־מגינונה, מדרום מערב לחברון.
שטח זה אינו חלק משטחי האימונים המוכרזים הנמצאים מדרום לו

חלק חמישי: הכרזה על סגירת שטחים - חוליה מרכזית במנגנון ההשתלטות על אדמות הגדה המערבית

כפי שתואר בפירוט בפרק השני ובפרק הרביעי של חיבור זה, ההכרזה על שטחים סגורים, ובכלל זה על שטחי אימונים בגדה המערבית, היא האמצעי העיקרי, אם כי לא האמצעי היחיד, שהרשויות הישראליות משתמשות בו כדי להגביל את גישת הפלסטינים לשטחים אלו. בחלק זה נתאר את מדיניות ההכרזה על סגירת השטחים האלה בהקשר הרחב של מדיניות האדמות הישראלית בגדה המערבית, שמפעל ההתנחלויות הוא המרכיב המרכזי בתוכה.

המתאם בין שטחי האימונים לשטחי השיפוט של ההתנחלויות

שש המועצות האזוריות הישראליות בגדה המערבית הוקמו מכוח צו 783 משנת 1979, ומכוחו הן פועלות.[108] רוב ההתנחלויות נמצאות בתחומי המועצות האלה, למעט כמה התנחלויות גדולות שהן מועצות מקומיות או עיריות בעצמן (כמו המועצות המקומיות גבעת זאב ואפרת והעיריות אריאל ומעלה אדומים).

בצו זה נכתב, בין היתר:

בתוקף סמכותי כמפקד האזור ויתר סמכויותי לפי כל דין ותחיקת בטחון, הנני מצווה בזה לאמור:

1. בצו זה -

'מועצה אזורית' - כל אחד מאלה -

(1) צירוף תחום הישובים אשר שמותיהם מפורטים בתוספת מתחת לשמה של אותה מועצה אזורית;

(2) השטח הנושא את שמה של המועצה האזורית כמפורט בתוספת, המתוחם והמשורטט בצבע אדום במפה החתומה בידי מפקד האזור, למעט שטחים סגורים (הדגשה שלי, ד"א) וקרקעות בבעלות פרטית, שאינם בתחום ישוב, אך לרבות שטחים שנתפסו לצרכים צבאיים;

'שטחים סגורים' - כמשמעותם בצו בדבר הוראות בטחון (יהודה והשומרון) (מס' 378), תש"ל-1970 לרבות שטחים המשמשים לאימונים או למתקנים צבאיים;

אם כן, צו זה מגדיר את שטח השיפוט של המועצות האזוריות וקובע ששטחים סגורים 'שאינם בתחום הישוב' (קרי, שאינם בתחום שטחי השיפוט של ההתנחלויות), **אינם יכולים להיכלל בשטחן של המועצות האזוריות, ומכאן שהם אינם יכולים, כמובן, להיכלל בשטחי השיפוט של ההתנחלויות עצמן.**[109]

מבט כולל על פרישת שטחי השיפוט של ההתנחלויות בהשוואה למפות שטחי האימונים מראה מתאם ברור בין אלו לאלו. ברור אפוא שהגורמים האמונים על הקצאות קרקע להתנחלויות ועל מיפויין היו מודעים היטב לגבולות שטחי האימונים המוכרזים ולהפך - מי שהחליטו על גבולות שטחי האימונים היו מודעים לגבולות שטחי השיפוט של ההתנחלויות.

---

[108] צו בדבר ניהול מועצות אזוריות (יהודה והשומרון) (מס' 783), תשל"ט-1979.

[109] על סמך המפות הצבאיות העריך ארגון 'בצלם' ש־41.9% מאדמות הגדה כלולות בשטחי השיפוט של המועצות האזוריות (ראו דו"ח בצלם: יחזקאל ליין, גזל הקרקעות, מאי 2002, עמ' 82 http://www.btselem.org/download/200205_land_grab_heb.doc). אולם להערכתנו אין בנמצא מפות מדויקות של תחומי השיפוט של המועצות האזוריות בגדה המערבית, ולפיכך אי אפשר לקבוע מהם שטחיהן. מפות תחומי השיפוט של שש המועצות האזוריות הישראליות שנחתמו על ידי המפקדים הצבאיים בשנים 1979-1982 שאנשי 'בצלם' הסתמכו עליהם אינן מדויקות, שכן הן סותרות בעליל את צו 783 וכוללות אדמות שעל פי צו זה אינן יכולות להיכלל בשטחיהן.

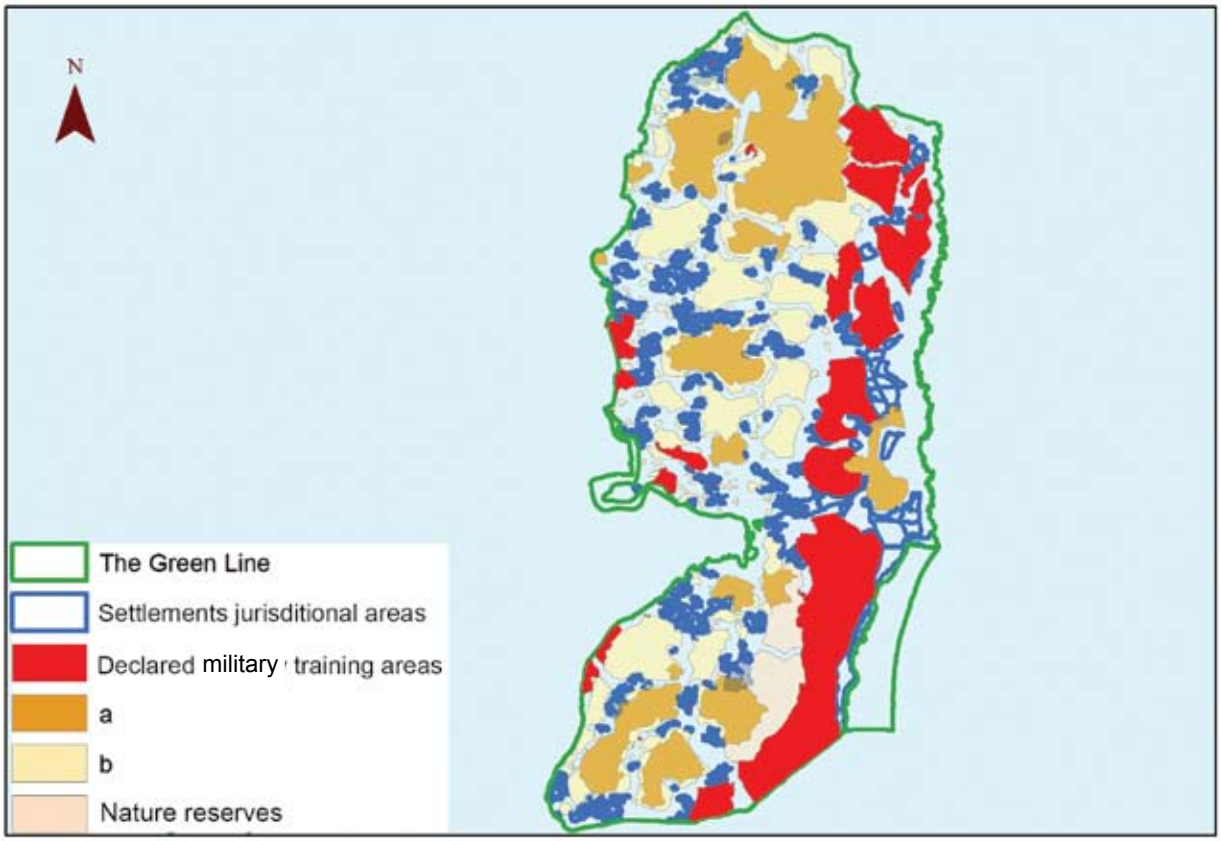

מפת תחומי השיפוט של ההתנחלויות ושטחי האימונים. ניכר שנעשה מאמץ שגבולותיהם יישקו זה לזה אך לא יחפפו

ההתנחלות חמדת - אחד המקומות שבו אפשר לראות בבירור את המתאם בין גבולות ההתנחלויות לגבולות שטחי האימונים, הוא ההתנחלות חמדת (הנמצאת בצפון בקעת הירדן, על אדמות הכפר טובאס). מפת תחום השיפוט של חמדת נחתמה על ידי המפקד הצבאי של הגדה המערבית ב־23 ביוני 1999 ונכללו בה כ־676 דונם.[110] כשבוע ימים לאחר מכן, ב־2 ביולי 1999, תוקנו גבולותיו של שטח אימונים 903, המקיף את חמדת כמעט מכל עבריה. בדיקת גבולות שטח האימונים 903 לפני תיקון זה מראה שהתיקון תוקן כדי לאפשר לחמדת להתפשט לשטחים רחבים ביותר בתוך המובלעת שהגדירו הרשויות בלב שטח האימונים (ראו מפה בעמוד הבא). אולם מעבר לקרבה הלא מקרית בין שני מועדי החתימה, ברור שעצם הקמתה של התנחלות אזרחית בלב שטח אימונים, המקיף אותה למעשה מכל עבריה, מעידה שלא ייתכן שמדובר בשטח המשמש כולו לאימונים צבאיים, שכן יישוב אזרחי אינו יכול להתקיים בלב שטח אימונים פעיל.

[110] על פי מסד הנתונים של ברוך שפיגל, חמדת הוקמה בשנת 1979 כהיאחזות נח"ל, אוזרחה בשנת 1991, ובשנת 1993 הפכה שוב להיאחזות נח"ל. משנת 1997 יש במקום יישוב אזרחי שהקימה תנועת אמנה.

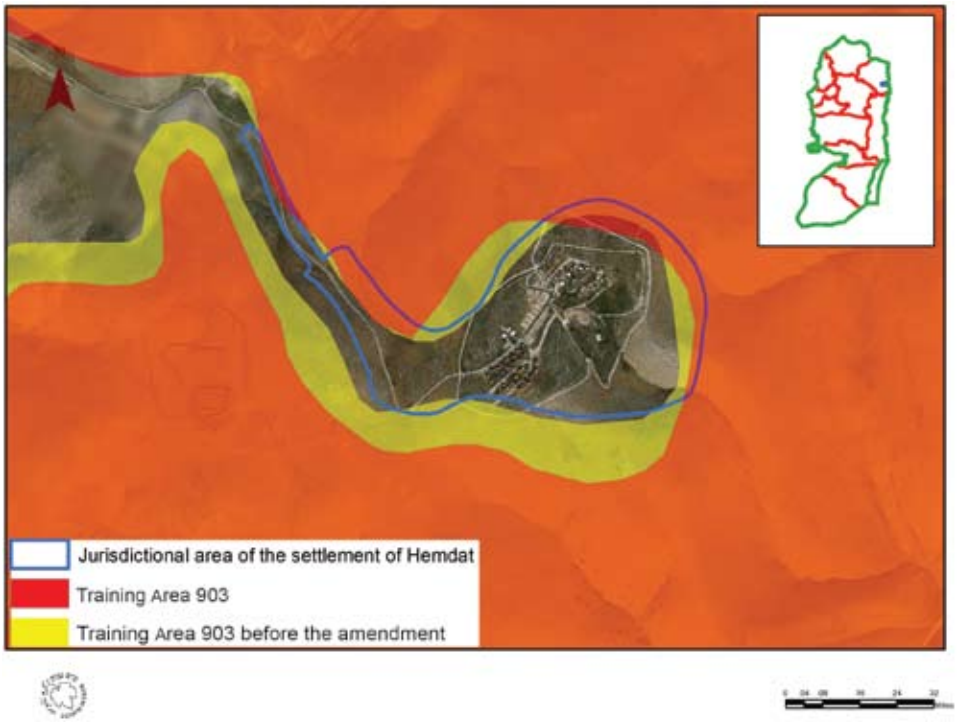

תחומי השיפוט של ההתנחלות חמדת על רקע גבולותיו של שטח אימונים 903, לפני תיקון הגבולות ב־2 ביולי 1999 ואחריו

התנחלויות מרכז הבקעה - אזור נוסף שבו אפשר להבחין במתאם הלא מקרי בין שטחי השיפוט של ההתנחלויות לבין שטחי האימונים הוא מרכז בקעת הירדן. שטחי השיפוט של ההתנחלויות באזור זה נקבעו מחדש בצווים צבאיים שנחתמו בשנים 1997-1994, ואילו גבולותיהם של שטחי האימונים באזור זה תוקנו בצווים שנחתמו בשנים 2000-1999. גם במקרה זה אין ספק שמדובר במתאם מכוון בין סוגי השטחים. שטחי האימונים ושטחי ההתנחלויות יוצרים יחד רצף סטטוטורי של שטחים סגורים שאינם מאפשרים לאוכלוסייה הפלסטינית שמסביב לעשות כל שימוש בטוח וארוך טווח בקרקעות האלה.

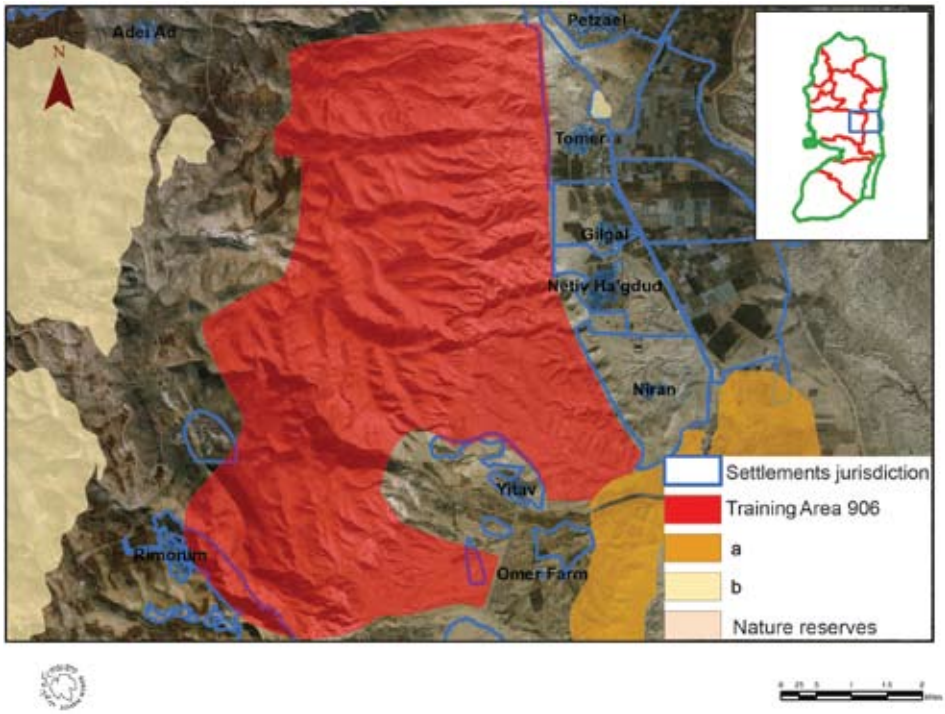

שטחי השיפוט של התנחלויות מרכז הבקעה נקבעו בשנים 1997-1994. גבולות שטחי האימונים 904, 904 א ו־906 שנקבעו בשנים 2000־1999 שורטטו כדי ליצור רצף בינם לבין שטחי השיפוט של ההתנחלויות

לסיכום, בחינת פרישת שטחי השיפוט של ההתנחלויות ושל שטחי האימונים הצבאיים מראה שגבולותיהם של השטחים הללו נקבעו מתוך תיאום קרוב ומתוך הקפדה שלא תהייה חפיפה ביניהם (כפי שנדרש בצו 783). תיאום זה יצר רצף של שטחים שכניסת פלסטינים אליהם אסורה להלכה, וכל ניסיון של פלסטינים להשתמש בשטחים אלו מעמיד את המעורבים בו בסכנת פינוי. שטחי השיפוט של ההתנחלויות ושטחי האימונים הצבאיים יחד מתפרשים היום על פני שטח בן יותר מ־1.5 מיליון דונם, שהם כ־45% משטח C.

המתאם בין שטחים סגורים לשמורות טבע מוכרזות

משלהי שנות ה־60 ועד לשלהי שנות ה־90 של המאה העשרים הכריזו הרשויות הישראליות על עשרות שמורות טבע ופארקים בגדה המערבית.[111] על פי הצו הצבאי, על שטחים אלו חלות הגבלות פיתוח קשות המונעות כל בנייה במקום וכל עיבוד חקלאי חדש של שטחים שלא עובדו טרם ההכרזה.[112] שטחן הכולל של השמורות האלה הוא כ־341 אלף דונם, אם כי חלקים גדולים מהן הוכללו בתוך שטחי הרשות הפלסטינית לאחר הסכם אוסלו (שטחי A ו־B), ואילו בשטחי C נותרו לאחר הסכם אוסלו כ־298 אלף דונם שמורות טבע ופארקים מוכרזים. שטחם של קרוב ל־221,500 דונם שהוכרזו שמורות טבע חופף שטחים צבאיים סגורים שונים.[113]

<u>פילוח שטחי שמורות הטבע והפארקים המוכרזים החופפים</u>
<u>שטחים סגורים, על פי מטרת הסגירה (בדונמים)</u>

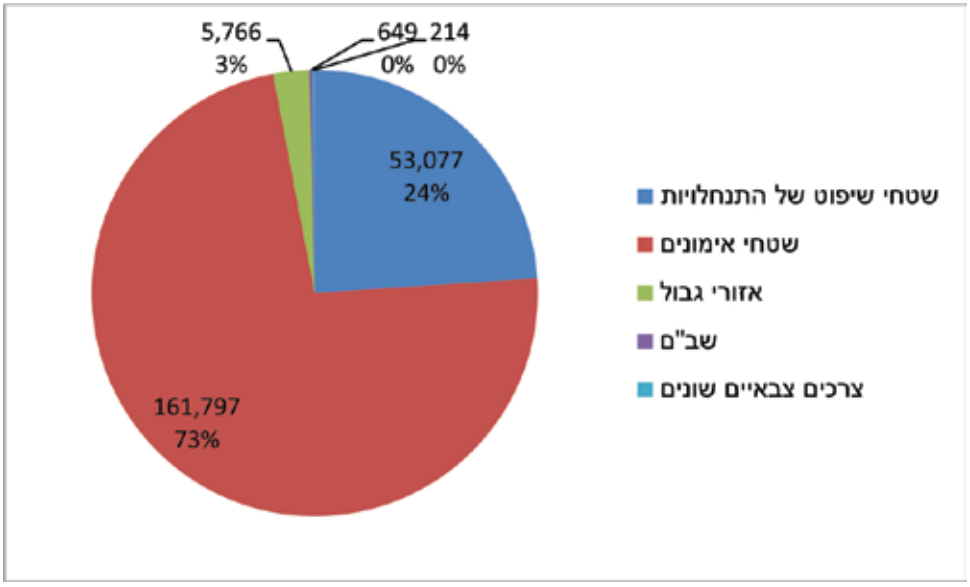

הסוגיה החשובה יותר בהקשר זה אינה עצם החפיפה בין שמורות טבע לבין שטחים סגורים, או בין שטחים צבאיים סגורים לבין שטחי התנחלויות, אלא השלכותיו של הרצף שנוצר בין כל השטחים האלה. סוגיה זו רלוונטית בעיקר בחלקה המזרחי והצפון־מזרחי של הגדה המערבית. בחלק זה של הגדה יצרו הרשויות הישראליות רצפים של שטחי אימונים ושטחי שיפוט של ההתנחלויות (שהם שטחים צבאיים סגורים עבור הפלסטינים), ובצמוד להם שמורות טבע (שגם על פיתוחן חלות הגבלות חמורות), ובכך נוצרו שטחים עצומים שהפלסטינים אינם יכולים לפתח, ובמקרים רבים אפילו אינם יכולים להיכנס אליהם כלל.

---

[111] אין לבלבל בין שמורות אלו לבין 'השמורות ההסכמיות' שסוכם עליהן בהסכם וַאי שנחתם באוקטובר 1998. ראו הערה 80.
[112] הצו בדבר הגנה על הטבע (מס' 363, תש"ל-1969).
[113] מצב זה אינו ייחודי לשמורות הטבע המוכרזות בגדה המערבית. גם בתוך שטח מדינת ישראל יש חפיפה רבה בין שטחי אימונים לשמורות טבע. ראו: עמירם אורן ורפי רגב, ארץ בחאקי', קרקע וביטחון בישראל, ירושלים 2008, עמ' 433-439.

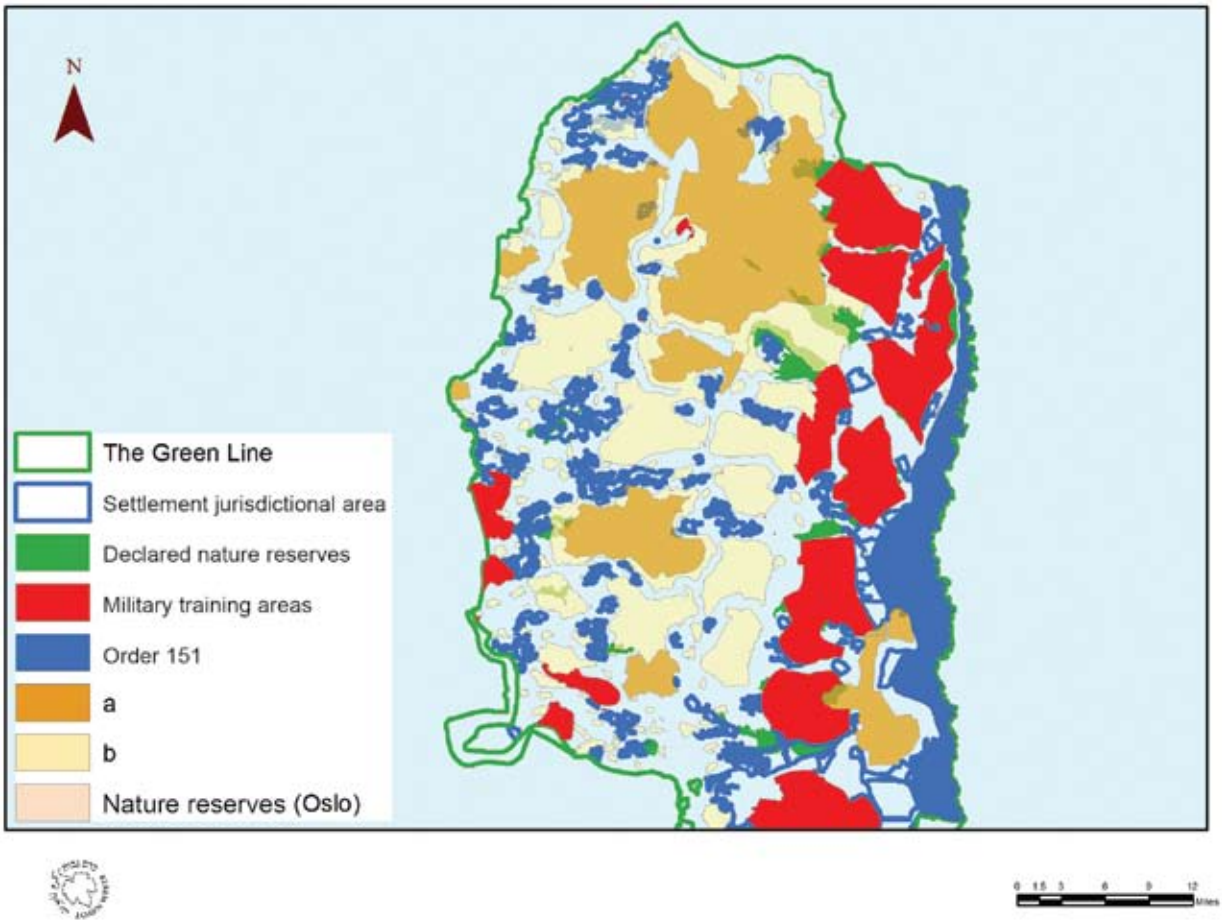

שטחי האימונים, שטחי שמורות הטבע ושטחי השיפוט של ההתנחלויות בצפון מזרח הגדה המערבית יוצרים רצף של שטחים סגורים או של שטחים שהגבלות חמורות חלות על פיתוחם

אזור ההתנחלות אלון מורה - אחד המקומות שאפשר לראות בהם בבירור כיצד 'פועל' השילוב בין שלושת הגורמים האלה - שטחים צבאיים סגורים, שטחי התנחלויות ושמורות טבע - הוא אזור ההתנחלות **אלון מורה** הממוקמת על הר כביר, על אדמות הכפרים סאלם, דיר אל־ח'טב ועזמות מצפון מזרח לשכם. אלון מורה הוקמה בשנת 1980 ושטח השיפוט שלה הוא 1,278 דונם. כשנתיים לאחר הקמתה של ההתנחלות הוכרזו 24,226 דונם ממערב להתנחלות כשמורת טבע 'הר כביר', ו־14,354 דונם מהם נותרו בשטח C (ואילו כל השאר הפכו לשטחי A ו־B). ראוי לשים לב ששטח שמורת הטבע שורטט סביב ההתנחלות, והוא משיק במדויק לגבולותיה הצפוניים והצפון מערביים. בשנת 1996 הוכרז ממערב להתנחלות שטח בן כ־900 דונם שטח צבאי סגור כדי להגן על ההתנחלות (שב"ם), ואילו ממזרח להתנחלות וצמוד לשטח השמורה מתחיל שטח אימונים 904א.

ממזרח לשטח אימונים 904א נמצאות ההתנחלויות חמרה ומכורה, וממזרח להן שטחי אימונים 903 ו־904א הגובלים בכביש 90 ('כביש הבקעה'). ממזרח לכביש הבקעה משתרע השטח שנסגר בצו 151, שהוא שטח סגור ומגודר שפלסטינים אינם יכולים להיכנס אליו מ־1967. וכך, באמצעות כמה צווים רשמיים המגובים בסדרת השתלטויות אלימות של מתנחלי אלון מורה על כל רכס הר כביר נוצר רצף כמעט מלא של שליטה ישראלית על פני כ־24 קמ' - מפאתיה המזרחיים של שכם ועד גבולה המזרחי של הגדה המערבית עם ירדן.

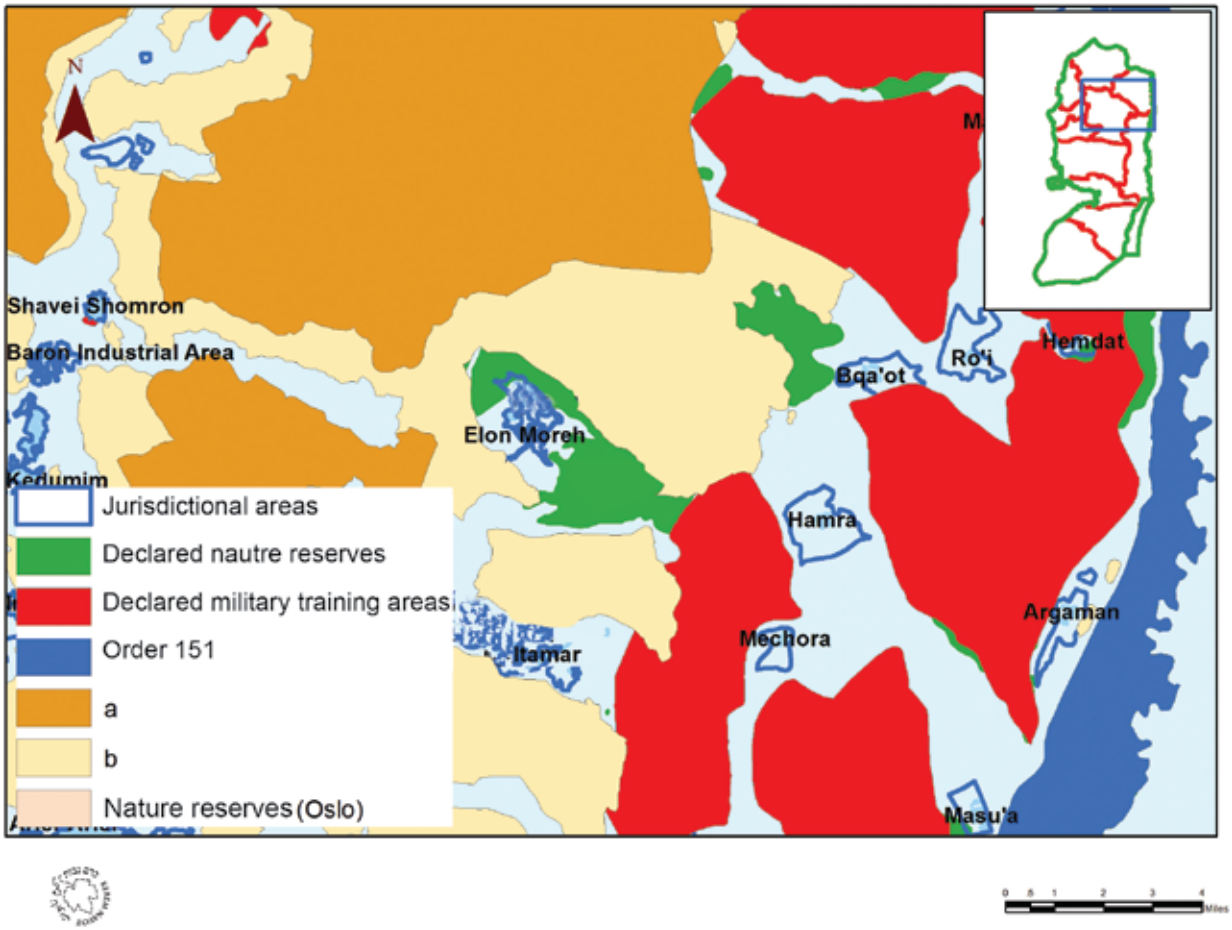

רצף של שטחים סגורים ושמורות טבע שאורכו כ־24 קמ׳ נמתח בין ההתנחלות אלון מורה ועד גבול הגדה המערבית עם ירדן

התנחלויות, מאחזים, מחצבות ושטחי חקלאות ישראלית בתוך שטחי אימונים

מבחינה רשמית שטחי האימונים הצבאיים הם, כמובן, ׳שטחים סגורים׳ גם בפני המתנחלים הישראלים בגדה המערבית, וכאמור, על פי צו 783, שטחי השיפוט של ההתנחלויות אינם יכולים לכלול שטחים סגורים. עובדה זו לא עמדה בדרכם של המתנחלים כאשר הם ביקשו להרחיב את שטחי ההתנחלויות הלכה למעשה. כמה מאחזים הוקמו בתוך שטחי אימונים, ואלפי דונמים של ׳שטחים סגורים׳ נהפכו לשטחי חקלאות שהמתנחלים מעבדים.

על סמך נתוני המנהל האזרחי, בינואר 2015 היו בשטחים סגורים (כמובן, בלא להביא בחשבון את שטחי השיפוט של ההתנחלויות שאינם סגורים לישראלים) 684 איתורי בב״ח ישראליים (כלומר בנייה בלתי חוקית של מתנחלים), מתוך 6,967 איתורי בב״ח ישראליים בשטחי C כולו. מכאן שקצת פחות מ־10% מאיתורי הבב״ח הישראליים הם בשטחים צבאיים סגורים (ובכללם 25 איתורי בב״ח שבטח ״ שבאזור לטרון).

התפלגות איתורי בב"ח ישראליים על פי מטרת סגירת שטח

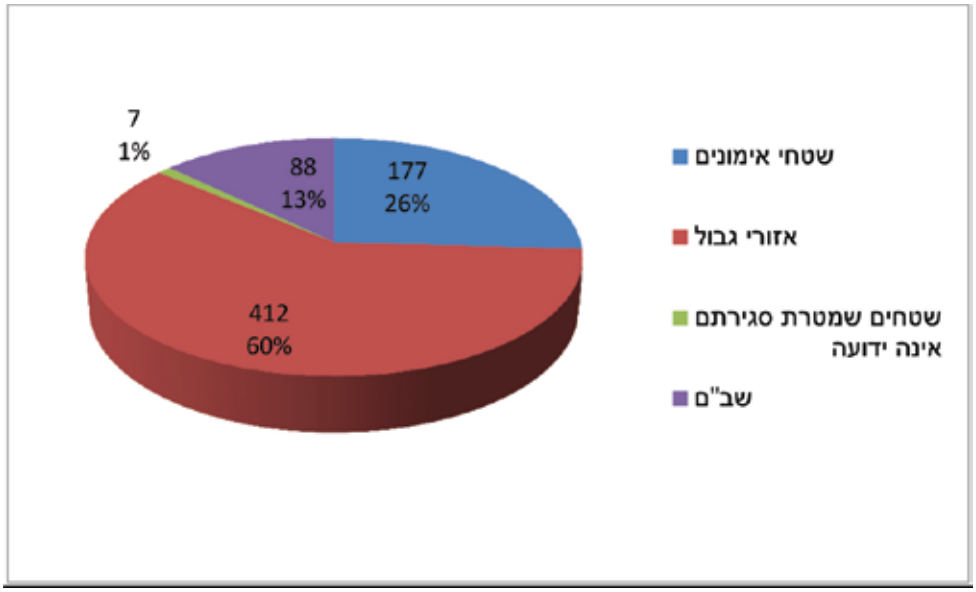

התפלגות איתורי בב"ח ישראליים על פי שטח אימונים

שטח אימונים	מספר איתורי בב"ח
904א	70
906	53
935	1
903	3
918	50

מאחזים בשטחי אימונים

עמדתה בפועל של המדינה בעניין בניית מאחזים לא חוקיים בשטחי אימונים, להבדיל מעמדתה הרשמית, נחשפה בתשובתה לעתירה שהגישו בעלי קרקעות מהכפר דיר ג'ריר שבמחוז רמאללה, שרוב מבני המאחז מצפה כרמים (שממזרח להתנחלות כוכב השחר), נבנו על אדמותיהם (בג"ץ 953/11 עבד אל פתאח סאלחה ואח' נגד שר הביטחון ואח'). בתשובת המדינה (שניתנה ב־16 בינואר 2014), צוין אמנם שמדובר במבנים שנבנו בתוך שטח 906 שנסגר למטרות אימונים (סעיף 18ג), אך בכך הסתיים הדיון בעניין זה, ופרקליטות המדינה ביקשה למחוק את העתירה בעילות שונות כדי להתחמק מפינוי המאחז (סעיף 56), שאף לשיטתה אינו יכול לכאורה להיבנות במקום הזה. ראוי לציין שגם בעתירה נוספת, שבה דרשו העותרים לפנות את המאחז אביגיל שבדרום הר חברון (בג"ץ 5300/13 מחמד סעיד ואח' נגד שר הביטחון ואח'), התעלמה המדינה בתשובתה (מיום 23 באוקטובר 2014) מהעובדה שכביש הגישה אל המאחז עובר בתוך שטח אימונים 918, ולמעשה, דחתה את הדרישה להורסו בטענה שהוא כביש הגישה היחיד למאחז, והעותרים עצמם אינם בעלי הקרקע שחלק זה של הכביש נסלל עליה (סעיף 7). המסקנה העולה מתשובת המדינה לשתי עתירות אלו היא שהמדינה אינה סבורה שמחובתה לפנות מתנחלים הבונים בנייה בלתי חוקית על אדמות פרטיות של פלסטינים, גם אם אדמות אלו נמצאות בתוך שטחי אימונים מוכרזים.

המאחז מצפה כרמים בתוך שטח אימונים 906

<u>התנחלויות, מאחזים ומחצבות בתוך שטחי אימונים ובתוך שטח יי (לטרון)</u>

ההתנחלות/המאחז	שטח האימונים/השטח הסגור	שנת ההקמה/שנת הבנייה
בית ספר 'אורט חלל ותעופה' מעלה אדומים[114]	'הבקעה'	2002
מבוא חורון	שטח יי (לטרון)	1969
כביש גישה למאחז אביגיל וחלק קטן מהמאחז עצמו	שטח 918	2001
חלק קטן ממאחז מצפה יאיר	שטח 918	1998
חלק מחוות מעון	שטח 918	1999
כביש עוקף חדש ממערב לבית אריה (לא נפתח)	שטח 203	2007
גדעונים 777	שטח 904א	1999
חוות בנימין ממזרח לגדעונים 777	שטח 904א	2012
מאחז מצפה כרמים	שטח 906	1999
חלק קטן ממאחז מעלה חגית	שטח 929	2001
מחצבת אליקים בן ארי	שטח 935	1997

[114] ב־18 בינואר 2015 חתם אלוף פיקוד המרכז ניצן אלון על צו המתקן את שטחו של שטח אימונים 'הבקעה', וכך נגרעו ממנו כמה עשרות דונם סביב שטח בית ספר 'אורט חלל ותעופה' במעלה אדומים. ראו עמוד 56.

חקלאות מתנחלים בשטחים צבאיים סגורים

אמצעי בעל משמעות רבה יותר שהמתנחלים נוקטים כדי להשתלט על שטחים הוא החקלאות. על פי הנתונים שבידנו, כ־14,480 דונם של שטחים חקלאיים המעובדים על ידי ישראלים נמצאים בתוך שטחים שהוכרזו שטחים צבאיים סגורים (מספר זה אינו כולל, כמובן, את השטחים החקלאיים שבתוך שטחי השיפוט של התנחלויות עצמן, הסגורים רק לפלסטינים).[115]

עיקר השטחים המעובדים (73%) נמצאים באזורי הגבול של הגדה המערבית - באזור הגבול עם ירדן ממזרח (אזור 151), ובאזור הגבול עם ישראל במערב (אזור שטח י' בלטרון) - אך כחמישית מהשטחים האלה נמצאים בתוך שטחי אימונים, וכ־2% מהשטחים החקלאיים נמצאים בתוך שטחים שהוכרזו שב"ם סביב התנחלויות.

<u>התפלגות שטחי חקלאות של מתנחלים בתוך שטחים צבאיים סגורים על פי מטרת סגירה (בדונמים)</u>

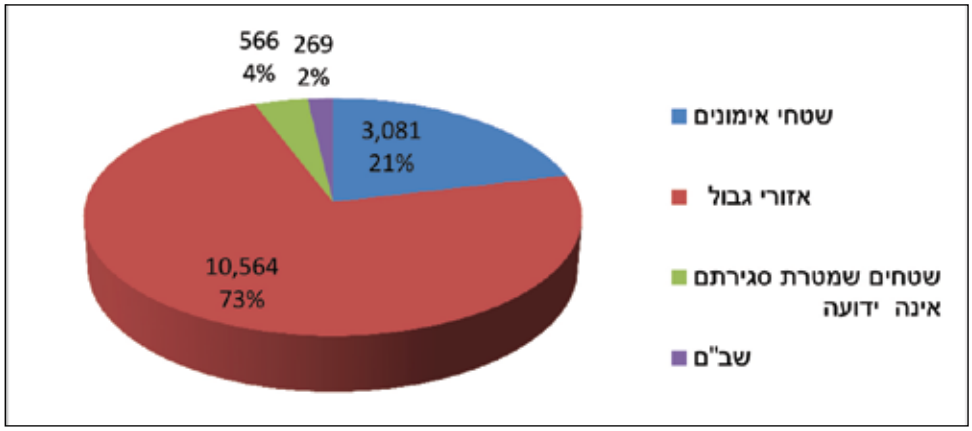

כפי שאפשר לראות בתרשים שלהלן, יותר ממחצית האדמות (58%) שמתנחלים מעבדים בתוך שטחים סגורים הן אדמות בבעלות פלסטינית פרטית, ואילו פחות משליש (29%) הן אדמות מדינה. עובדה זו מלמדת על הקשר ההדוק בין סגירת שטחים לבין ההשתלטות על קרקעות פרטיות והעברתן למתנחלים ישראלים לשם עיבודן.

<u>השתלטויות חקלאיות של מתנחלים בתוך שטחים צבאיים סגורים, על פי בעלות על הקרקע (בדונמים)</u>

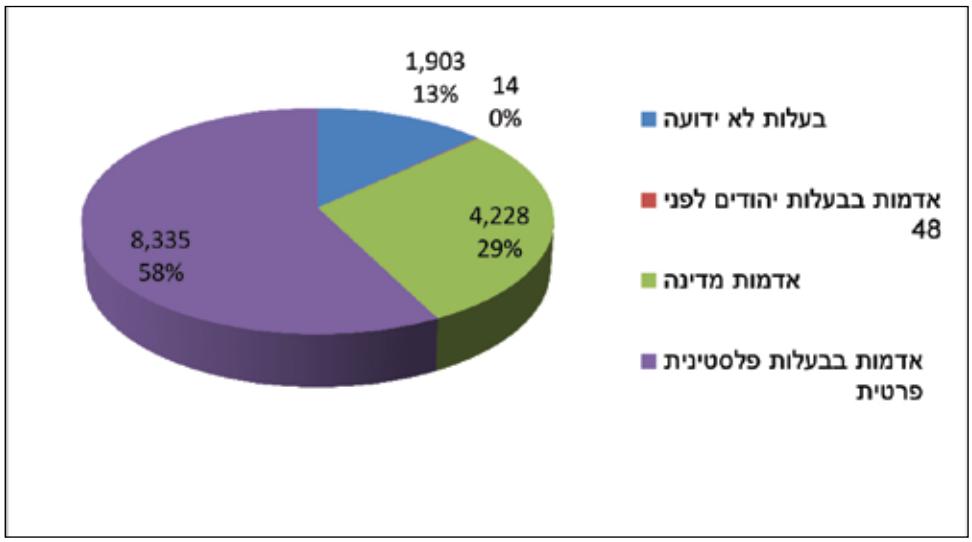

שטחים חקלאיים נרחבים של מתנחלים נמצאים, כאמור, גם בתוך שטחים שנסגרו למטרות אימונים. מדובר בכ־2,920 דונם, שרובם המכריע (76%) הם שטחים בבעלות פלסטינית פרטית.

[115] חקלאים ישראלים מעבדים היום כ־96 אלף דונם בגדה המערבית.

השתלטויות חקלאיות של מתנחלים בתוך שטחי אימונים, על פי בעלות על הקרקע (בדונמים)

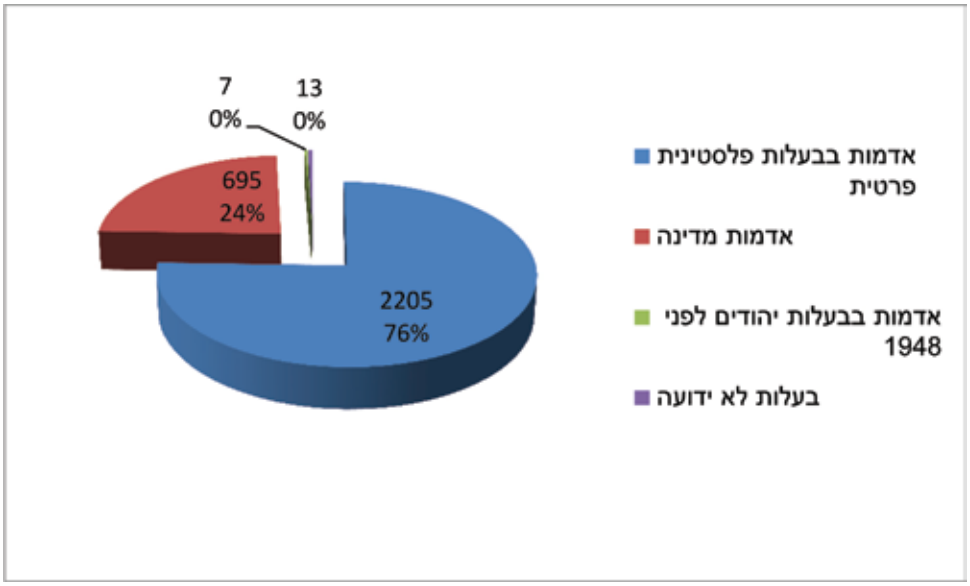

בחינה של מפת שטחי החקלאות הישראלית בתוך שטחי האימונים מלמדת שרוב ההשתלטויות החקלאיות נעשו בשטחי האימונים הנמצאים מצפון לקו ירושלים-יריחו, והסיבה לכך היא, כנראה, שמשטר המשקעים בצפון הגדה נוח יותר לחקלאות.

שטחי החקלאות העיקריים שמעבדים מתנחלים בתוך שטחי אימונים (בדונמים)[116]

שטח האימונים	גודל השטח החקלאי (בדונמים)
900	327
903	235
904	973
906	549
904א	755

דוגמאות לתופעה של נישול חקלאי בחסות ההכרזה על שטחים שטחי אימונים אפשר לראות, בין היתר, סביב ההתנחלויות גיתית, מכורה ובקעות בצפון בקעת הירדן, במאחז גדעונים 777 ממזרח לאיתמר, במאחז מצפה כרמים ממזרח לכוכב השחר, במאחז עיינות קדומים ('החווה של עומר') ממערב ליריחו (היכן ששטח אימונים 911 היה עד לביטולו), ובהתנחלויות מעון ומצפה יאיר בדרום הר חברון.

[116] ידוע לנו על עוד כמה שטחים חקלאיים קטנים יחסית בתוך שטחי אימונים שלא נכללו בטבלה זו.

השתלטות חקלאית של מתנחלי מעון בשטח אימונים 918

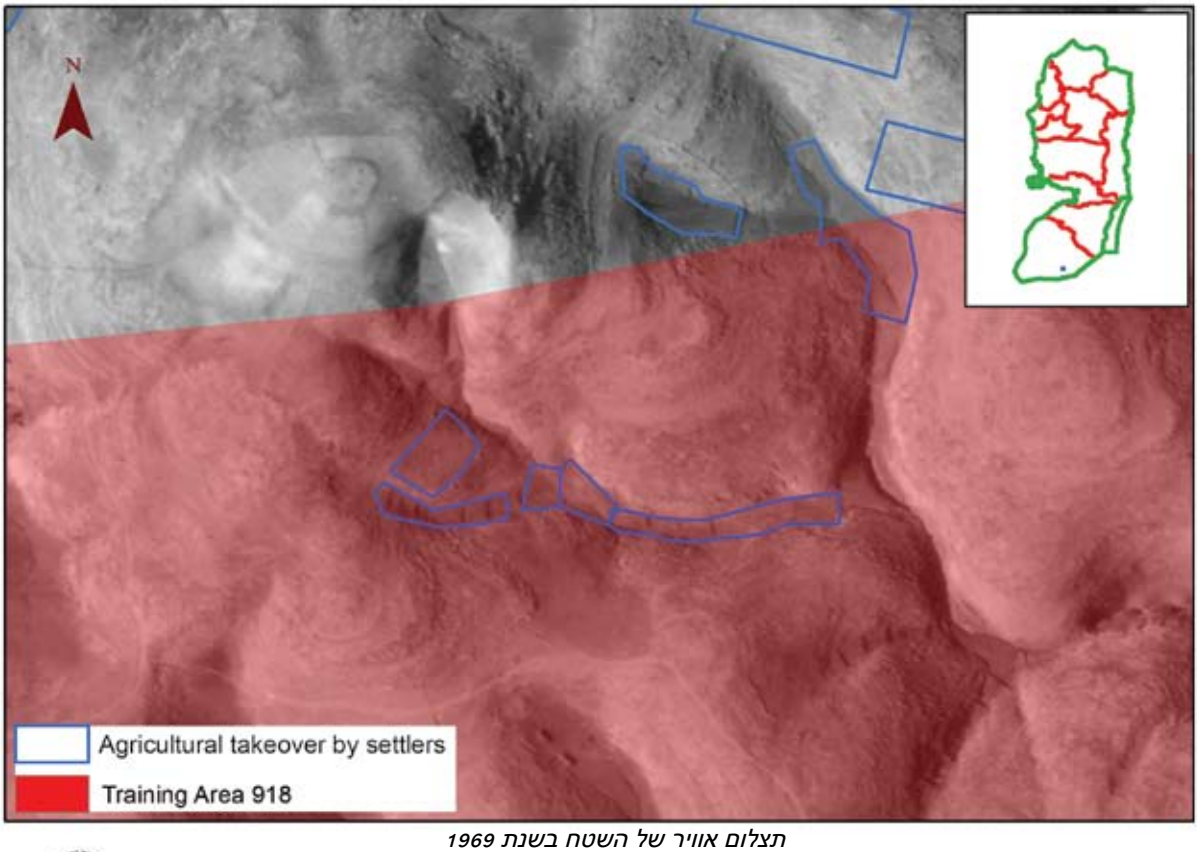

תצלום אוויר של השטח בשנת 1969

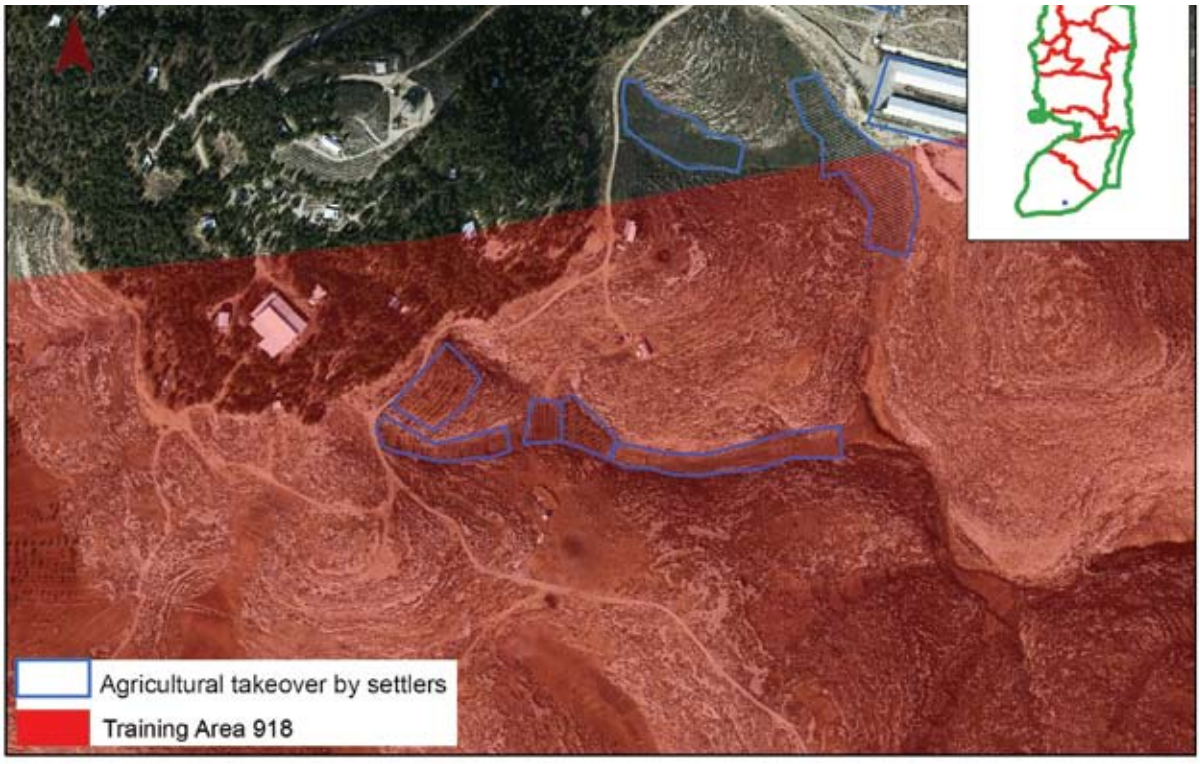

תצלום אוויר של השטח בשנת 2014

השתלטות חקלאית של מתנחלי איתמר בשטח אימונים 904א

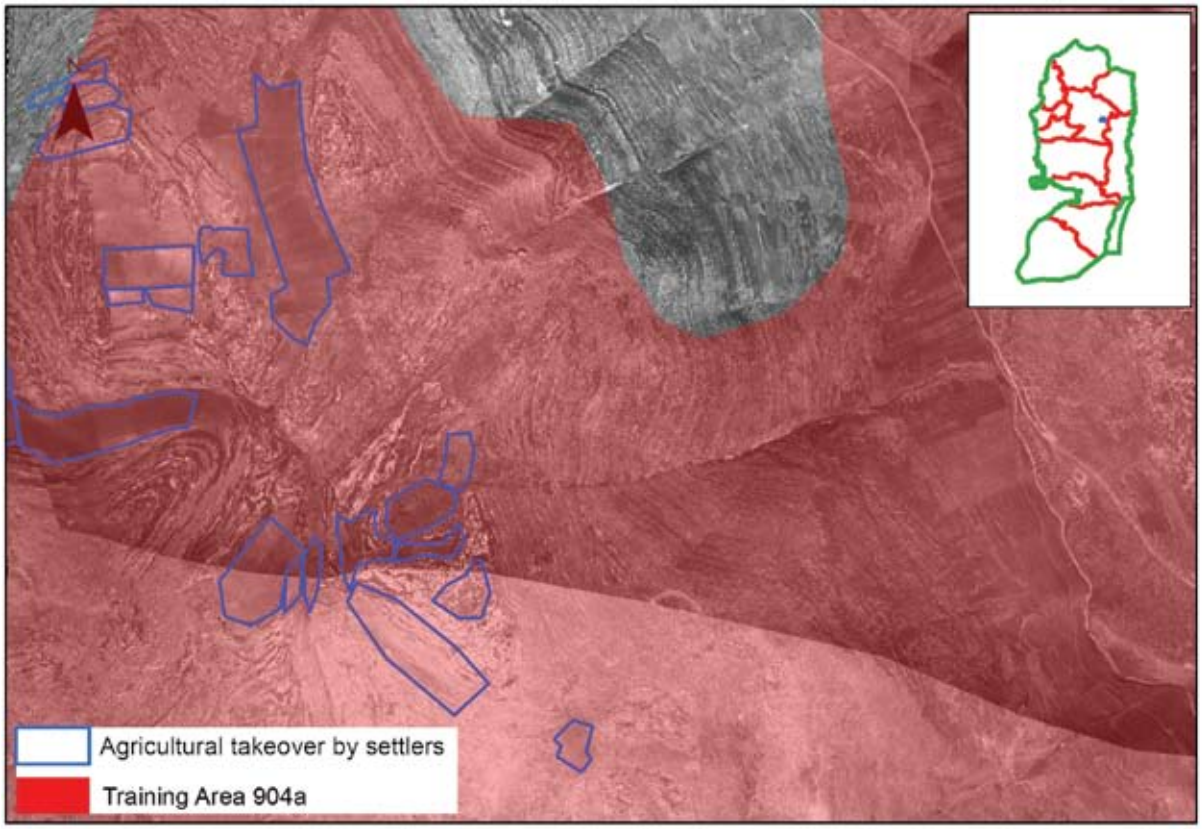

תצלום אוויר של השטח בשנת 1969

תצלום אוויר של השטח בשנת 2014

השתלטות חקלאית של מתנחלי כוכב השחר בשטח אימונים 906

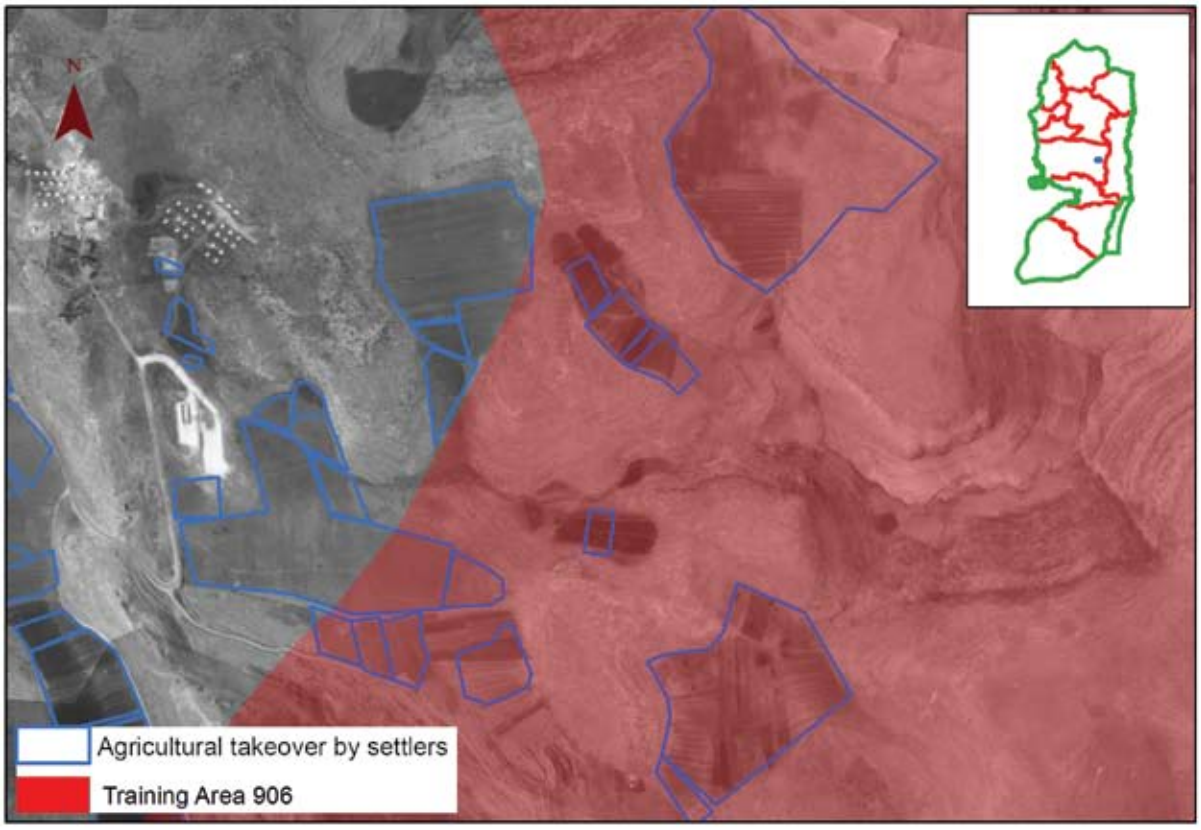

תצלום אוויר של השטח בשנת 1981

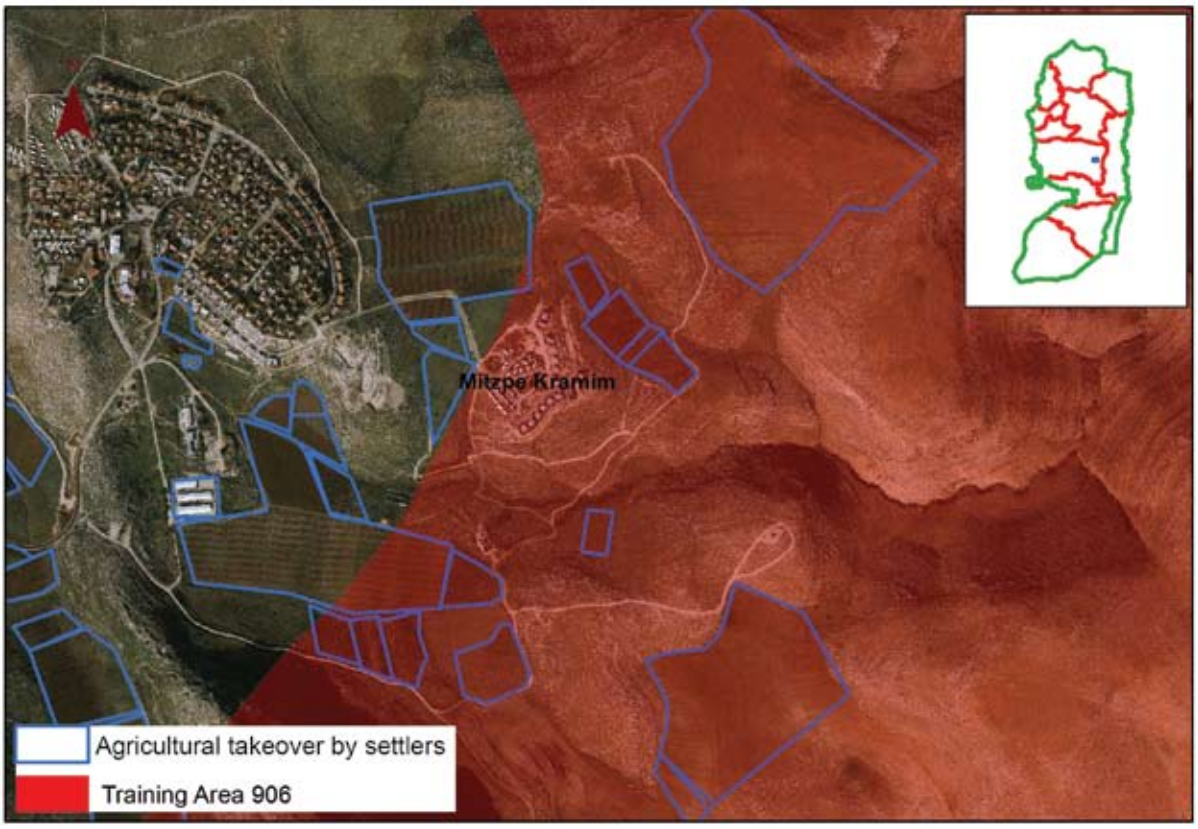

תצלום אוויר של השטח בשנת 2014

המסקנות העולות מן העובדות המוצגות כאן ברורות:
1. הרשויות הישראליות מעודדות פעילות חקלאית של ישראלים בשטחים שנסגרו לכניסת פלסטינים לאורך גבולות הגדה המערבית, הן לאורך גבולה המזרחי הן באזור מובלעת לטרון.

2. הרשויות הישראליות סייעו למתנחלים ישראלים להקים כמה מאחזים בתוך שטחים שנסגרו למטרות אימונים, והן ממשיכות להשקיע במאחזים אלו ולהגן על קיומם בבתי המשפט.

3. בחסות סגירת שטחים נרחבים שנועדו במוצהר לאימונים צבאיים, הרשויות הישראליות מאפשרות למתנחלים להשתלט על שטחים בני אלפי דונמים לצורכי חקלאות. במקרים רבים בעליהם החוקיים של השטחים האלה נושלו מהם באלימות.
4. רשויות החוק הישראליות אינן הורסות מבנים בלתי חוקיים של מתנחלים ואינן מפנות פלישות חקלאיות של מתנחלים בתוך שטחי אימונים, גם כאשר מדובר בשטחים שבבעלות פלסטינית פרטית.

הכרזה על 'אדמות מדינה' ועבודת צוות 'קו כחול' בתוך שטחי אימונים

מראשית שנות ה־80 הכריזו הרשויות הישראליות בגדה המערבית על כ־800 אלף דונם 'אדמות מדינה'.[117] עם השנים נהפך מנגנון ההכרזה על אדמות מדינה למנגנון העיקרי שבאמצעותו ישראל מגדירה מחדש את הבעלות על המקרקעין, ובכך מונעת מהפלסטינים להשתמש באדמות האלה. כ־348 אלף דונם מהשטחים שישראל הכריזה שהם אדמות מדינה בגדה המערבית נמצאים בשטחי אימונים. מדובר ב־43.5% מכלל ההכרזות, ודומה שעובדה זו בעצמה מעידה שמאחורי סגירת שטחים אלו עומדים גם מניעים הקשורים לאינטרסים של מפעל ההתנחלויות בגדה המערבית. שאם לא כן, לשם מה היה צריך להכריז על שטחים רבים כל כך 'אדמות מדינה'?

בחינה של מפת השטחים שהוכרזו אדמות מדינה בתוך שטחים אימונים מלמדת שרובו המוחלט של השטח הוכרז בחלקיה המזרחיים של הגדה המערבית, לאורך הציר שבין טאמון שבצפון ליאטה (שבדרום מזרח הר חברון) בדרום, ובעיקר בשטח האימונים 'הבקעה', המתפרש על שטח נרחב מדרום לכביש ירושלים-יריחו, עד אדמות יאטה.[118] עם זאת, יותר מ־21,700 דונם שהוכרזו אדמות מדינה נמצאים בשטחי אימונים שבחלקה המערבי של הגדה המערבית, ובעיקר באזורים הסמוכים לקו הירוק. עובדה זו קשורה לכוונתה הלא מוסתרת של מדינת ישראל לטשטש את הקו הירוק לאורך חלקים גדולים ממנו באמצעות בניית התנחלויות ויישובים ישראליים משני צדדיו.

מפת אדמות מדינה מוכרזות בשטחי אימונים

[117] ראו עמוד 26 בדו"ח זה.
[118] אדמות טובאס הנמצאות מצפון לטאמון לא הוכרזו אדמות מדינה, שכן מדובר באדמות מוסדרות שאי אפשר להכריז עליהן אדמות מדינה.

הכרזות על אדמות מדינה בתוך שטחי אימונים (שטחים עיקריים)

שטח האימונים	גוש כפר	גודל שטח שהוכרז בדונמים
'הבקעה'	• תעאמרה • רשאידה • ג'האלין	297,073
203	• ראנתיס • ח'רבת מוסמר • עבוד • דיר בלוט • רפת • א־זויה	16,956
903	• טאמון	15,749
918	• יאטה	5,944
935	• נובא • בית אולא	4,334
904א	• בית דג'ן • עקרבה • יאנון	3,999
904	• עקרבה	3,015
906	• אל מע'ייר	454
309א	• אדנא • ח'רבת אם בורג'	368
934	• ביתוניא	118

הסברה בדבר מניעי המדינה בסגירת השטחים זוכה לחיזוק מן העובדה שחלק לא מבוטל מעבודת 'צוות קו כחול' של המנהל האזרחי (צוות העוסק בעיקר במיפוי אדמות מדינה המוקצות להתנחלויות לשם בנייה בהן או לשם הכשרת בנייה בדיעבד) התקיימה בתוך שטחי אימונים.[119] צוות זה החל את עבודתו בשנת 1999, ועד נובמבר 2014 הוא מיפה בעזרת אמצעי מיפוי מודרניים כ־261 אלף דונם, כ־35 אלף דונם מהם (13.4%) נמצאים בתוך שטחי אימונים מוכרזים.[120]

[119] ראו: חיים לוינסון, 'ישראל הכשירה 28 אלף דונמים בגדה המערבית לטובת בנייה בהתנחלויות', הארץ, 29.4.2014, http://www.haaretz.co.il/news/politics/.premium-1.2307613

[120] ראו: חיים לוינסון, 'השרטוטים מגלים: המדינה מכשירה שטחי אש כהכנה להרחבת התנחלויות' הארץ, 9.12.2014, http://www.haaretz.co.il/news/politics/.premium-1.2507505

ניתוח עבודת המיפוי של צוות קו כחול בשטחי האימונים מעלה שעבודת הצוות התמקדה בשלוש מטרות:

1. מיפוי שטחים באזורים סמוכים לקו הירוק (ממערב לסלפית וממערב לחברון) שנועדו להקמת התנחלויות חדשות וייצרו רצף עם יישובים ממערב לקו הירוק.
2. מיפוי שטחי מאחזים וסביבתם הקרובה כחלק מהליך הכשרתם.
3. מיפוי שטחים סביב התנחלויות קיימות כדי לאפשר את הרחבת שטחי השיפוט שלהן בעתיד.

חשוב להדגיש שעבודת 'צוות קו כחול' היא גורם משמעותי בתהליך ההשתלטות על קרקעות חדשות ובתהליך הסדרת בנייה בלי חוקית שכבר נבנתה בהתנחלויות. ביטוי לכך ניתן למצוא במסמך הכנה לדיון ששלח מזכיר הממשלה לנציגי המתנחלים בממשלה ומחוצה לה ב־23 באוקטובר 2014, שכותרתו הייתה: 'דיון בנושא תשתיות באיו"ש בהשתתפות ראש הממשלה'. בסעיף 5 ברשימת הנושאים לדיון במפגש זה נכתב: **'קידום הליכי סקר בדגש על הסדרת מאחזים'**.[121]

עבודת צוות קו כחול בתוך שטחי אימונים בשנים 1999-2013 (שטחים עיקריים)

שטח האימונים	גוש כפר	השטח שמופה (בדונ־מים)	מטרת המיפוי	שנת המיפוי
203	• ראנתיס • ח'רבת מוסמר • עבוד • דיר בלוט • רפת • א־זויה	16,956	מיפוי אדמות ממזרח לקו הירוק	• 2000 • 2004 • 2005 • 2007
912 'הבקעה'	• אבו דיס, • נבי מוסא	10,848	הרחבת מעלה אדומים	• 2000 • 2001 • 2005 • 2006
935	• נובא • בית אולא	4,296	מיפוי אדמות ממזרח לקו הירוק	• 2005 • 2013
918	• יטא	2,808	הכשרת מאחזים בדרום הר חברון: אביגיל, חוות מעון, מצפה יאיר, חוות יעקב טליה	• 2001 • 2004 • 2011 • 2012

[121] המסמך הובא בכתבת חדשות 2, 'הבנייה תגרום נזק כבד לישראל', 26.10.2014, http://www.mako.co.il/news-military/politics-q4_2014/Article-7e963bb382e4941004.htm. בסעיף 'תשתיות חשמל' (סעיף 4), נכתב 'איתמר-גיתית'. ככל הנראה, הכוונה לבניית קו מתח שיחבר בין גיתית למאחזי איתמר שביניהם נמצא שטח אימונים 904א. רצונם של המתנחלים לקדם בניית קו מתח באזור הזה קשורה לניסיון של מתנחלי אית־מר להמשיך מהלך של השתלטות על כל השטח שבין איתמר לגיתית, מהלך שהחל עם הקמת המאחזים ממזרח לאיתמר במחצית השנייה של שנות ה־90.

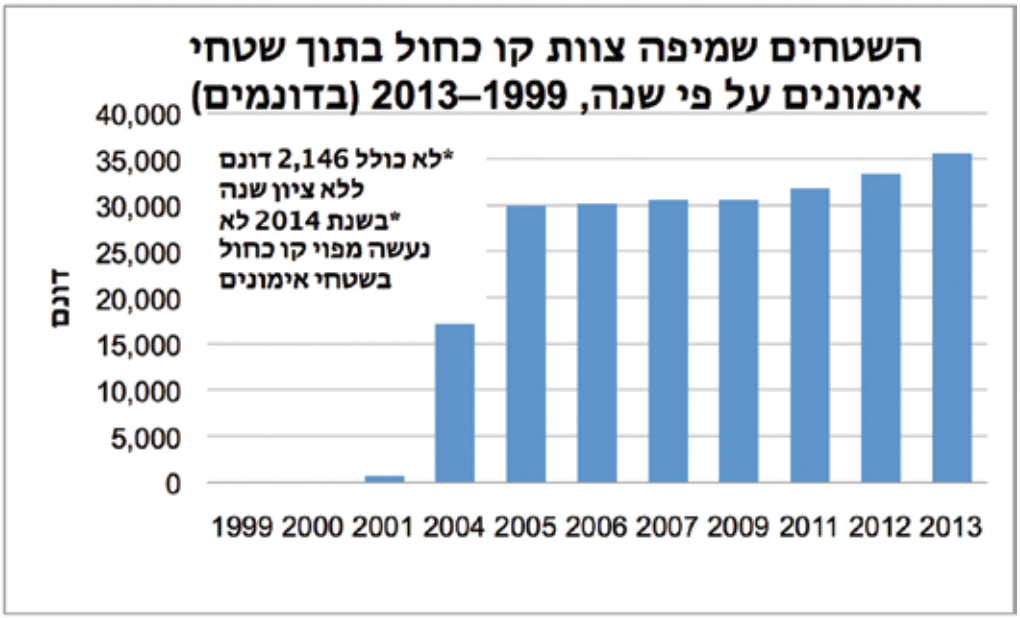

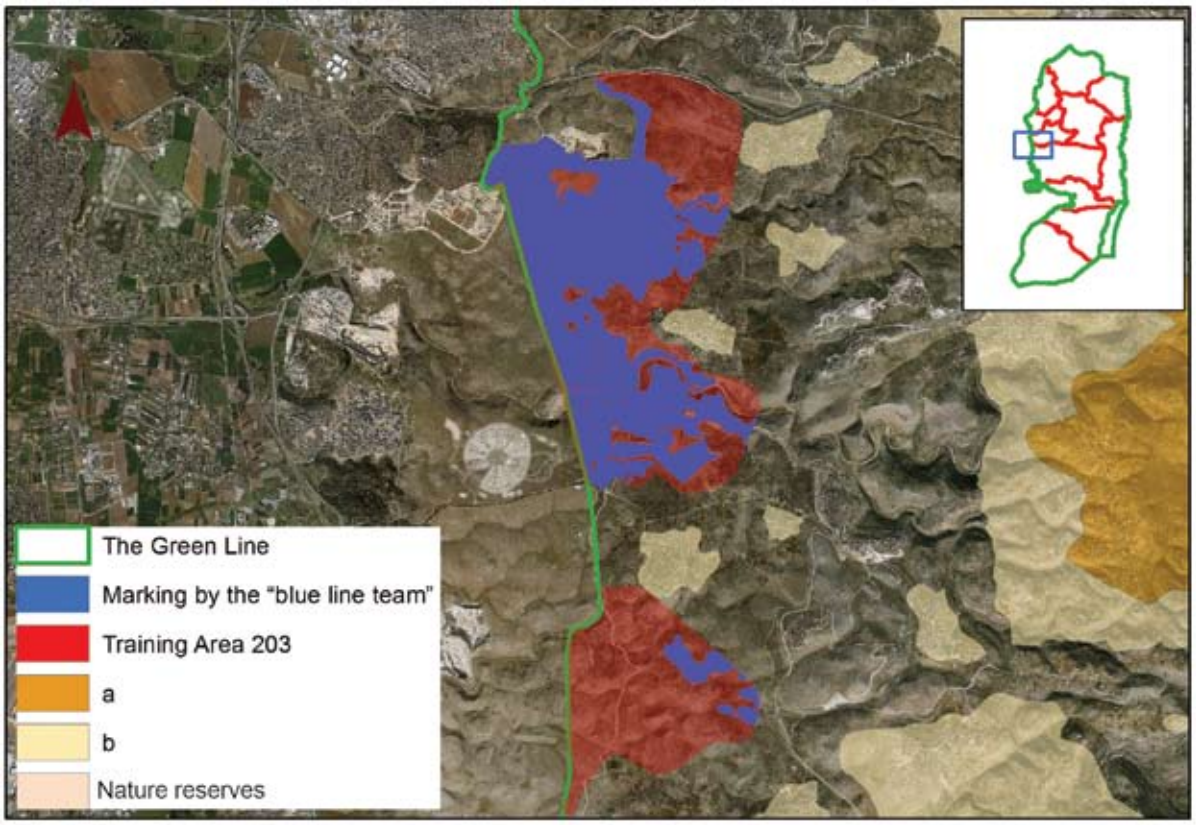

סימון של צוות קו כחול בשטחי הכפר רנתיס, בתוך שטח אימונים 203, צמוד לקו הירוק, כמעט 16,956 דונם

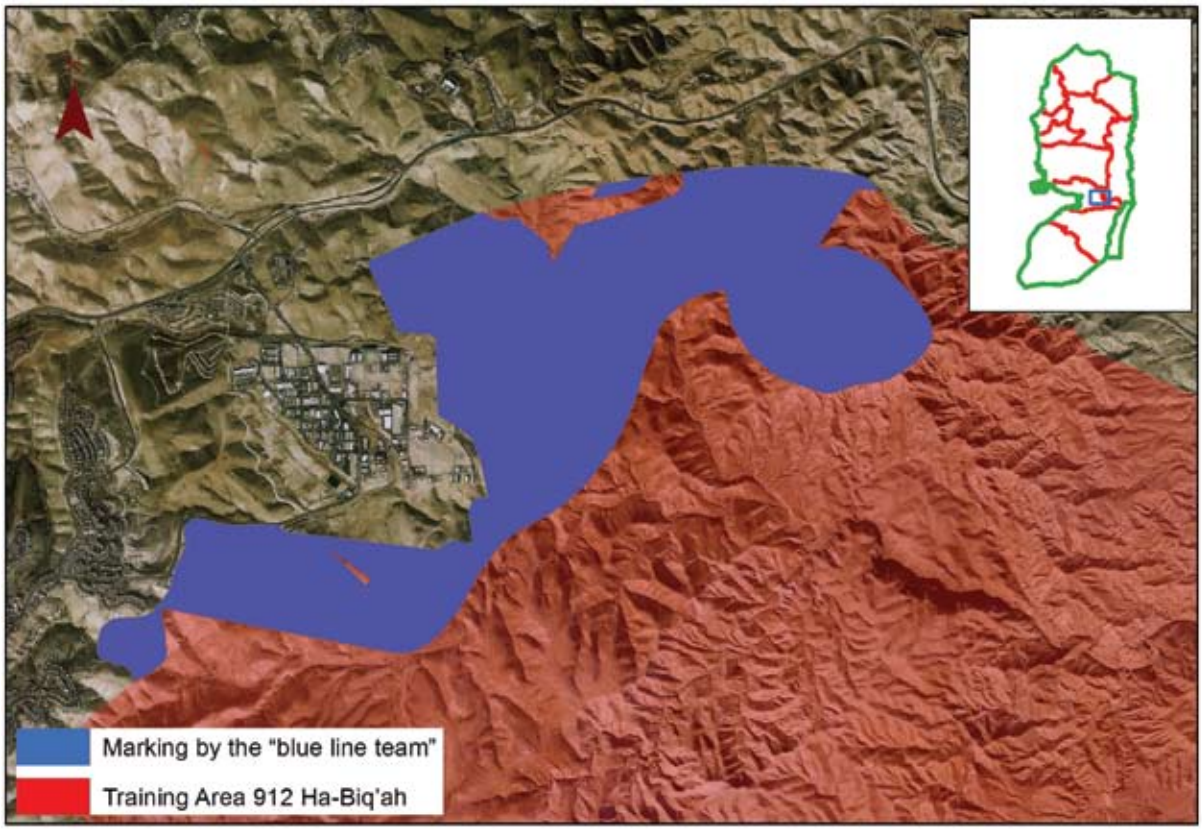

סימון של צוות קו כחול ליד מעלה אדומים, 10,848 דונם

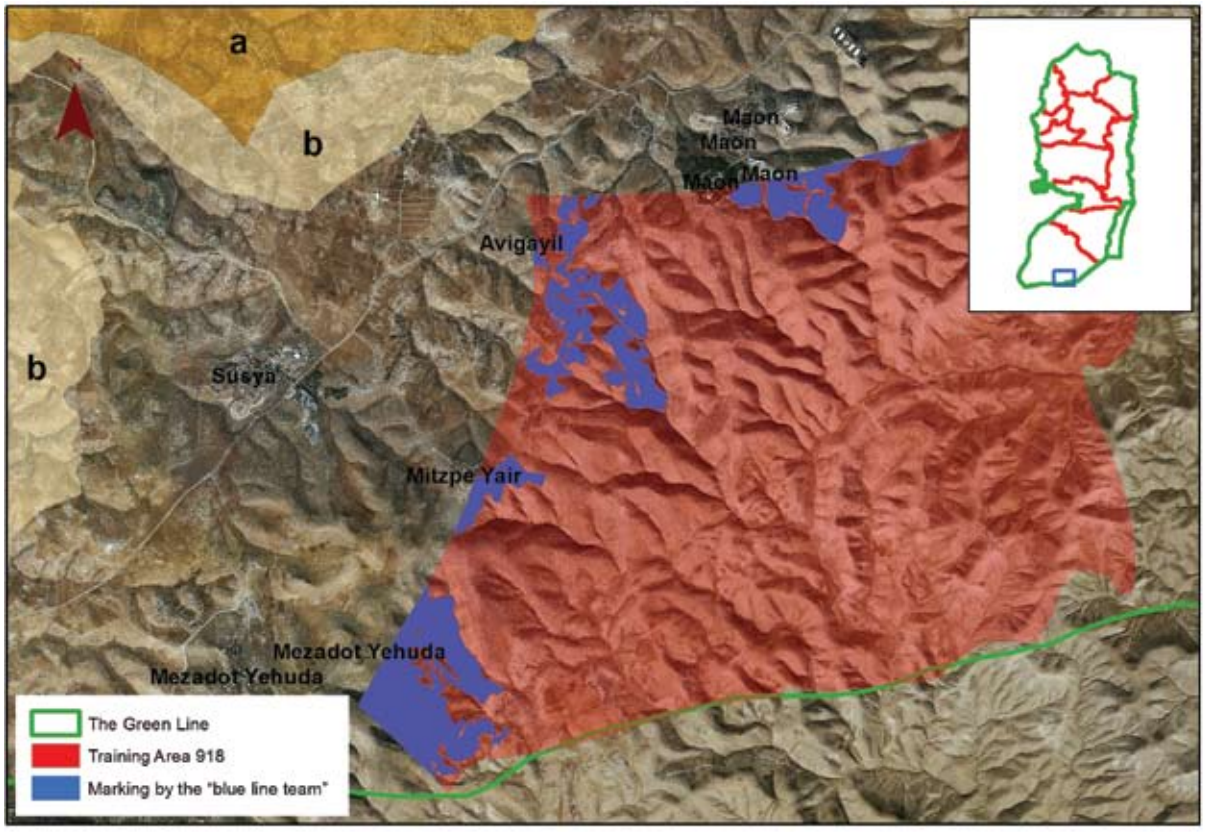

סימוני שטחים בקו כחול בשטח אימונים 918. השטחים האלה, 2,808 דונם, סמוכים לארבע התנחלויות ונועדו להרחיב את שטחי השיפוט שלהן

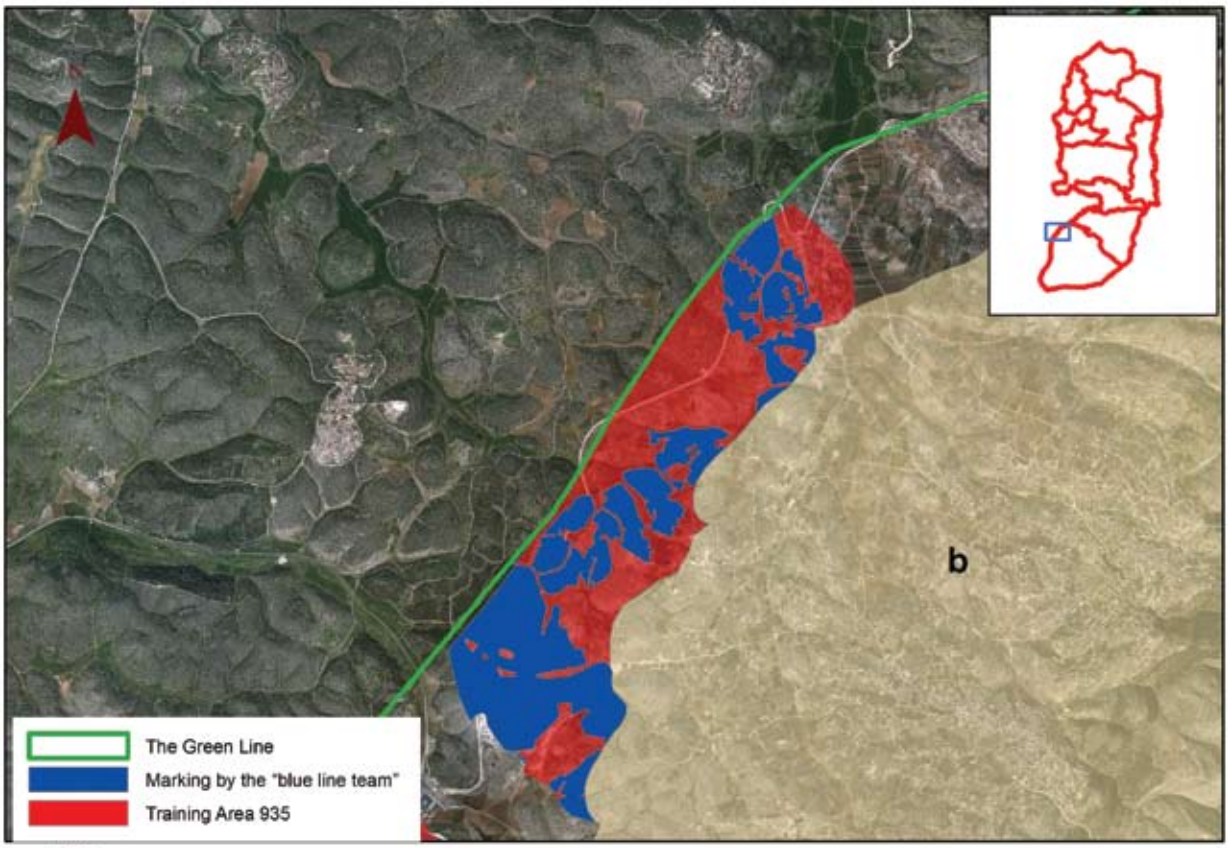

שטח אימונים 935-6,442 דונם שנועדו לאפשר בניית התנחלויות חדשות ממזרח לקו הירוק (גוש תלם)

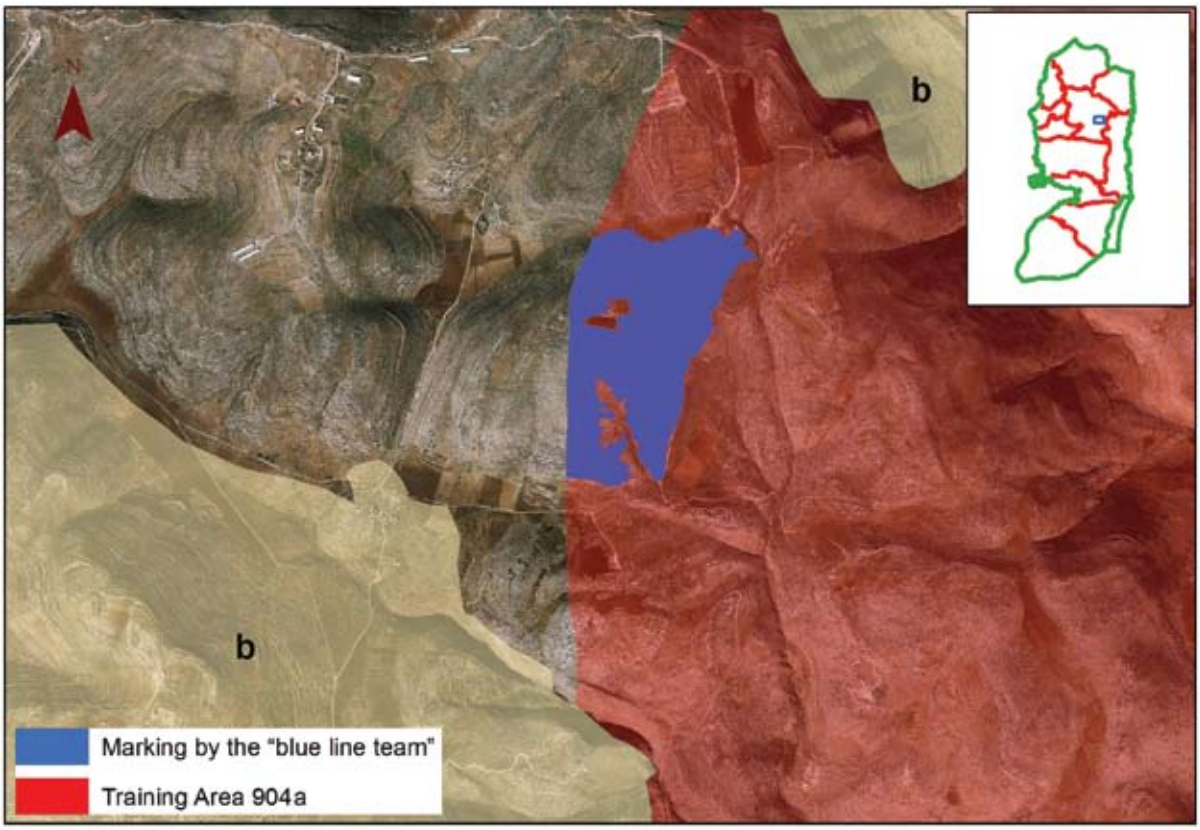

סימון קו כחול בשטח אימונים 904א - 699 דונם שנועדו להכשיר את מאחז גדעונים 777 ולאפשר את הרחבתו מזרחה, לכיוון בקעת הירדן

גריעת שטחים מתוך שטח אימונים 203 והעברתם למתנחלים

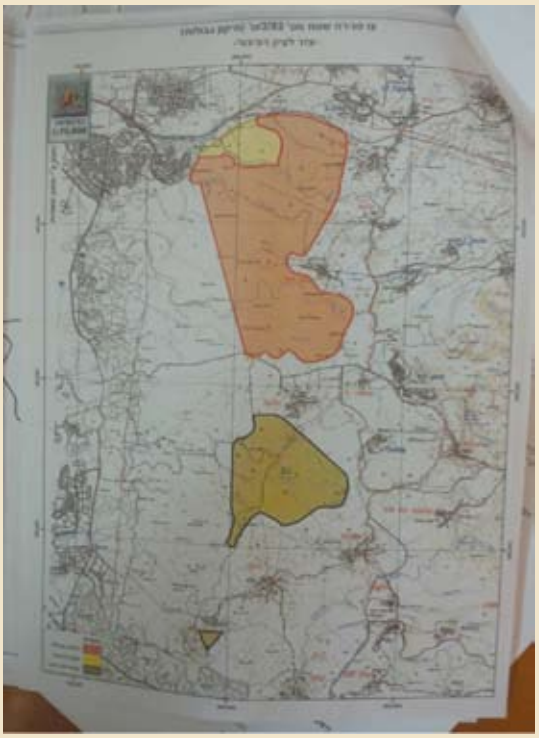

ב־23 באוקטובר 2011 ביקר ראש המנהל האזרחי דאז תא"ל מוטי אלמוז בהתנחלות אורנית (ממזרח לקו הירוק, סמוך לכפר קאסם). בין שלל הנושאים שנידונו בביקור היה גם הרעיון להקים במקום אזור התעשייה משותף, 'שער השומרון', שנועד לשרת את ההתנחלויות אורנית ואלקנה. הבעיה המרכזית שעמדה בפני המתנחלים שביקשו לקדם את הפרויקט הייתה שהשטח המיועד להקמת אזור התעשייה טרם סופח להתנחלות, וחלקו הדרומי אף נמצא בשטח אימונים 203, ולפיכך הוא אינו יכול להיות חלק מתחום השיפוט של ההתנחלות. שבוע לאחר הפגישה הזאת, עדכן ראש המנהל האזרחי את ראש המועצה המקומית אורנית בהתקדמות טיפולו בנושא: **"הנושא הוצג... למפקד הפיקוד שאישר את קידום הבקשה לצירוף תחום השיפוט, ובימים הקרובים תושלם עמדת אג"ת [אגף תכנון], באשר לצורך בגריעת החלק הדרומי של מתחם 'שער השומרון' החורג לתחומי אש".**

ב־19 בפברואר 2012 תוקנו גבולותיה של ההתנחלות אלקנה, וצורף לשטחה שטח בן למעלה מ־900 דונם, הנמצא כשני קמ' מערבית להתנחלות. באותו היום חתם אלוף פיקוד המרכז אבי מזרחי גם על מפתו החדשה של שטח אימונים 203. בעקבות תיקון זה הוצאו משטח האימונים מחצבת נחל רבה ועוד שטח של כ־2,100 דונם. שטח זה, הצמוד לקו הירוק, הוכרז אדמת מדינה, וסביר להניח שהרשויות הישראליות מייעדות אותו להרחבת ההתנחלויות באזור הזה, התנחלויות המתוכננות להיבנות ממזרח לראש העין, שגם בה מתקיימת בנייה ענפה צמוד לקו הירוק וממערב לו.

ראו: חיים לוינסון, 'המינהל האזרחי העביר קרקעות במיליונים לחברה לפיתוח השומרון בניגוד להנחיות', הארץ, 28.1.2015, http://www.haaretz.co.il/news/politics/.premium-1.2550570

השיח הלא רשמי - כיצד מדברים המתנחלים על שטחי אימונים?

כמו בהיבטים אחרים הקשורים למדיניות האדמות הישראלית בגדה המערבית, גם בעניין שטחי האימונים בגדה המערבית ראוי להקשיב לדוברי המתנחלים דווקא, שכן הם רואים את עצמם בדרך כלל משוחררים מכבלי השיח הרשמי שדוברי המדינה מרגישים מחויבים לו. ארגון 'רגבים', המגדיר את עצמו 'תנועה לשמירת אדמות הלאום, ומקבל תקציבים מתנועת אמנה ומהמועצות האזוריות של המתנחלים, הוא הגורם העיקרי שראוי להקשיב לדבריו, שכן כיום הוא ארגון הימין הקיצוני בעל הראייה הרחבה והסדורה ביותר בכל הקשור למדיניות האדמות במדינת ישראל ובגדה המערבית.[122] בשנים האחרונות מזהיר 'רגבים' מפני 'ההפקרות בשטחי האימונים בצאלים',[123] כלומר מפני כניסת אזרחים לשטחי אימונים בתוך הקו הירוק, ובו בזמן הוא מזהיר מפני 'הפלישה הערבית לשטחי אימונים בבקעת הירדן' ומגדיר אותה 'אסטרטגיה [פלסטינית] מכוונת.[124]גם במקרה זה אומרים אנשי רגבים בגלוי את מה שדובריה הרשמיים של המדינה חשים נוח פחות לומר, והוא שההכרזה על שטחי אימונים משני צדי הקו הירוק היא חוליה מרכזית במדיניות השליטה על הקרקעות של ישראל. אם כן, מדברים אלו אפשר להסיק שההכרזה על שטחי אימונים, הן ממערב לקו הירוק הן ממזרחו, היא חלק מה'אסטרטגיה המכוונת', המולבשת בלבוש של 'צרכים צבאיים', שנועדה להשיג את אותה המטרה רק בהיפוך, דהיינו להרחיק פלסטינים משטחים אלו.

---

[122] רגבים הוא דוגמה קלאסית למה שמכונה כיום בעגה הבין־לאומית GONGO (Governmental Non Governmental Organization), כלומר גוף המתחזה לגוף אזרחי, אך, למעשה, המדינה מממנת אותו מימון עקיף ונעזרת בו לקידום מטרות שלא תמיד היא יכולה להצהיר עליהן בפומבי. ארגון רגבים הוא שיזם את הישיבה של ועדת המשנה לענייני איו"ש של ועדת החוץ והביטחון שהתקיימה ב־27 באפריל 2014 (והוזכרה בהקדמה למסמך זה, ראו עמוד 14).

[123] ראו: http://regavim.org.il/%D7%9E%D7%90%D7%95%D7%AA-%D7%A7%D7%A6%D7%99%D7%A0%D7%99%D7%9D-%D7%A7%D7%A5-%D7%9C%D7%94%D7%A4%D7%A7%D7%A8%D7%95%D7%A-D-%D7%9C%D7%A9%D7%99%D7%9D-%D7%A9%D7%98%D7%97%D7%99-%D7%94%D7%90%D7%A9-%D7%91/

[124] ראו: http://regavim.org.il/?s=%D7%A9%D7%98%D7%97%D7%99+%D7%90%D7%A9
http://regavim.org.il/%D7%A2%D7%A8%D7%91%D7%99%D7%9D-%D7%A4%D7%95%D7%9C%D7%A9%D7%99%D7%9D-%D7%A9%D7%9C-%D7%A6%D7%94%D7%9C/%D7%9C%D7%A9%D7%98%D7%97%D7%99-%D7%90%D7%A9-%D7%A9%D7%9C/

דוגמה נוספת לשיח הרווח בציבור המתנחלים הקיצונים היא הדברים שנכתבו באתר של תנועת אמנה באשר לנסיבות הקמתו של מאחז עיינות קדם ('החווה של עומר'). מאחז זה הוקם מצפון ליריחו בשנת 2004, בידיעתן של הרשויות ובסיוען, וגם כאן הן נמנעות מכל פעילות ממשית לאכיפת החוק.[125]

ברקע המעשה היה פירוק חלק גדול מהבסיסים הגדולים של צה"ל בבקעת הירדן, בשלהי שנת 2003. הפינוי העיקרי התבצע בדרום הבקעה, באזור היישובים ייט"ב ונערן, שם פורק מחנה השריון עשת, ואחריו בסיס צורי. כתוצאה מכך החלו הפלשתינים להשתלט על שטחי הבסיסים ועל שטחי אימונים באזור נחל העוג'א, לגנוב ציוד שנשאר בשטח. באזור עוג'א הקימו הפלשתינים מבנים, פחונים ואוהלים, מנחל ייט"ב ועד גבול יריחו, כשהם יוצרים התיישבות פלשתינית חדשה. התשובה של מתיישבי הבקעה הייתה שמירה קפדנית יותר על אדמות המדינה באיזור.[126]

מדברים אלו ברור אפוא שהמתנחלים בשטח רואים בהכרזה על שטחים נרחבים בגדה המערבית שטחי אימונים חלק מובנה ממדיניותה הכוללת של ישראל בכל הקשור לניהול הקרקע באזור זה. כמו במקרים רבים אחרים, המתנחלים הם שליחיו של הממסד, והוא מאפשר להם, ואף מעודד אותם, להוציא לפועל מדיניות מסוימת שהוא מנוע מלהצהיר עליה בפומבי.

שטחי האימונים כאתרי טיולים לישראלים

גלישה באתר הבית של ההתנחלות איתמר, ששניים ממאחזיה המזרחיים ביותר (גדעונים 777, וחוות בנימין), יושבים בתוך שטח אימונים 904א, מלמדת כיצד מבינים המתנחלים במקום את משמעותם המעשית של שטחי האימונים ואת הקשר בינם לבין התרחבותה של ההתנחלות בעתיד. עלון צבעוני שעליו מתנוססים הסמליל (לוגו) של המועצה האזורית שומרון וסמליליהם של עוד כמה גופים, מזמין את המטיילים החובבים למגוון טיולים בכמה מסלולים המחברים את איתמר לבקעת הירדן.[127] בשום מקום בטקסט או במפה המופיעה בעלון (ראו להלן) אין ציון כלשהו שהמסלולים המומלצים עוברים בשטח אימונים מוכרז, שכן המתנחלים באזור יודעים היטב שרובו המוחלט של שטח האימונים הזה זה אינו משמש כלל לאימונים של הצבא.

בהקשר זה ראוי להזכיר שהתיירות הישראלית בגדה המערבית הולכת ומתפתחת בשנים האחרונות, ופעולות הפיתוח שלה כוללות, בין השאר, פריצת מסלולי טיול רגליים ורכובים וסימונם והשתלטות על אתרים בעלי ערך היסטורי ועל נקודות תצפית ומעיינות.[128] בכמה מקרים פעילות זו מתוארת כפעילות פנאי 'חינוכית' ולא 'פוליטית', אף שעומדים מאחוריה אנשי ימין מובהקים, שרובם אף מתגוררים בהתנחלויות וניכר שגם פעילות זו נועדה בעיקרה להרחיק פלסטינים ממקומות אלו.[129]

לסיכום, שטחי האימונים בגדה המערבית, המתפרשים על שטח שגודלו כמעט מיליון דונם, שזורים בתוך מארג של שטחים שחלים עליהם גם צווים נוספים (צוו סגירה לתחומי שיפוט של התנחלויות, צווי סגירה לאזור הגבול עם ירדן ושמורות טבע) האוסרים לחלוטין או מגבילים מאוד את יכולתם של הפלסטינים לעשות בהם שימוש. מתאם זה בין הצווים למיניהם אינו מקרי, אלא הוא פרי תכנון מדוקדק של הרשויות הישראליות שנועד להגביל את כניסתם של פלסטינים לשטחים נרחבים באזור C, אזור שבו קיימת שליטה ישראלית מלאה על משאב הקרקע. בה בעת ישראל מאפשרת למתנחלים להשתלט על קרקעות בתוך שטחים סגורים, בין שמדובר בשטחי אימונים, בין באזור הגבול שלאורך נהר הירדן שנסגר באמצעות צו 151. השתלטות זו נעשית הן באמצעות בניית מאחזים הן באמצעות השתלטויות חקלאיות, והיא מתרחשת לא אחת גם על אדמות פרטיות בבעלות פלסטינית.

העובדה ששטחי האימונים הם מעין 'רזרבה קרקעית' שמדינת ישראל משתמשת בה כדי לקדם את מפעל ההתנחלויות באה לידי ביטוי גם בכך שישראל הכריזה על שטחים נרחבים בתוך שטחי האימונים

---

[125] על פי רישומי המנהל האזרחי, במרץ 2013 היו במקום 20 איתורי בב"ח מהשנים 2004-2013, ורק אחד מהם פונה על ידי המתנחלים במקום בעצמם. המאחז עצמו והשטח החקלאי הרחב שסביבו, המתפרש על פני 624 דונם, יושבים כולם על קרקעות בבעלות פרטית פלסטינית. חלק מהאדמות האלה נתפסו מלכתחילה תפיסה צבאית בעבור שטחי החקלאות של ההתנחלות ייט"ב בשנת 1997.

[126] ראו: http://www.amana.co.il/?CategoryID=22&ArticleID=194

[127] ראו: http://www.myitamar.org.il/sites/default/files/travel.pdf

[128] ראו: דו"ח OCHA: ההשפעה ההומניטרית של השתלטות מתנחלים על מעיינות פלסטיניים, מרץ 2012, http://www.ochaopt.org/documents/ocha_opt_springs_report_march_2012_hebrew.pdf

[129] מוביל את המגמה הזאת פרויקט 'משקפת', המתאר את עצמו "פרויקט היכרות לאומי ויגוף תיירותי ולא פוליטי". למעשה, מדובר בגוף המקבל את כל כספו מגופים המשרתים את המתנחלים, כגון תנועת אמנה ומועצות אזוריות ומקומיות של המתנחלים בגדה, ומנוהל על ידי מתנחלים. ראו באתר הפרויקט: http://mishkefet.org.il

'אדמות מדינה', וערכה בתוכם מיפויים מדוקדקים של צוות קו כחול. מיפויים אלו מעידים שלשטחים אלו יש גם תפקיד אזרחי ושהם אמורים לשרת את מפעל ההתנחלויות. זאת ועוד, להבדיל מדובריה הרשמיים של המדינה המחויבים לטענה שסגירת שטחים נעשית גם היום מצרכים ביטחוניים בלבד, לפחות מהשפה ולחוץ, דוברי המתנחלים, המכירים את המציאות 'בשטח' ויודעים היכן מתקיימים אימונים בפועל, משקפים את המדיניות האמיתית בלא עכבות. דבריהם מעידים שהמטרה האמיתית שעומדת מאחורי סגירתם המתמשכת של חלק ניכר מהשטחים המוגדרים גם כיום 'שטחי אימונים', היא לרופף את האחיזה הפלסטינית בת הקיימא וארוכת הטווח בשטחים האלה, ולהגביל את גישתם של הפלסטינים למשאב הקרקע.

נולדתי בשנת 1961 מצפון לח'רבת א־טוויל באזור שבו היום עומד מאחז של מתנחל בשם קובי (כ־7 קמ' מזרחית לאיתמר). הצבא בא והכריז על האזור שלנו כשטח צבאי סגור ב־1967. לאחר מכן החלו הגבלות התנועה. כניסת אנשים לאזור נאסרה ורועים שנתפסו בשטחים אלו נדרשו לשלם לא פעם קנסות. כדי להפחיד הצבא היה יורה מדי פעם בצאן. מעולם לא ראיתי מפה כוללת של השטח הצבאי ואני לא יודע מה הם בדיוק גבולותיו.

הצבא מגיע מפעם לפעם לכמה ימים ומתאמן בנקודת מסוימות. לעתים הם אפילו נכנסים אל אזור הבתים שלנו. השנה הם נכנסו לאזור הבתים שלוש פעמים. שטח צבאי סגור אמור להיות רחוק מאנשים ומקומות יישוב, אבל הם הכריזו על שטחים בהם אנשים גרים ועובדים כשטחי אימונים.

כיום מספר התושבים כאן בח'רבת א־טוויל 200-250 איש שמחולקים לכ־25 משפחות. רוב המשפחות מחולקות בין ח'רבת א־טוויל ובין עקרבה מכיוון שאלו שמתחתנים לא יכולים לבנות כאן. עד היום נהרסו בח'רבת א־טוויל שמונה בתים וחלקם נהרס מספר פעמים. גם את המסגד במקום הרסו. צווי ההריסה שמוצאים כאן לאנשים אינם אינם מוצאים על בסיס היותו של השטח שטח צבאי סגור, אלא על בסיס היותו חלק משטח C. אבל אין דרך לקבל רשיון בנייה מהרשויות הישראליות. הצבא הרס גם את רשתות החשמל והמים שאנחנו בנינו, אבל תיקנו אותן.

מאז שנת 1999 מתנחלים החלו לבנות את מאחז 777 (מזרחית לאיתמר) בתוך שטח שקודם הצבא השתמש בו לאימונים. כאשר המתנחלים החלו לבנות שם הצבא עזב את המקום והחל להתאמן במקומות אחרים. לפני כמה שנים הגיע מתנחל בשם קובי ובנה מאחז חדש מזרחית יותר למאחז 777, שגם הוא בתוך שטח שעד אז הצבא הכריז עליו כשטח צבאי סגור לאימונים. מאז המתנחלים אוסרים עלינו להיכנס לשטחים הללו ומשתמשים בהם בעצמם ללא הגבלת הצבא למטרות חקלאות ורעיית צאן. אם אנו מנסים להיכנס אז לפעמים הם באים עם הצבא ולפעמים המתנחלים עצמם לובשים מדים צבאיים ומציגים את עצמם כאנשי צבא ומגרשים אותנו. בשל בניית המאחזים מזרחית לאיתמר בתוך השטח שקודם שימש את הצבא לאימונים, אלפי דונמים של מרעה וחקלאות אבדו לנו לגמרי.

העניין הוא שישנו חוק לפלסטינים וחוק ליהודים. צו סגירת השטחים מסתבר תקף רק עבור הפלסטינים, שעה שאותם שטחים צבאיים סגורים מיועדים לבנייה ולחקלאות עבור המתנחלים.

מפת התמצאות, מתוך אתר האינטרנט של ההתנחלות איתמר

שטח אימונים או שטח למסיבות?

'מסיבת הטבע' בשטח אש/אימונים 903 במרץ 2014
(מתוך אתר ynet, צילום: אבי מרזן)

במהלך חג הפסח תשע"ד (מרץ 2014) התקיימה בצפון בקעת הירדן 'מסיבת טבע' בהשתתפות אלפי אנשים שהגיעו מתוך ישראל. המסיבה התפרסמה בדיעבד משום שעשרות מהמשתתפים אושפזו בבתי חולים בשל התייבשות ושיכרות. המסיבה נערכה בתוך שטח אימונים 901/903 הסמוך לבסיס האימונים של חטיבת כפיר ולהתנחלות רועי. האדמות הללו הן בבעלות פרטית של תושבי הכפר טובאס, והבעלים מנועים מלעשות בהן שימוש בשל נוכחות הצבא באזור זה. בעיתון 'הארץ' צוטט ראש מועצת בקעת הירדן דוד אלחייני:

'המסיבה קיבלה את כל האישורים הנדרשים ועמדה תחת פיקוח מחמיר של גורמי האכיפה. אני מוסר איחולי החלמה מהירה לפצועים ומבקש להדגיש: מתוך עשרת אלפים מבלים פונו 7 פצועים ונעצרו 15 מבלים בגין אחזקת סמים. איני מקל ראש בכך אולם עדיין, מדובר באחוז מזערי בהתחשב במספר המבלים העצום'.

(אלי אשכנזי, '40 חוגגים נזקקו לטיפול רפואי במסיבת טבע בבקעה, אחד מהם במצב קשה', הארץ, 22.3.2014, http://www.haaretz.co.il/news/local/1.2276548)

העובדה שמדובר בשטח צבאי נעלמה מדיווחיהם של כל כלי התקשורת שדיווחו על האירוע, וכך גם העובדה שעל פי החוק הצבאי למועצה האזורית אין כל סמכות חוקית לאשר שימוש מכל סוג שהוא באדמות אלו, שהן, כאמור, גם אדמות פרטיות וגם נמצאות בתוך שטח צבאי סגור. עובדות אלו לא מנעו מהמארגנים לערוך מסיבה נוספת באותו מקום חצי שנה אחר כך, במהלך חג הסוכות תשע"ה (אוקטובר 2014). מהיעדר הפרסומים בתקשורת על המסיבה השנייה אפשר ללמוד שהיא הסתיימה בלא נפגעים.

חלק שישי: השטחים הסגורים והאוכלוסייה הפלסטינית בגדה המערבית

אין ספק שההכרזה על סגירתם של שטחים נרחבים כל כך בגדה המערבית משפיעה השפעה עמוקה ובכמה וכמה היבטים על האוכלוסייה הפלסטינית כולה, ובעיקר על חופש התנועה של התושבים בגדה המערבית. הנפגעים העיקריים מסגירת השטחים הם תושבי הקהילות החיות בתוך האזורים הסגורים, או סמוך להם, ובמיוחד מי שמתגוררים בתוך שטחי האימונים שיש בהם פעילות אימונים אינטנסיבית. רוב הדיון בחלק זה יתרכז, לפיכך, בקהילות הפלסטיניות החיות בתוך השטחים שנסגרו לצורכי אימונים, או סמוך להם. עם זאת, חלק מהנתונים המספריים שנציג בפרק זה כוללים את כל השטחים הסגורים שנסגרו לכל מגוון מטרות הסגירה, לרבות השטחים שאינן סגורים בפועל.

יש להדגיש שהדברים המובאים בחלק זה אינם מתיימרים להקיף את נושא השפעת סגירת השטחים על האוכלוסייה הפלסטינית מכל היבטיו. חלק זה של הדו"ח אינו אלא הזמנה למחשבה ולמחקר נוסף של נושא זה.

קהילות פלסטיניות בתוך שטחי אימונים

בשנת 2013 ערך OCHA סקר כללי של האוכלוסייה הפלסטינית באזור C. אחד הממצאים בסקר זה הוא שבאזור C חיים כ־300 אלף פלסטינים, והם מפוזרים ב־532 אזורי מגורים.[130] בסקר זה נמנו 38 קהילות פלסטיניות החיות בשטחי אימונים, ובהן כ־6,200 נפש, ועוד 50 קהילות החיות סמוך לשטחי אימונים, אוכלוסייתן היא 12,176 נפש.[131] חלקה של אוכלוסייה זו מוצאה כפרי ('פלאחים') וחלקה ממוצא בדווי, אך רובם המוחלט של התושבים תלויים לפרנסתם ברעיית צאן ובחקלאות, וסגירת שטחי האימונים הצבאיים מגבילה את פרנסתם, ובמקרים מסוימים אף פוגעת פגיעה אנושה ביכולתם להתקיים מבחינה כלכלית.[132] אחת הסיבות לפגיעה זו היא שחלק ניכר מהאזורים שהוכרזו שטחי אימונים - ובעיקר השטחים שבחלקה המזרחי של הגדה המערבית - משמשים זה דורות אסם התבואה ושטחי המרעה העיקריים של הקהילות החיות בכפרים שלאורך גב ההר ובבקעת הירדן.

בכמה הזדמנויות חזרו דוברים מטעם מדינת ישראל על הטענה שהכרזה על שטחי אימונים בגדה נעשית רק לאחר שנבדק שאין במקום 'תושבי קבע', וששההכרזה על שטחים אלו שטחי אימונים אינה פוגעת 'במרקם החיים' של התושבים.[133] אולם עימותן של הצהרות אלו עם המציאות בשטח מעלה שמדובר בהכרזות ריקות מתוכן ומטעות. סימנים בשטח וראיונות שערכנו עם תושבים פלסטינים החיים סמוך לאזורים שיש בהם פעילות אימונים של הצבא (בין שטחי אימונים רשמיים, בין אתרים שצה"ל מתאמן בהם בלא להכריז עליהם שטחי אימונים), מלמדים שההשפעה של אימונים אלו על תושבי הקהילות הסמוכות עצומה, ולפעמים אף הרסנית.

לשם הכנת דו"ח זה בדקנו תצלומי האוויר של חלק מהיישובים הכלולים בתוך שטחי האימונים משנת 1967.[134] מבדיקה זו עולה שאין ספק שחלק מהיישובים הכלולים בשטחי האימונים היו קיימים עוד לפני ההכרזה על שטחיהם שטחים סגורים. על סמך תצלומי אוויר אלו אי אפשר, כמובן, לקבוע אם יישובים אלו היו מאוכלסים כל השנה או רק חודשים אחדים בשנה, כפי שטענה המדינה בתשובתה לעתירת תושבי הקהילות בשטח אימונים 918. כך או כך, מתצלומי האוויר האלה ברור שכפרים אלו היו חלק מהמרחב שאנשים חיו בו, עבדו בו והתפרנסו ממנו במשך דורות, ושההכרזה עליהם שטחי אימונים סגורים פגעה פגיעה קשה ב'מרקם חייהם' של תושבי הקהילות האלה.

---

[130] ראו: http://www.ochaopt.org/documents/ocha_opt_pressrelease_5_march_2014_heb.pdf, וכן: http://www.ochaopt.org/documents/ocha_opt_fact_sheet_5_3_2014_he_.pdf

[131] למעשה, מספר התושבים בשטחים אלו גבוה הרבה יותר מהמספרים שהופיעו בסקר, שכן הסקר לא כלל את תושבי הכפרים שבמערב הגדה המערבית, כפרים שאדמותיהם נמצאות בחלקן בתוך שטחי אימונים שאינם בשימוש בפועל.

[132] מנתונים רשמיים שהועברו מהמנהל האזרחי למחלקה המשפטית של שומרי משפט - רבנים למען זכויות האדם, עולה כי בשנים 1995-2010 גורשו יותר מ־109 אלף ראשי צאן משטחי אימונים.

[133] ראו עמוד 15 במסמך זה.

[134] אין באפשרותנו לבדוק את כל שטחם של שטחי האימונים בשל הכיסוי החלקי של תצלומי האוויר העומד לרשותנו.

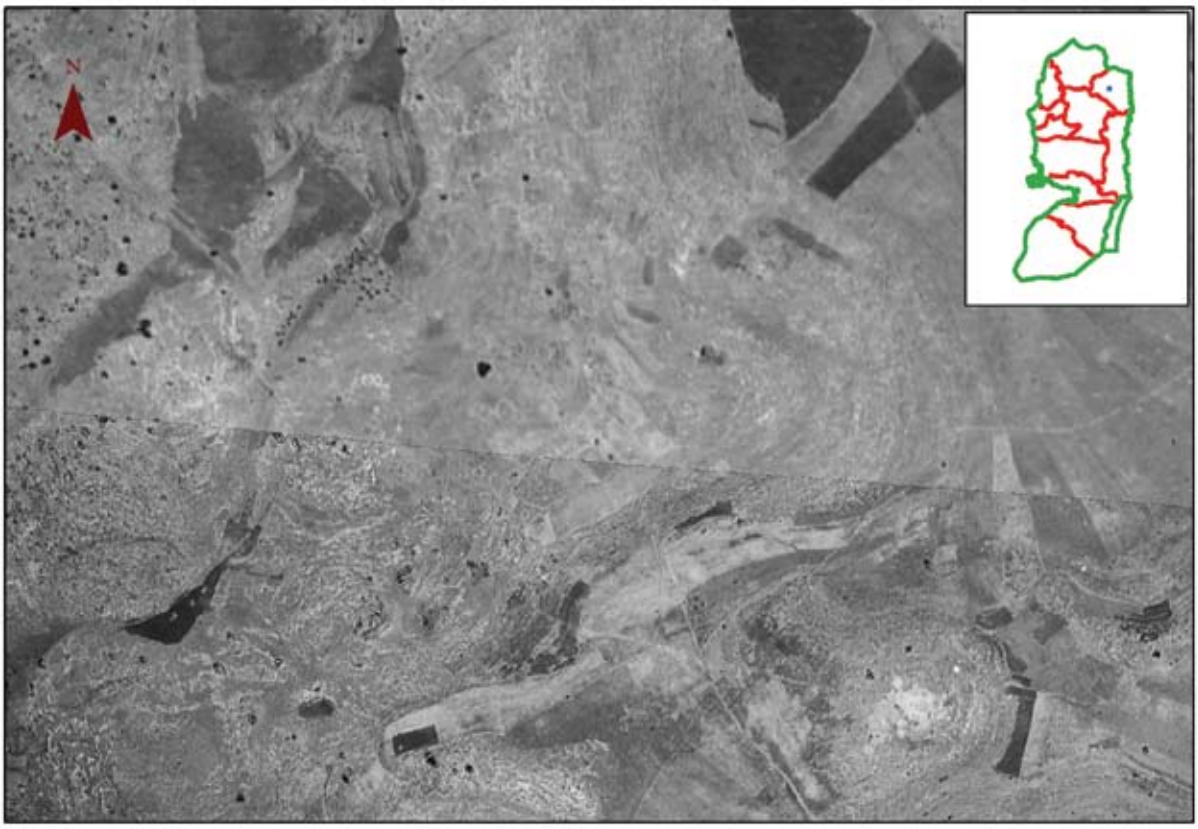

חירבת ירזא בשטח אימונים 901 ממזרח לטובאס בשנת 1967

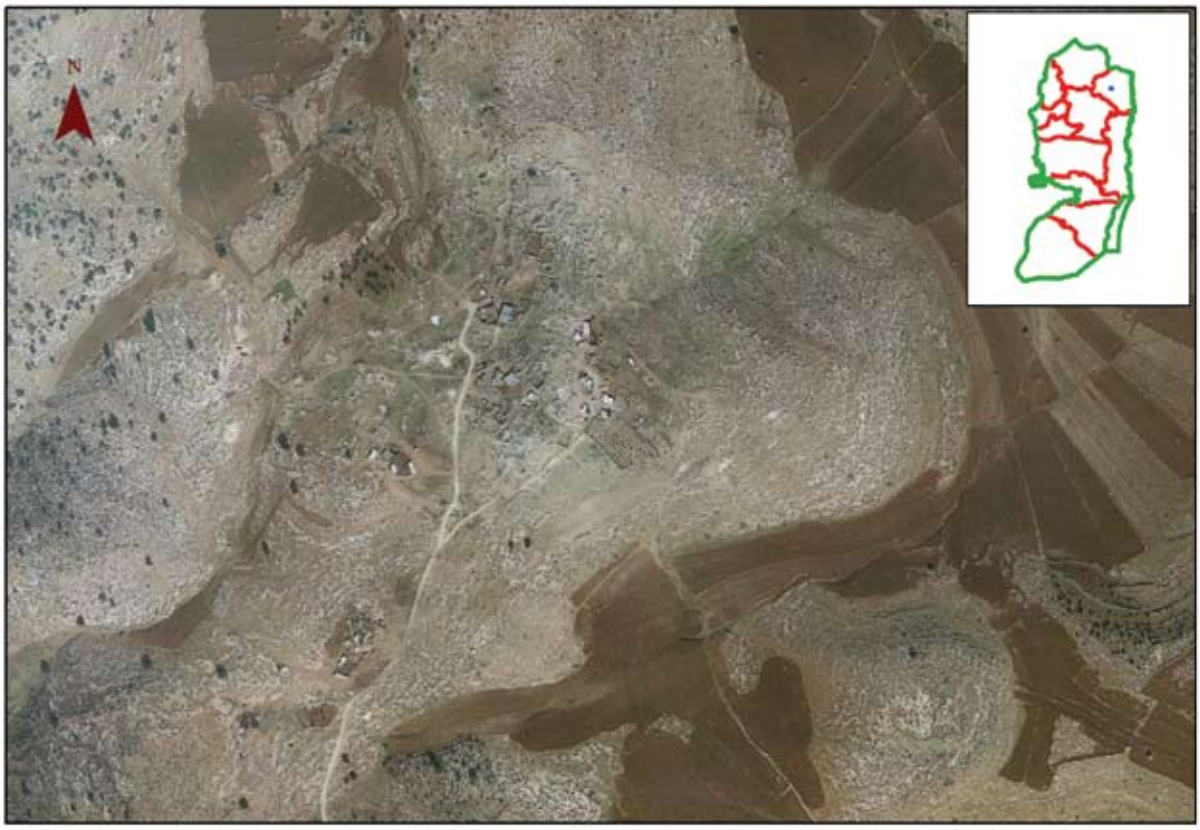

חירבת ירזא בשטח אימונים 901 ממזרח לטובאס בשנת 2014

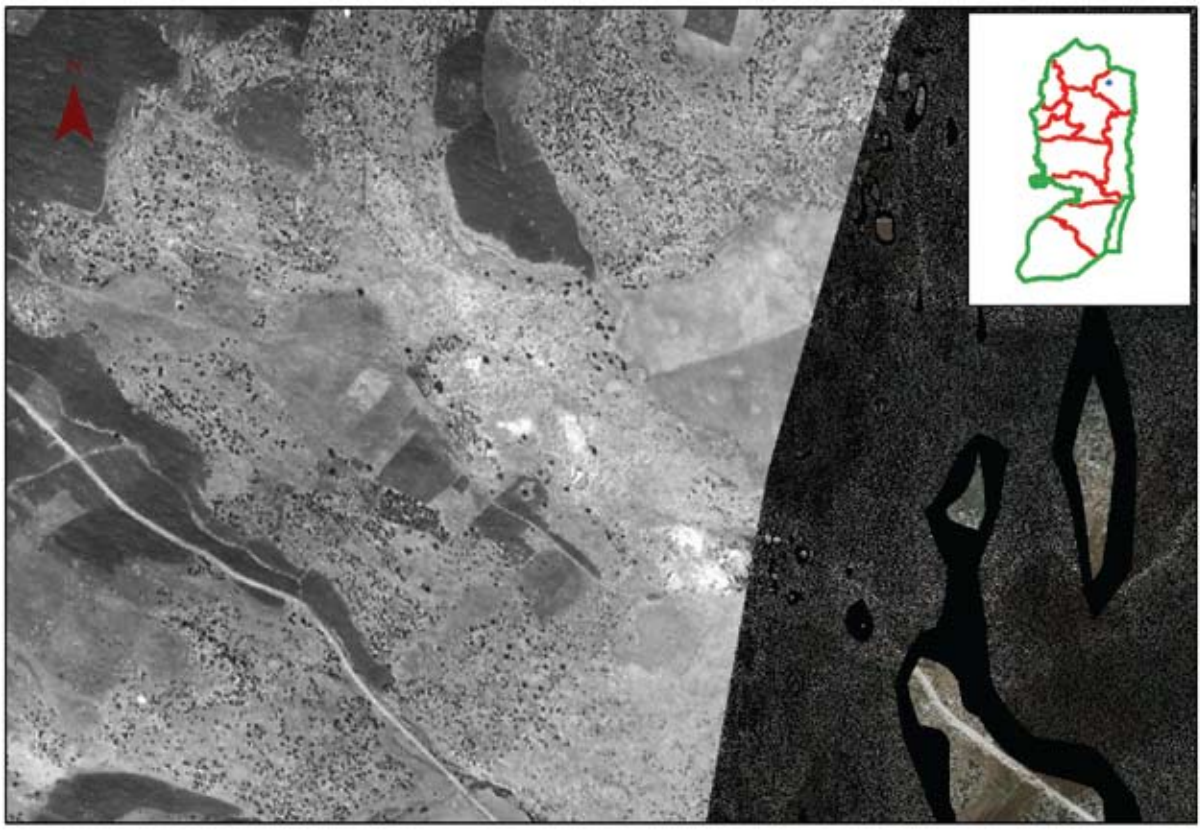

הכפר אל־עקבה בשטח אימונים 900 מצפון מזרח לטובאס בשנת 1967

הכפר אל־עקבה בשטח אימונים 900 מצפון מזרח לטובאס בשנת 2014

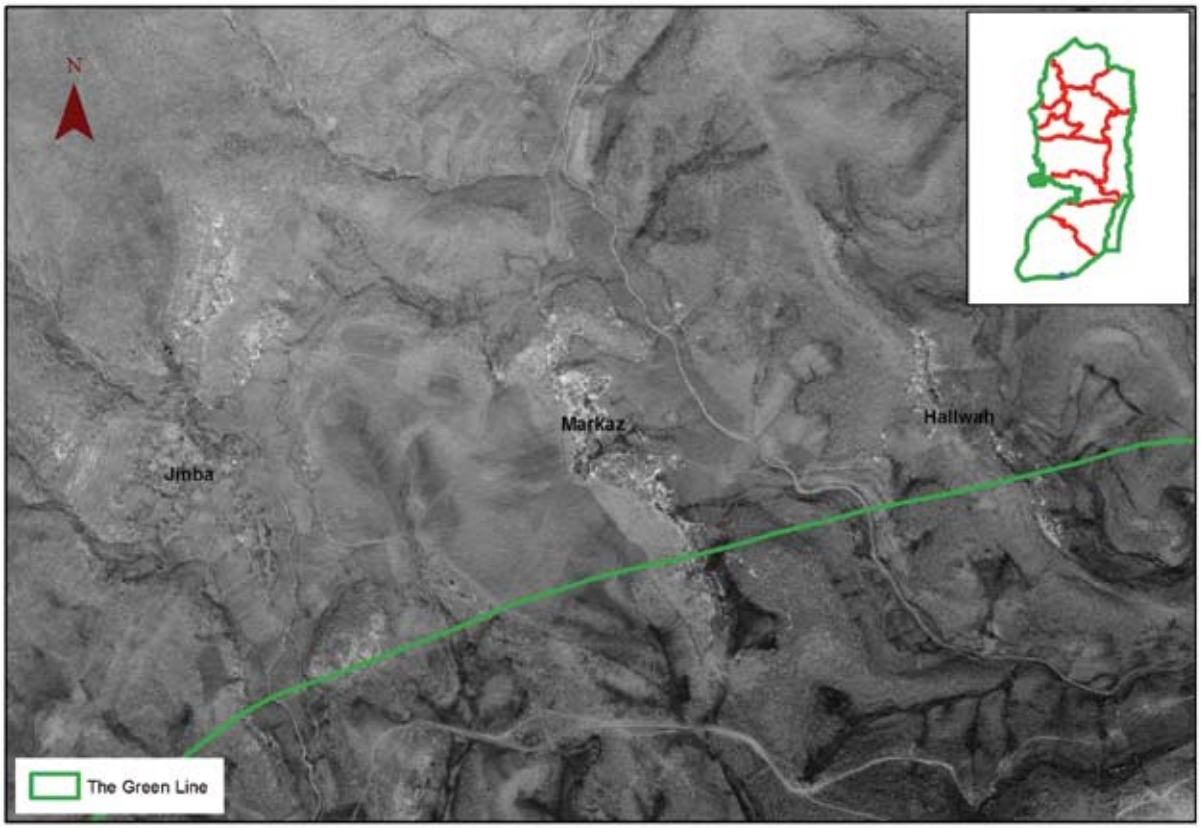

הכפרים ג'נבה, מַרְכַּז וחלאוה בשטח אימונים 918 שבדרום מזרח הר חברון בשנת 1967

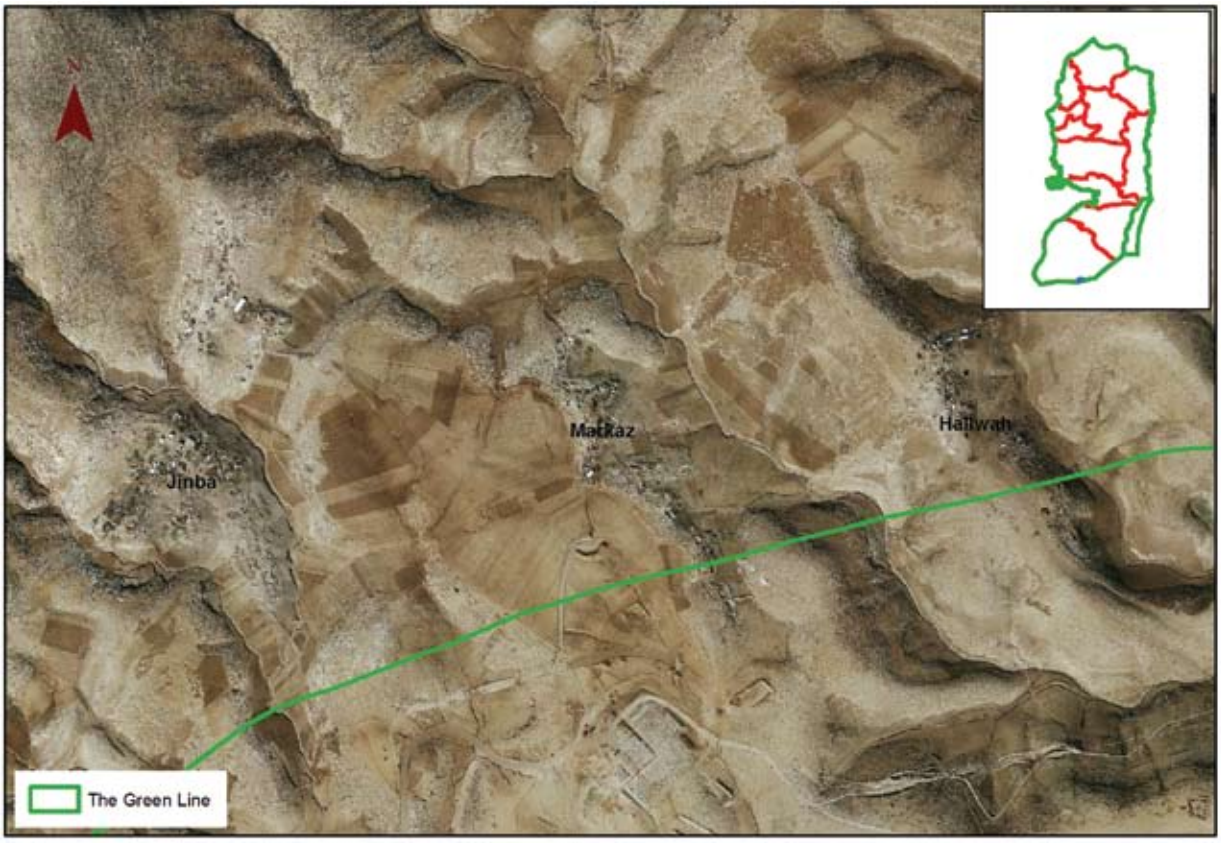

הכפרים ג'נבה, מַרְכַּז וחלאוה בשטח אימונים 918 בדרום מזרח הר חברון בשנת 2014

עדותו של נדב ויימן - חייל מילואים

באמצע נובמבר 2012 נטלתי חלק בתרגיל אוגדתי. התחלנו סמוך להר בזק [ממזרח לטובאס] והמשכנו בטורים משוריינים לכיוון צפון. התרגיל היה חמישה ימים, שמתוכם שלושה וחצי ימים היו בגדה המערבית והשאר בתוך ישראל. באיזשהו שלב חצינו את הגדר במעבר שנפתח עבורנו, ורק הנגמש"ים והג'יפים המשיכו אל תוך ישראל. הטנקים והתותחים הכבדים נשארו בתוך הגדה, אבל אנחנו המשכנו עוד יום וחצי עד התבור.
בגדה אתה נוסע איך שבא לך ולא דופק חשבון. עברנו בשדות של אנשים ובתוך כפרים. ברגע שעברנו את הקו הירוק נסענו בהתחלה על כביש נוף גלבוע עם הנגמ"שים ואחר כך רק על כבישי קק"ל. אתה לא יכול לעשות מה שאתה רוצה כמו בגדה, וכל תנועה דורשת אישורים. אין מה להשוות בכלל את מה שקרה שם משני צדי הגבול. הצבא מתנהל אחרת לחלוטין בשטחים אלו. נראה היה שהנזקים שגרמנו לרכוש של האוכלוסייה הפלסטינית ולתשתיות הכבישים בגדה לא מעניינים אף אחד.

חקלאות פלסטינית מסורתית בתוך שטחים הסגורים

למרות השינויים הניכרים שחלו בחברה הפלסטינית ובכלכלתה מאז 1967, ובהם הירידה במספר המועסקים בענפי החקלאות, גם היום ממלאת החקלאות תפקיד נכבד בתרבות הפלסטינית ובכלכלתם של תושבי הגדה המערבית.[135] לא יהיה מופרז לקבוע שרובם המוחלט של השטחים הסגורים בגדה המערבית, אם לא כולם, תרמו בעבר תרומה כלשהי לכלכלת האוכלוסיה הפלסטינית (הכפרית והנוודית למחצה), בהיותם שטחים חקלאיים מעובדים או בהיותם שטחי מרעה פתוחים בעונות מסוימות בשנה. אין ספק שהגבלות הכניסה לשטחים האלה והנזקים שהפעילות הצבאית מסבה לגידולים במקומות שיש בהם אימונים (ובעיקר אימונים שמשתתפים בהם כלי רכב משוריינים), פוגעים פגיעה של ממש בכיסם של פלסטינים רבים.

שדות בבעלות תושבי הכפר עקרבה לאחר אימון צבאי במקום, דצמבר 2014. האזור כלול בשטח אימונים 904א

[135] ראו עמוד 23 במסמך זה.

עדותו של אבו אל עבאס רשאידה

כבר כמה שנים שאני והבנים שלי עוזבים בכל שנה את הכפר מדרום מזרח לבית לחם, ומבלים את חודשי החורף באזור נבי מוסא עם עדר העזים שלנו, המונה כמאתיים עזים, כי באזור זה יש הרבה שטח מרעה. אנו תמיד נמצאים במרחק של כמה קלומטרים דרומה משטחי האימונים של הצבא. אנו ישנים באוהל ושותים ממי הבארות שבמקום. ביום חמישי, 1 בינואר 2015, בא אליי פקח של המנהל האזרחי ואמר לי שאני חייב ללכת מהמקום. אמרתי לו שאנו רחוקים משטחי האימונים ומדובר בשטח פתוח ולא מגודר, אבל לא עזר כלום. הוא אמר לי שאני חייב לעזוב את המקום בתוך כמה ימים, אחרת הוא יחרים את העדר שלי.

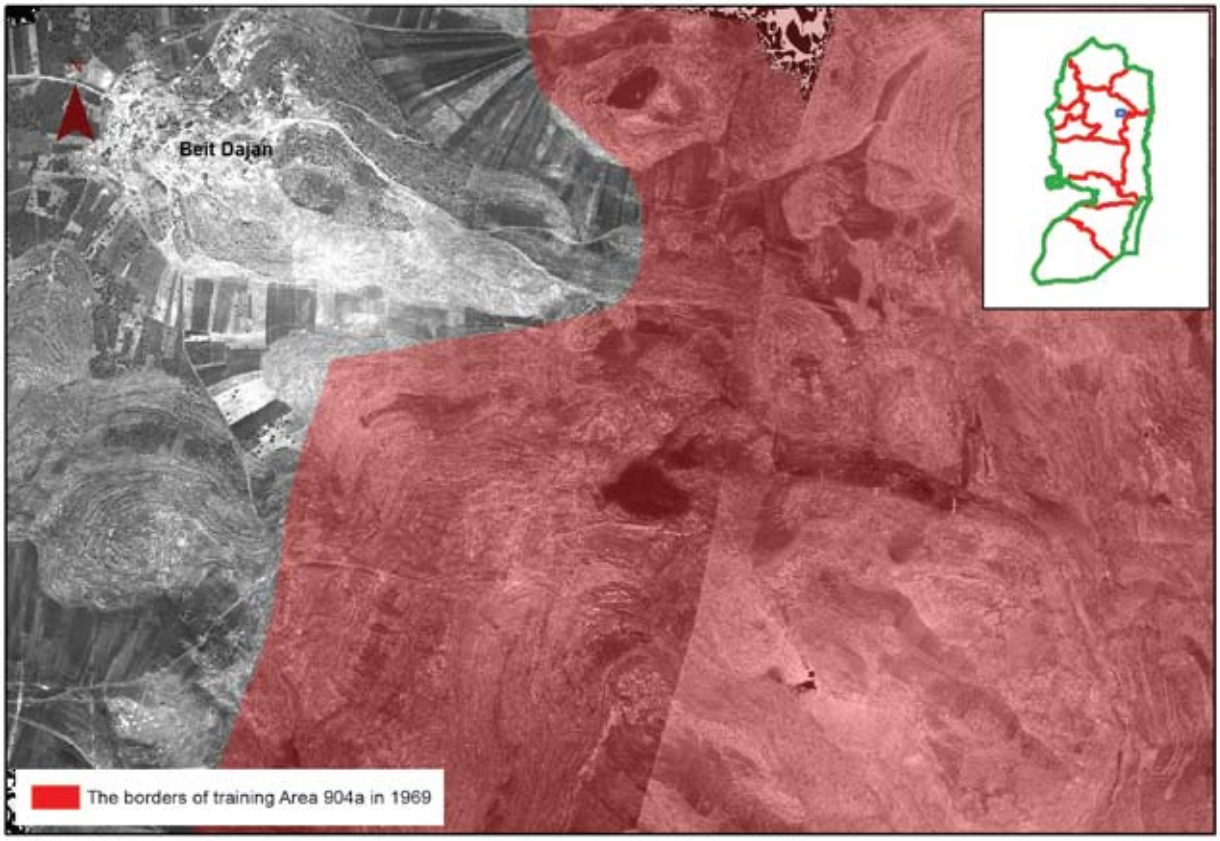

הכפר בית דג'ן בנפת שכם בשנת 1969 וגבולות שטח אימונים 904א. שטח אימונים זה הוכרז שטח סגור באוגוסט 1967, ושטחו התפרש על פני כ־14 אלף דונם - כשליש מהאדמות החקלאיות ומשטחי המרעה של הכפר ב־1967

קטיעת דרכים היסטוריות באמצעות סגירת שטחים

כאמור, היבט חשוב נוסף של 'מרקם החיים' של הפלסטינים בגדה המערבית המושפע מסגירת השטחים הוא חופש התנועה. יכולתם של התושבים הפלסטינים לנוע ממקום למקום נפגעת פגיעה קשה בעקבות קטיעתן של דרכים היסטוריות שחלקים מהן מוכרזים שטחים סגורים. בשטחים שהוכרזו שטחי אימונים עוברות דרכים שהיו בעלות חשיבות מקומית, וגם דרכים חשובות יותר. במקרים רבים עיצבה סגירת השטחים מחדש את מפת הדרכים הפתוחות בפני האוכלוסייה הפלסטינית, שכן השימוש בדרכים העוברות בשטחים סגורים נהפך לבלתי חוקי, ובמקרים מסוימים הוא אף כרוך בסיכון של ממש, בין בהיבט המשפטי בין בהיבט הפיזי.

אין בידינו היום נתונים מדויקים על כל הדרכים שהשימוש בהן נפגע בעקבות ההכרזה עליהן או על קטעים מהן שטחים סגורים. איסוף הנתונים הדרושים כדי לאמוד את היקף התופעה הזאת - מספר הדרכים, אורכן וחשיבותן - וניתוחם של הנתונים האלה דורשים מחקר ממוקד נוסף.

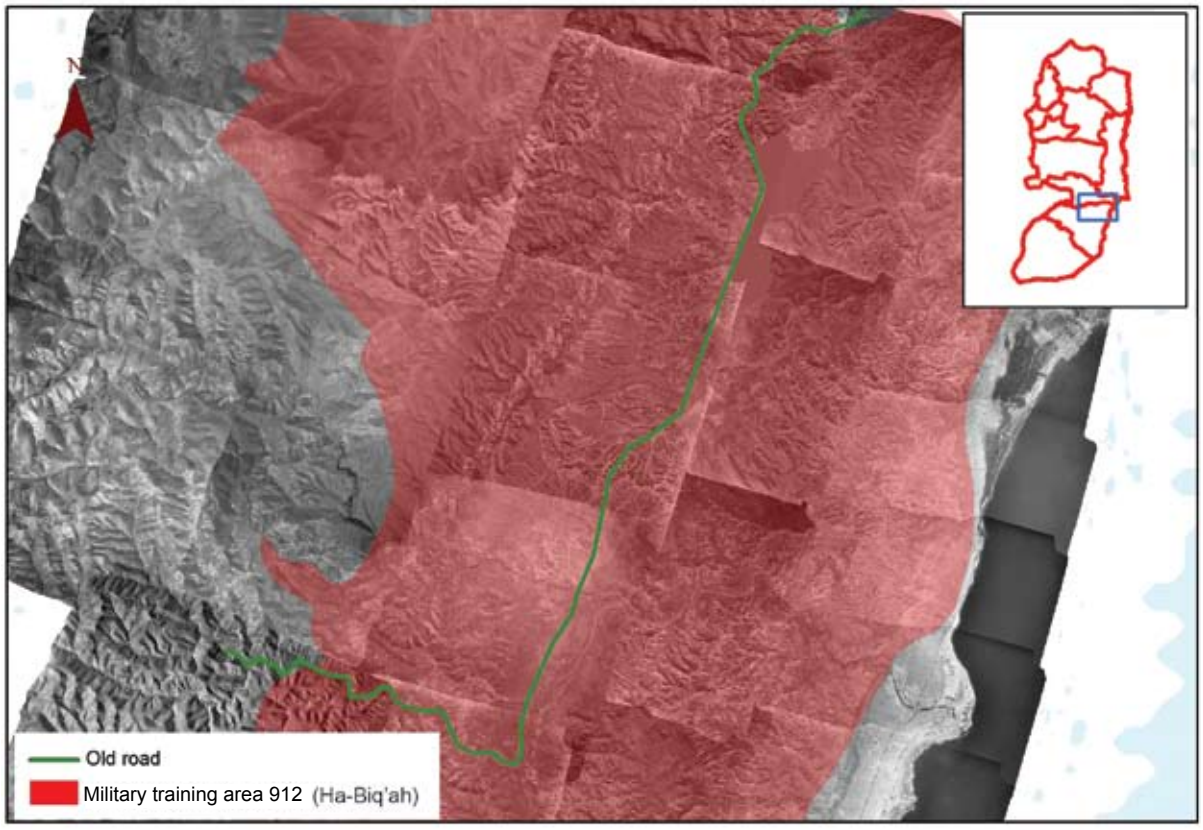

הדרך ההיסטורית שחיברה את נבי מוסא עם כפרי א־תעמרה שמדרום מזרח לבית לחם דרך בקעת הורקניה נכללה בשטח אימונים 912 ('הבקעה') ובכך נחסמה לתנועת פלסטינים

אדמות בבעלות פלסטינית פרטית בתוך השטחים הצבאיים סגורים

מאות אלפי דונם של אדמות בבעלות פלסטינית פרטית כלולים בתוך שטחים סגורים. ממיפוי השטחים הפרטיים בגדה המערבית שערך המנהל האזרחי מתברר שכ־376 אלף דונם של קרקע פרטית נמצאים בתוך השטחים הסגורים. כלומר כמעט 21% מכלל השטחים הסגורים הם אדמות פרטיות. נוסף לאדמות הפרטיות האלה, עוד כ־11,600 דונם של קרקעות פרטיות נמצאים בתוך כ־250 מובלעות הנמצאות בתוך שטחי השיפוט של ההתנחלויות.[136] אף שלהלכה מובלעות אלו אינן חלק משטחי ההתנחלויות, בעליהן של רבות מהן אינם יכולים להיכנס אליהן כלל, או שגישתם אליהן מוגבלת.

בהקשר זה חשוב לציין שהפלסטינים אינם מקבלים את הגדרותיה של ישראל בדבר סוגי הבעלות על הקרקע באזורים של הגדה המערבית בהם הסדר המקרקעין לא הושלם - במקרים רבים ישראל מגדירה קרקע מסוימת 'אדמת מדינה', ואילו הפלסטינים רואים בה רכוש פרטי שהופקע בניגוד לחוק.[137] אין ספק אפוא שאם פלסטינים היו ממפים את הקרקעות הפרטיות בתוך השטחים הסגורים היה מתקבל שטח גדול הרבה יותר.

[136] מספר זה אינו כולל אלפי דונם של שטחים בבעלות פרטית השייכים לתושבי שלושת הכפרים הפלסטינים (עמואס, נובא ובית יאלו) שבתוך שטח סגור 'י במובלעת לטרון. אין בידינו נתונים רשמיים באשר לבעלויות הקרקעות באזור זה, שכן המנהל האזרחי אינו ממפה אותן, ככל הנראה, משום שסיפוחו של שטח זה למדינת ישראל נראה בעיני הרשויות עובדה מוגמרת.

[137] לעניין זה ראו דו"ח בצלם: ניר שלו, 'באצטלה של חוקיות', פברואר 2012,
http://www.btselem.org/download/201203_under_the_guise_of_legality_heb.pdf

פילוח האדמות הפרטיות שבתוך השטחים הסגורים על פי מטרת סגירתם מלמד שקצת יותר ממחציתן כלולות בשטחי אימונים, המהווים כאמור את חטיבת השטח הגדולה ביותר בתוך השטחים הסגורים, וכשליש מהאדמות הפרטיות נמצאות בתוך השטחים הסגורים שלאורך גבולות הגדה המערבית (כלומר בשטח הסגור בצו 151 ובמרחב התפר). ראוי לשים לב ש־12% מכלל השטח הפרטי הכלול בשטחים סגורים נמצאים בתוך תחומי שיפוט של התנחלויות, אף על פי שישראל מחויבת שלא לעשות שימוש בשטחים פרטיים לשם בניית התנחלויות.[138]

אדמות פרטיות בתוך שטחים סגורים, על פי מטרת הסגירה (בדונמים)

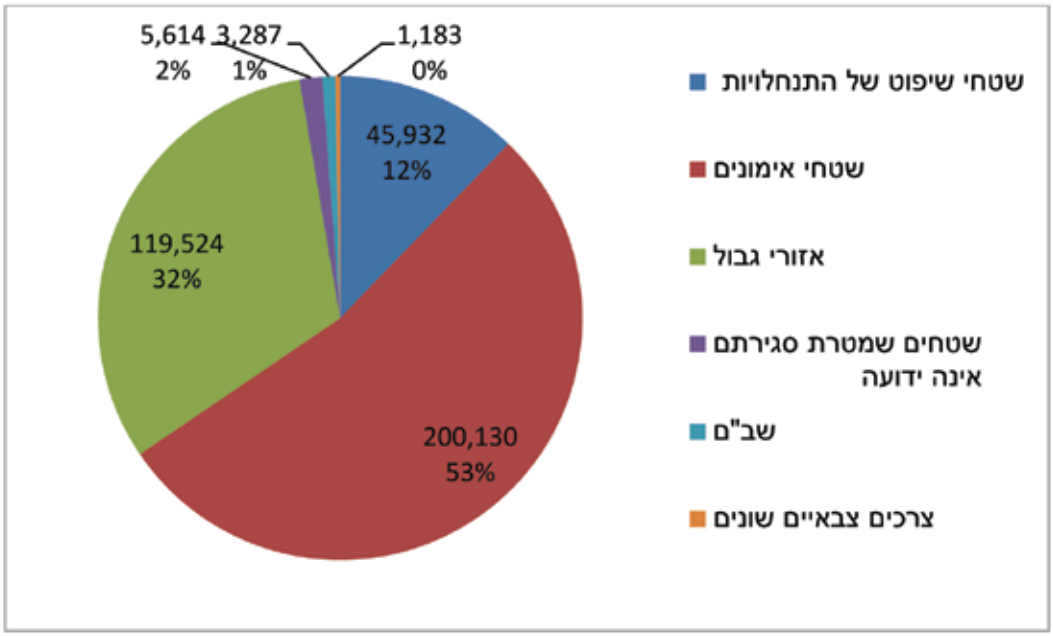

הרס חלקות חקלאיות בתוך השטחים הסגורים והנטשתן

בחלק החמישי הבאנו כמה דוגמאות לתופעה הנרחבת של השתלטות מתנחלים על אדמות פרטיות של פלסטינים בשטחים סגורים, בין היתר לשם עיבודים חקלאיים (ראו עמוד 76-78). אולם השטחים הפרטים האלה שמתנחלים השתלטו עליהם הם רק חלק קטן מהשטחים הפרטיים הנמצאים בשטחים הסגורים. שטחים גדולים הרבה יותר אינם נגישים לבעליהם הלכה למעשה, אף שלא נעשה בהם כל שימוש (שימוש צבאי, חקלאות או בנייה).

על פי הערכתנו הזהירה, מדובר בעשרות אלפי דונם של אדמות פרטיות בשטחים סגורים שבעליהן אינם יכולים להגיע אליהן כלל, או שהם יכולים להגיע אליהן לעתים נדירות ובמגבלות חמורות שאינן מאפשרות להם להפיק מהן פירות של ממש. מכיוון שבשלב זה אין באפשרותנו לכמת את התופעה הזאת, שכן כימות כזה דורש עבודת מיפוי גדולה ומורכבת שלא נעשתה עד כה, נסתפק בכמה דוגמאות.

[138] ראו דו"ח צוות מעקב התנחלויות של שלום עכשיו: דרור אטקס וחגית עופרן, 'עבירה גוררת עבירה', נובמבר 2006, http://www.peacenow.org.il/content/%D7%A2%D7%91%D7%99%D7%A8%D7%94-%D7%92%D7%95%D7%A8%D7%AA-%D7%A2%D7%91%D7%99%D7%A8%D7%94-%D7%94%D7%AA%D7%A0%D7%97%D7%9C%D7%95%D7%99%D7%95%D7%AA-%D7%A2%D7%9C-%D7%A7%D7%A8%D7%A7%D7%A2%D7%95%D7%AA-%D7%A4%D7%A8%D7%98%D7%99%D7%95%D7%AA-%D7%A9%D7%9C-%D7%A4%D7%9C%D7%A1%D7%98%D7%99%D7%A0%D7%99%D7%9D

תצלומי האוויר שלהלן ממחישים את תהליך דחיקת רגליהם של תושבים פלסטינים מהשטחים הסגורים:

ב־20 בספטמבר 2005 נחתם צו סגירה לשטח בן 400 דונם של אדמות פרטיות ומעובדות של תושבי הכפרים נאקורה ודיר שארף, סביב ההתנחלות שבי שומרון, מצפון מערב לשכם. תצלומי אוויר מ־1999 ומ־2014 מראים את הירידה החדה ברמת העיבוד של האדמות באזור זה בעקבות סגירת השטח והכרזתו שב"ם של ההתנחלות.

1999

2014

ההתנחלויות אלקנה ושערי תקווה נכללו בשטח שנסגר בשנת 2003 במסגרת ההכרזה על סגירת 'מרחב התפר'. בין שתי ההתנחלויות נטועים מאות דונם של מטעי זיתים של תושבי הכפר מסחה שממזרח לגדר ההפרדה. בעקבות ההכרזה על אזור שטח צבאי סגור נאסרה על הבעלים הגישה למטעים, או למצער הוגבלה לימים ספורים בשנה. תצלומים מהשנים 1999 ו־2014 מראים את הירידה שחלה ברמת העיבוד של השטח.

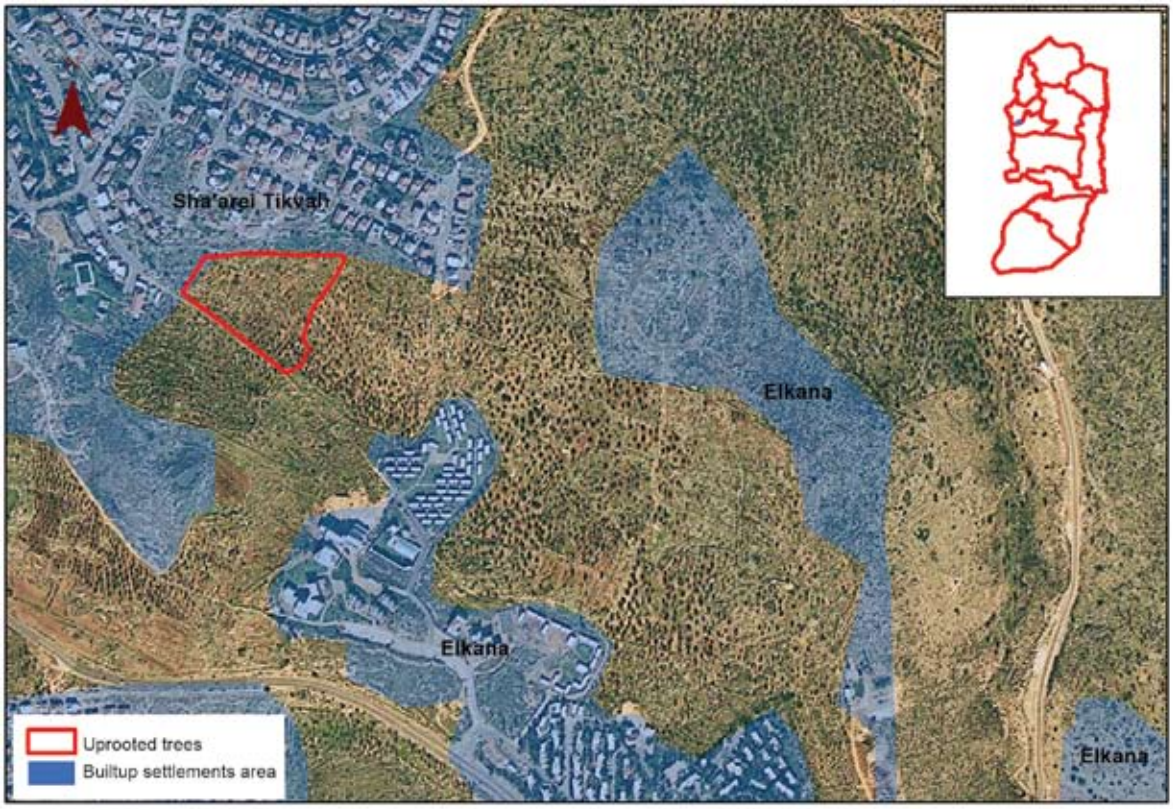

1999

2014

שטח אימונים 901 ממזרח להתנחלות רועי נסגר כבר ב־1 באוגוסט 1967. מדובר בשטח אימונים שחלקים מתוכו אכן משמשים לעתים קרובות לאימונים צבאיים. אימונים אלו גורמים נזק רב לתאי שטח נרחבים שבעליהם, תושבי העיירה טובאס וכפרי הבת שלה ממזרח לה, עיבדו אותם בעבר.

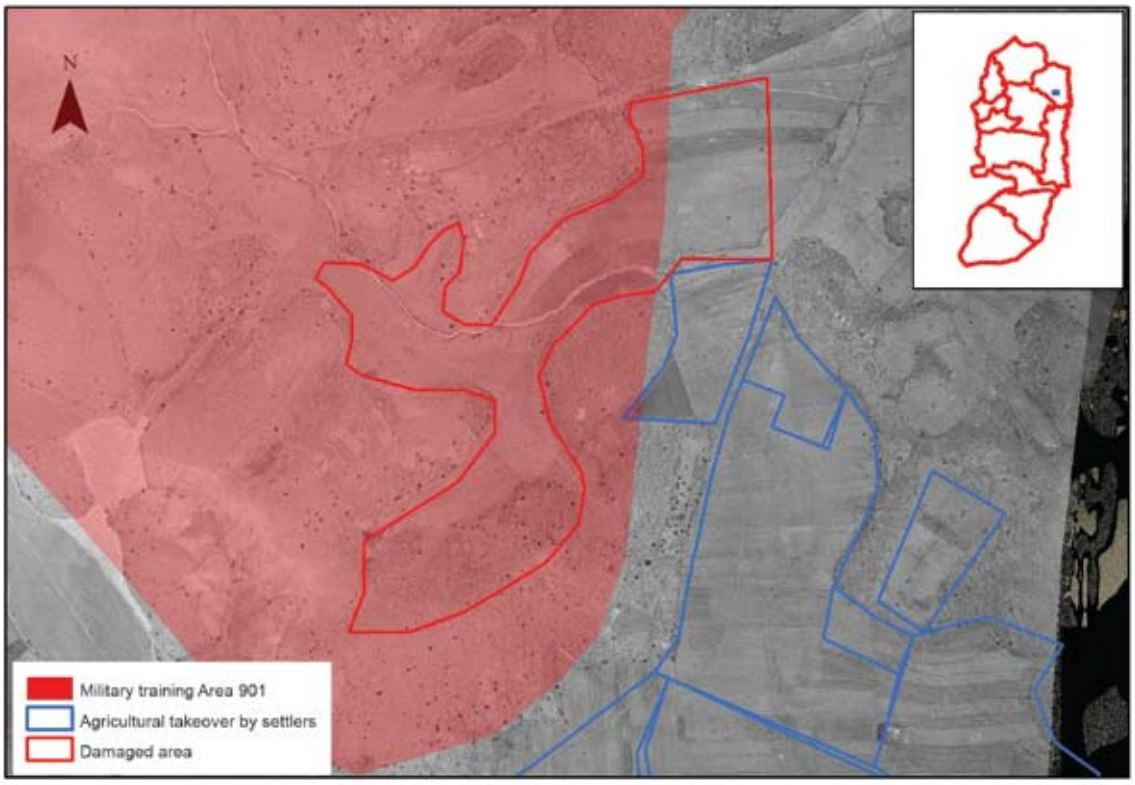

1967

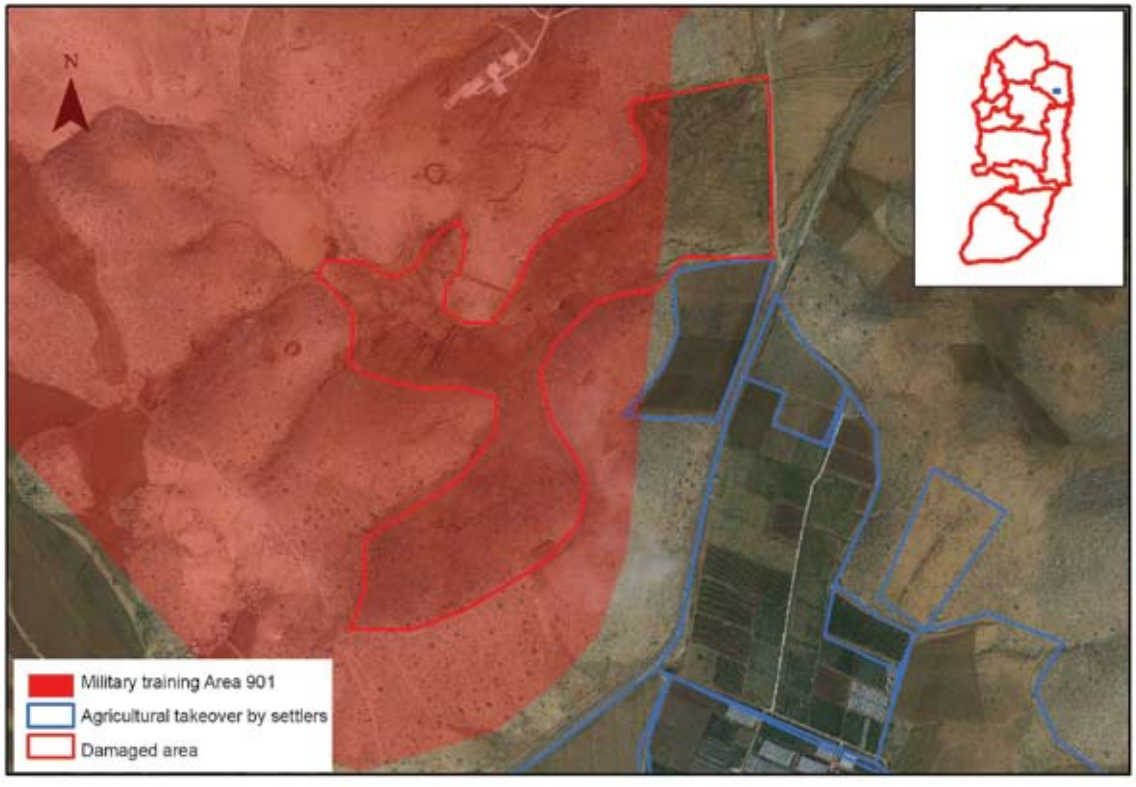

2014

בנייה "בלתי חוקית" (בב"ח) פלסטינית בשטחים סגורים

דרך אחת לאמוד את השפעתם של צווי הסגירה על יכולתם של פלסטינים לעשות שימוש בחלקים שונים של שטח C, היא לבדוק כמה מאיתורי הבב"ח הפלסטינים בשטח C נמצאים בתוך השטחים הסגורים. ובכן, על פי נתוני המנהל האזרחי, בחודש ינואר 2015 היו 14,375 איתורי בב"ח פלסטיניים בשטחי C, 3.094 מהם (21.5%) נמצאים בשטחים סגורים, ובכלל זה בשטח שהוכרז בשנת 2003 'מרחב התפר'. מתוך כל איתורי הבב"ח בשטחים הסגורים - 1,128 איתורים נמצאים בתוך שטחי שיפוט של התנחלויות, ו־1,137 איתורים נמצאים בשטחי אימונים.[139] 731 איתורי בב"ח נוספים נמצאים בתוך אזורי הגבול של הגדה המערבית עם ישראל (רובם במרחב התפר, אזור שחיים בו כ־11 אלף תושבים פלסטינים), ו־98 בב"חים נמצאים בשטחים שמטרת סגירתם אינה ידועה לנו.

העובדה שאף שהשטחים הסגורים הם 52% משטח C רק 21.5% מאיתורי הבב"ח נמצאים בשטחים האלה עשויה לרמוז שסגירת השטחים האלה אכן מצמצמת מאוד את המרחב שבו פלסטינים מעזים לבנות מלכתחילה, בהניחם שבנייה בשטחים אלו כרוכה בסיכון רב יותר מבנייה בשאר שטחי C (שגם היא ברובם המוחלט של המקרים נעשית בלי לקבל אישורים מהמנהל האזרחי).[140] עם זאת, למרות הנתון הזה, לדעתנו, בשלב זה אי אפשר להסיק מסקנות ברורות בעניין זה, משום שלא מן הנמנע שסיבה נוספת למיעוט איתורי הבב"ח בשטחים אלו ששטחים אלו מרוחקים יחסית מגרעיני הכפרים והערים, ולכן מלכתחילה יש בהם פחות בנייה.

השפעתה של מדיניות סגירת השטחים הנרחבת שישראל נוקטת על הפרישה היישובית הפלסטינית ועל החלטותיהם של תושבים היכן לבנות והיכן לא, היא סוגיה מורכבת הדורשת מחקר נוסף שישלב בין מגוון מקורות, ובהם גם ראיונות עם אנשי הקהילות הפלסטיניות שאדמותיהם נכללו בשטחים הסגורים.

<u>התפלגות איתורי בב"ח פלסטיניים בשטחים סגורים, על פי מטרת הסגירה</u>

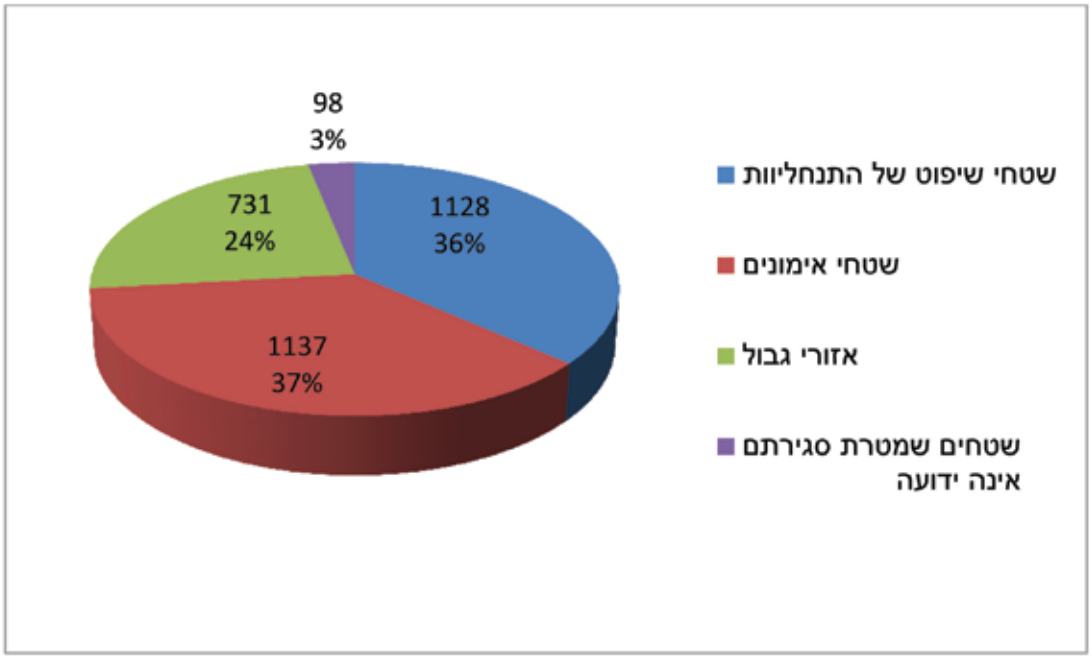

[139] ראו לציין שכמחצית מאיתורי הבב"ח הפלסטיניים בתחומי שיפוט של התנחלויות נמצאים בתחומי שיפוט של ההתנחלויות כפר אדומים, מעלה אדומים וקידר. איתורי בב"ח אלו נמצאים ביישוביהם של בני שבט הג'האלין.

[140] דו"ח בְּמקוֹם, ניר שליו ואלון כהן־ליפשיץ, 'התחום האסור, מדיניות התכנון הישראלית בכפרים הפלסטינים בשטחי C', יוני 2008, http://bimkom.org/wp-content/uploads/the-prohibited-zone-heb-2.pdf

התפלגות איתורי בב"ח פלסטינים בשטחי אימונים (1,137 איתורים), על פי שטח אימונים[141]

שטח אימונים	מספר הבב"חים
203	37
208	21
309א	172
900	133
901	58
903	19
904א	110
918	268
934	15
935	38
'הבקעה'	230
906	13
929	13

הריסת מבנים פלסטיניים בשטחי אימונים

מעיבוד נתוני המנהל האזרחי שהועברו אלינו בינואר 2015 עולה שבשטחי האימונים נהרסו בסך הכול 198 מבנים, שהם כ־17.5% מתיקי הבב"ח בשטחי האימונים. שיעור זה דומה מאוד לשיעור ההריסות של איתורי בב"ח פלסטינים בשטח C כולו, העומד, כאמור, על כ־18% (מספרים אלו אינם כוללים את ההריסות והפינויים שפלסטינים ביצעו בעצמם).[142] במילים אחרות, **נתוני המנהל האזרחי מלמדים שהאכיפה בשטחי האימונים אינה רבה יותר מהאכיפה בשאר שטחי C.**

הדו"חות השנתיים של יחידת הפיקוח של המנהל האזרחי מסכמים את 'פעולות האכיפה' שבוצעו בשטחי אימונים בשנים 1995-2010.[143] העובדה הבולטת ביותר העולה מדו"חות אלו היא שפעולות האכיפה בשטחי האימונים נעשו אך ורק כנגד פלסטינים, שכן אין בהם כל זכר לאכיפה של בנייה בלתי חוקית או של עיבודים חקלאיים בלתי חוקיים של ישראלים בשטחים אלו.[144]

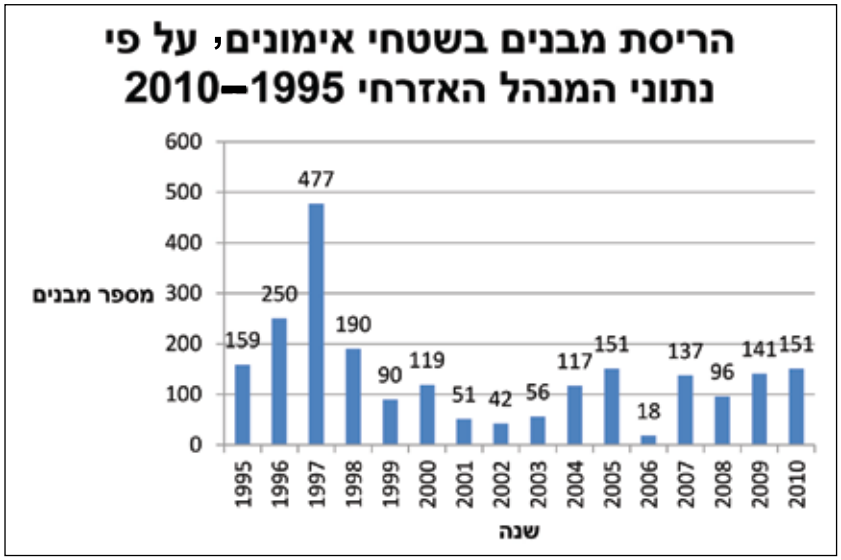

[141] שטחי אימונים שבהם היו פחות מעשרה איתורי בב"ח אינם מוצגים בתרשים הזה.
[142] על פי נתוני המנהל האזרחי, אחוז ההריסות של איתורי בב"ח במגזר הישראלי בגדה עומד על כ־6.4%. (נתון זה אינו כולל הריסות ופינויים עצמיים)
[143] דו"חות אלו הועברו למחלקה המשפטית של שומרי משפט - רבנים למען זכויות האדם בראשית שנת 2012, במענה לבקשת מידע רשמית.
[144] ראו לעיל, עמ' 78-86.

על פי דו"ח OCHA (שהוזכר קודם בעמוד 89), בשנים 2009-2014 נהרסו 742 מבנים בשטחי האימונים המוכרזים בגדה המערבית, 688 מהם (כ־93%) נהרסו בשטחי אימונים בבקעת הירדן, והשאר בשטחי אימונים בשאר שטח C. עובדה זו אינה מפתיעה אם מביאים בחשבון שרוב שטחי האימונים המוכרזים וכל שטחי האימונים הפעילים נמצאים לאורך בקעת הירדן.

ראוי לשים לב לנתוני המנהל האזרחי ולנתוני OCHA באשר לשנים 2009-2010, שכן בשנים אלו יש לנו דיווח משני המקורות האלה גם יחד. בשנת 2009 OCHA מדווחים על מספר הריסות נמוך יותר מהמספר שהמנהל האזרחי דיווח עליו (141 מול 98), ואילו באשר לשנת 2010, נתוני OCHA גבוהים הרבה יותר מהנתונים של המנהל האזרחי (216 מול 151).[145]

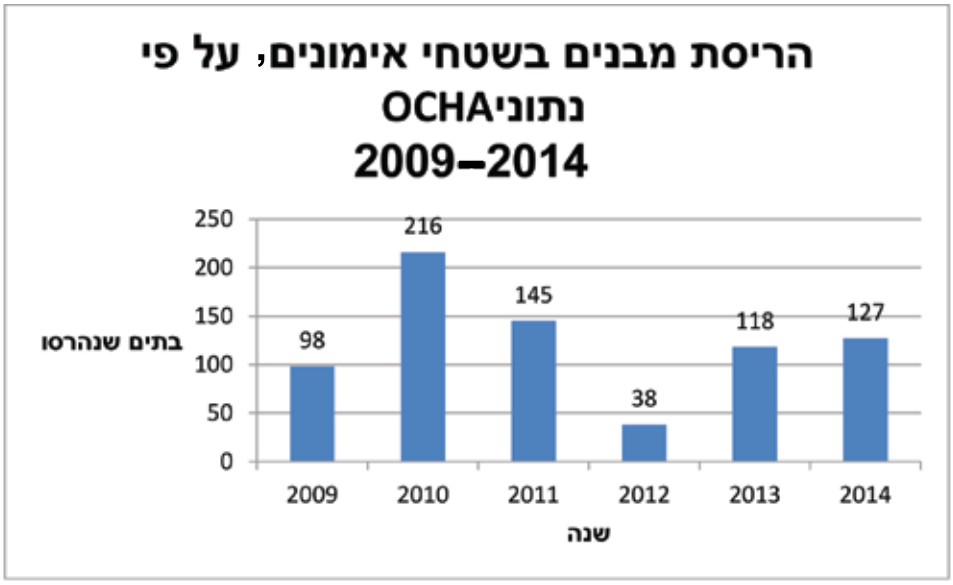

מבנים הרוסים בחירבת ירזא, בתוך שטח אימונים 901

[145] על פי נתונים שהציג מתאם הפעולות בשטחים ב־4 בפברואר 2014 בפני ועדת חוץ וביטחון, בשנת 2013 נעשו 237 'פעולות אכיפה' בשטחי אימונים, אם כי לא הוצגו כל פרטים באשר לאופי הפעולות האלה.

פינויים כפויים זמניים של קהילות פלסטיניות משטחי אימונים בשנים 2012-2014

על פי נתוני OCHA, מתחילת שנת 2012 ועד נובמבר 2014 היו 80 מקרים של פינויים כפויים זמניים של 12 קהילות פלסטיניות בשל אימונים צבאיים.[146] ברוב המקרים היה מדובר בפינויים לכמה שעות (עד יום אחד), אם כי בכמה מקרים נמשך הפינוי כמה ימים. כל הפינויים, למעט שלושה, היו של תשע קהילות פלסטיניות קטנות למדי החיות בתוך שטחי האימונים שממזרח לעיירות טובאס וטאמון בצפון מזרח הגדה המערבית, או סמוך להם (900, 901, 902, 903). שלושת הפינויים הנוספים אירעו בחִרבת טנא ממזרח לשכם, בשטח אימונים 904א; בוואדי קלט ממזרח לירושלים ובמתחם שבו גרה משפחה מורחבת משבט הרשאידה בשטח אימונים 'הבקעה', שממזרח לבית לחם. במקרה אחד לפחות (ב־7 בנובמבר 2013) פונתה קהילה בדווית החיה בתוך ואדי קלט ליום שלם, ממקום שאינו נכלל בשום שטח אימונים מוכרז וגם אינו סמוך לשטח אימונים. מקרה זה הוא עדות נוספת לכך שאימונים צבאיים בגדה המערבית נערכים גם מחוץ לשטחי אימונים מוכרזים.[147]

קהילות פלסטיניות שתושביהן פונו פינוי זמני בשל אימונים צבאיים בין תחילת 2012 לנובמבר 2014

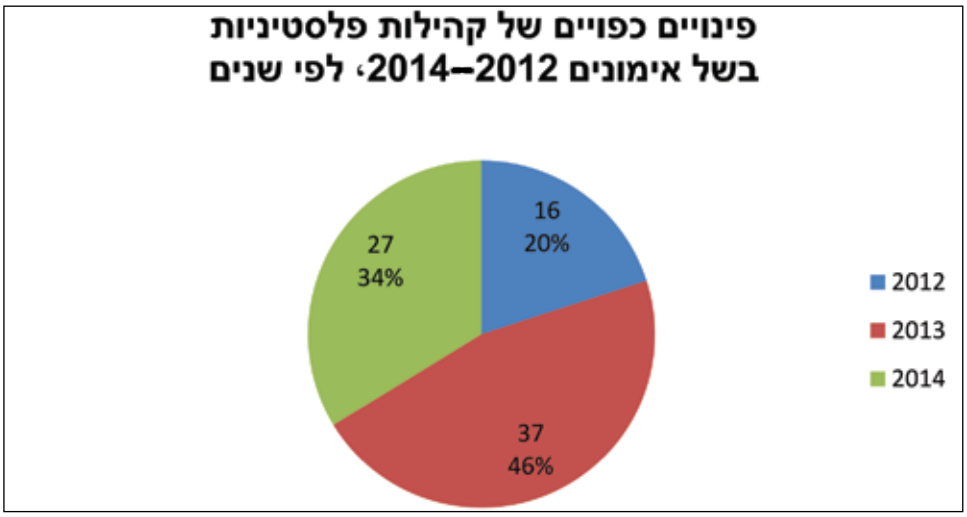

[146] אין בידי OCHA נתונים על פינויים שנעשו לפני שנת 2012.
[147] ראו עמ' 67 במסמך זה.

תיעודם של הפינויים הכפויים הוא מקור מידע נוסף שאפשר ללמוד ממנו היכן מתקיימים אימונים באש חיה הדורשים פינוי של תושבי המקום מפעם לפעם. העובדה שרובם המוחלט של הפינויים בשנים האחרונות אירעו באותם האזורים, מלמדת שאלו הם האזורים שמתקיימת בהם פעילות האימונים האינטנסיבית ביותר בגדה המערבית, לרבות אימונים באש חיה. עם זאת, מובן שמרשימת הפינויים בלבד אי אפשר להסיק שבשטחי אימונים אחרים בגדה המערבית לא נערכים אימונים כלל.

צו פינוי שניתן לתושבים פלסטינים בשטח אימונים 901, 21 באוקטובר 2014

הרוגים ופצועים פלסטינים מפגיעת נפלים בשטחי אימונים

על פי נתוני OCHA, בשנים 2010-2014 נהרגו ארבעה פלסטינים מנפלים של תחמושת צה"לית ו־49 נפצעו. לא כל הנפגעים נפגעו בשטחי אימונים. בכמה מקרים מדובר בנפלים שהצבא הותיר באתרים שנערכה בהם פעילות צבאית שאינה קשורה באימונים. בעתירה שהגישה האגודה לזכויות האזרח בשם תושבי הכפר אל־עקבה (צביח ואח' נגד שר הביטחון ואח' 3950/99) הנמצא בשטח אימונים 900 בשנת 1999, נמנו שמונה הרוגים פלסטינים מנפלים ועוד 38 פצועים (http://www.acri.org.il/he/534).

הודעה על מותו של אחמד עבד אל־רחמן סואפטה. סואפטה נהרג מנפל צבאי בשטח אימונים 900 ב־23 בנובמבר 2014

גריעת שטחים משטחי אימונים והסדרת מגורי פלסטינים בשטחי אימונים

במקרים ספורים המדינה גורעת שטחים משטחי אימונים. עד היום ידוע לנו על שני מקומות שבהם גרעה המדינה שטח מתוך שטח אימונים והקצתה אותו להתנחלות - מדובר בשטח אימונים 203 ובהתנחלות אלקנה ובשטח אימונים 912 ובהתנחלות מעלה אדומים.[148] נוסף על כך, מוכרים לנו כמה מקרים שבהם הסכימה המדינה לגריעת שטחים מתוך שטחי אימונים מוכרזים כדי לאפשר לפלסטינים לבנות בהם, ואף יזמה את הגריעה. בשלושה מקרים מדובר בקהילות החיות בתוך שטחים אלו, ונכונותה של המדינה להסדיר את מעמדן, ולו הסדרה חלקית בשטח מצומצם, עלתה רק לאחר עתירות שהגישו תושבי המקום לבג"ץ. במקרה אחד (בשטח אימונים 911), מדובר ביוזמה של המדינה כחלק מהתוכנית להעביר לשטח זה בכפייה אלפי בדווים החיים היום במרחב שממזרח לירושלים ולרמאללה.

1. שטח אימונים 911 - על פי תוכניות המנהל האזרחי, יותר מ־900 דונם משטח אימונים 911 שמצפון ליריחו אמורים להיות מוקצים ליישוב כפוי מחדש של בדווים המתגוררים כיום ממזרח לירושלים ולרמאללה, בעיירה חדשה, ששמה על פי המנהל האזרחי 'תלת נועימה' (רמת נועימה).[149] התוכנית כולה כוללת 1,460 דונם בשטחי C (כ־62% מהם הם בתוך שטח אימונים 911), ובצמוד לשטח A סביב יריחו. ב־18 בינואר 2015 בוטל הצו לסגירת שטח אימונים 911 כולו כחלק מההכנות להקמת העיירה.[150]

2. שטח אימונים 917 ('הבקעה') - בעקבות עתירה של תושבי המקום, בני שבט הדּאלין (שהוא ענף של שבט הגּהאלין), הסכים המנהל האזרחי ביוני 2008 לגרוע משטח האימונים שטח בן 2,500 דונם ולהתיר בו בנייה.[151]

3. שטח אימונים 918 - ב־22 ביולי 2012, במהלך הדיונים בעתירת תושבי הכפרים שבשטח אימונים 918 בדרום הר חברון,[152] הודיעה המדינה שהיא מוכנה להחזיר את חלקו הצפוני של שטח האימונים למעמדו המקורי - 'שטח אימונים ללא אימונים', ולאפשר לארבע קהילות פלסטיניות (מתוך 12) החיות בשטח האימונים הזה להמשיך להתגורר בו, בתנאי ששמונה הקהילות האחרות יפונו משטח האימונים.[153] התושבים הפלסטיניים באזור דחו את ההצעה, ובעקבות זאת חזרה בה המדינה מהצעתה ודרשה את פינוי כל הקהילות מכל שטח האימונים. באוקטובר 2013 עבר הדיון בעתירה זו לגישור, והוא עדיין מתנהל בפני השופט העליון בדימוס יצחק זמיר.

4. שטח אימונים 900 - הכפר חִרבת אל־עקבה הוכלל עוד בשנת 1967 בתוך שטח אימונים 900 (שטח פעיל יחסית). נגד כל המבנים שנבנו בכפר, ובכלל זה מבני ציבור (בית ספר, מרפאה, בניין מועצה ומסגד), הוצאו צווי הריסה, ומספרם עומד היום על כ־50. בעקבות עתירה שהגישו תושבי המקום בשנת 2004 נגד הכוונה להרוס 16 מבנים,[154] הסכים המנהל האזרחי לתחום שטח של כ־100 דונם שבו תותר בנייה. התושבים דחו את ההצעה, שכן חלק גדול מבתי הכפר נותרו מחוץ לתחום זה, ובשנת 2010 הם הגישו עם IPCC (The International Peace and Cooperation Center) תוכנית מתאר חלופית הכוללת 384 דונם. תוכנית זו נדחתה בוועדת המשנה לתכנון ורישוי של מועצת התכנון העליונה של המנהל האזרחי במרץ 2012.[155]

---

[148] ראו עמ' 93.

[149] ראו עמירה הס, 'ישראל מקדמת פינוי אלפי בדואים-פלסטינים מאזור ירושלים לעיירה חדשה בבקעה', הארץ, 16.9.2014, http://www.haaretz.co.il/news/local/.premium-1.2434799

[150] להערכתנו ביטול שטח אימונים 911 כולו נועד לאפשר למדינה לטעון ששטח זה מיועד למרעה של תושביה הבדווים של העיירה החדשה המתוכננת. ראו: עמירה הס, 'בוטל שטח אש מצפון ליריחו כחלק מההכנות להקמת העיירה הבדואית', הארץ, 23.2.2015, http://www.haaretz.co.il/news/politics/.premium-1.2572242

[151] על פי מכתב מפרקליטות המדינה לישומרי משפט, מיום 11 ביוני 2008, כחלק מההליכים בבג"ץ 310/05.

[152] מוחמד מוסא שחאדה אבו עראם ואח' נגד שר הביטחון ואח', בג"ץ 413/13 ובג"ץ 1039/13.

[153] על פי מכתב ממפקדת אזור יהודה ושומרון מיולי 1980. צורף כנספח 4 לתגובת המדינה לעתירת מוחמד מוסא שחאדה אבו עראם ואח' נגד שר הביטחון ואח', בג"ץ 413/13 ומחמוד יונס ואח' נגד שר הביטחון ואח', בג"ץ 1039/13, 30 ביולי 2013.

[154] בג"ץ 8440/04 מאמון מחמוד רשיד דבק ואח' נגד מדינת ישראל ואח'.

[155] פרוטוקל 4/12 מיום 21 במרץ 2012.

התפלגות השטחים הסגורים על פי נפה פלסטינית

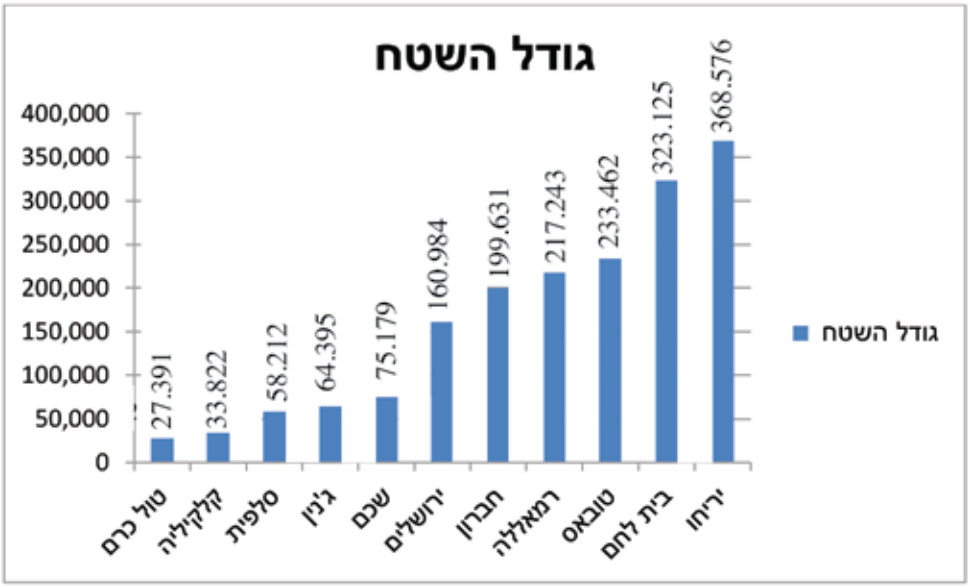

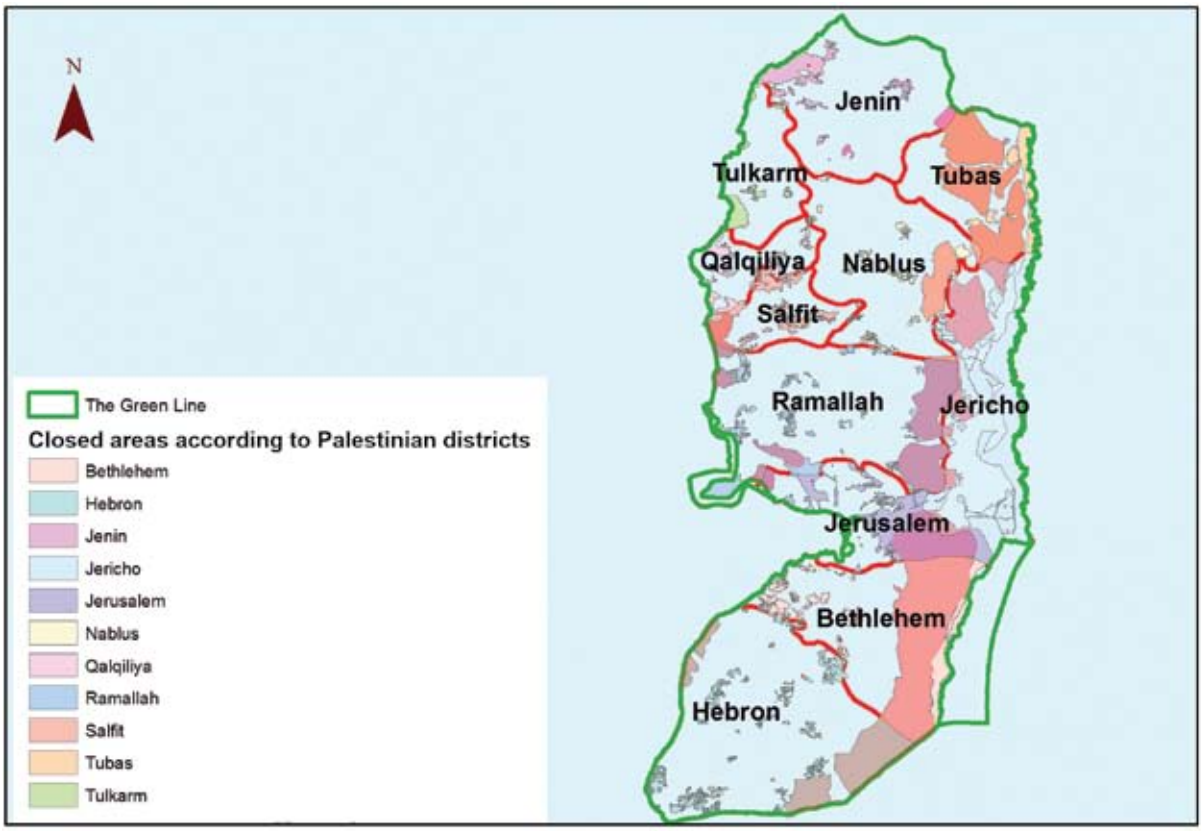

פרישת השטחים הסגורים בגדה המערבית על פי נפה פלסטינית

לסיכום, יותר מ־6,000 פלסטינים חיים כיום בשטחי אימונים, ועוד למעלה מ־12 אלף חיים בסמוך לשטחים אלו (מספרים אלו אינם כוללים יותר מ־11 אלף תושבים פלסטינים החיים בכפרים שהוכללו בתוך 'מרחב התפר' שבודד פיזית מכל שאר הגדה המערבית). גודלם ופרישתם של השטחים הסגורים בגדה המערבית מגבילים את חופש התנועה של כל התושבים הפלסטינים באזור זה, ומובן שהשפעתה של סגירת השטחים קשה יותר ככל שהקהילה הפלסטינית מתגוררת קרוב יותר לשטח הסגור.

תצלומי אוויר היסטוריים מגלים שבניגוד לטענת הרשויות פלסטינים התגוררו בשטחי האימונים עוד לפני ששטחים אלו הוכרזו שטחים סגורים, וכי אזורים אלו היו בעלי חשיבות רבה מבחינת הכלכלה הכפרית בשל שטחי העיבוד והרעייה הנרחבים בתוכם. תצלומי אוויר עדכניים יותר מגלים שסגירתם של השטחים האלה הובילה להוברה נרחבת של שטחים חקלאיים, משום שבעליהם אינם יכולים להיכנס אליהם ולעבדם. כמו כן, בשל הכללת קטעים מהן בתוך שטחי אימונים, נחסמו דרכים רבות לשימוש פלסטינים.

נתוני המנהל האזרחי מלמדים שכחמישית מצווי ההריסה שהוציא המנהל בשטח C כנגד מבנים פלסטינים, הוצאו למבנים הנמצאים בתוך שטחי סגורים. אולם אין בידינו ראיה חד־משמעית לכך שהסיבה למיעוט היחסי של צווי ההריסה ביחס לגודל השטח קשורה רק להיותם שטחים סגורים.

עם זאת, היו מקרים ספורים שבהם הסכימו הרשויות הישראליות לגרוע שטחים מתוך שטחי אימונים מסוימים (בין גריעה רשמית בין גריעה מעשית בלבד), כדי לאפשר לקהילות פלסטיניות להמשיך ולהתגורר בשטחים אלו, או כדי לקדם את העברתם הכפויה של פלסטינים־בדווים החיים היום בחלקים אחרים של שטח C אל השטחים האלה.

גודל השטחים הסגורים על פי גושי הכפרים

הכפר	שטח (בממ"ר)	הכפר	שטח (בממ"ר)	הכפר	שטח (בממ"ר)
טובאס	172169255	ג'יוס	5893908.659	בית חנינא	2348790.191
ערב א־תעמרה	119399638.7	אל־לובן	5849553.239	נעלין	2240965.602
ערב א־ראשידה	99215768.11	עאניו	5674105.381	עראבה	2192183.783
ערב ג'האלין	87603165.07	רנתיס	5577762.192	כפר קדום	2168684.258
נבי מוסא	74165694.84	בית אולא	5513115.404	ברקין	2167436.227
ערב אבן עביד	66024434.31	דיר אבזיע	5334850.473	בורין	2132113.381
עקרבה	63727725.47	עבוד	5294727.503	א־נבי צמויל	2104025.43
ח'רבת אל־עוג'א	61172600.14	בית ענאן	5069489.792	סילת אל־חארת'יה	2062129.256
ערב א־סואחרה	54084147.88	ראפאת	4872191.33	שופה	1993908.491
ע'ור אל־פרעה	50588888.83	אל־ג'יב	4752591.569	כפל חארת'	1943640.607
טמון	46594453.2	א־טור	4739892.045	דיר אל־ע'צון	1874571.462
דיר דבואן	39406364.02	ראס כרכר	4670819.458	דיר אבו דעיף	1777272.297
אל־פצאיל	39147609.86	כפר צור	4487579.609	ג'נין	1738414.554
יטא	38143511.06	חברון	4425117.729	בדו	1655595.606
א־נויעמה	29316621.25	מסחה	4376990.85	כפר לבד	1629143.923
אל־מע'ייר	26428807.78	עוורתא	4343595.586	חרבת מסמר	1566798.444
כפר מאלך	25386346.7	בית לקיא	4281560.414	עזמוט	1546652.11
דיר ג'ריר	19691854.04	עזון	4238195.561	א־סאויה	1518591.958
אבו דיס	19377965.6	אל־ח'דר	3947999.375	ארטאס	1482299.326
א־ד'אהריה	17966072.26	ג'בע	3684329.212	כפר עקב	1479850.016
ענאתא	17887132.78	בית אמר	3628550.221	קלקיליה	1425604.335
תיאסיר	16902019.05	סניריה	3592582.376	צוריף	1348614.068
אל־ח'אן אל־אחמר	16519948.73	כפר א־דיך	3549923.978	בית סוריך	1335345.911
בית דג'ן	16492192.6	ג'ינצפוט	3510152.522	חיזמא	1323702.737
דיר אסתיא	14968222.84	חארס	3364740.217	חבלה	1297906.597
רמון	14510444.34	חוסאן	3342577.385	פרסין	1279818.399
ברדלה	14486459.77	אל־ג'בעה	3261281.585	א־סמוע	1264628.665
בית פוריך	14374068.45	בית אכסא	3260246.205	חג'ה	1244301.83
ביתוניא	13903947.86	שקבא	3170679.632	תורמוס עיא	1209144.798
יעבד	13854600.38	אר ראס	3070145.719	ע'ה	1190168.226
יריחו	13593824.91	קפין	3049887.412	בורקא	1136922.833
ברטעה	12004309.27	דיר קדיס	3025096.619	אל־מזרעהאל־קבליה	1117618.065
מג'דל בני פאד'ל	11202227.29	בית נובא	2991593.022		
יאנון	10526017.14	בני נעים	2959255.134	אל לבן א־שרקיה	1095250.009
דורא	9890751.409	נובא	2932095.915	דיר אל־חטב	1061827.783
סעיר	9265445.551	כפר ת'לת	2816901.308	עבוין	1054248.423
נחאלין	8665234.265	תרקומיה	2792909.871	קבטיה	1051578.504
א־דיוך	8529020.533	פרעון	2786901.368	אל־יאמון	1014190.567
ראבא	7798066.153	בית לחם	2716528.821	אם א־צפא	1012126.842
יאלו	7681712.642	א־טייבה	2701196.974	קוצין	983009.391
אדנא	7643678.825	טייבה	2634771.83	בלעין	979288.4597
זאויה	7408061.755	מרדה	2622308.481	סאנור	966314.2746
עיסאויה	6925641.767	כפר ג'מאל	2618962.374	בית אג'זא	965209.3927
דיר בלות	6862840.777	עין עריך	2501216.101	ערקה	961893.2047
א־שיוח	6828524.529	דומא	2399597.846	דיר נזאם	958295.1878
זבדה	6819677.46	עמוס	2396348.776	ראמין	953222.7116
אל־עיזריה	6390591.436	קריות	2363803.644	א־נזלה א־שרקיה	944907.8743
סלפית	6061727.932	צנע אל־ג'עברי	2356481.937	לטרון	904114.9417

הכפר	שטח (בממ"ר)	הכפר	שטח (בממ"ר)	הכפר	שטח (בממ"ר)
צור באהר	890283.4189	אמתין	356136.578	מדמא	38283.21542
ג'בע	877785.5531	מע"ייר	353349.3954	אל־פנדק	37020.39944
אם א־תות	876931.9015	בית דקו	348713.3882	בית פוריך-יאנון	32235.31139
ביתילו	873406.8669	אל־מדיה	343333.757	מוקבליה	24363.75542
א־נזלהא־שרקיה -פרסין	856772.9374	זיתא	336164.0201	עלאר	23336.51462
		קצרה	333321.7757	אל־קבו	22367.1253
סנג'יל	848950.2658	מחמאס	329647.3072	ברקא	19109.19056
כפר ברא	841191.4067	עג'ול	309647.3666	בית צפאפא	19067.46585
כפר נעמה	840959.5195	כפר לקף	305670.6942	אל לובן-דיר ע'סאנה	17263.94543
בית ג'אלה	838774.3396	יאסוף	289443.2422	סאלם	14110.60806
רמאנה	836806.0643	דורא אל קרע	279330.0681	חירבת אל מצבח	12687.60497
ג'אלוד	802407.0038	עתיל	268725.9597	חאראס	12599.99682
רמאללה	800497.3142	דיר שרף	263908.1075	קוצין-דיר שרף	10551.25209
פרח'ה	780068.4065	תפוח	259690.8825	באקה א־שרקיה	10244.9367
בית לקיא-בית ענאן	780052.4682	ג'דירה	250378.7303	גת	9944.781756
צפא	767442.7775	כפר קליל	247105.8732	א־נזלה אל־וסטא	8476.590098
כפר קאסם	746116.8066	ערורה	244288.9544	אל־לובן-	7697.353023
אל־ואלג'ה	713740.3321	ארתח	221483.1123	חרבת מסמר	
כובר	711290.7692	בודרס	219068.9062	צידא	4556.320344
דיר ע'סאנה	710790.2868	ביר נבאלה	198592.5353	תרקומיה-דורא	3741.251481
ג'וריש	700469.5645	א־ראם	197681.1497	דיר א־סודן	2927.821679
רפת	700105.38	קלנדיה	191832.967	סילת א־ד'הר	2201.480986
קראות בני חסאן	698357.4093	חלחול	187611.1441	אל־קביבה	2103.552536
ח'רבת אם בורג'	658754.4585	פחמה	176331.918	ענבתא	1784.098982
עין יברוד	649871.1263	בית עור אל־פוקא	170362.3682	יתמא	1766.774026
שלתא	646970.6557			ברהאם	1734.71749
פלאמה	645166.2095	ארראס-כפר צור	159869.0947		
אל־בירה	629936.734	טול כרם	159437.2844		
ואדי פוכין	625726.7856	א־טירה	151310.7185		
חרבתא	598076.7551	חרבת תנין	150609.3498		
בית סחור	573808.198	סלואד	141037.4557		
נאקורה	552730.0772	אר ראס-טייבה	136780.7835		
שבתין	548733.5584	עטארה	131223.5354		
בית עור א-תחתא	535640.0165	א־נזלה א־שר-	130379.8131		
דיר עמר	530831.2382	כפר ראעי			
בקה אל־ג'רביה	518883.5971	ג'ית	123984.4447		
אסכה	486217.3065	כפר ראעי	123076.6354		
קטנה	464896.4862	עין קיניא	116672.3915		
ח'רבת ג'מרורה	456791.3098	זבובא	90760.74893		
רוג'יב	446123.9412	עוריף	87101.47168		
ג'יביא	423563.6716	טלוזה	81654.3091		
עצירה אל־קבליה	414628.2524	ענזה	75994.9926		
מג'דל יבא	410731.4491	בדיא	71483.9032		
סרטה	404505.0725	נזלת עיסא	65384.07076		
בית ליד	396686.7867	אל־פנדקומיה	64856.05761		
קלוניה	392257.858	שוויכה	59110.73807		
באקה	383616.4677	תענך	53076.3043		
בתיר	368633.6672	בית פג'אר	43644.67847		

DANGER סכנה خطر
שטח אש הכניסה אסורה!
منطقه اطلاق نار
الدخول ممنوع!
FIRING AREA ENTRANCE FORBIDDEN